

“हःपी दीना.”

अथ एत एवम्

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૬૮૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ દુ: પ્ત દ્વન ।

વિષય ૬૪૪૪:૩

“દુઃખી દીના.”

(એક પારસી સંસારની વાર્તા.)

ધર્મજી ઉપરથી

લખનાર—અદલજી નસરવાનજી દાફવાલા

“અદલ.”

તે ૧

“હકદારનો હક,” “કીસમતનાં કૈતક,” નેકીનો નીજો,”
“ભેદો ચોર” વગેરેના કર્તા.

આ વાર્તાની ચોપડી “દુઃખી દીના” નં. ૭૫ બજાર ગેટ સ્ટ્રીટ,
કોટ, મુંબઈ મધે આવેલાં “નવરંગ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ”માં તેના
માલેક મી. અરદેસર ખરશેદજી દેશામચે છાપી છે, અને
મી. અદલ નસરવાનજી દાફવાલાએ ધોભીતળાવ
સુલતાન મનઝીલ ચીરાબજારથી લખી
પ્રગટ કરી છે.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંમ્પ્રદ

૭૬૮૭

આ પુસ્તક ઇ. સ. ૧૮૬૭ ના ૨૫ માં આક્ટની રૂએ રેજીસ્ટર
કરાવ્યું છે, માટે તેના રચનારની રજા વગર કોઈને તે ફરીથી
છાપી પ્રગટ કરવાનો હક નથી.

જરા વાંચશો !

પ્રીય વાંચક,

ખુદા ખબર કે ગુજરાતી સાહિત્યની સેવા બજાવવાનું કામ મારાં કીસમતમાં અનેક મુંશકેલીઓમાંથી પસાર થવા પછીજ બજાવવાનું હુશે કે કેમ, તે આ “દુઃખી દીના”ની વાર્તાને હાલનો સુખી શણગાર આપતાં, એની ઉપર જેટલાં વધનો વીત્યાંછ, એટલાં થોડાં! શરૂઆતમાં, આ વાર્તા મી. બમનજી કાબરાજીનાં “કૂરસદ”માં આપવાની હિલચાલ થઈ, અને “કૂરસદ” જેવી એક નામચીન ‘સ્રમીનરી’ ના લગાર સખત એરણુ ઉપર ટીપાઈ બાહુર પડવાની આ અદના કલમકસની આરંબુ હોવાથી, સાદું તુરતજ નક્કી થયું, જે માટેની નોંધ આ માનીતાં ચોપાન્યાનાં ગયા કીસેમખર અને જાનેવારીના અંકમાં જોવામાં આવે છે. મગર, કેટલીક નહીં દુર થઈ શકે એવી અડચણોને સખખે, આ વાર્તા લાંબા વખત માટે મુલતવી રાખવામાં આવી, જે ગોઠવણ મને ખરાખર દરૂસ્ત નહીં લાગવાથી તે પાછી લેવામાં આવી, અને આખરે તેને ચોપડી રૂપે બાહુર પાડવાનું કામ “નવરંગ”નાં લાયકીવાળા જવાન માલેક અને અધીપતી મી. અરદેશર ખરસેદજી દેશાઈને કાળે આવ્યું. આ ભાઈએ પોતાનાં બોહળાં

રોકાણ છતાં, જે તારીફ લાયક મદદ કરી છે, અને આ ચોપડીને વેળાસર ખાહુર પાડવાનું કામ જે ઉલત અને ઉતાવળથી કરવામાં આવ્યું છે, એ માટે હુમારા આ મિત્રનો ખાસ આભાર માનવાની હું જરૂર જોઉં છું.

આ વાર્તા પારસી સંસારની છે, અને તેમાંના બનાવો એટલાતો સાધારણ તેમજ રસિલા છે, કે તે ઉપર કાંઈ પણ નુકતેચીની નહિ થાય, તેની પુરતી સંભાળ લેવામાં આવી છે. એ ઉપરાંત એમાં હાલના પારસી સંસારને અનુસરતા કેટલાક નીતીબોધક અને ચાનકરૂપી વાક્યો જગેજગ ગોઠવી દેવામાં આવ્યા છે, જે ઉપરથી શોખીન વાંચનારને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત મળ્યા વીના રેહશે નહિ. અલબત્ત, એમ કહી, હું મારી કોમને એકદમ કેળવીને તેનું કલીયાણ કરી નાંખવા, યાતો એકદમ રુધારીને તેને શ્યાણી બનાવી નાંખવાની શેખી કરતો નથી,—ના, પારસી કોમ એટલી બધી પછાત તો છેજ નહીં—મગર મારી સઘળી વાર્તાઓને કાંઈક ઉંચા ધોરણ ઉપર રચવાની મારી ખાસ ખાહેશ અને સંભાળ છે, અને તેમાં હું કેટલે દરજ્જે ફાળ્યો છું, એ મારા કદરદાન વાંચનારાંઓ સેહલથી સમજી શકશે.

છેવટે, આ મારી બીજી કેતાબ હાલ નવાં જરથોસ્તી સાલને ટાંકણે જાહેરમાં મેલતાં મને ખહુ ખુશાળી ઉપજે છે, અને આશા છે જે આ વેળાએ પણ વાંચક વર્ગ તરફથી મને આગળનાં જેવુંજ ઉતેજન મળશે. વાર્તાઓ

પ્રગટ કરવી એ કાંઈ કમાઈને કોઠળા ખાંધવાનો સોદો
 નથી, એ તો માત્ર શોખની એક સેવા છે; અને હવે
 આવતે સાર, કુલ દુન્યાં ઉપર છવાઈ રહેલાં હાલની
 ગજબનાક લડાઈ અને દુકાળનાં વાદળાંઓ વીખેરાઈ જતાં,
 આપણે એજ ટાંકણા ઉપર પાછાં મળ્યે, તેટલાં,

સુલતાન મનઝીલ,	}	હું છું.
ચીરા બખ્તર,		આપનો આજ્ઞાકિત સેવક,
મુંબઈ તા. ૨૧-૮-૧૮		અદલ નશરવાનજી દારવાલા.

❖❖❖ ની અર્પણ. ❖❖❖

મારાં દુઃખમાં દુઃખી થનારાં,
મારાં સુખમાં સ્વર્ગ માનનારાં,
નાહનપણમાં મને અસાધારણ પ્યારથી પંપાળીને
વીહલો મુકી જનારાં,
બેહશતની સંપુર્ણ શાંતિ ભોગવતાં
ઓ મારાં અતિ દયાળુ અને હૈતવંતાં
માતાજી ગુલબાઈ
તમારી અરો અને ગમગીન યાદમાં
આ મારી બીજી કેતાબ
દુઃખનાં અનેક ડચકાંઓ સહીત
તમને અર્પણ

કરું છું.

“અદલ.”

ફેનસી
પ્રીઝેનટેશન વૅર

તરેહવાર જાતની

રીયલ અને રેલડગોલ્ડ જીવેન્સરી

આયના અને પોરસલેન વૅર

ઈંડો-આયના-જાપાન-ક્યુરીઓસ

ગલાસવેર-ક્રીએટ સ્ટેંડસ

નાના મોટા ફીગરસ-સ્ટેચ્યુઝ

વગેરે તરેહવાર ચીજો

ગોવીંદજી વસનજી

ગ્રાંટરોડ-મુંબઈ.

છેલ્લામાં છેલ્લી મહાન શોધોના આધારે
ચરમાની લાઘનમાં આગેવાની ભર્યો દરજ્જો
ધરાવતા ઓપતીકલ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરીંગ એક્સપર્ટ્સ.

તમારા ચરમાને 'લગતું' દરેક કામ ઘણીજ
સંતોષકારક રીતે ખજવી આપે છે.

હમારી ઉત્તમ કારોગીરી માટે સોનાના ચાંદો
તથા રાજ માહારાજ તેમજ જાણીતા ગ્રહસ્થો
તરફથી ઉંચી કારોગીરી માટે સંખ્યાબંધ સરટી-
ફિકેટો મળી છે.

ફક્ત એકજવાર ખાત્રી કરી જુવો.

વાહીરવે લેડલોની સાંમે તથા
હોર્નબી રોડ.

૨૧૯—૨૨૩
કાલખાદેવી.

મુખ્ય

“દુઃખી દીના.”

(એક પારસી સંસારની વાર્તા.)

પ્રકરણ ૧ લું.

દીનાનો વાલી.

“દીના-ઓ દીના તારા પેલા સગા આલાહ.”

આ પોકારને કાંઈપણ જવાબ મળ્યો નહિ. માટેના તરફ એક એકાંત પણ કુશાદે બંગલાનાં બગીચામાંથી એક અદોર બાઇનાં આ અવાજને કાંઈયે પણ ઉત્તર વાળ્યો નહિ.

“દીના !” પાછો પોકાર થયો.

પણ પક્ષીઓનાં અવાજ અને તે સુંદર ઝાડોનાં પાદડાંનાં ધીમાં ખણખણાટ સીવાય ત્યાં સઘળું સુપચાપ હતું.

“મરેરે હવે આંબ છોકરીને શું કરે ? રાત વરી કાઠ ખુણા ખતોળામાં બરાઈને કુદરતના ખ્યાલમાં લીન બની ગઈ હોશે. અજબ છોકરી !”

તે બાઈ એક પણ વીચારમાં સુપ ઉભાં, પણ ત્યારપછી

પોતાની આસપાસ આતુરતાથી નજર કરતાં તેવણ થોડાક કદમ આગળ વધ્યાં.

“દીના, ઓ દીના” તેવણે પાછી ખુમ પાડી.

“જી. જી રતન મમા. શું કહોછ, હું હયાં છેઉ” કાઠનો અવાજ સંભળાયો.

“હયાં તે કયાં?”

“અંધ સમર હાકિસનાં છેક પાછલા ભાગમાં.”

રતનખાઈ દુઆશે તે સમર હાકિસનું આરણ્ય ઉંઘાડ્યું, અને ત્યાં દાખલ થતાં તેવણનાં ચેહરા ઉપર રતાશ ધાત આવી. એક જવાન ખુશ્નુરત છેકરી ધુલોનાં ક્યારા અને ઢુંડા વચ્ચે એકલી બેઠી હતી. તેણીનાં નાળુંક બદન તરફ નજર કરતાં જોનારને માત્રમ પડતું હતું કે કુદરતે તેણીનો આવો સપુર્ણ આકાર ઘડી કાઢ્યા પોતાની અનતી સંભાળ લીધી હતી. તે ગોલ ઘટમદાર ચેહરા ઉપર ગોલાખી રતાશ હતો, તેણીનાં સંકટ સુંવાળા હાથો મોતીની માફક ધીમી રોશની/રી ચળકતા હતા, તેણીનાં નરમ રેશમ જેવા કાળાં જુલકાઓ, તેણીની હંસ જેવી ગરદનની અંતે બાળુએ લટકતા હતા. ઢુંકમાંજ, ખચીત ત્યાં સમરહાકિસમાં બેઠેલી આ નાઝતીન પોતાની આસપાસ સઘળાં ધુલોમાં એક સાથી સુંદર ધુલ મીસાલ હતી.

“મને કાંઈ કહોછ, રતન મમાં?” તેણીએ પુછ્યું “ઓહ હયાં ધુલોની વચમાં બેસીને હું એવા તો ખુશનુમાં સ્વપ્ના જોતી હતી એવા તો—”

“બબ્બારે તારા સ્વપ્ના ! દીના હું ઈચ્છુંછ કે તું હવે તારો એવો ખવપતારો છોડી દઇને કાંઈ ગંભીર વીચાર કરે.”

“ગંભીર વીચાર શાનો?”

“જો, તારા વાલી તુને મલવા હયાં આવ્યાછ. તેવણ

હાલમાં તારી રાહ જોતા બેઠા છે”

એક પણ વારમાં દીનાં પોતાની બેઠક ઉપરથી ખડી થઈ થઈ.

“તેવણુ આપાછ, રતન મમાં. ઓ હું ધણી ખુશી છેઉં. પણ તેવણુ કેવા છે, હં! હું તેવણુને મારા પપાનાં જેવા ઉંચા અને ખુબસુરત તંદરોસ્ત ચંદરાવાળા જેવાની આશા રાખુંછ.”

“નહિ દીકરી તારા વીચારથી તેવણુ તદન જુદાજ છે. આંગે હાંગણા અને ગંભીર વીચારવંત દેખાવથી તેવણુ એક દ્રઢ મનમાં આદમી જેવા દેખાયછ.”

“મારા પપાનાં જેવા. તેવણુ પણ એકજ વીચારના આદમી હતા.”

“દીકરી, તારા પપા તો એક ફરેશતાજ હતા. ખુદ તેવણુને બેહશતમાં સારી જગ્યા બક્ષે, અને ત્યાંથી તારી ઉપર હંમેશાં મીઠા ગારો મુકે” રતનબાઈ આસમાન તરફ હાથ ઉંચા કરીને ગંભીર અવાજે બોલ્યાં “ચાલ દીના, તેવણુ ખોટી થતા હોશે.”

ત્યાર પછી તેઓ બંને તે બંગલા તરફ ચાલવા લાગ્યાં.

“પણ રતનમમાં તમે મને હજુણુ એવણુનું નામ નથી કહ્યું.” દીનાએ પુછ્યું.

“એવણુ પોતાનું નામ પાહલી પેરીકાકા કરીને આપ્યું છે.”

“અને તેવણુ શું બોલ્યા? તેવણુ મારા પપા વીશે દલગીરી જણાવી કે? તેવણુ મને મળવા માગ્યું કે? તેવણુ મને પોતાને ઘર લઈ જવા તૈયાર છે કે? તમુને તેવણુ ગમેછ કે?”

“મરેરે તારા આ જુરાબંધ સવાલનો જવાબ હું એકકા વેળા કેમ આપું! જરા ધીરી પડીને અકેકા સક્ષલ પુછની તો.” રતનબાઈ હસીને બોલ્યાં.

“ત્યારે તમારા બોલવા ઉપરથી મને એમ લાગેછ, કે તેવણુ તમુને નથી ગમતા” દીના તુરતજ બોલી “મારા પપાના ગુજરવા

પછી નવ મહીનાં તમારી સાથે રહેવાથી હું તમને ખરાખર ઓળખી ચુકીછ. કેમ ખરકેની રતન મમાં?”

રતનઆઈ ખીચારાં શું ખોલે ! આ શબ્દો સાંભળીને જાણે શું એક મંભીર ગુનોહ કીધો હોય, એવી રીતે તેવણ કમલામ ગયાં.

“આલ દીના હવે આંચ તારા વીખુટા બાલનો અંખોડો કર. પસયા માણસનાં દેખતાં એમ છુટા બાલે ફરવું આપણને ફિક નહી લાગે” અંગલાની સીડી આગળ આવી પોંહચતાં રતન આઈએ કહયું.

“ઓ નાલ, રતન મમાં વીખુટા બાલ એ છુટાપણની નીશાણી છે. જેમ એક તવંગર સ્વતંત્ર આદમી ચોરાસીનાં ચક્રકરમાં ઘેસતાં ધીમે ધીમે પોતાની સ્વતંત્રા ખોમ દેખને છેવટે ગુલામગીરી અને ખુશામદની જાંજીરમાં જકડાય છે, તેમ આંચ મારા વીખુટા બાલ, કે. જેઓ હઝારોની સંખ્યામાં સાથે ચોંટીને. સહવારની ઠંડી લેહકી સાથે હમણા પુર છુટી ગેલ કરે છે, તેઓને અંખોડાના આકારમાં બાંધવા, એ એવું બતાવે છે, કે હું પણ મારાં છુટાપણું થોડા વખતમાં ખોઈ ખેસનાર છેકં. નહી રતન મમાં, મારા વાલી અને મારા પપાનાં દોસ્તની સાંમે આંચ છુટા બાલ સાથે જતાં મને કાંઈપણ શરમાવું પડશે નહિ.”

“જા-જા, રાંન ઘેલી. એવા ગુણ વીચારોમાં તું તો ચરી ગેઈછ.” રતનઆઈ કાંઈક દુપકાથી બોલ્યાં “કેહજે છોકરીઓને કેળવણી આપો. શેવ આંચ કેળવાયલી છોકરીના કેવા વીચારો છે તે સમજવા હયાં મારા સીવાય કોઈ બીજું મહેબી નહિ. જે દીના એવણ સાંમેજ ખેડાછ.” હાલમાં આવી લાગતાં રતનઆઈએ ઉમેરયું.

“હું તમને જેઈ ઘણી ખુશી છેકં મીં પેસીકાકા ” દીના

શેકહેડ માટે પોતાનો હાથ આપતાં બોલી “મારા પપા ફેલતા હતા કે તમેજે મારા એકલા મિત્ર છેઓ.”

પાહલી પેસીકાકા તેણીને ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો. ત્યાર પછી પોતાનાં ભુરા રાથોડી હાથમાં તેણીનો નરમ દુધ જેવો શેપદાર હાથ પડેલો જોઈને તે જરા ગુંચવાયલા જેવો દીસ્યો.

“મ—મને તમારી ઉંમર વીશે કાંઈ પણ ખ્યાલ હતો નહિ” તે દગમગતાં બોલ્યો “તમારા પપાનાં કાગળો ઉપરથી તો હું તમને એક બચ્ચું ધારતો હતો.”

“હા, રતન મમા પણ મને હજુણુ એક બચ્ચુંજ કહેછ” દીનાં હસીને બોલી “પણ ચાલો હવે આપણી વાત ઉપર આવ્યે. મીં પેસીકાકા તમે હવે મારું શું કરવા ધારોછ?”

પાહલી એકાએક ચોંક્યો.

“ખરેજ હું તમારું શું કરું!” તે વીચારવંત ઢમે બડબડ્યો.

“તમે મને મારા પપાનાં ફરમાન મુજબ તમારે ધરે લખ જવા ધારોછ, કે રતન મમાં સાથે હું હયાંજ રહું.”

“હું હાલ તુરત તે કહી શકતો નથી” પાહલીએ જવાબ આપ્યો “મને વિચાર કરવાનો વખત જોઈએછ, કારણ હું તો તમને એક બચ્ચું ધારતો હતો, દીનખાઈ.”

“અને હું એક બચ્ચું નથી તેથી તમારા વીચારોખી એટલા બધા બહલામ ગયા?”

“હું એમ ધારુંછ. તમારા પપા તમારે માટે “મારાં બચ્ચાંની સંભાળ રાખશે, મારાં બચ્ચાં તરફ માયાળુ રીતે વર્તશે” એવુંજ લખતા હતા, અને તે ઉપરથી તો હું તમને એક છ સાત વરસની છોકરી ધારતો હતો.

“મને હમણા સતરમું વરસ ચાલેછ.” દીનાં ગંભીર અવાજે બોલી.

“ ત્યારે તમારી આ ઉંમરે તમને કોઈ બચ્ચું નહિ કહી શકે.”

“ નહિજ. જે દુન્યાદારીથી બેમાહીતગાર, ઘરખાર વગરના નીરાધાર, અને માતપીતાનાં માયાળુ આશરા વગરનાંઓને બચ્ચાં તરીકે ગણવામાં આવે તો હું તેવું એક બચ્ચું છું.”

“ તમારા વીચારો મને અજબ કરેછ, દીનપાત્ર ” પાહલી શીકકો પડી જતાં બોલ્યો “ તમે મારી સાથે બહુજ બોલાઈથી વાત કરોછ.”

“ કારણ આ દુન્યામાં તમે મારા એકલા વાલી અને મિત્ર છેઓ ” દીનાં દલગીર અવાજે બોલી “ ધારો મી. પેસીકાકા કે હું હમણા સતર વરસની નહિ પણ સાત વરસની એક છોકરી હતે તો તમે શું કરતે ? ”

“ તો-તો હું તુરતજ તમને સુરત મારે ઘેર લઈ જતે કે જ્યાં તમે મારી બેહન સુનઈ સાથે સુખમાં રહી શકતે ” પાહલી બોલ્યો.

“ ત્યારે હમણા તમને શું વાંધો છે ? ”

“ મને વીચાર કરવો જોઈયે. કારણ સુનઈ આજે વીસ વરસ થયાં મારાં ઘરની શેકાણી છે.”

“ પણ નેની સાથે મારી ઉમ્મરને શું લાગે વળગે ? ” દીનાએ અધીરાઈથી પુછ્યું.

“ કાંઈ નહીરે! પ-પ-પણ સુનઈને જવાન છોકરીઓનાં નામે જરા સુગ છે ” પાહલી ખીહતાં બોલ્યો.

“ ત્યારે શું તમારે ત્યાં બધું જીનું પુરાણું અને અસલી રેવાળ મુજબજ આલેછ ? ”

“ હા. મારી બહેન સુનઈ સ્વભાવે જરા કડક છે, ધર્મી સકરમી અને પાક પહરેજગાર છે, હસવા બોલવાને તેણી ધીકકારે છે, અને આખો દહાડો ઘરમાં રહીને ઘરનુંજ વહીતર કરવામાં

પોતાની જાંઘીની મુખ્ય નેમ સમજે છે. પણ એ વીશે આજે આપણે વધુ બોલશું નહીં. ચાલો આપણે ખૂદા જરા ફરી આવ્યે.”

“હું તૈયાર છું” દીનાં એક કુદકા સાથે ખુશાલીથી ઉભી થતાં બોલી.

પણ વાંચનાર, તેણીનો સીધો સરોવર જેવો આકાર જોઈને પાહલી ફરવા જવાનું ભૂલી ગયો, અને થોડો વખત ઘણાજ ગભીર વીચારમાં ચુપ બેસી રહ્યો.

“કેવો સુંદર ચેહરો, કેવી ચળકતી લીલી દરાખ જેવી આંખ, કેવા નરમ કાળા ભમ્બર જેવા બાલ?” તે મનસે બંડાયે. “ખુદા ખબર કે એને જોઈને સુનઈ શું વીચારશે? આંખ એનો લાંબો ભરેલો સદરો—દાદર તારી મદદ-એ જોઈને સુનઈ શું બોલશે? આંખ એનાં ઉંચી હીલનાં મરોડદર ખુટ—પરવર તારો આશરો—એ જોઈને સુનઈ શું શું બોલી કરી નાખશે?” અને ખાસ્સી પાંચેક મીનીટ સુધી આપણો પાહલી પેસીકાકો એવો તો દીગમુઠ દીવો સ્થિર બેસી રહ્યો, કે પોતાનાં વાલીને આવી રીતે ઠસી રહેલો જોઈને દીનાં અજાયબ થઈ, કે તે હવે પાછો કદીબી બોલવા યાતો હીલવા ચાલવાની હિંમત કરી શકશે કે ?

પ્રકરણ ૨ જી.

પાહલી પેસીકાકા.

પ્રીય વાંચનાર, જ્યારે એક માણસની સીધી એકસરખી જાંઘીમાં એકાએક ખલલ પડે છે, જ્યારે તે એતેકાક માણસો બનીને પોતાની મગજશક્તિનું સમતોલપણ ખોઈ બેસે છે, જ્યારે

તેનાં સઘળાં વિચારો અમુક આખદ ઉપર સમાધાન થવાને બદલે સઘળે ઠેકાણે વેરવીખેર થઈ જાય છે, ત્યારે તે શું કરે છે? ધણું ખર્ચ તો તે માછો ઠાકો થોકો બનીને પોતાની આવી હાલતનું મુળ કારણ શોધી કહાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એટલીજ હાલત હમણા પાહલી પેસીકાકાની થઈ પડી. પીસતાલીશ વરસની તેની ઉંમર છતાં તેની જીંદગીમાં અત્યાર સુધી કોઈપણ સ્ત્રીએ દેખાવ દીધો હતો નહીં. તેને ઘેરાંઓને એ ભાગમાં વેંહચી નાંખ્યાં હતાં. એકતો છકેલ, ઉછાછળાં અને દુન્યાંની મોજશોખમાં મરી રહેલાં પેલાં કુડીબંધ ભમતાં પતંગ્યાં—અને ખીજાં તેની ખંદેન સુનઘનાં જેવા ઉદયોગી અને ધર્મીસકર્મી—પણ આંધ દીનાં વાહડયા જેવી એક છોકરીની હસ્તી વીશે પાહલીને સ્વપ્ને પણ ખ્યાળ હતો નહિ. તેણે એક ઓરત, બચ્ચું, પરી, ફરેશતો એ સઘળાંનું એકજ ઠેકાણે મીઠાણુ બનેલું જેવાની કદી પણ આશા રાખી હતી નહિ. ખચીત દીનાં એક ભમતું પતંગ્યું તો હતુંજ નહીં, પણ તેમ વળી તેણી સુનઘથીખી તદ્દન જીવંત પ્રકારની હતી. અને આ સરખામણી કરતા, પાહલીમાં કાંઈ એવો જીવંતો જામી રહ્યો, કાંઈ એવી તો નાજુક ખુશાલીની લાગણી તેનાં તનબદનમાં બરપા થઈ, કે જેવી લાગણી તેણે પોતાની આટલી જીંદગી દરમ્યાન કદી પણ અનુભવી હતી નહિ.

અને દીના-પોતાની આજીવનમાં ચાલતા પોતાના વાલી અને મિત્રની લાગણીથી તદ્દન બેખબર છોકરી-હમણા તેને ખુશ કરવાને તરેહવાર આખદ ઉપર મીઠું હલકે વાદવીવાદ ચલાવતી હતી. પણ વારંવાર તેણી મુંઝે મોહડે ચાલતા પાહલી તરફ આડે ડોળે નજર કરતી અને મનમાંજ અગત્ય થતી કે તેણીનાં આ બાપ જેવા દોસ્તને આટલો બધો ગંભીર બની જવાનું શું કારણ મળ્યું હતું?

“ આય પેરનાં ઝાડ ઘણા મળનાં લાગેછ ” બગીચાની એક બાજુએ આવી લાગતાં પાહલી એકાએક બોલ્યો. “ પણ આંય સાંમી બાજુ ફુલોનાં કયારા અને ફુંડાંઓથી તમે ઘણી જમીન બરબાદ કીધીછ. ”

“ બરબાદ કીધી ! એટલે ? ”

“ એ જગ્યાએ કાંઈ ફળો પાતો અનાજ ઘણી સારી રીતે ઉગાડી શકાતે. ”

“ અનાજ ! એ મી. પેસીકાકા ત્યારે તમે શું આંય બધા ગોલાખ મોઘરાં અને ચંબેલીને ઉખેડી નાખીને હયાં અનાજ ઉગાડવાની મને બલામણુ કરોછ ? ”

“ હા, સુરતમાં મારાં ખેતરની દરેક ઇંચે ઇંચ જમીન હમે અનાજ ઉગાડવાનાં ઉપયોગમાં લઇએ છીએ. ”

“ પણ ફુલો કાંઈ નકામા નથી. તેઓ પણ કામમાં આવે છે. ”

“ શું કામમાં ? ” પાહલીએ અન્યબીથી પુછ્યું.

“ આંય જહાનને ખુશનુદ બનાવા, જોનારનું મગજ અને દેલ શાદ કરવામાં, ખુશાલીનાં હીંગામમાં, મોહતનાં સમયમાં, મુકતાદમાં આપણાં મરહુમ બહાલાંઓની પવીત્ર યાદ સજીવન કરવામાં ફુલો સીવાય બીજી કોઈ ચીજ વધારે અનુકુળ છે ? તમે જાણોછ મી. પેસીકાકા કે ફુલોને તો એક કવી આંય ધર્તીનાં સેતારા મીસાલ કહી ગયો છે. ”

“ એ તારા ને સેતારામાં હું કાંઈ માનતો નથી, દીનબાઈ, હું તો ફક્ત એટલું જ જાણુંછ, કે જે ચીજ દોરીયાં લાવતી હોય તેનાં જેવી ચીજ બીજી કોઈ નથી. ફુલો, કવી, કવીતા, એ સઘળું ઠીકઠીક છે, પણ તેઓ કાંઈ દોરયાં લાવતાં નથી, જ્યારે અનાજનો તો એક કોઈજો આપણા ઘરમાંથી બહાર ગયો કે બીજી બાજુથી રૂખ્યાની ઠેલી આવેલી જ જાણવી. ” અને તે વેળા પાહલીને

પોતાની એકની ચોપડીનો ખ્યાલ થતાં તેનું જીગર મગરૂરીથી ઢિછાળા મારવા લાગ્યું.

જાણે પેહલ્લીજ વેળા તેણી કાંઈ નવું સાંભળતી હોય એવી રીતે દીના પાહલી તરફ અજાયબીથી જોવા લાગી.

“ ત્યારે તમને તો દોરમાં ઘણું વહાલાં છે ” તે આખરે બોલી “ મેં એવું કદીખી સાંભળ્યું નથી. દુન્યામાં જે સહથી સરસ ચીજો છે તે બધાંમાંથી કાંઈ આપણને પૈસા મળતા નથી ”.

“ દાખલા તરીકે ? ” પાહલી ધીરેથી બોલ્યો.

“ કાંઈ ! ગોલાખ ઉપર ખરતો દવ, અંધારી રાતે ચળકતા તારાઓ, દરયાનાં પાણી ઉપર માહબોખતારની રૂપેરી રોશની, બામદાદનાં સોનેરી કીરણો, ડુલોનો સોદમ અને પક્ષીઓનું ગાણું એ સઘળી એવી ચીજો છે કે જે અતી ખુબસુરત હોવા છતાં તમે કહો છો તેમ કાંઈ દોરમાં લાવતી નથી. ”

“ ત્યારે તો એ સઘળી ચીજ નકામી છે ” પાહલી જરા ખીજવાદને બોલ્યો “ પૈસો, એજ દુન્યાની તમામ ખુબસુરત ચીજનું આપણું પગ આગળ લાવી નાંખનાર એક એજમતી સાંધણ છે. જે કોઈ ધુળને સોનેરી રજકણોમાં ફેરવી નાંખી શકાતું હોય તો ધુળ જેવી સુંદર અને કીમતી ચીજ ખીજ કોઈખી નહિ જાણવી. ”

“ પણ મારા પપા તો કેહતા હતા કે ખરો પૈસો તો આખર સચ્ચાઈ, કીર્તી અને બાહદુરીમાંજ સમાયલો છે. ”

“ તમારા પપાએ એમ કેહવામાં મોટી ભુલ કીધી. નકકર છોડીને તેવણ પોકકલને પકડી બેઠા. પણ તેમ વગી તેવણ એક ચીતારા હતા. ”

“ ઓ, મી. પેસીકાકા તમે અને હું દરેક બાબદમાં તદ્દન જુદાં પડ્યેછ. અને તેથી—અરે પણ શું છે ? ” પાહલીને એકદમ ચોંકેલો જોઈને દીનાએ પુછ્યું.

“ક-કાંઈ નહિ. હું મારી, બહેનનો વીચાર કરતો હતો.”

“હું ધારૂં છે કે તેવણ તમને દોરયાં કમાવવામાં મદદ કરતાં હશે?”

“અરે હારે, મારી સુનતો ધનનો ઢગલોજ છે.”

“ત્યારે હું અને મારા પપા તમારેથી તેમજ તમારાં બહેનથી તદ્દન જુદાજ વિચારનાં છીએ.”

“કારણ તમારા પપા એક આરટીસ્ટ હતા, જ્યારે હું તો ફક્ત એક ખેડુત છઉં.”

“શું સઘળા ખેડુતોને તમારી માફક દોરયાં એકઠાં કરવાનો અભખરો હોયછ?” દીનાએ ચેસ્તા કીધા.

“નહિ. દરેક સમજુ માણસ એવીજ રીતે વિચારે છે, જે કે તેઓનાં ધધા સાથે તેઓનાં વિચારને કાંઈપણ લાગતું વળગતું નથી.”

તેઓ વચ્ચે ગંભીર સુપકીદી ફેલાઈ. સહવારનાં થંડા પોહરમાં સુંદર ઝાડોની ઘટા વચ્ચે આ બે જાણીને અકેક સાથે એકલાં ફરતાં જેવાં એ ઘણું અજાયબ જેવું હતું, અને વધુ અફસોસકારક તેમજ તાણુખી ભરયું તો એ હતું, કે કુદરતે પણ ચોક્કસ કમનશીબ બનાવોની હરમાળાથી તેઓ બંનેને સાથે આણુવામાં મદદ કરી હતી.

તેઓ વચ્ચે ઘણો મોટો તફાવત હતો. દીનાનો સીધો ઉંચો અને નાણુક પાટલો આકાર, તેણીનો સુંદર ચેહરો, અને નીર્દોશ હસવું, એક કેળવાયલી બેડીને છાજતી તેણીની સુંદર વાતચીત કરવાની ઢંગલ—પાહલીનું ઠીંગણું આંગ, તેનાં સફેદ અને કાળા વાળનું કદરૂપું માથું, તેનો સામળો કરડો ગંભીર ચેહરો અને વીખેરાયેલો ગભરાયેલો દેખાવ, એ બંને વચ્ચે એટલો તો ફરક જણાતો હતો, કે જાણે ખુદાએ તેઓ બંનેને તદ્દન જુદીજ

મટ્ટીમાંથી ખસાવ્યાં હતાં. અને તોપણ તેઓ અને હમણા સાથેજ હતાં !

દીના વાહડયા એક આરટીસ્ટ બાપની ચંચળ બેટી હતી, કે જેની છદંગી મોટી આશાઓથી શરૂ થઈ, મોટી નીરાશીમાં ખતમ થઈ હતી. ફીરોઝ વાહડયો એક અસાધારણ આરટીસ્ટ હતો, મગર જેમ વારંવાર બને છે તેમ, તેની મેહનતની કદર તેનાં મુવા બાદજ બુગ્ગાઈ હતી. તે પચીસ વરસની ઉંમરે એક ખુબસુરત પણ મુશ્કેલ સ્ત્રી સાથે પરણ્યો હતો, અને પોતાનો મરીમ સંસાર નીભાવવા તે રાત દીવસ એટલી તો સખ્ત મેહનત કરતો હતો કે આખરે તેની તબીયત લકડી પડી. અને વળી દુખ પર દાહમ, તેની બહાલી જરૂર, થોડાજ વરસમાં મરીમાઈનાં હાયસોસારા ખમી, એક બેટીનો જન્મ આપીને માર્ગે લાગી. તે દીવસથી ફીરોઝને દુન્યાં અકારી થઈ. તે પોતાની એકપુરી બેટી સાથે જગેજગ સારા કુદરતી દેખાવની શોધમાં રખડવા લાગ્યો, અને તે કીંમતી પૌકચરો પાણીને મુલે વેચીને ઘણીજ મુશ્કેલીથી પોતાનું તેમજ પોતાની બેટીનું ગુજરાન કરી શકતો હતો. પણ તેની ગમે એવી હાલત છતાં તે દીનાને કેળવણી આપવાને જુલ્હી ગયો નહી. નાહનપણથીજ “ આર્ટ ” નો કુદરતી ગુસ્સો તેણીમાં જણાતો હતો, અને તે ગુસ્સાને તેનાં બાપે વધારે ખીલવવા પછી દીના થોડાજ વરસમાં એક એવી તો નીર્દોશ ખુબસુરત, અને તનદરેસ્ત છોકરી ખીલી નીકળી કે દુન્યાની તમામ ચોન્તાઈ ગુઠાઈ, દગોદટકો, અદેખાઈ અંતરનો તેણીને સેહજ પણ ખમાલ હતો નહી. ખ્યાર મોહબતથી તેણી તદ્દન અંબલુ હતી, પરંતુ પીડા અને લોક નીંદાથી તેણી બેખબર હતી, અને દુકમાંજ કહીયે તો આ બાહોષ કુદરતની એલી, પણ દુન્યાદારીથી બેમાહીલમાર દીનાં આજની છોકરીએતી તદ્દન ગુહાજ

પ્રકારની હતી. દુરસદ મળતાં તેણીનો આપ તેણીને વેલવાર અંગ્રેજી તેમજ અંગ્રીક શીખાડતો હતો, અને આખરે સામલા, દારજીલીંગ કેશમીર વગેરે જાણીતી જગ્યાઓની મુલાકાત લઈ આવવા પછી તેઓ માદુંગા તરફ આવેલા એક વીધવા આમ રતનબાઈ દુઆશનાં પેટાં બાદુત તરીકે ઠર પડ્યાં. મુંબઈની હવાથી શીરોઝની તબીયત વધારે બગડતી ગઈ, અને રતનબાઈને પણ પોતાનાં આ દુખી બાદુતની છોકરી તરફ કાંઈ એવી પ્રીત બાંધી, કે શીરોઝ હવે પોતાની દીકરીનાં ભવીષ માટે તેવણુ આગળ ખુલાશાથી વાત કરવા લાગ્યો. તેણે જણાવ્યું કે તેનો એક દોસ્ત અને દુરનો સગો પાહલી પેસીકાકા કરીને સુરતમાં રહેતો હતો, અને તેને હવાશે તે પોતાની દીકરીને સોંપી જવાનો એરાદો રાખતો હતો. રતનબાઈને આ ગોઠવણુ પસંદ પડી, અને શીરોઝે પોતાનાં મરણની થોડા દિવસ અગાઉ પાહલી ઉપર પોતાની દીકરી માટે એક કાગળ લખ્યું. પ્રણુ પોસ્ટ ઓરીસની કાંઈ વિચિત્ર ગફલતીથી તે કાગળ શીરોઝ ગુજરવા પછી નવ મહીને સુરતમાં પાહલીને મલતાં, તે આપણે આમળ જોયું તેમ, પોતાનાં મરહુમ ખેસી અને મિત્રની મરતી વેળાની અરજ સ્વીકારીને આજે દીનાનાં “રતનમમા”નાં બંગલામાં આવી ચઢ્યો હતો.

પ્રકરણ ૩ જી.

મોહબતી આગ.

શીરોઝનું કાગળ સુરતમાં પાહલીને મલતાં, ત્યાં જખરો ખળખળાટ મચી રહ્યો. મીસ સુનઈ પેસીકાકાએ તુરતજ જણા-

વ્યું કે આ આરટીસ્ટ સાથની તેની આમલી ઝોળખની પીછા-
ણમાં, તે પોતાના મુઠા બાદ પોતની દીકરીની ટોક તેને ગળે
ઝોળવી જાય એ બીલકુલ બેહુદું હતું.

પાહલી પોતાની બહેનનાં આ તકાદા સાંમે સહેજ હસ્યો.

“જો હમણાં આંચ મારો દોસ્ત આપણને કાંઈ દોલત
આપી ગયો હતો તો તું હમણાં એમ બચડવા બેસતો નહિ.”
પાહલી બોલ્યો “તો તો મરતી વેળાની તેની પીછાણ તેં ઘણી
ઉકમાઈથી વાદ ટાંધી હતો!”

“તો એક જુદીજ વાત હતી” સુનઈએ તુરતજ કહ્યું
“આય આરટીસ્ટનું પોરનું આપણા ઘરમાં લાવવાનાં કરતાં, હું
એક ઝેરી સાંપનું બચ્ચું વધારે જલદી હયાં લાવવા ખુશી છઉં.”

“પણ સુનઈ આપણે તેણીને ઉપયોગી બનાવી શકશું.”
પાહલીએ સમજાવ્યું.

“હા, જો તું મારે મન સુજ્યું એ દુકતી સાથે કામ લેવા
દેશે તો આગળ ચાલતાં આપણે તેણીને ભોંચ લીપતાં, વાસણ
ઉગરતાં, અને કચરો કઢાડતાં શીખવીને આપણી બીખીને રમન
આપશું.”

“ફીરોઝ વાહડયાની દીકરીને હું એક નોકર તરીકે હયાં
કામ કરતી જેવા ખુશી નથી, સુનઈ” પાહલી બીહતાં બોલ્યો.

“શુઉંઉં, તું ખુશી નથી?” સુનઈની ઇસ્ટીમ ચઢતાં બોલી.
“ત્યારે તો એનાં બાપે એને બે પાંચ લાખ રૂપ્યાની દોલત
આપી જવી હતી.”

“આપણે જોઈશું, સુનઈ.”

“શું કપ્પાલ જોય, મુઠા જેની તેની સાથે દોસ્તી પાડીને
પરાઈ પીડા તારે માથે હોરી લાવેજ, અને વળી ઉપરથી તે
લોકની દયા ખાયજ ! આંચ પોરીનો બાપ એક ચીતારતો બદલો

એક ખેડુત હતો તો વળી સમજ્યાં.”

“ધીરજ ધર સુનઈ, પણ તું આંધ બચ્ચાંની ઉમર કેટલી ધારેછ ?”

સુનઈએ પોતાનાં હાથમાંનું કાગળ ઉઘાડ્યું, અને તીક્ષ્ણ અવાજે વાંચવા માંડ્યું:—

“હું મારી દીકરીને એક એવી ઉમરે મુકી જાઉં છું, કે જે વેળા તેણીને કોઈની કાળજી અને સંભાળની વીશેષ જરૂર છે.”

“એ ઉપરથી હું ધારેછ પાહલી, કે આંધ દુકતી હંમણા છ સાત વરસની હોવી જોઈએ. મરેરે હવે એને ઘેરનું બધું કામ શીખવતાં મારે તો ભેગાંનું દહી થઈ જવાનું” સુનઈએ કપાળ કુલ્યું.

પાહલી ચુપ બેઠો, અને તે અરસામાં મીસ સુનઈ પોતાનાં બાઈ આગળ દોસ્તી અને તેનાં બચકર પરીણામ ઉપર એક લંબાણ વીવેચન કરવાને ચુકી નહી; પણ હવે જ્યારે સમજાઈ રંધાઈ ચુક્યું હતું ત્યારે ઉડરો કેમતર બેસે છે એ જાણવા તેણી એક જાતની વીચારવંત અધીરાઈથી રાહ જોતી બેઠી.

“હા, હું એક ચીજ તુને કેહતાં ભુલી ગઈ, પાહલી” સુનઈએ પોતાનાં “લેકચર” પછી ઉમેર્યું “મને એવી અગમચેતી થાયછ કે આંધ તારા દોસ્તની દીકરીથી આપણને ઘણું ખમવું પડશે. જો મારો બોલ યાદ રાખજો.”

“જા-જા, રાંત દુવાર, તું તો બધા દહાડા સગનનો માંક્યોજ રહી ગઈ” પાહલી કોઈ અણુદીક લાગણીથી ધુજતાં બોલ્યો.

તેજ દીવસે રાતે પાહલી સુરતથી મુંબઈ આવવા ઉપડ્યો. રસ્તામાં તેણે પોતાનાં દોસ્તની આ દીકરી માટે કાંઈ ઝાઝો વીચાર કીધો નહી. ક્યાંથી કરે ? કારણ ભવીષ્યનાં પેટામાં કોઈ પેસી નીકળ્યું નથી. મુંબઈ આવીને રતનબાઈ દુબાશ સાથે ખાસ્સી વીસેક મીનીટ પરચુટણ વાત કરવા પછી આખરે પાહલીએ

પોતાનાં દોસ્તનાં બચ્ચાંને મલવાની ખાહેશ જણાવી.

અને આ “બચ્ચાં”ને જોઇને પાહલી પેસીકાકાનાં ડોળા ઉંચે ચઢી ગયા. સાત વરસની એક છોકરી જોવાને બદલે બ્યારે તેની સાંમે સત્તર વરસની એક ગુલરખસાર પરી આવીને પોતાની લીલી દરાખ જેવી આંખોમાંથી તેની તરફ પુર વીશ્વાસથી જોવા લાગી, ત્યારે પાહલીમાં એકાએક શું ચમત્કાર થઈ ગયો તે તુસ્તવેળા તે સમજી શક્યો નહિ. વેલ, તે ઘડિં ચોખ્ખા માથ ઠાર, અને ખેતરોની આંકણી કરી ગળ્યો હતો; પણ આંખ દીના વાહડ્યા જેવી એક ખુમસુરતીની કીંમત પીછાણવા માટે તે બીલકુલ લાઇલાજ હતો. પેહલેથીજ આ છોકરીએ તેની ઉપર કાંઈ અજબ ખેંચાણ કર્યું. કોઈ અણદીક લાગણીથી તેની રંગરંગમાં લોહી જોરથી વેહવા માડ્યું, પણ બીજીજ પળે સુનઈની યાદ થતાં, તેનાં અંતરકરણમાં ચીંતાનો ચમટો તુટ્યો. આહ, આંખ સુનઈ કે જોણીને જવાન ખુમસુરત છોડીઓનાં નામની તાહડક હતી, તે આ પંખેજોને પોતાને ત્યાં જોઇને કદીખી મુંગી ગગડશે નહીં. તેઓ વચ્ચે જબરં ધરણુ લાગશે! ચોટલા પીખાશે!! તોટા પીસાસે !!!

આવાજ વીચારો પાહલીનાં મગજમાં રાતે તે બીછાણા ઉપર પડ્યો હતો, ત્યારે બચ્ચા કીધા. મીનીટો પાછળ કલાકો વહી ગયા, તોપણ પાહલી દીના વીશે વીચાર કરતાં જરાખી થાક્યો નહિ. આહ, બગીચામાં તેની સાથે ફરનારો તેજ ગોળ ઘટમદાર ચેહરો, તેજ સુંદર વીખેરામલા બાલ, તેજ રૂપેરી ઘંટી જેવો અવાજ, પાહલી પોતાની સાંમે દેવાલ ઉપર જોતો અને સાંભળતો કલાકો સુધી સ્થિર પડી રહ્યો. અત્યાર સુધી તેણે કોઈપણ છોકરી વીશે એક મીનીટ પણ વિચાર કીધો હતો નહિ. હટ, તેઓ કોઈપણ વિચારને લાયકની હતીજ નહિ. પણ હમણા તે સમજા

ચિચારો ફેરવાઈ ગયા. તે આ છોકરીને પોતાને હસ્તક લેવા આવ્યો હતો, ત્યારે તેજ છોકરીએ તેનું અંતકરણ પોતાને હસ્તક લઈ લીધું હતું. પ્રીય વાંચનાર, આંધ પીસતાલીસ વરસનો પાહલી પેસીકાકા એક સતર વરસની સુંદરી ઉપર આંધાંથી તે પગ સુધી મોહી પડીને મોહબતી આગમાં કુરબાન થઈ ચુક્યો હતો.

બીજો દીવસે સહવારે પાહલી સકકારેથી પોતાનાં અકબાતાં મગજને શાંત પાડવા બગીચા તરફ ફર્યો. દીના પણ રાખેલા પ્રમાણે સમર હાઉસમાં બેસીને મીઠકા હલકે કાંઈ લલકારતી હતી, અને તે અવાજ સંભાળીને પાહલીનાં પગલાં તે તરફ ફર્યાં એમાં કાંઈ નવાઈ હતી ?

“ તમે ઘણા વેહલ્લા જામ્યાછ, મી. પેસીકાકા ” તેને જોઈને દીના બોલી.

“ અને તમારા હાખલામાં પણ એમજ બન્યુંછ ” પાહલીએ જવાબ આપ્યો. “ શું તમને રાતે જરાબર ઉંઘ નહિ આવી ? ”

દીના ખડખડ હસી પડી.

“ કુદરત સાથે ઉંઘવું ને કુદરત સાથે જાગવું, એવું મારું માંગવું તે પરવર આમીન કરેછ. મરેરે વરી મારેથી આંધ કાંઈ કવિતા જોવું બોલાઈ ગયું. કેમ મી. પેસીકાકા તમને એવું બોલવાનું ગમેછ કે ? ”

“ હું કહી નહિ શકતો. મારેથી એવું કદીપણ બોલાવું નથી. ”

“ મને ખરી એવી જરા આદત છે. મારા પપા કેહતા હતા કે એક કવિ પોતાનાં જન્મથીજ તેવી બુઝી લેતો આવે છે. પણ તમે મને એક કવિ વીચારોછ, મી. પેસીકાકા ? ”

“ હું કહી નહિ શકતો. ”

“ વેલ, એ વીશે મારા પપાએ કહેલી ડૉ. વાંતસની એક વાત મને યાદ આવેછ ”

“તે શું છે?” પાહલીએ પુછ્યું.

“એ બીચારાને બધું કવિતામાંજ બોલવાની ટેવ પડી હતી. તેનાં બાપે તેને ધમકાવ્યો, પતાવ્યો, સમજાવ્યો, તોપણ તેનાં દીકરાની આંખો આદત ગમ્મ નહિ. એક દીવસે તેનાં બાપે એવી ધમકી આપી કે જો ફરીથી તે કવિતામાં બોલશે, તો તેને સખતમાં સખત સજા કરવામાં આવશે. પણ તે છોકરાએ પાછી તેવીજ જુલ કાઢી, અને જ્યારે તેનો બાપ તેને ફટકાવવા જતો હતો, ત્યારે પણ તે બોલી ઉઠ્યો કે:—

“Father forgive me but this time,

And I never more will speak in rhyme”

ઓ પાહલીના બાપના બાપ! આંધ છોકરી તો એક ગોરી મદમરીની માફક બધું પરપર અંગ્રેજી બોલી ગમ્મ!

“એટલે-એટલે તે શું બોલ્યો?” પાહલીએ અજ્ઞયબાંધી પુછ્યું.

“એટલે એમ કે છેલ્લી વેળા પણ તેણે “રાઈમ” અને “રાઈમ” એ અને એકસરખા બોલ વાપડ્યા” દીનાએ હસીને કહ્યું.

“પછી તેનાં બાપે શું કાધું?”

“કાંઈખી નહિ. તેણે જોયું કે તેનો દીકરો આગળ ચાલતાં એક કવિ નીકળશે અને તેથી તે પોતાના દીકરાની વચમાં પાછો પુરાયો નહી. જો તમને કોઈ એકકસ ચીજ તરફ કુદરતી વલણ હોય તો યાદ રાખજો કે તમે તેજ ચીજ તરફ નકકી જવાના. કેમ ખડું કેની?”

એક વાર ફરીથી “હું કહી નહિ શકતો” એવો જવાબ પાહલીને આપવાની ફરજ પડી.

“હું કહી નહિ શકતો!” દીના ખીજવાઈને બોલી “બસ હું તમને જેખી પુછુછ તેનો તમે એકનો એકજ જવાબ આપોજ. હું અજ્ઞય થાકું છું કે ખરેખર તમે ત્યારે શું કહી શકોજ.”

પાહલીએ ઘણી વીચાર કીધો કે “હું તુંને ચાહું છું, હું એટલું જ કહી શકું છું” એવો તે કાંઈ જવાબ આપે. પણ નહિ. એવું બોલવા તેની જગ્યા તાળવા સાથે ચોંટી મઠી હતી, અને તેને બદલે તેને જવાબ આપ્યો,

“તમારા ઘણાખરા વીચારો મારે માટે તદ્દન નવાજ છે. દીનબાઈ. હું કમુલ કરું છું કે કવિતામાં બોલવાનો વીચાર મને કદીથી સુજ્યો હતો નહિ, કારણ હું તો ફક્ત એક ખેડુત છઉં, અને તેથી ફેળવાયલી દુન્યાથી તદ્દન અંગણુ છઉં.”

“પણ ખાસ કરીને ખેડુતો તો દુન્યાનાં સઘળા આદમીઓ કરતાં, કુદરતથી વધુ ફેળવાયલા છે.”

“કેવી રીતે?”

“કારણ ખુદાની અજ્ઞાત જોવી કરામતો પીછાણવા માટે બીજા બધાં કરતાં ખેડુતોને સૌથી સરસ તક મળે છે.”

પ્રકરણ ૪ થું.

મુશકીલ મુજવણ.

પાહલી ચુપ ઉભો, કારણ રતુઓનું બદલાવું, અનાજનું પાકવું, ખીયાંઓનું ફળદ્રુપપણું એ સઘળું ખુદાની કરામતનો એક ભાગ હતો, એ વીચાર તેનાં મગજમાં કદીપણુ ઉતપન્ન થયો હતો નહિ. અલગત તે અને તેની બહેન ધર્મી સંકરમી હતાં, પ્રથુ તેઓનાં ધર્મી વીચારો અને કામો દીવશમાં ફક્ત દસ વખત ફરતી કરવામાં જ સમાપ્ત ગયા હતા ખુદાની હસ્તી, તેનાં આશીર-

વાહ, તમામ ખલકત ઉપર તેનો મહદનો લંબામસો હાથ એ સધળું આ બામ ખુદેન જાણતાં હતાં નહિ; અને તેથી પાહલી ઘાહપણ વાપડીને એ વીશે કાંઈ વધુ બોલ્યો નહિ.

“ તમે આટલાં વેહલ્લાં કાંય જાગ્યાછ એ હજુણ સુધી મને કહ્યું નથી ” તે વાત ફેરવી નાંખતાં બોલ્યો.

એકવાર ફરીથી દીના ખડખડ હસી પડી.

“ સહવારનાં પક્ષીઓનાં અવાજ પછી હું કદીખી સુઈ રહેતી નથી. ખરી ફજળર એ સારા દીવસનો એક સાથી સરસ વખત છે. પાહડાં, પક્ષી અને ડુસોમાં એજ વખતે અમુક ફેરફાર થઈ જાય છે, કે જે મોડે સુધી ઉંઘતી આલમ જોવાને તેમજ સમજવાને કમનશીય રહેછ. એજ વખતે પક્ષીઓ કાંઈ પણ હરકત વગર સુંદર હલકે પોતાનું ગાયણ લક્ષ્યકારે છે. વખી એજ વેળા ડુસો પોતાનાં પેટામાં છુપાવેલા આખી રાતનાં સુગંધનો પેહલ્લો પમરાટ ચોતરફ પુર ખ્હારમાં ફેલાવે છે, અને બ્યારે ખરી બામદાદમાં મીલોનાં ધુમાડા અને ધુળાં ધસારા વગર હવા તદ્દન ચોખ્ખી હોય છે, ત્યારે તે હવા આપણા દમમાં જવાથી આપણું દીલ અને મગજ કેટલું શાંત અને ખુશનુદ બને છે? ”

ઓ સુનઈ-મધુરી સુનઈ! આંધ આંધો લવારો બકારો કરતી છોકરીને તું કેમ શાંખી શકશે? દીનાએ આગળ ચલાવ્યું.

“ અને તેથીજ હું સકકારી ઉડું છું, મીં પેસીકાકા. વેહલ્લી ઉડીને મારાં પક્ષીઓને માટે હું થોડાંક ફળ એકઠાં કરું છું, અને નારત્તાની ટેબલ માટે થોડાક ચુલામ અને મોઘરા ભેગા કરું છું. ”

પાહલીનો ચેહરો ખુદી ગયો. વેહલ્લું ઉડીને પોતાનાં કામ ધંધે લાગી જવું એતો સુનઈને જાણે ખુદા તરફથી મળેલું ફરમાન હતું! આહ, આ વીચારથી તે એટલો તો ખુશ થઈ ગયો, કે આખરે-અરે આખરે તો આંધ દીના અને સુનઈ વચ્ચે કાંઈ

મળતાવડાપણની માહબારત શોધ કરવા પછી તેનો હરખ તેનામાં માયો સમાયો નહિ.

“ચાલની દીના, નાસ્તાનો વખત થયો ને” અંદરથી સાદ આગ્યો.

“હા, હા, રતન મમાં, ચાલો આવી” દીનાએ કહ્યું.

તેઓ બંને નાસ્તો લેવા બંગલામાં ફરયાં. પાહલી પોતાની જીંદગીનાં છેડા સુધી તે દીવશનાં નાસ્તાની યાદ બુલ્લી ગયો નહિ. તેઓ જમી રહ્યા પછી કોઠા મીં જાંહગીર વકીલ નામનો જવાન ત્યાં આવી લાગ્યો.

“મને ખબર પડીછ, દીનખાઈ, કે તમે હવે મુખમને છેલ્લી સલામ કરનાર છેઓ” તે દીનાને શેકહેંડ કરતાં બોલ્યો.

“હા, જાંહગીર, દીના હવે પોતાનાં આ વાલી સાથે થોડા દીવસમાં સુરત એવણને ધરે સીધારનાર છે” દીનાં તરફથી રતનખાઈએ જવાબ આપ્યો, “આવો હું તમારી ઓળખાણ કરાઉં. જાંહગીર-આંચ મીં પાલનજી પેસીકાકા, મીં પેસીકાકા-આંચ મારાં પડોશીનો છોકરો જાંહગીર વકીલ.”

તેઓ બંને એકબીજાને ટીકતા ઉભા. બંનેનાં મગજમાંથી તદન જુદાજ વીચારો તે વેળા વીજળીક ઝડપે પસાર થઈ જતા હતા, અને આ તકનો લાભ લઈને દીના તે ઝારડો છોડી ગઈ.

તેણીનાં ગયા પછી આ ત્રણે જણાં વાતે બેઠાં.

“મારા દોસ્ત શીરોઝ વાહડયાનાં કાગળે મને જખરી હાપ ખવાડીછ, રતનખાઈ” પાહલીએ શરૂઆત કીધી “કારણ તે ઉપરથી હું દીનખાઈને એક બચ્ચું વીચારતો હતો.”

“હા, ઉંમર સીવાય તેણી દરેક બાબદમાં એક બચ્ચુંજ છે” રતનખાઈએ કહ્યું “નીર્દોષ દીના, ખીચારી એટલી તો સંક અને ગરીબ છે કે તમે તેણીને ફક્ત એક દોરીથી તમારી મરજી

મુજબ હંકારી શકશે. તોપણ રાંન કોઈ કોઈ બાબદમાં એવી ચાલાક છે, કે આપરાખી કાન કાપી નાખે.”

“પણ આખરે તો તેણી એક બચ્ચુંજ છે” પાહલી વીચાવંત હમે બોલ્યો.

“એ તમારા લાભમાંજ છે, મી. પેસીકાકા” જાંહગીર બોલ્યો “આવી ખુશસુરત કેળવાયલી છોકરી તમારા ઘરમાં એક શોભા ગણાશે. પણ તમે પરણેલા છેઓ કે મી. પેસીકાકા.”

“નહિ, મને એવો વીચાર કરવાને વખત નથી મળ્યો. મારી બહેન મારું ઘરખાર ચલાવેછ.”

“એ તો સન્તાણાનું સુન્નું.” જાંહગીર હસીને બોલ્યો “તમારી સાથે તમારાં બહેન છે એ હમારી સઘળી મુશકેલીનો છેડો લાવી નાંખેછ.”

પાહલી ચોક્યો. અરે, તેઓને ક્યાં ખબર હતી કે આંચ સુનમથી તો તેની સઘળી મુશકેલીની શરઆત હતી!

“અને હું ધારંછ, મીં પેસીકાકા, કે મીસ દીના ઝાઝો વખત તમારે માથે પડશે નહિ.” જાંહગીરે આગળ ચલાવ્યું “તેણીના જેવી એક ખુશસુરત છોકરીને જલદી પરણી જવાનો સંભવ છે.”

પાહલીનાં અંતકરણમાં એકાએક કાંટો બોકાયો. શું આંચ પરી કોઈ બીજાનું ઘર શોભાવે? કોઈ બીજા તરફ હશે? નહિ-નહિ. જાંહગીર તરફ જોઇને તેણે સેહજ હસવાની કોશિશ કીધી, પણ તેનાં હોથોએ જરાપણ હાલવાની સાફ ના પાડી. તેનાં ચેહરા ઉપર એવી જાતની લાગણી પ્રગટી નીકળી, કે રતનબાઈ અને જાંહગીર તેની તરફ અગ્નયબીથી જોવા લાગ્યાં. આખરે પાહલી સાવધ થયો અને કાંઈ એવું બબડી ગયો, કે તેઓ તેનો એક પણ બોલ સમજી શક્યાં નહિ.

“ હું જાણું છું ” પાહલી બડબડ્યો “ આંધ લક્ષ્મી મારી દીનાને પણવા માંગેછ.”

અને પાહલી ખીજીજ પત્રે અદેખાઈ અને ધીકારથી જાંહગીર તરફ જોવા લાગ્યો.

“ દીનાનાં ગયા પછી મારું ઘેરખી મને જાણે કડવા આવશે ” રતનખાઈ દલગીર અવાજે બોલ્યાં.

“ અને મનેખી થોડા દિવસ સોહવાસે નહિ.” જાંહગીર ટેકો આપ્યો “ તોપણ હું તમુને જોઈ એટલા માટે ખુશી છેઉં મી. પેસીકાકા, કે મીસ દીનખાઈને એવણુનાં પીતા એક એવા ધણીની સંભાળમાં મુકી ગયા છે કે જેવણુ તેણીને કદીખી દુઃખી કરશે નહિ. મીં પેસીકાકા તમુને એક પવિત્ર ફરજ બજાવવાની છે, એક માંખાપ વગરનાં બચ્ચાંની સંભાળ લેવા યાદ રાખજો કે તમે ખુદાને ખાર જોખમદાર છેઓ.”

“ હું તેણીની સંભાળ રાખશું.” પાહલીએ ખાત્રી આપી.

“ મને એ છોકરીની બહુજ દયાં લાગેછ ” જાંહગીરે અલાબ્યું “ કારણ મેં આટલી ખુબસુરત, કેળવાયલી, પણ આટલી કમનસીબ છોકરીને આગળ કદીખી જોઈ નથી. જો કદી સુરત તરફ મારું આવવું થશે મીં પેસીકાકા, તો હું ધારું છું કે તમે મને તેણીને મલવાની રજા આપશો.”

પણ જાંહગીરે ધારવા જેટલી ઉતાવળ અને આતુરતાથી પાહલીએ જવાબ આપ્યો નહિ. એકવાર ફરીથી તેનાં અંતકરણમાં આ જવાબ માટે ક્રોધ અને અદેખાઈનો આતશ સળગ્યો.

એકાએક દીના તે ઓરડામાં પાછી આવી.

“ હજુણુ તમે છેઓ કે, જાંહગીર. હું તો સમજું કે તમે ગયા હશે.”

“ નહિ, હું તમુને એક છેલ્લી સલામ કરવાની રાહ જોતો

હતો.” જાહગીર તેણીને શેકહેડ કરતાં બોલ્યો “ દીનખાઈ ખુદ ખખર હવે આપણે પાછાં ક્યારે મળશું.”

“ ખચીત આપણે છેલ્લી વેળા નથી મલતાં જાહગીર. સુરતમાં તમે મને મળવા આવશો કેની? હું તમુને રોજ યાદ કરશ.”

પાહણીને એક જખરદસ્ત આંચકો લાગ્યો, પણ તે કાંઈ વધુ વીચાર કરે તે અગાઉ જાહગીર તેને શેકહેડ કરવા આવ્યો, અને ત્યાર પછી બારી જીગરે તે ત્યાંથી વીદાય થયો.

પાહણી પણ તેની પુઠે જવા તૈયાર થયો.

“ હું જરા મારાં કામે જમ આડિંછ દીનખાઈ ” તેણે દીનાને કહ્યું “ અને ત્યાંથી આવવા પછી હું શું નકકરી નીવેડા ઉપર આવ્યોછ, તે હું તમુને આવતી કાલે જણાવશ.”

દીનાએ તેની તરફ એવા તો એખલાસ અને વીશ્વાસથી જોયું કે પાહણીને આંચ બોલી છોકરી માટે ધણુંજ લાગી આવ્યું.

“ તમે જોખી કરશો તે મારાં બજાંનેજ ખાતર ” તેણી બોલી “ કારણ તમે મારા પપાના દોસ્ત છેઓ, અને તમારા હુકમ પ્રમાણે ચાલવા હું તૈયાર છું.”

પાહણી ગયો. ઓહ, ફક્ત એક કલાક તે એકલો પડવા માંગતો હતો, પોતાનાં અંતકરણની તપાસ લેવા ચાહતો હતો, તેનામાં મચી રહેલા આ નવા જુસ્સાનો ભેદ શોધી કહાડવા માંગતો હતો—આંચ જુસ્સો કે જે ઘડીકમાં તાવથી તેનું બદન ખખળાવી નાંખીને તેનાં ચેહરા અને આંખમાં એક જાતનો આતશ મળાવાની મેલતો હતો, અથવા તો થંડીનું એક લખલખું ઉત્પન કરતો હતો, કે જે મોહત જેવો તેને થંડોગાર અનાવી દેતો હતો. અરે, આ ગરમી અને થંડીનો શો અર્થ હતો? એ વીશે તેને એકલો બેસીને વીચાર કરવો જોઈએ.

પાહલી ઝાડનાં એક છાયાં હેઠળ આવીને જોડવાયો. થોડાજ વખતમાં તે સમજી ગયો કે દીનાને પોતાને ઘર લઈ જવા સીવાય તેને માટે બીજો ઇલાજ હતો નહિ. જ્યારે પેહલ્લી વેળા તેણે તેણીને આટલી જવાન અને ખુબસુરત દીડી હતી, ત્યારે એ વીચાર તેને પડતો મેલવો પડ્યો હતો, કારણ તેને પોતાનાં માર્ગમાં ઘણી મુશ્કેલી દીડી હતી. સુનધ જરૂર ગુસ્સો કરશે; વળી સતર વરસની એક કુમારીકાને તેનાં ઘરમાં જોઈને લોકોમાં કાંઈક ચક્રચાર ઉત્પન્ન થશે; પણ હમણા તે સઘળી ધાસ્તી દુર થઈ હતી. તે દીનાને પોતાને ત્યાં લઈ જવા ઘણાજ અઘીરો બન્યો, તેના મરહુમ દોસ્તની આ બેટી હવે તેની એકલાની મતા હતી, અને ઇનશાઅલ્લા હવે તો જેબી થાય તે-દીના જાંહગીરનાં કહેવા મુજબ તેનું ઘર શોભાવશે. અરે, આંધ અંડાળ જાંહગીર કે જે તેણીને પરણ્યા માંગતો હતો, તેણીને સુરત સુધી મલવા આવનાર હતો, અને વળી દીનાએ પણ તેને રોજ યાદ કરવા જણાવ્યું હતું. નહિ નહિ, તે એવું કદીબી બનવા દેશે નહિ. ભલે સુનધનો ગુસ્સો એક જવાબા મુખીની માફક એ તરફ ફેલાઈ ગય, ભલે તેણી આ નાઝનીબનો બાલેઆલ પીખી નાંખે, ભલે તેનાં ઘરમાં મારામારી અને કળ્યાનું બંદ જાગે, ભલે તેની જાંહગીનું પણ સત્યાનાશ વળે, તોખી તે દીના વાહડયાને હયાં માડુંગામાં મુકી જશે નહિ, તેણીને કોઈ બીજાની થવા દેશે નહિ. તેણે દીનાને જોવા પછી સુનધ ઉપર એક કાગળ લખ્યું હતું, જેમાં તેણે સુરતથી મુંબઈ સુધીની પોતાની મુસાફરીનો એક લંબાણ હેવાલ આપતાં, દીનાં વીશે ઘણાજ ટુંક એશારો કર્યો હતો, તોપણ તેણે એટલું તો જણાવ્યું હતું કે તેણી એક સાત વરસની બાળકી નહિ. પણ સતર વરસની એક કુમારીકા હતી; જેનાં જવાબમાં સુનધએ તુરતજ લખ્યું, કે તેનો દોસ્ત તેઓ સાથે મરલી વેળા પણ હજો રમ્યો હતો, અને તેણી

આંધ્ર વાંદર છોકરીને પોતાનાં ઘરમાં કદીખી ધાલસે નહિ આવ્ય કામળની યાદ થતાં પાહલીનો ચેહરો નખામ ગયો, પણ ખીજીજ પળે તે પાછો ટટાર એડો. આખરે તો તે એક મરદ બન્યો હતો, પોતાની મરણનો સ્વતંત્ર રાજ્ય હતો, પોતાનાં ઘરખારનો એકલો માલિક હતો, ત્યારે પછી તેને પોતાની આટલી સરખી જીવાક બહેનથી શી રીતે ખીલવાનું હતું? તોપણ પ્રીય વાંચનાર, આંધ્ર પાહલી પેસીકાકો હમણા લડાઈનાં મેદાનમાં નાગી તલવાર અને બંદુક સાથે લડતી લશ્કરની એક પલટણ કરતાં, પોતાની કલાંટ બહેન સુનધથી વધારે ખીલતો હતો!

ત્યાર પછી જેમ વાદળાંઓથી ઘેરાયેલો પ્રકાશીત રવી રાજ, તે વાદળાં વીખેરાઈ જતાં, ધીમે ધીમે કુલ આલમ સનમુખ પોતાનો દેખાવ દેય છે, તેમ ધીમેથી પાહલીનાં મગજમાં પણ તેની મુશકીલ મુજબનનો પરડો ઉઘ્યકાયો. તેને એક વીચાર સુજ્યો. આંધ્ર સતર વરશની કુમારીકાને તે પોતાની ઘણીયાણી બનાવશે, અને ત્યાર પછી સુનધને તેણીની સાથે રહેવાની ફરજ પડશે, પોતાની ભોંજાઈ દાખલ તેણી સાથે માયાથી વર્તવાની જરૂર પડશે!

પ્રકરણ ૫ મુ.

લગનની માંગણી.

એક વિચાર કરીને ગમે એવા સંજોગ વચ્ચે તેને છેવટ સુધી વળગી રહેતું, એવા દ્રઢ મનતાં આદમીઓ આપણને દુન્યામાં થોડા જડે છે, અને તે મણગીનાં આદમીઓમાં પાહલી

એક હતો. એક વેળા તેણે અમુક ડરાવ કર્યા પછી તેનાં નીશ્ચય ઉપરથી તેને પાછો હકાવવો એ હીમાલયનાં પરવતને તેની જગ્યાએથી હકાડવા બરાબર હતું. તે કદીખી પોતાનાં અભીપ્રાયથી બાઝ આવતો નહીં, કદીખી કોઈનું બોલેલું સાંભળતો હતો નહીં, અને ગમે એવા ભોગે તે ઉવટ સુધી પોતાનાં વીચારને તરીપાર ઉતારતો હતો. તેથી હમણા ખડો થતાં તે પોતાનાં મનસે બડબડ્યો,
 “ આંધ દીનાને હું મારી ધણીઆણી બનાવશ.”

પણ તેણે પોતાની ગણતરીમાં સેહજ થાપ ખાધી. દીના તેને કબુલ કરશે કે નહીં એ વિચાર તેને સુઝ્યો હતો નહિ. તે તે એવું જ ધારતો હતો કે આ માઆપ વગરની નીરાધાર છોકરી તેનાં જેવા એક ગ્રહસ્થને પરણીને એવી ઉંચી પાયરીએ ચઢી જશે કે જેથી તેણી બેંકમાં પોતાનાં મોટાં બેંકન્સની બાગીદાર બનશે, સુરતમાં એક મોટાં ઘર અને ખેતરની શેઠાણી બનશે, અને વળી તેનાં જેવા એક બહા હેતવંતા બરથારની ધણી-યાણી ગણાશે.

પાહલી આખરે ખડો થયો, અને ઝડપી કદમે બંગાલા તરફ ચાલવા લાગ્યો. તુરત તે પોતાનાં ઓરડામાં બરાયો, અને સુનઈ ઉપર એક કાગળ લખવા માંડ્યું, કે જેમાં તેણે જણાવ્યું કે તે પરમ દીવસે દીના વીશે કાંઈ નકકી ગોઠવણ કરીને સુરત પાછો ફરશે—પણ તે વેળા તે દીનાને સુરત પોતાની ધણીઆણી દાખલ લાવનાર હતો એવું જણાયું નહિ—અને સુનઈ તે કાગળ વાંચીને મનમાં જ મલકાઈ ગઈ, કે તેણીનાં કાગળે તેનાં બાઈ ઉપર જબરી અસર કીધી હતી.

ખીજે દીવસે સહવારે તેઓ સઘળાં નાસ્તા ઉપર બેઠાં, અને પાહલી દીનાને જેવામાં એટલો તો મશગુલ બની ગયો કે રતનબાઈ તેને જોઈને સેહજ હસ્યાં.

“જ્યાં છે ત્યાં એવણુ દીના સાથે પ્યારમાં પડયાછ” તેવણે વીચારયું “ડીક, દીના માટે એ કરતાં વધુ સારું શું હોય ? એવણુ પાંચ પૈસે સુખી છે, અને દીનાને પણ સુખમાંજ રાખી શકશે, તોપણ——” એક નીસાસા સાથે તેવણે વીચારયું “તોપણ દીના માટે આવો ભરથાર કાંઈ તદ્દન બંધબેસતો તો નહીજ કેહવાય.”

“દીનખાઈ” તેઓ નાસ્તો લઈ રહયા પછી પાહલીએ કહયું “હું આવતી કાલે સુરત પાછો જનાર છેઉં, તેથી હમણા હું મારી છેવટની ગોઠવણથી તમુને વાકેફ કરવા ધારુંછ. જરા બગીચામાં આવશે ?”

“હું તમયાર છેઉં, મીન પેસીકાકા” દીના હસીને બોલી “જો સુરતનાં કીરણાં ધણા ખુશનુમાં નહિ હશે, અને પક્ષીઓ ધણાજ મધુર અવાજે ગાતાં નહિ હશે, તો હું આખો દહાડો તમારી ગોઠવણ ખુશીથી સાંભળ્યા કરશ. પણ મારું ધ્યાન આ બધી લાલચોની ગેરહાજરી ઉપર આધાર રાખશે.”

લાલચ ! અરે દુન્યાઈ લાલચોને કદી પણ વશ નહી થવું એ તો સુનઘનો મુદ્રા લેખ હતો; અને તોપણ આ છોકરીનાં મુખમાંથી તે શબ્દ ધાસ્તીની સેહજ પણ કંપારી વગર નીકળી પડ્યો હતો !

તેઓ બગીચાનાં એક એકાંત ખુણામાં આવીને ગોઠવાયાં.

“દીનખાઈ” પાહલીએ શરૂ કીધું “હવે હું તમુને ફક્ત “દીના”નાંજ નામથી બોલાઉં તો તમુને કાંઈ વાંધો છે ? દીનાં, હું તુને મારે હસ્તક કેટલી ખુશીથી લઉં છું, તે શું મને કેહવાની જરૂર છે ?”

“એ સાંભળી હું ધણી ખુશી છેઉં, મીન પેસીકાકા”

દીનાએ કહ્યું “હું તો ધારતી હતી કે મારા જેવી એક એરી છોકરીને તમે તમારે ઘર કદીખી લઈ જશો નહિ.”

“તારી ભુલ છે, દીના. હું તારા પપાનો છેલ્લો હુકમ કેટલી ખુશીથી બમ્મ લાઉં છું, તે હું ઇચ્છું કે તારા પપા હમણા જાણી શકે.”

“અલ્પત તેવણ જાણેછ” દીના તુરંતજ બોલી “ત્યારે તમે શું એમ ધારોછ મીં પેસીકાકા, કે હમણા મારા પપા આય દુન્યામાં નહિ, પણ પેલી દુન્યામાં છે, તેથી તેવણ મારે વીશે કાંઈ જાણતા નથી. તેવણ પોતાની બહાલી દીકરીને યાદ કરતા નથી ? શું તમે ખરેખર એમ ધારોછ ?”

વળી પાછું “હું કહી નહિ શકતો” એવો જવાબ પાહલીને આપવો પડ્યો.

દીના એક પણ ચુપ બેઠી.

“મીં પેસીકાકા જ્યારે તમે મને ખરાખર પીછાણશો, ત્યારે મારી ખાત્રી છે કે તમે મને વારંવાર આવો એકનોએક જવાબ આપ્યા કરશો નહિ.” દીના સહેજ દમમાં બેઠી.

પાહલી ગભરાયો. લગનની માંગણી માટે આ શરૂઆતનાં સુકન કાંઈ સારાં દીરતાં હતાં નહિ.

“તું તારા પપાને ઘણી ચાહેછ, દીના ?” પાહલીએ નવેસરથી શરૂઆત કીધી.

દીનાની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં.

“ઓ મારા પપા, તેવણ મને મારા જાન કરતાંખી બહાલા હતા, અને જ્યારે તેવણ મોહતને પીછાણે પડેલા હતા, ત્યારે તેવણે મને હંમેશાં સુખી અને સંતોષી રેહવાની તાકીદ કીધી. તેવણ બોલ્યા કે મને એક પણ પણ દુઃખી થયલી જોઈને, તેવણને

બેહશતમાં પણ રહેવા ગમશે નહિ, અને તેથીજ હું હંમેશા સુખી રહેવાની કોશિશ કરું છું, કે જેથી મારી સાથે તેવણ પણ બેહશતમાં સુખી રહે.”

“અને તારાં મમાં, તેવણ તુંને યાદ છે કે?”

“હા, તેવણે પણ મરતી વેળા મને પોતાની આગળ બોલાવી અને મને નેક અને પવિત્ર છાંદગી ગુન્નરવાની અરજ કરાધી. આહ, રાતની વખતે જ્યારે રોશન માહબોખતાર પોતાનાં રૂપેરી બહારમાં ખીલી નીકળે છે, અને અસંખ્ય તારાઓ પોતાની ઝાંખી રોશનીથી તે માહતાબને મદદ કરે છે, ત્યારે હું તે દરેક તારામાં મારાં માતપીતાનો ચંદ્રો જોઉં છું, અને તેઓને બેહશતનાં ગોલાઓથી મધેલાં ઝબ્બામાં જોઈને એટલાજ શુકાનાં કરં છું, કે મારાં માત પીતાની મારે માટે રખેવાલી હજીજી સુધીની મારે માથે કાયમ છે.”

ઓ સુનઇ, બેનશીબ. સુનઈ! આંચ આવા સ્વપનાઓ જોતી છોકરી તારી બોંબઈ બનવાની છે, એ તારી બહાનેથી ખબર છે કે?

“હું દલમીર છું, દીના, કે એક છેલ્લી વેળા હું તારા પપાને મલી શક્યો નહિ, નહીતો જે ચીજ હું હમણા તુંને પુછવા માણું છું, તેનો જવાબ મેં તેવણની પાસેથીજ મેળવ્યો હતો. દીનાં હું તુંને એક ઘણો અગત્યનો સવાલ પુછવા માંડું છું.” પાહલી પોતાની સઘળી હાંમત ભેગી કરતાં બોલ્યો.

“પુછો, મીં પેસીકાકા.”

“જો હમણા તારા પપાજી જીવતા હોતે, તો હું ધારું કે તેવણ પણ આ સવાલથી ખુશી થતે, કારણ તેવણ મને આહતા હતા.”

“હા, મારી ખાત્રી છે કે મારા પપાનો તમારી ઉપર વીશ્વાસ હતો.”

“અને હમણા જો તેવણુ આપણી સાંમે ઉભા હોતે તો હું ધારૂંછ કે તેવણુ એમ કેહતે કે ‘દીના આંય મીં પેસીકાકા જેમ કહે તે પ્રમાણે કર.’”

“હું તેમ કરવા તૈયાર છેડું” દીના ગંભીર અવાજે બોલી
“ફક્ત હું તમારો હુકમ જાણુવા માંગુછ.”

“દીના હું તુને પણુવા માંગુછ. બોલ તું મારી ધણીયાણી બનશે કે?”

પોતાની જીંદગીની સાથી છેલ્લી ઘડી સુધી, પાલતી તે એકાએક ઉજળો સપ થઈ ગયલો ચેહરો ભુલી શક્યો નહિ.

“તમે મને પરણુવા માંગોછ” દીનાં ધ્રુજતા અવાજે બોલી
“ઓ મીં પેસીકાકા હું તો હજુણુ એક અચ્ચું છેડ. હું તમારી ધણીયાણી બનવાને લાયક નથી.”

પાલતીએ તે નાજુક શેપદાર હાથ, પોતાનાં હાથમાં લીધો.

“મને પરણુવા તું તદ્દન લાયક છે, દીના” તે બોલ્યો “અને હમણાં બેહેશતમાં જો તારા પપાની કાંઈમી ઈચ્છા હોય તો તે તુંને મારી સાથે પરણેલી જોવાનીજ હશે.”

“પણુ તમે તો મને હજુણુ અરાખર ઓળખતાખી નથી” દીના અભયખીથી બોલી “આપણુને ઓળખાણુ થવાને તો હજુણુ બે દીવસ થયાછ.”

“બે દીવસ કે બાર વરસ મારે મનસે સઘળું એકજ છે. દીના, હું તુંને ચાહુંછ, જ્યારે હું બેઠો હતો તે ઓરડામાં તું પેહલ્લી વેળા આવી લાગી, ત્યારે, તેજ ઘડીએ મારું અંતકરણુ એક કુદકા સાથે તારી તરફ ધસી આવ્યું, અને ત્યાર પછી તે આંય મારી છાતીમાં પાછું ફર્યુંજ નથી, દીના.”

ઓ અદ્ભુત માણસાઇ પ્યાર, તારો રંગ કાંઈ ઔરજ છે. આંચ પાહલી કે જે ફક્ત ચાર દીવસ અગાઉ કુલ અખલા જતીનો એક પકકો શત્રુ હતો, કે જેણે એક સારો વાક્ય પણ બોલતાં ભારી કોરેશ કરવી પડતી હતી, તેજ પાહલી હમણાં દીના આગળ મોહમલની ઉંડી શીલસુરી (કે બેવકુરી ?) કેટલી હીમત અને આશાનીથી કહી સંભળાવતો હતો ?

“ કેવું અજબજ નેવું ” દીનાં બોલી “ સાઈં થયું કે તમે મને ચાહોછ, મીં પેનીકાકા, નહીતો આપણા વચ્ચે કાંઈ ધણો સારો એખલાસ રહેતે નહિ.”

“ પણ તુંને ચાહ્યા વગર તારો ચેહરો કોણુ જોઇ શકે ? બોલ દીનાં તું મને પરણશે કે ? જો, તારા પપાનેખી એ વાત પસંદ પડતે.”

“ હું નહીં ધારતી ” દીનાએ જવાબ આપ્યો “ તોપણ એવણુ એક દીવસે બોલ્યા હતા કે હું અજબ થાઉંછ કે પાહલી પેસી-કાકો પરણ્યોછ કે ? ”

“ વાહ, એ તો માઈં કેહવું સામેત કરેછ. તેવણુ તે વેળા તુંને ભારી સાથે પરણવાનોજ વીચાર કરતા હોવા જોઇયે.”

દીનાનો ચેહરો બહુજ ગંભીર અને આતુર જણાયો.

“ જો દીના સાંભળ ” તેણીની ચુપકાડીથી હીમત ધરીને પાહલીએ આગળ ચલાવ્યું “ હવે તારું, કોઇજ રહ્યું નથી. અને તારા જેવી એક ખુશસુરત બોળી છોકરીને દુન્યાની તમામ બધી અને લાલચ સાંમે એકલી છોડી મેલવી એ મારે માટે ચુનાહતું કામ છે. હું તુંને ફક્ત દીના વાહ્યા તરીકે સુરત મારે ત્યાં લઇ જવા ખુશી નથી, અને તેથી તારે ફક્ત એ રસ્તા ઉંઘાડા છે. એકતો રતનખાઈ સાથે રહીને એક માસતરણુ તરીકે તું તારું

ગુજરાન કરી લે, અલ્પત હું તેમાં તુંને થોડી ઘણી મદદ કરશ, અને ખીજો—”

“ઓ નહિ, રતન મમાંએ તો આજગ્યા તારીખ પેહલીથી કોઈ ખીજને ભાડે આપી દીધીછ, અને માસતરણુ તરીકે તો મને કાંઈ આવડતું નથી.” દીના ગભરાઈને બોલી.

“ત્યારે ખીજો રસ્તો મને પરણીને સુખી થવાનો છે. જો દીના તું મારા ઘરની રાણી બનશે, તારે મન બાવતા પૈસા ખરચી શકશે.”

“તમે મને મારા પપાની એક મોટી બાજ કરાવવા પૈસા આપશો?” દીનાએ વિચીત્ર સવાલ પુછ્યો.

“અરે હારે મારી કપ્પુતરી, બાજ તો શું, પણ ફક્ત તુંને ખુશી કરવા એક કલાકમાં હું મારી સઘળી દોલત ખરચી નાંખવા તૈયાર છું. દીના, એ વિશે તું પુરતો વિચાર કરજે, જોઈયે તો રતનબાઈને પણ પુછી જોજે, અને ત્યાર પછી આજે સાંજે હું મારો જવાબ લેવા તારી આગળ પાછો આવશ.”

“તમે ધારોછ કે મારા પપા એ જાણી ખુશી થતે, મીઠ પેસીકાકા?” દીનાએ બોલધથી પુછ્યું.

“લાખ વખત” પાહલીએ રોકડો જવાબ આપ્યો “દુન્યામાં ખીજ કોઈપણ ચીજ કરતાં તેવણુ આ ગોઠવણથી વધુ ખુશી થતે.”

અદરાયાં.

અંગ્રેજમાં કેલતી છે કે “ચુપકીદી એક મુંગી પરવાનગી છે” તેમ દીનાએ તેને રોકડો “ના”નો જવાબ આપ્યો હતો નહિ, અને તેથી પાલલીની ખાત્રી થઈ, કે આખરે દરેક ચીજ તેની તરફેણમાં જતી હતી. દીનાને રતનઆઈની સલાહ પુછાવવામાં તેણે વાજખી કર્યું હતું, કારણ તે જાણતો હતો કે રતનઆઈ તેણીને સારીજ સલાહ આપશે, અને તેથી તે આખો દીવસ દીનાથી દુરનો દુર દમકયા કીધો; જ્યારે બીજી તરફ ઉસકેરાયલી અને અભરાયલી દીના, રતનઆઈની શોધમાં બંગલા તરફ ફરી.

“રતન મમાં” તેણીએ કહ્યું “મીં પેસીકાકા મને પણવા માંગેછ, તેવણને આજે સાંજે હું શું જવાબ આપું?”

“શું એ ખરું છે?” રતનઆઈ બોલ્યાં “ત્યારે તો દીના તું જખરી નશીબવાલી.”

“કાંય?”

“કારણ એવણ પાંચ પૈસે સુખી છે, એવણનું સુરતમાં મોટું ઘર અને ખેતર છે.”

“પણ તેની સાથે મારાં લગનનો શો સંબંધ?” દીનાએ અજાણખીથી પુછ્યું.

“ઘણાખી, જ્યારે તું એવણને પરણશે, ત્યારે જે સઘળું તારા ઘણીનું છે, તે સઘળું તારુંજ કેહેવાશે.”

“ખરેખર? ત્યારે તો મને એવણની દોલત નથી જોઈતી. હું એટલા બધા પૈસાને શું કરું? એવણ કહેછ કે હું જે સાત

વરશની એક છોકરી હતે, તો એવણુ મોટી ખુશી સાથે મને પોતાને ત્યાં લઈ જતે.”

“ગરીબ ખીચારાં” રતનબાઈ બોલ્યાં “ખીનું એવણે શું કહ્યું?”

“એવણુ મને ચાહેછ, અને હું અજબ થાઉંછ કે મારા પપાનાં ગુજરવા પછી તમારા સીવાય કોઈ ખીજની પણ મારી તરફ એવી લાગણી છે. એવણુ બોલ્યા કે મને જોઈતી દરેક ચીજ એવણુ અપાવી શકશે, અને ઓ, રતન મમાં, મારા પપાની એક મોટી બાજ પણ કરવાવા તૈયાર થયાછ.”

“ખીનું એવણુ શું બોલ્યા?” રતનબાઈએ પુછ્યું.

“તેવણે મને તમારી સલ્લાહ લેવા મોકલી.”

“ઠીક દીના, મારી તો સલ્લાહ છે કે તું એવણુને પરણીને સુખી થશે.”

“પણ મેં એક દાખલો જોયો છે કે જેમાં એક માટીબેયર પરણીને એટલાં અસુખી બન્યાં કે તેઓ દરપણે મોહત મોગતાં હતાં.”

“પણ મારી ખાત્રી છે કે તારાં લગન કાંઈ અસુખી નીવડશે નહિ, અને તું પાહલીને મરી ગયલો જોવા ઇચ્છશે નહિ.” રતનબાઈએ સમજાવ્યું “એ તારો ઘણોજ હેતવંતો ઘણી બનશે. મારી તો પેહેલેથીજ ખાત્રી હતી કે એવણુ તુંને ચાહેછ.”

“કેવી રીતે?”

“કારણ તુંને જોઈને તેવણુ વારંવાર નીસાસો નાંખતા હતા. દીના તારા જેવી એક છોકરી માટે આ સુન્નાં મોહર જેવી ટક છે.”

“અને હું જો એવણુને પરણું તો મને શું કરવું પડશે?”

“તુંને તેવણુને ચાહવા જોઈયે, તેવણુની તાબેદારી અને ખીદમત ગીરીકરવી જોઈયે, તેવણુનાં દરેક બોલને માન આપવું જોઈયે, તેવણુનાં ગુનાહો લઈ ચલાવવા જોઈયે, અને દુઃખ અને

મુશકેલીના વખતમાં તેવણની પડખે ઓસ્તવાર રહેવું જોઈએ.”

“હું સમજી” દીના ડોકું ધુણાવતાં બોલી “મને એવણનાં ધરની એક કામ માફક કામ કરવું જોઈએ.”

“નહિ, એમ નહિ દીકરી. તારે તેવણનો હિસાબ કીતાબ રાખવો જોઈએ, એવણનાં કાગળનો જવાબ લખવો જોઈએ, અને જ્યારે તેવણ ચાકી ગયલા હોય, ત્યારે તેવણ આગળ કાંઈ ડાહી વાત કરીને અથવા તો સારી ચોપડી વાંચીને, ‘તેવણનું’ મન રીઝાવવું જોઈએ.”

“હાં! ત્યારે તો મને એવણનાં એક સેક્રેટરી અને કલારક તરીકે પણ કામ કરવું પડશે.” દીના ગંભીર અવાજે બોલી.

“એમ, નહિબી તારે તેવણની મગજ શક્તિ ખીલવવી જોઈએ, તેવણને આઠે માર્ગે જતાં બચાવી લેવા જોઈએ અને તેવણની મુશકેલી વખતે દીલાસો દેવો જોઈએ.”

“હાં, ત્યારે મને એક ધર્મગુરુ જેવુંબી કાંઈ કામ કરવું જોઈએ, ઓ રતન મમાં, જ્યારે એક ઘણીઆણીની આટલી બધી ફરજો છે. ત્યારે હું ધારૂંછ કે એવણને પરણવાથી મારો સંસાર તદ્દન નીશફળ નીવડશે, કારણ મને તો એમાંનું અર્ધુંબી કામ આવડતું નથી.”

“પણ કાંઈ નહિ તો તુને એવણને ચાહવા જોઈએ, અને ત્યાર પછી સઘળું કામ તુને આપોઆપ આવડી જશે.”

“હું નહિ ધારતી કે એવણ તરફ મારો સેહજબી પ્યાર હોય.” દીના વિચાર કરીને બોલી.

“આવશે લગન પછી, તમે અને એક બીજાંને ચાહતાં શીખશો.”

“પણ રતન મમાં, લગનનો અનાવનાર કોણ છે? શું તેઓ ખરેખર બેહશતમાં બને છે?” દીનાએ પુછ્યું.

“હું એમ ધારૂંછ” રતનજામએ જવાબ આપ્યો.

“જ્યારે ખુદાયજી એક આત્માને પેદા કરે છે, ત્યારે તેની સાથે જવા એક બીજો આત્મા પણ તેવણ તૈયાર રાખે છે.”

“હું એમ ધારું છું.”

“ત્યારે ખરેખર તો લગન બે એકસરખાં આત્માનું જોડણું છે.”

“હું એમ ધારું છું, દીના. મરેરે તું તો આજે એક શીલસુદની માફક મારી સાથે વાત કરેછ.”

“પણ જો બે જુદા પ્રકારનાં આત્મા સાથે મળ્યા તો?”

“દીના-દીના આપણા આત્મા વિશે તુંને એવું બોલવું નહિ જોઈયે” રતનબાઈ ચોંકીને બોલ્યાં.

“હું કાંઈખી અણુધટતું બોલી નથી, રતન મમાં. હું એમ પુછું છું, કે જો બે જુદા પ્રકારનાં આત્માઓ લગનનાં ગાંઠથી સાથે જોડાય, તો શું બને?”

“મેં કોઈને એવી રીતે બોલતાં સાંભળ્યાં નથી, દીના” રતનબાઈ લાચારીથી બોલ્યાં “એવું બોલવું વાજખી નથી. લગનનો ગાંઠ કદીખી છોડી શકાતો નથી.”

“હું જાણું છું-હું જાણું છું. રતનમમાં” દીના એકાએક ઉસકેરાઈને બોલી “તે ખોટા પ્રકારનો આત્મા જુદો પડે છે, અને પોતાનાં જેવાજ બીજાં એકસરખાં આત્મા સાથે પાછો જોડાય છે.”

રતનબાઈનો ચેહરો શીકકો પડી ગયો.

“દીના-દીના એ આજે તું શું બકેછ. જો કે અંતકરણ અને આત્માનો અભયાસ મારા જેવી એક ડોસીને લાયક નથી, છતાં હું તુંને ખાત્રીથી કહું છું, કે એક વેળા પરણ્યા પછી મોહત સીવાય એક જોડું કસાંથી છુટું પડતું નથી.”

“હશે. પણ હું ધારું છું કે તમે કાંઈ જુલ કરોછ, રતનમમાં.

એક ખોટા આત્મા સાથે જોડાઈને જીવેદાન સુધી દુઃખી થવું એ શું વાજખી છે?”

“બસ બસ હવે હું તારું કાંઈખી સમજવા માંગતી નથી. તું તો રત્ન તદ્દન ઘેલી થઈ ગઈછ. દીનાં હું તુંને આંચ પેસીકાકા સાથે પણવા કાઈ જોરજુલમ કરતી નથી. હું તો મારી દીકરીની માફક તુંને રૂડી સલાહ આપુંછ, કારણ તારા જેવા વિચારની એક છોકરી ખચીત કોઈનાં આંકેશમાં રહેલી વધારે ભલી.”

“ત્યારે આજે સાંજે હું મીં પેસીકાકાને “હા” કહું રતન મમાં?”

“હું એમ ધારુંછ, પણ યાદ રાખજો કે મેં તારી ઉપર કાંઈ જખરી કીધી નથી.”

આખરે સાંજ પડી. અને દીના જ્યારે બગીચામાં ધુણે વચ્ચે એકલી બેઠી હતી, ત્યારે તેણીની પાછળ પાહલીનાં પગલાં સંભળાયાં. દીના તેને જોઈને જરાખી ચોંકી યાતો ખીધી નહિ. તેણીને મનસે આ લગન એક ફરજિયાત મુશકેલીનો નીવેડો લાવનાર હતાં, કારણ તેણીનો વાલી તેણીને એક સત્તર વરસની કુમારીકા તરીકે પોતાને ધર લઈ જવા તૈયાર હતો નહિ.

“દીના, બહાલી દીના, બોલ તારોંશું જવાબ છે?” પાહલી તેણી આગળ આવીને હાથ ઝાલતાં બોલ્યો “બોલ દીના હું આંચ નાનાં હાથને મારો પોતાનો કહી શકું કે?”

“તમુને પરણવાથી મને ફાયદો થશે એવું રતનમમાં ધારેછ.” દીના ધીમેથી બોલી.

“પણ તું-મારી મધુરી-તું શું ધારેછ?”

“હું ખુશી છેઉં.”

આવી રીતે કાંઈપણ જાણવા જોગ બનાવ વગર, તેઓ બંને અદરાયાં હતાં. હા સખર, જાણવાજોગ બનાવ બન્યો હતો

ખરો. પાહલીએ દીનાનો હાથ ચુમ્યો હતો, અને ત્યાર પછી જાણે એક ઝેરી સાંપનો દંખ તેણીને લાગ્યો હોય, એવી રીતે દીના પાહલીથી દુર હઠી હતી.

“ઓ દીના તેં આજે મને કેવો સુખી બનાવ્યોછ” પાહલી બેહદ ખુશાલીથી બોલ્યો “આવતી કાલે હું સુરત પાછો જનાર છું”, અને બે અડવાડયાં પછી ત્યાંથી આવીને આપણે બંને એક ચઢશું, દીના.”

“એટલું જલદી?”

“હા, કારણ વધુ ધીલ કરવાથી મારી ઉમેદ જમીન દોસ્ત થવાનો સંભવ છે. લે આંચ હજાર રૂપ્યાની નોટમાંથી તારાં લગનનાં કપડાં ખરીદજે, ડીયર.”

“પણ એમાંનો અર્ધો ભાગ હું ગરીબ જરથોસ્તીઓને સખાવતમાં આપી દેઉં, તો તમે ગુસ્સે નહિ થશો, મીં પેસીકાકા?”

“તેને માટે હું તુને બીજા પાનસો રૂપ્યા આપશ, ડીયર.” પાહલી બોલ્યો “પણ હવે તું મને મી. પેસીકાકા તરીકે ના બોલાવ. મને પાહલીજ નામ ગમેછ.”

દીનાએ તે બોલવાની કોશિશ કીધી.

“પા-પા-મીં પેસીકાકા, ઓ નહિ મારેથી તમારું નામ નહિ બોલાતું.”

અને વાંચનાર, આવી રીતે જ્યારે સુરજ પશ્ચિમ મુખડા તરફ ગરક જતો હતો, અને તે બગીચાનાં ઝાડો ગોયા આંસુનો વરસાદ વરસાવી રહ્યાં હતાં, ત્યારે આ બાપ બેટી જોવું કળેકું અદરાઈ ચુક્યું હતું!

પ્રકરણ ૭ મું.

લગનનો દીવસ.

વખત કોઈને માટે થોભતો નથી. પાહલીનાં ગયા પછીના એ અડવાડયાં, જાણે કાચનાં એક તખ્તા ઉપરથી પાણીનો રેસો સરસર સડી જતો હોય, એવી રીતે જલદીથી વહી ગયાં, પણ તે અરસામાં દીનાની લાગણીમાં કાંઈપણ જાણવાજોગ ફેરફાર થયો નહિ. વેલ, નઝદીક આવતા લગનના દીવસને આજે કેઈ છોકરી બેઠરકારીથી જુએ છે? તોપણ તે દીવસ દીનાને મનસે એક સાધારણ દીવસ જેવો હતો. તેણીનો વાલી આવ્યો હતો, તે તેણીનાં હાથની માંગણી કરી હતી, અને તેણીએ તે કમુલ રાખી હતી, આ સઘળા બનાવ દીવસો વેહતાં દીનાને એક સ્વપના મીસાલ લાગ્યા. જો કોઈએ તેણીને કહ્યું હતે કે પાહલી સાથે તેણીના લગન થનાર નથી, તો એ સમજી દીના જરાપણ નાસીપાસ થતે નહિ. તેણીનો આપ તેણીને આ વાકીનાં હાથમાં સોંપી ગયો હતો, અને તેથી હવે આ વડીલની ઈચ્છા પ્રમાણે ચાલવાની તેણીની ફરજ હતી. પણ વાંચનાર, કુદરતનો હાથ હમેશ છુપી રીતે કામ કરતો રહ્યો છે. અને આ અણગમતા લગનની સાંમે થવા, દીનાને સેહજ પણ વિચાર સુજ્યો નહિ.

ખીજી તરફ સુસ્ત પાછો ફરતાં, પાહલીએ સુનધને ઘણાજ અશબ્દ “મુડ”માં દીધી.

“કેમ પેલી દુકતીનું શું કીધું?” સુનધનો આ પેહલો સવાલ હતો.

“એ અડવાડયાં પછી હું મારી ગોઠવણ ત્રીને જણાવશ,

સુનઈ” પાહલી બીહને બોલ્યો, “અને તેટલાં હું તારી પાસ માંગી લઉંછ, કે તું એ વીશે મને વધુ સવાલ પુછશે નહિ, કારણ મારી ખાત્રી છે કે એ બાબદ આપણાં વચ્ચે મોટા મતફેર પડશે.”

“જો વાત લાયોછ તે” સુનઈએ ખુમ પાડી “ત્યારે શું હું તુંને તારી મરજી માફક કરવા દેઉં કે ? પાહલી, હું તુંને એકવાર ફરીથી કહુંછ કે હું આજે છેલ્લાં વીશ વરસ થયાં આંચ ઘેરની કરતીકારવતી છેઉ. હું તારી બહેન છેઉ, અને તેથી તારા વીશે મને સઘળું જાણવાનો હક છે.”

પાહલીએ કાંધપણ જવાબ આપ્યો નહિ, અને સુનઈ બમડી ખભડીને ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

બીજા થોડાક દીવસ વહી ગયા, અને તેટલાં સુનઈને માલમ પડ્યું કે તેણીના ભાઈમાં કાંઈ અજબ ફેરફાર થયો હતો. પાહલી વારંવાર ઉંચે આસમાન ઉપર, જાણે ત્યાં કોઈ ઘણીજ એમુજ ચીઝ છુપાઈ હોય, એવી રીતે નજર કરતો ઉભો રેહતો, હતો, વારંવાર તે પોતાના ખેતરમાં બેલની ઘાંટરડીનો અવાજ સાંભળીને હસી પડતો હતો, અને એક એ વેળા તો તેણે સુનઈ સાથે એવા તો નરમ શોકાતુર અવાજે વાત કીધી, કે સુનઈએ એમજ વિચારયું કે તેણીનાં ભાઈને એકાએક કાંઈ બીમારી લાગુ પડી હતી, યાતો તેનાં બેજાંની આગરી ધીમે ધીમે ચસકી જતી હતી. પણ એજ પાહલી, આંચ તેણીનો હંમેશનો મંભીર ભાઈ, એક સત્તર વરસની છોકરી પર મોહી પડવાને મુર્ખો બન્યો હતો, એ વિચાર સુનઈનાં ખુફા બેજાંમાં કદીબી દાખલ થયો નહિ.

આ પ્રમાણે એ અડવાડયાં પસાર થઈ ગયાં, અને તેની આખેરીએ પાહલી પોતાની બહેનને એક શબ્દબી કહ્યા વગર સુરતથી મુંબઈ પોતાનાં દોસ્તની બેઠીને પરણવા પાછો ધસડાઈ

આવ્યો. લગનનો દીવસ પાંચમી મેનો દરાવવામાં આવ્યો હતો, અને તે દીવસે દીના પક્ષીઓનાં અવાજ સાથે પોતાની ભારી ઉંઘમાંથી ભારી જીગરે બેદાર થઈ રતનબાઈએ તેણીનાં ઓરડામાં એક મોટી સેસ તૈયાર રાખી હતી, અને તેમાં કસબી સાડી અને પ્લાઊઝનો એક નાનો જેવો ડુંગર જોડેને દીના હરણુદાર જેવી ઉભી. ખીજી પળે તેણી આ સેસથી બે કદમ પાછળ હતી. અરે તેણીની છાંતીમાં આ શું થતું હતું? તેણી કે જે આજે આ સઘળો કામતી પોશાક પહેડનાર હતી, તેને આ સેસ જોડેને શું ધાસ્તી લાગતી હતી? તેણી કે જે આજે એક હેતવંતા ધણીનાં આશરા હેઠળ જનાર હતી, સુરતમાં એક મોટાં ઘર અને ખેતરની શેઠાણી બનનાર હતી, તેને આજે આટલી બધી દલગીરી કાં લાગતી હતી? દીના ચોંકા-બીધી-ધુજી, અને જ્યારે તેણી પોતાનાં પપાનાં થંડા બરફ જેવા ચહેરાને એક છેલ્લી કાંસ કરીને રડી હતી, તેવાજ નવધાર આસુઓથી હમણા તેણી દુસકે દુસકે રડી પડી: તેણીની છાતી ઉંચકાઈ જતી હતી, રડવાથી તે સુંદર આંખો લાલ બોટાં જેવી થઈ ગઈ, અને તેણીનાં ચેહરા ઉપરથી લોહીનું ટીપેટીપું ઉડી ગયું.

ધીમેથી તે ઓરડાનું બારણું ઉઘડ્યું, અને રતનબાઈ ત્યાં ચાલી આવ્યાં.

“ દીના આંધ તારો શું અવતાર? ” તેવણુ ગભરાઈને બોલ્યાં.

“ ઓ રતનમમાં મને પણવા નહી ગમતું. મને ખીક લાગેછ. ”

અને જો તે વેળા રતનબાઈ આ જવાન ઉછળતાં જીગરની કાકલુદી સમજી શક્યાં હોતે, આ સાદા પણ ઉંડા અર્થથી તૃપ્ત થયલા શબ્દોનો ભેદ જાણી શક્યાં હોતે, તો આ વાર્તાનો કાંસો કદીપણ લખાયો હોતે નહિ. પણ અફસોસ, રતનબાઈ તે સમજી શક્યા નહિ. તેવણે ખુબ તરેહથી પાહણીની વખાણ કાઢી, કચ-

કાંઈ આશાઓથી તેણીને સમજાવી નાંખી અને આખરે તે પતામણથી દીના જરા શાંત થઈ, અને શરૂઆતનું વધન વીટી ગયું.

દીના લગનનાં પોશાકમાં તયાર થઈ. ખચીત તેણી એક ચીતારાની પીછીને જેબ આપે એવી સુંદર દીસ્તી હતી. બધી ભરેલી કસબી સાડી, અને તેને બરાબર બંધ બેસતું તેવુંજ સુંદર ખ્લાઉઝ, ગળાં અને કાનમાં ચકચક કરતી હીરાની જણસોમાં સજ થયેલી આ બેહેશતની ખુબસુરત હુરી, ગોયા એક ભલી શાહજાદીને પણ શરમાવે એવી દીસ્તી હતી. અને જે કદીખી સ્ત્રી જાતી વધુ જલદીથી ખુશ થતી હોય તો તે સુંદર પોશાક અને ઝવેરાતને આભારી છે. તેણીએ આવાં સુંદર કપડાં કદીખી પેહડ્યાં હતાં નહીં, અને તેથી હમણા પોતાનાં કરતાં, પોતાનાં કપડાં અને ઝવેરાતનો દીના વાહડયા વધુ વીચાર કરે એમાં કાંઈ નવાઈ હતી? તેણીની આગલી ધાસ્તી થોડા વખત પછી એક પરપોટા મીસાલ પીગળી ગઈ, ધીમે ધીમે તેણીનાં શીકકા ગાલ ઉપર અસલ રતાશ પાછો ફર્યો, અને જ્યારે રતનજાઈએ તેણીની સાંમે મોંદું જોવાની એક આરસી ધરી, ત્યારે તે આરસીમાં પોતાનો ચેહરો જોઈને દીના ગભરાઈ ગઈ.

“શું આંધ ખરેખર હુંજ છેઉં રતનમમાં?” દીનાએ પુછ્યું.

“અરે હારે મરં, તું તો એક મદમરી કરતાંખી વધારે ખુબસુરત દેખાયછ” તેવણુ હસીને બોલ્યાં.

“શું હું એટલી બધી ખુબસુરત છેઉં, રતનમમાં?” દીનાએ અજાણ્યથી પુછ્યું. “ત્યારે તો મને લાગેછ કે હું કદીખી સુખી થવશ નહિ, કારણ મારા પપા કેહતા હતા, કે સ્ત્રીની ખુબસુરતી દુન્યાની અધી બદીતું મુજ કારણ છે.”

“તે તો કોણુ જાણે, પણ આંધ તારી ખુબસુરતી તુંને હંમેશાં

કુલે પુન્યાનું મુળ કારણ છે” રતનખાઈ હસીને બોલ્યાં “ચાલ દીકરા પાહલી નીચે તારે માટે ખોટી થતા હશે.”

તેઓ બંને નીચે ગયાં, કે જ્યાં પાહલી હાલમાં બહુજ વિચારવંત હશે આમતેમ ફેરા ખાતો હતો. દીનાને જોઈને તે ચોંક્યો. તેને સેહજ શંક ગયો, કે આવી એક ખુબસુરત છોકરીની જાંઘી, તકદીર અને બધીય પોતાની સાથે જોડી દેવામાં શું તે તદ્દન વાજબી હતો? આખરે આ ત્રણે જણા દરવાજા તરફ ફર્યાં, કે જ્યાં પાહલીએ ખાસ મુંખઈ વેરથી તેઓને પરેલની અગીયારીમાં લઈ જવા એક ટેક્ષી તૈયાર રાખી હતી. દીનાં તે બગીચાનાં દરવાજા આગળ એકાએક અટકી પડી. અરે, જો આ મોઢરમાં પગ મુકવા અગાઉ તેણી ત્યાં મુરદું થઈને પડી ગઈ હતો તો વધારે બેહતર. પણ નહિ, તે ગાડી દીનાને જીવતી જાગતી, તેણીને ખુવારીની ખાઈ તરફ સીધી ધસડી ગઈ.

સપાટામાં પરેલની અગીયારી આવી પુગી, પણ કેવું અજાન્ય જોવું? આવી એક છોકરીના લગનની મજલસમાં, ત્યાં ફક્ત બે દસ્તુર, જાંઘીર વકીલ, અને લગનનાં બે સાક્ષીઓ સીવાય કોઈપણ પરોણો હાજર હતો નહિ.

આશીરવાદની બુલંદ કીયા શરૂ થઈ ચુકી, પણ તો બી અફસોસ, દીના વાહડયા હજીજી જીવતીજ, પાહલીની બાજુમાં બેઠી હતી. તેણીનો સુંદર ચેહરો નીહાળતો જાંઘીર વકીલ, તેણીની બાજુમાં ઉભો હતો. કાંઈ ન સમજ પડે એવી રીતે દીનાને જોઈને તેની આંખમાં આસુ આવી ગયાં, અને હજીજી તો તે મોહકું ધોઈને પાછો ફરે, તેટલાં પાહલી અને દીના એક ઘણી-ઘણીયાણી તરીકે ખુદાને બાર એક થઈ ચુક્યાં હતાં.

પ્રકરણ ૮ મું.

“મોહત સીવાય તમે છુટાં પડશો નહિ.”

આશીરવાદની ક્રીયા ખતમ થઇ, અને તે સાથે દીના પેસી-કાકાની હાડમારી અને મુશકેલી શરૂ થઇ. પાહલી પોતાનાં ચેહરા ઉપર સેહજ રતાશ સાથે ખુરશી પરથી ખડો થયો, જ્યારે દીના શીકકી અને ગભરાયલી હાલતમાં તેની આંખમાં ઉભી હતી. લગનની ક્રીયામાં શું મોતેજરી સમાઈ હતી, તેનો તેણીને ઝાઝો ખ્યાલ હતો નહિ. અને જ્યારે દરતુરજીએ “પસંદે કરદમ”ની સાથે “મોહત સીવાય તમે ખંતે છુટાં પડશો નહિ” એવા શબ્દો ઉમેર્યા, ત્યારે તે સાંભળીને દીના ગભરાઇ ગઇ. તેણીએ ઘણોખી વીચાર કાઢ્યો, કે હમણાં આંધ પાહલીને ત્યાંજ મુકીને તેણી કેદે નાહશી જાય; અને જો તેણીમાં પુરતી તાકાત હતે, તો દીનાએ જરૂર તેમ કાઢ્યું હતે. પણ નહિ. તેણી ફક્ત ધુનતી ઉભી રહી. આવા ગંભીર શબ્દો! આવા ભંયકાર સોગંદ અરે, એ વીશે જો તેણીને પેહેલેથીજ ખબર હતે તો તેણીએ પાહલીને પરણવાનું કદીખી વચન આપ્યું હતે નહિ. અને તોપણ સોમાંથી નવ્યાણું પરણતાં જોડાં, આવા ગંભીર શબ્દો અને સોગંદની જરાખી દરકાર કરતાં જણાતાં નથી!

“દીના મારી વ્હાલી દીના” પાહલી મોટર આગળ જતાં તેણીનાં કાંત આગળ બોલ્યો “તેં મને આજે કેવો સુખી કાઢ્યો.”

પણ દીના તરફથી કાંઇ પણ જવાબ મળ્યો નહિ. ગુપચુપ તેઓ ખંતે તે મોટરકારમાં ચઢી બેઠાં, અને ઘરે પુગતાં દીના તુરતજ પોતાનાં ઓરડા તરફ ફરી. તે ઓરડાની બરોબર વચમાં

તેણી ગુંચણ મંડપે પડી, અને પોતાનાં બંને હાથ જોડી, સર ઝુકાવીને ધીમાં પણ ખુલ્લા અવાજે કંઈ બોલવા લાગી.

“ઓ પપા, બહાલા પપાજી. તમે મને સમજો છ કે? આંખ જ ઓરડામાં તમે તમારો છેલ્લો દમ ખેંચ્યો હતો અને તેથી આંખ જ ઓરડામાં તમારું આત્મા હજી સુધી મારી રખેવાલી કરતું બમ્યા કરતું હોશે. પપાજી હું આજે તમારા દોસ્તને પરણી છું, કારણ તેવણ કહે છે કે તમને તે પસંદ પડતે, અને જો તમે જીવતા હોતો તો એ જોઈને તમે ખુશ થતો, અને તેથી મેં આજે તમને બેહશતમાં ખુશ કીધા છે મારા પપાજી. જો કદીખી હું દુઃખી થવશ, જો કદીખી મારી ઉપર કંઈ એવું દુઃખ આવી પડશે, કે જે મારેથી સહન થઈ શકશે નહિ, તો આંખ જ ઓરડામાં આવીને હું મારો પ્રાણ તમને તેમજ તે કીરતારને સ્વાધીન કરશ.”

ધીમેથી તે ઓરડાનું બારણું ઉઘડ્યું, અને પાહલી અને રતનબાઈ ત્યાં આવી ઉભાં.

“પપાજી હું હયાંજ આવીને મારો જીવ પટકી નાંખશ” દીના પ્રાણ બોલી.

“દીના-દીના એ શું કહેવાય” રતનબાઈએ ખુમ પાડી “બોંયપર આય બધી તારી કસખી સાડી ખરાબ થાયછને. શું છે રડેછ શાંની મારી માં” તેવણને પણ લાગી આવ્યું.

“દીના મારા જીન તુંને શું છે?” પાહલી ધુજતા અવાજે બોલ્યો “ઓ દીના હું તુંને આવી હાલતમાં કેમ જોઈ શકું,? હું તુંને ચાહું છ. તેં આજે તારા પપાને યાદ કીધાજ, પણ તું સુલી જાયછ કે હવે હુંજ તારાં માયબાપની જગ્યા રાખનાર છેઉં. હુંજ તારો ધણી, દોસ્ત, ભાઈ, અને જે તું કહે તે હુંજ છેઉં. હું તુંને સુખી કરશ. દીના તારા જેવી એક છોકરીને મોહત માંગવાનું હવે કંઈ કારણ નથી. ચાલ હવે જરા હસ, દીના,

હસ-મારી ડારલીંગ-કારણ આજે તારાં લગનનો દીવસ છે.”

અને વાંચનાર, દીના સેહજ હસી. તોપણ આવા હસવાનાં કરતાં ઘણાકોએ તેણીનાં આંસુ વધુ પસંદ કીધા હતા.

“આપણે સુરત ક્યારે જઈશું?” તેણીએ પુછ્યું.

“આજે રાતની ગાડીમાં, બહાલી” પાહલીએ જવાબ આપ્યો.

પાહલી તે ચોકેલો ચેહરો કદીખી લુલી ગયો નહિ. તોપણ આ સવાલે સુનઈ ઉપર તેને એક કાગળ લખવાની યાદ આપી, જ્યારે દીના ભારી જીગરે પોતાનાં માનીતાં પ્રુલોને છેલ્લી સલામ કરવા બગીચામાં ગઈ.

“બહાલી બહેન સુનઈ” પાહલીએ કાગળ લખ્યું “મેં અત્યાર સુધી મારી ખરી ધારણાઓથી તુંને અજાણુ રાખી એ માટે હું દલગીર છેડું, અને હવે જ્યારે મારી સાંમે થવાનાં તારા સંબંધા ઈલાજ ફાકત જશે, ત્યારે મેં શું કીધું છે, તે સાંભળ. મારા દોસ્ત શીરોઝ વાહડયાની છોકરી મને પેહલ્લેથીજ પસંદ પડી, અને તેથી આજે હું એ છોકરીને મારી ધણીયાણી બનાવી ચુક્યો છું. હું આવતી કાલે એને લઈને સુરત આપણે ત્યાં આવનાર છું, અને મારી ખાત્રી છે, સુનઈ, કે જો તું તેણીને સારો આવકાર આપશે, તેણીની સાથે માયાથી વર્તશે, તો તમારા જેવી નણુંદ ભોજનઈની જોડી આખાં સુરતમાં મલવી મુશકેલ છે. વાસ્તે આવતી કાલે હમો આવ્યે, તેટલાં તું આપણું આખું ઘર ઝારઝુર કરાવી, ચોક ચાંદન પુરાવી દીવા જેવું તૈયાર રાખજે, કે જોથી મારી ખુબસુરત ધણીયાણી ઉપર તારી કાળજી માટે સારો છાપ પડે. ઓ સુનઈ, હું ઇચ્છું છ કે તું મારી બૈરીને એક બહેન, એક દોસ્ત અને એક સાચા સલ્લાહકાર તરીકે મદદગાર થઈ પડે.”

ખાસ્સો એક કલાક વિચાર કરીને પાહલીએ ઉપરું કાગળ લખ્યું હતું, અને પોતાની મુશકેલીનો આટલી સેહલ્લાઈથી નીવેડો

લાવી નાંખવાને જ્યારે તે મનમાં મલકાઈ ગયો, ત્યારે ખીજી તરફ દીના અને રતનઆઈ બગીચામાં નીચળી વાતચીત કરતાં બેઠાં હતાં.

“ઓ રતનમમાં મને તમારું ઘેર છોડવા નહિ ગમતું. મારા પપા હયાંજ રહેતા હતા, અને તેથી મને એમ લાગેછ કે હું આંચ ઘેર છોડીને દુઃખી થવશ.” દીનાએ બળાપો કીધો.

“નહિ દીકરા. હવે તું તો અખખમ રહી, તારાં ઘણીનાં ઘરમાં જશે અને તેથી હયાંનાં કરતાં તું વધુ સુખમાં રહેશે.” રતનઆઈએ સમજાવ્યું “પણ દીનાં આંચ તારા હાથપર હીરાની વીટી કેવી ચળકેછ? મરેરે, તુંખી જખરી નસીબવાલી.”

“મને એ વીટી નથી ગમતી, રતનમમાં, હું તો હમણાજ આંચ સુન્નાની વીટીખી કાઢી નાખવા ધારુંછ.”

“એમ એમ કાંઈ કરતી નાં. એ સુન્નાની વીટી તો તારે આંગળે હંમેશ રહેવી જોઈયે.”

“કાંચ?”

“કારણ એ ઉપરથી દરેક જણ તું પરણેલી છે, એવું જાણી શકશે.”

“ત્યારે શું આંચ દાલા હાથમાં વીટી પેહેડવાની મતલબ છે?”

“હા જે પ્રમાણે આંચ વીટી તારાં આગળાં આસપાસ વીટળાઈ છે, તેજ પ્રમાણે તુંને પણ તારા ઘણીની આસપાસ વીટળાઈને તેની સેવા કરવી જોઈયે” રતનઆઈ બોલ્યાં.

“મને તો એ ખરી, ગુલામગીરીની સાંકળ જેવું લાગેછ” દીનાએ જવાબ આપ્યો “ત્યારે એમખીને એમખી હું આંચ વીટીને બદલે મારાં ગરામાં “હું પરણેલી છું” એવું એક પાત્યું લગાડીને ફરું તો બેઉનો મીનીંગ એકજ કેહવાય કે?”

“હા ફરક માત્ર એટલોજ છે, કે ગરામાં પાટયુ રાખવાનું બહુ અગવડભર્યું છે.” રતનબાઈ હસીને બોલ્યાં.

“કેવું અજાયબ જેવું, કે દુન્યાં આપણુ સ્ત્રીજાતી તરફ હમેશાં શકની નજરથી જુએ છે, જ્યારે મરદો તો ગમે એવો પણ ગુનાહ કરીને ચોટ્ટે ખુશાળ ફરવા કરે છે.”

રાત પડી, અને દીનાની સાસરે જવાની ધધુખર શરૂ થઈ. રતનબાઈએ આંખપાણી કાઢ્યું, દીનાએ પોતાનાં પપાનાં ઓરડાની બેઠક છેડેલી મુલાકાત લીધી, અને ત્યારપછી એકવાર ફરીથી નવધાર આંસુઓથી રડી પડી. ગરીબ બીચારો પાહલી, તે તો આજે સહવારનો બનાવ તદ્દન ભુલીજ ગયો હતો, અને હમણાં તેણીને રડતાં જોઈને તેણે એવુંજ વીચાર્યું, કે પોતાની ‘ખુશ-સુરત’ ઘણીયાણી સાસરે જવા માટે ખુશાલીનાં આસું રેડતી હતી.

અરેરે કેવી ગેરસમજુતી? આ તુરતનું પરણેલું જોડું એકબીજાનાં વિચારો સમજવાને એકબીજાંથી કેટલું વેગળું હતું? અને તોપણ જો ફક્ત મહીનો દીવશ તેઓ એકબીજાંની સાથે રહ્યાં હોતે, જો ગણતરીનાં થોડાજ અઠવાડયાં, તેઓએ સુરત સીવાય બીજાં કેંઈ ગુજાર્યાં હોતે, તો વળી આ વાર્તાનો કીસ્સો કાંઈ જુદીજ વલણ લેતે. પણ નહી, અજ્ઞાન ઈનશાન કુદરતનાં ભેદ એકદમ સમજી શકતો નથી, કમનાં લખ્યા લેખ તે કદીખી મીઠાડો શકતો નથી!

કટ્ટો દુશમન.

કાલામેથી ઉપડેલો ગુજરાત મેલ પાલધર છોડીને પોતાનાં અગ્નિ પેઠાંમાંથી પુકારા મારતો ધમધોકાર આગળ વધતો હતો. તે એક ખુશનુમા રાત હતી. ચંદ્રમાં, નદી નાળા અને ખેતરો ઉપર પુર ખહારમાં ઝલકી રહ્યા હતા, અને આવી ચંદની રાતની ખુબી નાકાળતું તે ત્રેનનાં સેકંડ કલાસમાં એક જોડું એકબું બેઠું હતું. દીનાં ખારી આગળ ધણુજ ઉંડા વીચારમાં બેઠી હતી, જ્યારે તેણીની બાજુમાં પાહલી પોતાની ધણીયાણીનાં વીચારો જાણવાની ફાક્ત કોશિશ કરતો, તેણીનાં તાબેદાર નોકર માફક ઓસ્તવાર બેઠો હતો. આહ, આંચ ત્રેન તેણીને દર ખજે તેણીનાં ધસની નજદીક ધસડી જતી હતી, કે જ્યાં તેણી એક શેઠાણી દાખલ પોતાને મનબાવતા ફેરફાર કરી શકશે. પોતાની મરજી મુજબ સ્વતંત્ર રહી શકશે, પુજો ઉગાડશે, બગીચો બનાવશે, અને પોતાનાં ઓરડાને એક એવા તો સુંદર દ્રોષંગ રૂમમાં ફેરવી નાંખશે, કે તેણીની નજીક તો જાણે તેણી પરેસ્તાનમાં વસ્તી હોય એવું વીચારવા વગર રહેશે નહિ. આ એક બહુજ ખુશનુમાં ચિત્ર હતું, અને તેની દરેક ખારીકી દીનાનાં મગજ ઉપર ધાઈ આવતાં, તેણીએ પોતાનો હસ્તો ચેહરો પાહલી તરફ ફેરવ્યો.

“ શું છે, દીના?” પાહલીએ તુરતજ પુછ્યું.

“ હું ધાઈ છે કે હું તમારે ત્યાં સુખી થવશ મી. પેસીકાકા.” પાહલીએ ખુશાલીથી પોતાનાં હાથ મસલ્યા.

“ હા. ડીયર. તું મારે ત્યાં જરૂર સુખી થશે, જરૂર ” તે

બોલ્યો. તોપણ દીનાને લાગ્યું કે એમ બોલતાં તેનો ચેહરો શીકકો પડી ગયો હતો.

“મી. પેસીકાકા હું —”

“હજીજી તું મને મી. પેસીકાકા તરીકેજ બોલાવેજી દીના” પાહલી ટપકા ભર્યા અવાજે બોલ્યો “દુન્યામાં એક પણ ધણીયાણી પોતાના વરને કાંઈ તેની અટકથી બોલાવતી નથી. એમ ધાર હું તુંને “દીના” નહી, પણ મીસીસ પેસીકાકા કરીને બોલાઉં તો તું મારા વીશે શું વીચારે?”

“મારે મનસે સઘળું એકજ છે” દીના ધીમાં અવાજે બોલી.

“ત્યારે તું મને પાહલી કરીને નહિજ બોલાવી શકતી?” તે ધણાજ દયામણા અવાજે બોલ્યો.

“ઓ નહી, હું તમને મી. પેસીકાકા તરીકેજ ઓળખું છું. પણ તમે મારી સાથે આખાખદ એટલા સખત કાંવ થાઓ?”

“કારણ એ ઉપરથી એમ જણાયજી” કે તુંને મારી દરકાર નથી. ખસુસ કરીને સુનઈ તો એમજ “ધારશે.”

દીના કાંઈપણ બોલી નહિ. તેણીએ એવું વીચાર્યું કે પોતાનાં પીસતાલીસ વરસનાં ધણીને ફક્ત પાહલીનાંજ નામથી બોલાવવો, એ તેની સાથે ધણી છુત લીધેલી કેહવાય. હા, જો તે તેણીની બરોબરયો હતો, તો કાંઈ વાંધો હતો નહિ.

“આપુને સ્ટેશન ઉપર કોઈ લેવા આવશે કે?” દીનાએ થોડો વખત પછી પુછ્યું “હું તમારાં બહેનને સ્ટેશન પર જોવાની આશા રાખુંજી.”

“નહિ. મારી બહેન સુનઈ પોતાનું ઘેર છોડીને કદીખી બહાર નીકળતી નથી. પણ સ્ટેશન પર આપણો ટાંગો મોકલવા મેં કામજી લખ્યુંજી.”

પણ બ્યારે તેઓ સ્ટેશન ઉપર ઉતર્યાં, ત્યારે પાહલીની

ગમે એટલી મેહનત છતાં તેણે પોતાનો ટાંગો ત્યાં દીડો નહિ.

“આપણી ત્રેન બે કલાક મોડી થવાથી હું ધણે જ ટાંગો પાછો ગયોય.” પાહલી પાછો દીના આગળ આવતાં બોલ્યો “આજ કાંઈ નહિ, આપણે આંચ બીજા ટાંગામાં જઈશું. પણ સુનઈ આપુને મોડાં આવેલાં જોઈને કાંઈ ખુશી થશે નહિ.”

“કાંચ?”

“કારણ તેણીને તો વખતસરજ બધું કામ કરવાની આદત પડીછ. હમારે ત્યાં દરેક ચીજ તેનાં અમુક ઠેરથી રાખેલા વખતેજ કરવામાં આવે છે.”

“ઓ, ત્યારે તમારે ત્યાં શું બધો ઘડીયાળનાં કાંટા પરજ હીસાબ છે?”

“હું એમ ધારૂં છ. દીના, અને હવે તુંનેબી એવી ટેવ જલ્દી પડી જશે. જે સંભાળ, ડીયર, આંચ ટાંગાનો પાવરો ઘણો ઉંચો છે.” પાહલી દીનાને તે ટાંગામાં બેસવા હાથ આપતાં બોલ્યો.

અને બીજીજ પળે દીના પોતાને સાસરે હકારી ગઈ.

“મીઠ પેસીકાકા, તમે મને રોજ સહવારે ફરવા જવા એક ગાડીઘોડો અપાવવાના હતા, તે ક્યારે અપાવશો?” દીનાએ થોડો વખત પછી પુછ્યું.

“થોડા દીવસમાં. ડીયર, પ-પણ તું સુનઈ આગળ એમ બોલતી ના, હ.” પાહલી ગભરાઈને બોલ્યો.

“ત્યારે તમે એવણને જણાવવા નથી માંગતા?”

“જણાવશું, પણ હાલતુરત નહિ.” પાહલી બીમાં અવાજે બોલ્યો.

“હું ધારૂં છ કે તમારાં બહેન, મને એક ગાડીઘોડો અપાવેલા જોઈને ગુસ્સો કરશે.”

“જરા-સેલજ, કારણ તેણી એવું વિચારશે કે માનુકડો ખરચ છે.”

અરે, આ સુનઈ એવું તે કોણ અફલાતુન આદમ હશે કે જેનાં સ્વભાવથી તેનો ભાઈ આટલો બધો દરતો હતો !

“ત્યારે તો મને એ ગાડી ઘોડો નથી જોઈતો. તમારાં બહેનને હું ગુસ્સે કરવા માંગતી નથી.”

તેઓ વચ્ચે પાછી ચુપકીદી ફેલાઈ, પણ થોડો વખત પછી દીનાએ પાછું પુછ્યું.

“તમારાં બહેન હંમેશાં સુરતમાંજ રહેછ ?”

“હા, સુનઈ, આજે વીસ વરસ થયાં મારાં ધરની શેઠાણી છે. તેણી મારા કરતાં પાંચ વરસ મોટી છે. અને ધરમાં મારાં માયજનો જગો રાખેછ.”

“તમે તેવણને ચાહતા હશો.”

“હા, હું ઈચ્છુંછ કે મારે ખાતર તુંખી એની સાથે સારું રાખે.”

“મને એ માટે કાંઈ વાંધો નથી. અરે પણ હવે તો આંચ બધી વેરાન જગ્યા આવેછ. હયાં તો એકબી જાડ મળે નહિ.” દીનાએ આતુરતાથી પુછ્યું.

“એ બધા જાડ મેં કાપી નાંખ્યાછ, કારણ હયાંથી આપરાં ખેતરની શુદ્ધિ આત છે. મારા વિચાર પ્રમાણે ખેતીવાડીની જગ્યાએ મોટાં જાડ ઉગાડવા જોઈએ નહિ, કારણ તેઓ જમીનનો સઘળો કસ પોતાને માટે ખેંચી લે છે.”

“અને તેથી તમે આંચ બધું વેરાન જંગલ બનાવી દીધું” દીનાં અકળાઈને બોલી. “ગરીબ ખીચારાં જાડ !”

“પણ તેઓને કાપી નાખવાથી તેઓને કાંઈ દુખ થયું હતું નહિ.” પાહલી હસીને બોલ્યો.

“દુખ નહિ થયું! ઓ મીં પેસીકાકા, તમે જાણો છ કે દરેક જાડને પણ જીવ હોય છે. જેમ આપણા મુઠા બાદ આપણા હાથ થગ અને શરીર થોડા વખતમાં કોહી જાય છે, તેમ એક જાડને પણ કાપી નાખવા પછી આપણે જોઈએ છ કે તેનાં પાંદડાં અને દાલ દાંખલાં કરમાઈ જાય છે. એ શું બતાવે છે? એટલું જ કે તે જાડનું આત્મા યાને જીવન હવે તેનાંમાંથી, એક મુઠેલાં માણસ માફક ગુમ થયું છે.”

“દીના, મારી વ્હાલી દીના, તું એવું બોલે છે કે જે હું યાતો સુનઈ કદીથી માની શકશું નહિ. લે જે આથ સામે આપણું ઘર દેખાય છે.”

દીનાએ તે તરફ નજર ફીધી. લાલ ઇંટનું એક મજલાનું તે નાનું ઘર, દીના માટે ખરેખર એક અજાયબી અને નાસી પાસી હતી. ત્યાં ફુલ યાતો ખગીયાનું નામ હતું નહિ, બારી ઉપર પરડા જોવામાં આવતા હતા નહિ, ખુદ બારી વડીકની ત્યાં હસતી હતી નહિ. દરવાજા આગળ તેઓને આવકાર આપવા કોઈ પણ ઉભું હતું નહિ, અને પોતાનાં આ હંમેશનાં રહેણાણ તરફ નજર કરતાં, દીનાને એવું લાગ્યું, કે તેણી મુંઘઈ વેરથી એક જીવતાં કેદખાનામાં પુરાવા હયાં આવી હતી.

‘આંધ આપણું સુંદર ઘર છે, દીના. તારે સાસરે તું બંને પધારી.’ પાહલી હસીને બોલ્યો.

અતી આજુજી બરેલી રીતે દીનાએ પોતાનાં ઘણી તરફ નજર ફીધી. અરે, તેણીનાં સંઘળા ખુશનુમાં સ્વપના એક તડાકે ઉડી ગયા, અને એકવાર ફરીથી પોતાના ઘર તરફ નજર કરતાં દીનાની આંખમાં લગભગ આંસુ આવી ગયાં.

આમલું બારણું બંધ હતું. દરવાજા ઉપર ફુલ તોરણ યાતો ચોકચાંદનનો સેહજ પણ સણગાર હતો નહિ. સુનઈને સેહ

સોપારાની જરૂર જણાઈ હતી નહિ. ક્યાંથી જણાય ? કારણ તેણી તો અત્યાર અગાઉની પોતાના બાઈ ભોળાઈને ઢગલાબંધ “સેસ ભરી” ચુકી હતી, અને ખાસ્સી પાંચેક મીનીટ સુધી પાહલીએ તે ખારણું અફાળ્યા પછી, અંદરથી કોઈએ તે ખારણું ઉઘાડ્યું.

“કેમ બીખી તારાં બાઈ ક્યાં છે ?” પાહલીએ ધુજતા અવાજે પુછ્યું.

“તેવણ રાંધણી આગળનાં ઝોરડામાં બેઠાં છે, છેટ.” બીખીએ જવાબ આપ્યો.

નાસીપાસી અને ખેતલતથી ઢગઢગતાં અંતકરણ સાથે, દુખ અને આશ્વતની એક નકકી આગાહી સાથે, પોતાનાં ગવલાં સુખ અને છુટ્ટાપણાનાં એક ઉંડા નીસાસા સાથે, દીના પોતાની એક એવી નણુંદની રૂબરૂમાં દાખલ થઈ, કે જે તેણીનો કટરો દુશ્મન બનીને, તેણીની જીંદગીના દુકડેદુકડા કરનાર હતી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

સુનઈ પેસીકાકા.

પેહેલી નજરે તે ઝોરડો લગભગ અંધારો જણાતો હતો, પણ જેમ જેમ દીનાની નજર ચરતી ગઈ, તેમ તેણીને માલમ પડ્યું કે ભીંત ઉપર એક ઉંચી ખારીમાંથી, તે ઝોરડામાં સેહજ રોશની આવતી હતી. તે ઝોરડાની બરોબર વચમાં એક ભાંગી પુટી લાંકડાની તેવલ હતી, અને તેવીજ એક ખરયાખરખર ખુરસી પર બેસીને, આપણા મીસ સુનઈ પેસીકાકા નીચી મુડીએ કાંઈ

કામમાં મશગુલ હતાં. તેણીનો દેખાવ ખરેખર એકઠી જોવા લાયક હતો. આંખ બંધ કરી નાંખે એવી રીતે તતરાવીને બાંધેલાં માથાંબાનાએ તેણીનાં માથાં ઉપરનાં બાલની હસ્તી ગોથા તદ્દન નાબુદ કરી નાખી હતી; અને તેણીનો ચેહરો કરચલીથી તદ્દન બદ સુરતબની ગયો હતો; દીલમાં એક મેત્રું બદયાન, મીયાંઓનાં ઝબ્બા જેવો એક લાંબો સદરો, લગભગ ગુંટણ સુધી આવેલી એક ઉંચી ધજીર, અને નીચે ભોંય પર પડેલી એક સુકકા છમણા જેવી સપાટમાં સજ થયેલી આ સુનઈ પેસીકાકાનો દેખાવ જોઈને, દીનાનાં દીલમાં ધુજરાં છુટ્યાં; પણ જાણે આ સઘળી ચીજોનો ખંગ વાળી નાંખવા, તેણીનાં બેઠાં નાકની ટીચકી ઉપરથી એક સુન્નાની ફેમનો ચશમે લટકતો હતો, કે જેની મદદથી તેણી પોતાની સાંમે પડેલા ચોખાના એક ખુમચામાંથી કાંકરા એવી તો ચંચળાઈ અને ઝડપથી ચુંટી કાઢતી હતી, કે દીનાએ ઘડીબર એમજ વિચાર્યું, કે આ કોઈ ઇનશાન નહિ, પણ એક દેજવાયતું વાંદર આવી રીતે ચપચપ ચોખા ચુંતવું ત્યાં બેઠું હતું!

ધીમેથી સુનઈ ખુરશી ઉપરથી ઉભી થઈ, એક પળ તેણીએ દીના તરફ ટીકાટીકાને જોયું, અને ત્યારપછી આખરે પાહલી તરફ ફરીને બોલી.

“હા! ત્યારે આંખજ તારી બેરી કે?”

“હા, સુનઈ, અને હું ધારું કે એ તુંનેખી પસંદ પડશે” પાહલી બોલ્યો, “ચાલ જુદેન હવે હમારે વરે જરા નાસ્તો લઈ આવ. દીના ભુખી થઈ હોશે.”

“નાસ્તો!” સુનઈ અજામખીથી બોલી “તું જાણતો નથી કે આપણે ત્યાં નાસ્તો સહવારે સાત વાગે લેવાનો ધારો છે તે. તોપણ—” સુનઈ દીના તરફ જોતાં બોલી “આંખ તારી બેરીને જો નાસ્તો જોઈતોજ હોય તો હમણાં હું એક ઇંદુ કરી લાઉં.”

“ નહિજી તમે તસદી ના લેવ મને જરૂર નથી ” દીનાં દયામ જતી છાતીએ ખેલી. તોપણ તેણીએ આશા રાખી કે પાહલી એ આખર ઉપાડી લેશે. પણ તેણીની મોટી અગ્નયખી વચ્ચે તે ખોલ્યો.

“ ડીક. ત્યારે તો હવે અપોરે બોણાં સાથે સામટું આમ લખશું. જા દીના મારી બહેન સાથે ઉપર જઈને તારો ઓરડો જોઈ આવ.”

અને દીના મુંગે મોહડે પોતાની નણદની પુડે ગઈ.

“ હયાં, એમ આવો મીસીસ પાહલી ” સુનઈને અંગ્રેજી સ્ટાઇલમાં બોલવાનો શોખ થઈ આવવાથી ખેલી.

“ સુનઆઈ તમે મને મીસીસ પાહલીનાં નામથી નહીં બોલાવો તો તમને કાંઈ વાંધો છે ? ” દીનાએ ધીમેથી પુછ્યું “ મને એ નામ નહીં ગમતું.”

સુનઈ ચાલતી એકાએક અટકી પડી.

“ નામ નહિ ગમતું ? ” તેણી ખેલી “ મરેરે, તમે જાણો છ કે એ તો મારા બાઈનું નામ છે.”

“ હા, પણ એ નામનો અવાજ મને ઘણો કડોર લાગેછ.”

“ એટલે ? હું તમને જરાખી સમજી શકતી નથી.”

“ મારું નામ દીના છે, અને તમે એજ નામથી મને બોલાવશો તો હું ઘણી ખુશી થવંશ.” દીનાએ સમજાવ્યું.

સુનઈ મોટેથી હસી પડી, અને ત્યારપછી એક મોટા ગંધાર જેવા ઓરડાનું બારણું ઉઘાડીને દીનાને અંદર આવવાની ઇશારત કરી.

“ આંચ તમારો ઓરડો, મીસીસ પાહલી.”

એકવાર ફરીથી દીનાનું અંતકરણ ચાલતું ગોયા થંભ થઈ

ગયું. આંધ તેણીનું ઘર અને ઓરડો? અફસોસ જે પખેરાએ પૂજો અને ખગીયા વચ્ચે પોતાની જીંદગી ગુજરી હતી, કુદરતનાં રળીયામણા દેખાવોની મોજ આખી હતી, તે જીવડો હમણાં આંધ હવા ઉગ્રાસ વગરનાં એક તદત અસગવડ ભર્યાં જીવતાં કેદખાનાને પોતાનું ઘર કેવી રીતે વિચારી શકે?

“ઓ ખુદા, હું કેમ જીવસુ” તેણી અડખડી “હું મારા દહાડા કેવી રીતે પસાર કરસ?”

સુનઈ કાંઈપણ વધુ બોલવા વગર ત્યાંથી ચાલી ગઈ, અને ત્યારપછી થોડો વખત રહીને બીખી ત્યાં દાખલ થઈ.

“બાબુ, છેટ કહેજ કે બાણું તૈયાર સે.”

દીના નીચે જમવાનાં ઓરડા તરફ ફરી. પાહણી પોતાની બહેન સાથે જમવાની ટેબલ ઉપર તેણીની રાહ બેતો બેઠો હતો. પણ દીનાને જોઈને તે તુરતજ ખડો થયો.

“આંધ જરા પોટફીન લે દીના, તું ઠાકી ગઈ હશે.” તે બોલ્યો.

દીના તે ગ્લાસ પાહણીનાં હાથમાંથી લેવા જતી હતી, પણ સુનઈએ એક ઝટકા સાથે તે ગ્લાસ પોતાનાં બામનાં હાથમાંથી ઝુટાવી લીધું.

“તારી અકકલ કાંઈ ગઈજ, પાહણી! બેરાં મનીખને દાર તે કેવો પીવાડવાનો હોય” સુનઈએ તરાસો કીધો.

“વાર-વાર કાંઈ નહી તારી મરજી નહિ હોશે તો હું નહિ આપશ. કેમ દીના તુંનેખી એ વાઈન પીવા નથી મમતો કેની?”

“નહિ” દીના ફગળાઈને બોલી.

આખરે તેઓ સધળાં જમવા બેઠાં. પાહણી પોતાની આતલા દીવસની ગેરહાજરી દરમ્યાન શું શું બન્યું તેનો સુનઈ પાસે

હીમાળ્ય લેવા બેઠો, પણ એક બે વેળા દીનાની યાદ થતાં તે એચાર બોલ તેણી સાથે બોલીને, પાછો પોતાની બહેન સાથે વાતે વળગતો. પણ દીનાં તુરતજ સમજી ગઈ કે જો કે પોતાની નણદ, પાહલી સાથે વાત કરવામાં તદન રોકાઈ ગઈ હતી, તોપણ ખાણા દરમ્યાન આખો વખત સુનઈની નજરતો તેણી તરફ ટીંગાઈ રહી હતી.

રાતનું ખાણું પણ એવીજ રીતે ખલાસ થયું, અને આખરે દીના પાહલી તરફ ફરી.

“મી. પેસીકાકા હું ઠાકી ગઈ છું, મને કંઈ આવેછ.”

“પોલી જા. ડીયર. મને હવે તારી કંઈ જરૂર નથી,” પાહલી બોલ્યો.

“પણ મને તો છે” સુનઈ વચમાં પુરખ “દીનામાઈ મીસીસ પાહલી હમારે ત્યાં એવો ધારો છે, કે રાતે સુતી, વખતે દરેક જણે સાથે મલીને અર્ધો કલાક બંદગી કરવી.”

“મને એવી ટેવ નથી” દીના, ધીમેથી બોલી.

“ત્યારે તો એવી ટેવ જલદી પાડેલી સારી” સુનઈએ તાણો માર્યો.

“પણ હું ઠાકી ગઈ છું” દીનાએ વાંધો ઉઠાવ્યો.

“ત્યારે તો બંદગી કરવાથી તમારો જીવ હુશીયાર થશે.”

ગરીબ બીચારી દીના માટે બીજો મલ્લાજ હતો નહી. તેણીએ કસ્ટી કરવા માંડી, અને થોડાજ વખતમાં ત્યાં એક અંગીયારી જેવો દેખાવ થઈ રહ્યો. દીના ખરે મને તે કીરતારની બંદગી કરવા લાગી, તેણીનું ચિત્ત તે દાદરની દરગાહ તરફ એટલું તો રોકાઈ ગયું, કે ધીમે ધીમે તેણીનું સુંદર માંથુ તેણીનાં ખભાં ઉપર ધણી પડ્યું, તેણીની આંખો સાંમેથી તે પવિત્ર સમ્રોદો ગુમ થતા ગયા, અને આશરે પા કલાક પછી

દીના પોતાનાં હાથમાં ભણવાની ચોપડી સાથે તે ખુરશી ઉપર ઉંઘાઈ ગઈ.

“દગો-દગો!” સુનમએ ભણતાં ભણતાં એકાએક ખુમ પાડી “ઓ પાહલી આંચ તારી ઐરી તો ઉંઘાયછ. એ આપુને તો છેત્રેછ, પણ સાથે ખોદાયછનેખી છેતરવાને દરતી નથી. હારેમન પર ‘લ્યાનત’ સુનમ તચાકડી ફાડતાં ખોલી “આંચ આલસુ અવરદસાને તું કાંહથી ધસડી લાયો, પાહલી.”

આ ગડબડથી દીના ચોંકી ઉઠી. તેણીએ ગુંચવાયલી હાલતે પોતાની આસપાસ નજર ફીધી, અને પોતાની સાંમે એ આકરા ચેહરાને જોઈને તેણીએ ધાસ્તીની એક ધીમી ચીસ પાડી. એમાં તેણીનો શું કસુર હતો?

“જ દીના, તારા ઓરડામાં જઈને સુઈ જ” પાહલી ખોલ્યો.

ભારી જીગરે દીના પોતાનાં ઓરડા તરફ ફરી. ઓ, તેણી એકલી પડવા માંગતી હતી, પોતાની ભરાઈ આવેલી છાતી નાસાપાસીનાં કડવાં આંસુથી ખાલી કરવા માંગતી હતી. ઓરડામાં જતાં દીનાં ભોંયપર ફસડાઈ પડી.

“ઓ ખુદા ખુદા, હું આંચ દુખ કેમ સહણુ કરી શકશ.”

તેણી નવધાર આંસુઓથી રડવા લાગી, તે એટલા સુધી કે આવી રીતે રડતાં તેણીનું નાજુક અદન એક પાંદડા મીસાલ ધુજવા લાગ્યું.

જ્યારે દીનાં આવી રીતે પોતાનો ઉભરો ખાલી કરતી હતી, ત્યારે નીચે પેલાં ભાઈ જ્હેન તેણીનેજ માટે વાત કરતાં હતાં.

“પાહલી” દીનાનાં ગયા પછી સુનમ ખોલી “તું ખાન-પીરની જત્રામાંથી એક દીંચળી ઉચકી લાયો કે મુંબઈ વેચી એ ઐરી પરણી આયો.”

“મારી ઐરી ધણીજ ખુબસુરત છે.” પાહલીએ જવાબ આપ્યો.

“પણ ખુબસુરતીને શું આગ લગાડવાની છે ? રાંત તદ્દન અધર્મી થઈને આપણા ધરમાં એક વંત્રીની માફક દોડ્યા કરેછ, એ તુંને ગમેછ કે ? અરે હરવાયો રે તું ! આંચ દુકતીને પરણવામાં તેં કેવી લુકી કીધી. એ રાંત તુંને ધીકકારેછ.”

“તેં કેમ જાણ્યું ?” પાહલીએ તુરતજ પુછ્યું.

“કારણ હયાં આવતાંને વાર તેણી મારી આગળ બોલી કે તારું નામ એને પસંદ નથી” સુનકએ કાન ભંભેર્યા.

“એમ ?” તે વીચાર કરતાં બોલ્યો “હવે તો જે થયું તે ને થયું. બીજો ઇલાજ નથી.

“હા, હું તો તારાં બંધાંનેજ માટે બોલુંછ, ભાઈ, પણ યાદ રાખજે કે એજ તારી ઐરી તારા જીવનો જન્મ થઈ લામશે.”

પ્રકરણ ૧૧ મું.

દીનાનો ઓરડો.

પોતાનાં નવા ધરમાં પેહલ્લી સહવારે દીના એક મતની સુસત લાગણીથી મોડી બીઠાર થઈ, જ્યારે પાહલી તો કલાકો અમાહ જમીને ખેતરમાં કામે લાગી ગયો હતો. દીનાએ ચોકકસ ડાઝ કરવા માંડ્યા, અને તેને છેવટ સુધી વળગી રહેવાનો વિચાર કીધો. વેલ, હવે તો તેણી પરણી ચુકી હતી, પોતાનું આગલું છુદ્દપણું જાવેદાન સુધી બોયું હતું, અને તે સઘળી મુશકેલીમાંથી

છટકવા મારે હવે તો અને ત્યાં સુધી ખુશ રહીને સુનઇતો પ્યાર પોતાની તરફ ખેંચી લેવાનો, તેણીના હાથમાં એકસો ઇલાજ હતો. પાહલી તેણી તરફ માયાળુ હતો, અને જો કે આ ઘર તેણીનાં ધારવા જેવું નહિ હતું, તોપણ હમણા તેણીને નાસીપાસ થવાનું કાંઈ ઝાઝું કારણ હતું નહિ, કારણ પાહલીની મદદ વટી તેણી આવા ઘરમાં પણ સુખમાં રહી શકશે.

દીના ધીમા સાદે એક ગીત લલકારતી તૈયાર થઈ, અને ત્યારપછી સુનઇ આગળ રાંધણીમાં ગઈ.

“સાહેબજી સુનાયાર્ધ” તેણી બોલી.

“હાં! આવો” સુનઇ તેણીનો ખુશસુરત ચેહરો જોતાં બોલી, “જેવ દીનયાર્ધ, આજે તમારો પેહલ્લો દહાડો છે અને તમે મોડાં આવ્યાછ, તોપણ હું કાંઈ વાંધો લેતી નથી. પણ એમ રોજ નહિ બનવું જોઈયે.”

“નહિજી, સુરજ ઉગવા પછી હું કદીખી સુઇ રેહતી નથી, પણ આજે મને જરા આળસ લાગી.”

“ત્યારે તો આળસાઇને હાંકી કહાડવા ધરનું કામ એક સાથી ઉમદા ઇલાજ છે” સુનઇએ તાણો માર્યો “તમુને રોટલી કરતાં આવડેછ?”

“નહિજી.”

“પણ હું ધારંછ કે કચરો કહાડતાં અને વાસણ ઉગરવા જેવું સેહલ કામ તમુને જરૂર આવડતું હશે.”

“નહિજી, મેં ધરનું કામ કોઈ દીવસે કીધું નથી” દીના ગંભીર અવાજે બોલી.

“એક ખેડુતની બેસી થઇને ધરનું કામ નહિ બાણે!” સુનઇ અભયખીથી બોલી “ત્યારે શું તમે આખો દહાડો સાલ્લા પેહડીને બસ ઘેરમાં દોડ્યાજ કરશે કે?”

“સુનાઆઈ, હું તમારા કેહવા પ્રમાણે દરેક ચીજ કરવા તમ્યાર છેડ” દીનાં દયામણા અવાજે બોલી “ફક્ત તમે જરા ધીરજ રાખશો તો પછી હું મારે માટે તમુને કર્યાદ કરવાનું કાંઈખી કારણ આપસ નહીં.”

આ શબ્દોથી સુતર્ધ જરા પીગળી. તેણીએ દીનાને માટે નાસ્તો તમ્યાર કરાવ્યો, અને તેટલાં પાહલી ત્યાં આવી લાગ્યો.

“દીના, તું આખો દહાડો શું કરશે?” તેણે પુછ્યું.

“મનેખી તે ખબર નથી” દીના હસીને બોલી.

“પણ તારો વખત તું કેવી રીતે પસાર કરશે? હું તો આખો દહાડો ખેતરમાં રોકાયેલો રહું છું.”

“હું કાંઈ ચોપડી વાંચસ.”

“ચોપડી? મરેરેં જાણે ચોપડી વાંચવાથીખી વખત પસાર થતો હોય” સુનાઈ બોલી “દીનાઆઈ, જે તમે ખરેખર એક ખેડુતની બૈરીનો માનભર્યો એકદાખ લેવા માંગતાં હોવ, તો હું કહુંછ, કે તમારે માટે એટલું કામ પડેલું છે, કે જેથી ચોપડીઓ વાંચવાને તમુને જરાખી વખત મળશે નહીં.”

“આંચ સુતર્ધ કહેછ તે ખરું છે” પાહલીએ વીચાર્યું.

અને તોપણ પોતાની બૈરીનાં ખુબસુરત ચેહરા તરફ જોનાં પાહલી જરા વમાસણમાં પડ્યો. તે ચેહરો એક ભક્ષા અમીરનું ઘર શોભાવે એવો હતો, તે આકાર સઘળાને હુકમ કરવા સર-જાયલો હતો, જ્યારે હમણા તેણી ફક્ત એક ખેડુતની બૈરી હતી!

“મારે માટે એજ ઈલાજ હતો” પાહલી બડબડ્યો “અને વખત જતાં એનાં વીચારોખી મારા જેવાજ થઈ જશે.”

દીના રાંધણીમાંથી બહાર નીકળી, તે એક રંગીઆમણી સહવાર હતી અને મુંબઈની આવવા પછી ફક્ત એકજ દીવ-

સમાં તેણી આ ઘરમાં એવી તો ગંધાઈ ગઈ હતી, કે હમણા આહર નીકળી ખુલ્લી હવામાં ફરવા માટે દીના પોતાની લાલચ થોભાવી શકી નહી. પાહલી અને સુનઈની હરસેથી તેણી આગલા ખારણામાંથી કુદરતનાં કાંઈ રળીયામણ દેખાવે જોવાની આશાથી આહાર નીકળી. પણ નહી, ખેતરના કિના પાક સીવાય ત્યાં એક પણ ચીજ જોવા યાતો જાણવા જેવી હતી નહી. દીના નાસી-પાસીથી ઘરમાં પાછી ફરતી હતી, પણ તેટલાં પોતાની પાછળ તેણીએ પાહલીનો સાદ સાંભળ્યો.

“કેમ હયાં ફરવા નીકળી કે, દીના” તેણે પુછ્યું.

“હું વિચારતી હતી કે તમારું ખેતર ફક્ત એકતુંજ છે, કે જ્યાં કુદરતની બહીરારી તદ્દન નાબુદ કરવામાં આવીછ.”

“અને તેથી મારું ખેતર ફક્ત એકતુંજ છે કે જેની આવક સૌથી વધુ છે” પાહલીએ જવાબ આપ્યો “પણ દીના હું તુને કાંઈ પુછવા માંગુછ. તેં સુનઈને એમ કાંય કહ્યું કે મારું નામ તુને નહિ ગમતું?”

દીનાના ચેહરા ઉપર રતાશ ધાઈ આવ્યો. તોપણ જુદું કદી નહિ બોલવાને તેણીનાં આપે તેણીને ખરાખર સીખવ્યું હતું.

“હું એમ બોલી હતી, પણ મારાં મનમાં તમારે માટે કાંઈ પણ ખુર હતું નહિ. મીઠું પેસીકાકા, હું દલગીર છેડું કે તમારાં બેહને આવી નજીવી બાબદ પણ તમુને કહી દીધી” દીના લગાર ગુસ્સાથી બોલી.

“પણ દીના, હજુભૂખી તું મને પાહલી કરીને નહિજ બોલાવી શકતી!” પાહલી દલગીર અવાજે બોલ્યો.

આ કાકજુદી બર્ષો અવાજ સાંભળીને તેણીને દયા લાગી. તેણી એકપળ ચુપ ઉભી.

“તમારી મરજી છે, તો હવેથી હું તમુને એજ નામથી

બોલવડ” તેણી આખરે બોલી.

અને ત્યાર પછી તેઓ પોતાનાં લગન પછી પેહલ્લીજ વેળા જરા વધુ એખલાસથી વાત કરવા લાગ્યાં.

“તુંને મારું ઘેર ગમેછ કે?” પાહલીએ પુછ્યું.

દીનાએ જવાબ આપવાનું દરસ્ત ધાર્યું નહિ, પણ પાહલીએ પાછું પુછ્યું.

“હાલ તુરત તો નહિ પાહલી, કારણ મારાં રતનમમાંનાં દૂર સાથે સરખાવતાં તમારું ઘર મને એક બંદીખાના જેવું લાગેછ. છતાં હું ધારું કે થોડા ફેરફાર સાથે મને હાં રેહવાનું દીક પડશે. પાહલી મને મારા પોતાને વાસ્તે એક જુદો ઓરડો જોધયેછ.”

“કાંય તેની તુંને શું જરૂર પડી?”

“મારી પાસે મારા પપાની ચોપડી, પીકચરો અને પુટલાં છે, કે જે હું મારા ઓરડામાં બરાબર ગોઠવવા માંગુછ. આહ, તે ઓરડાની બારી હું આખો દીવસ ડિઘાડી રાખશ, ત્યાં લેસ-પીસનાં પરડા ગોઠવસ, ટેબલ ઉપર ફુલનો એક મોટો વાઝ મુકસ, અને મારી લખવાની ટેબલ ઉપર પેન્ટીંગ અને ફોટોગ્રાફ સઘળો અસખાખ રેહશે. ઓ પાહલી, આવી રીતે મારો ઓરડો ગોઠવીને હું કેવી સુખી થવશ.”

“તુંને એક ઘડીખી સુખી કરવા હું તૈયાર છેઉ” પાહલી બોલ્યો “ચાલ એ વીશે આપણે સુનઘને પુછી જોધએ.”

તેઓ ઘરમાં પાછાં ફર્યાં, અને દીનાની ખુશાલીનો પાર હતો નહિ, મગર કમનશીએ તે વેળા સુનઘનો મીઝજ જરા અસકયો હતો.

“મારી દીનાને પોતાને માટે એક જુદો ઓરડો જોધયેછ, સુનઘ” પાહલીએ સર કાધું.

“શું ધુર મુકવા?”

“મને વાંચવા લખવાનો ઘણો શોખ છે, સુનાઆમ” દીનાએ ચલાવ્યું. “અને વખત મલતાં મને દ્રોઈંગ અને પેન્ટીંગ પણ કરવા ગમેછ.”

“તોઆ, એક ખેડુતની ઐરી ચીત્રામન પાડે! પાહલી, તેં દ્રોઈ દીવશે એવાં ખેણકાતક જોયાંછ કે?” સુનમએ તરારો કીધો.

“પણ મારી ઐરીને પોતાની મરજી માફક કરવા દેવામાં તુને શું વાધો છે?” પાહલી ધીમાં અવાજે બોલ્યો.

“કાંઈખી નહિ” સુનમ બોલી “પણ તું તો તારી ઐરીને દાહી અને શ્યાણી થયલી જોવા માંગેછ.”

“તેથી ચીત્રામન પાડે તો શ્યાણી નહી કેલવાય?”

“ઓ પાહલી એતી સાથે હવે તારૂંખી બેનું ખરી ગીયુંછ. જો મેં આટલાં વરશે ચીત્રામન પાડવામાં કહાડયાં હતે તો આજે તું આંધ ઘેરનો માલેક થતેખી કે? આજે એંકમાં તારૂં આટલું નાણું રહ્યું હતેખી કે? ઘેરની શેફાણી ચોપડીઓ વાંચે અને ચીત્રામન પાડે, તો પછી ઘરનું કામ કોણ કુતરે કરવા આવવાનો?”

“તમારી મરજી નહિ હશે તો હું એ વીચાર માંડી વાળશ, સુનાઆમ” દીનાએ આખરે કહ્યું. “પણ મારા પપા કેલતા હતા કે દરોઈંગ ઉપર મને કુદરતી બક્ષેશ છે, અને જરૂર પડે હું એમાંથી પાંચ સૈસા કમાઈ શકશ.”

“એમ?” સુનમ અજાયખીથી બોલી “ત્યારે તો મને પેલસ્ટેથીજ કહી દેવું હતુ. મને આટલી માયાંઝીક શું કરવા કરાવી?”

“ત્યારે આપણે એને કીયો ઓરડો આપ્યો, સુનમ?” પાહલીએ પુછ્યું.

“હું કાલે પેલું ગોઠાઉન સાફ કરાવી રાખશ.”

“નહિ, સુનઈ, હમારા ઓરડાની બાજુમાં એક બીજો ઓરડો છે, તે હું એને આપવા માંગું છ. આજે બપોરે બીખી પાસે એ ઓરડો સાફ કરાવી રાખજે.” પાહલી બોલ્યો.

“કદાચ એ ઓરડાને વરેખી, તારી બૈરીને વાંધે હશે” સુનઈ દીનાં તરફ એક તીક્ષણ નજર કરતાં બોલી.

“નહીજી, મને એટલોખી રૂમ મળ્યોછ એ ગનીમત છે” દીના બોલી.

તેઓ જમી રહ્યાં પછી બ્યારે પાહલી પાછો ખેતરે ગયો, અને સુનઈ રાંધણીમાં ભરાઈ, ત્યારે દીના ખુશાલીનાં કુદકા મારતી, બીખી સાથે ઉપર પોતાનો રૂમ સાફ કરવા દોડી.

બીજે દિવસે દીનાએ પોતાનો સામાન ઉપર મંગાવ્યો, અને તે ઓરડો એવો સરસ આરાસ્તા કરીધો, કે સુનઈ તો એમજ સમજી કે તેણીનો ભાઈ પોતાની બૈરીનું લખણુત ખરચથી અત્યારથીજ બીખારી બની ગયો હતો!

પ્રકરણ ૧૨ મું.

દીપાટમાં તોફાન.

તે એક રણીઆમણી સાંજ હતી. સુર્યનારાયણ ધીમે ધીમે પોતાની સારા દીવશની ઠાક ઉતારવા પશ્ચિમ મુખડા તરફ આશાયસ લેવા જતા હતા, અને તે બાજુનું આકાશ, એવાં તો

રંગબેરંગી વાદળાંઓથી ઝલઝલી રહ્યું હતું, કે એક નાના સ્કુલ ઉપર, દીના પોતાના હાથમાં પીછી સાથે તે વેળાનો દેખાવ કાગળ ઉપર ચીતારવામાં મશગુલ હતી. સુરત આવ્યા પછી આ પેહલોજ કુદરતી દેખાવ હતો, કે જે તેણીને આટલો બધો પસંદ પડ્યો હતો. તેણીની ખુશાલીનો પાર હતો નહિ, કારણ સુનમએ હવે તેણીને એક ગુદો ઓરડો આપ્યો હતો, તેણીને આજે આહર નીકળવાની પરવાનગી આપી હતી. એ શું તેણી માટે કાંઈ થોડી ખુશ થવા જેવી આશ્વ હતી? પાહલી તેણીની આંખમાં મગફરીથી છાનો કાઢીને બેઠો હતો, પણ દીના તેને આગળની માફક ગુપચુપ બેસવા દેતી હતી નહિ. વારંવાર તેણી પોતાનાં ચીત્રની ખુખી સમજવવા તેની તરફ ફરતી હતી, અને ગરીબ ખીચારો પાહલી, — પોતાની બૈરીનાં “ ટચીઝ ” “ પાંઝ ” “ લેન્ડકેપ ” વગેરે શબ્દોનો મીનીંગ સમજતો તો દોસો થયો, તોપણ પોતાની બૈરીનો મધુર અવાજ સાંભળીને તે સઘળો મધ્યારો માની લેતો હતો. તે સુખી હતો, કુલ દુન્યાં તેની સાથે સુખી હતી, ફક્ત હમણા તેની દલગીરી એટલા માટે હતી, કે જ્યારે કુદરતનો ચીતાર પાડવામાં મશગુલ હતી, ત્યારે ખુદ તે કુદરત ચીતારનાર — તેની પોતાની ખુબસુરત ધણીયાણીને કેનવાસ ઉપર ચીતારવા, ત્યાં કાંઈપણ ચીતારો હાજર હતો નહિ.

આખરે તે ચીત્ર ખલાસ થયું, અને દીનાએ મગફરીથી તે પાહલીના હાથમાં મુક્યું.

“ તમુને એ ગમેછ કે, પાહલી ” તેણીએ હસીને પુછ્યું “ હજુજીતી તમારી તરફથી ઉ-તેજન મલતાં હું એના કરતાં વધુ સારું પેન્ટ કરી શકશ. ”

તેણીને ઉતેજન આપવા પાહલી તેણીના એકાંત તરફ બેઠો વાળ્યો, અને દીનાએ પણ તેનાથી કમકમીને દુર નહિ હાંવાની

પોતાની ખની શક્તી કોશેશ કીધી.

“ધણું જ મળહનું લાગેછ, બહાલી” તે બોલ્યો. “ચાલ આવ આપણે અંદર જઈને એ ચીત્ર સુનઈને દેખાડયે કે એનીખી જરા ખાત્રી થાય.”

તેઓ અને ઘરમાં ગયાં, પણ સુનઈનો ફેડે પતો હતો નહિ, અને પોતાની બહેનની ગેરહાજરી જોઈને પાહલીની ખુશાલીમાં ઐરખી વધારો થયો, કારણ દીના સાથે એકસો બેસીને ખુશ ગોફતેયુ કરવાનો તેને થોડો વધુ વખત મળ્યો હતો. એકાએક તેની ખુશાલીમાં ખતરો પડ્યો, તેને સુનઈનો અવાજ સાંભળ્યો.

“પેલાં એ હળુણ નથી આયાં કે બીખી? આવવા દે હુંખી તો ખરી કે આજે જ તે નીકાલ કરી નાખું.”

દીના ચોંકી, પાહલીનો ચેહરો નખાઈ ગયો. ઓ આપરે, આ અવાજથીજ તે ચેતી ગયો કે સુનઈનાં ભેખમાં એક જખરાં તોફાનનો વાવટો ચઢી ચુક્યો હતો.

એક તડાકા સાથે તેઓ બેડાં હતાં તે ઝોરડાનું આરણું ઉધડ્યું, અને સુનઈ ત્યાં દાખલ થઈ.

“પાહલી” તેઓને જોતાંજ સુનઈએ ખુબ પાડી “હું પુછું તેનો તું તારી ખરી મનસની ગવશની કુનશનીથી જવાબ આપ. બોલ, તારા ધારવા પ્રમાણે મેં કદીખી એવું કામ કીધું છે કે જેથી આપણી પારસી કોમને, એક જરથોસ્તી ખાતું તરીકેનાં હંઆ નામને, મેં કામખણ સીધી યા આડકતરી રીતે ઝાંખ લગાડી હોય?”

“નહી, સુનઈ.”

“બોલ, તેં કદીખી મને એવી ગેરરીતી કે ગેરવતણુક ચલાવતાં દીઠીછ કે જેથી મેં આપણા પેસીકાકાનાં ખાનદાનને એમ લગાડી હોય?”

“નહી સુનઈ.”

“બોલ, તેં કદીખી મને તારું ખુરું ઇચ્છવા કે ખુરું કરવામાં મોજ માની શેતાં સાંભળી છે?”

“નહી સુનઈ.”

“ત્યારે તો, ભાઈ, એક જરથોસ્તી બાધ તરીકે, આપણા આંનદાનનાં બલાં નામને ખાતર, તારાં પોતાનાં ભરીખ્યનાં સુખને ખાતર, હું તુને મારા બોલવા ઉપર ગંભીરામથી ધ્યાન પુગાડવાની અરજ કરું છું. આંય તારી નાપાક ઘેરીએ પોતાનાં ઓરડામાં પથ્થરનાં બે એવાં પુતલાં મુક્યાંછ, કે જે આપણા ધર્મનાં ફરમાન મુજબ, નેકી નીતીનાં તરીકા મુજબ, ધણો સખત વાંધો ઉઠાવવા જોગ છે.”

દીનાએ અજાયખીથી પોતાનાં દોળા ઉંઘાડયા, બ્યારે પાહલી એક ઉંડા નીસાસા સાથે તેણી તરફ ફરયો.

“એ પુતલામાં એવું તે શું વાંધા ભર્યું છે કે જેથી તમે આટલાં બધાં ઉસકેરામ બયાં છો, સુનાબાઈ” દીનાં દમમાંજ બોલી “કાંય, કાઈપણ નીર્દોશ ચીજને પાપી તરીકે ઠોકી બેસાડનારાંઓ પોતેજ ખાતેનમાં પાપી હોય છે.”

“જોયું કે પાહલી, આંય તારી બમરી મને પાપી કહેછ” સુનઈએ ખુમ પાડી “હા, દીનબાઈ, હું ગમે એટલી પાપી હોવશ, તોપણ હું આંય ઘરમાં આવાં પુતલાં પુતલીનાં ધણુક ચાલવા દેવશ નહિ. એને ખાતર, હું ઘેરમાંથી બહાર જવશ, નહિ તો તમને બહાર કાઢસ.”

“એ પુતલાં મારી આગળ લઈ આવ, સુનઈ” પાહલીએ સુચવ્યું.

“નહી, ભાઈ એવાં નાગાં પુતલાને અડકીને હું મારા હાથ અપવીત્ર કરસ નહી. આપણી બીખીએ એ પુતલાં આજેજ જોમાં

અને એ ઉપર મારે ધ્યાણ ખેંચ્યું.”

“મને હજીજી સમજ નહિ પડતી કે એ પુતલાં મારે તમે શાનાં સુગાવણ, સુનાચાઈ” દીના બોલી “પાહલી, એ પુતલાં માંતે કેટલો મીનીંગ સમાયલો છે. એમાનું એક “હરકયુલીસ” યાને તાકતનાં દેવતાનું છે, જ્યારે બીજું “વીનસ” યાને ખુશ-સુરતીની દેવીનું છે. એની ઉપર તો બધા સાહેબ લોક મરી શીટશે.”

“હું તે જાણતો નથી. મેં તો એ નામની આજેજ સમજ્યાં” પાહલી નાસીપાસીથી બોલ્યો “દીના, હું ઈચ્છું કે તું એ પુતલાં કેડે બાળુએ મુકી દે.”

“શું કરવા એ મારા પપાની ચીજે હતી. તેવણ આ એ પુતલાંને પોતાની બીજી ચીજ કરતાં વધારે કીમતી ગણતા હતા” દીનાએ હથ લીધી.

“તારો બાપ કોઈ બડો બેશરમ હોવો જોઈએ” મુનઈ ચીચવાઈને બોલી.

“બખરદાર, સુનાચાઈ,” દીના એક વાઘનની માફક છેડાઈને બોલી “તમે મને ગમે એટલીબી ગાલ દેઓ, પણ મારા પપા વિશે જો તમે હવે ફરીથી એકપણ આડો સખુન બોલ્યાં, તો હું તમારી જાયાંજ ખેંચી કાઢડસ.”

“મુનઈ, જરા જોઈ તપાસીને બોલ” પાહલી ઠરઠર ધુજતાં બોલ્યો.

“અને તુંબી મુવા બૈરીના ગોલામ જરા જોઈ તપાસીને કામ લે” મુનઈએ તાણો માર્યો “જો પાહલી હું તુને છેલ્લીજ વખત કહું, કે તું આપ પુતલાંને બાંજ નહી નખાવશે, તો હું હયાંથી ચાલી જવશ.”

“ચાલી જવ” દીનાં ભવાં ચઢાવીને બોલી “અને તમારાં જેવાં “ઝારથોડોકસ” ઉલ્લુઓની જરાબી દસ્કાર નથી.”

“દીના-દીના જરા આસ્તે. હું મારી જ્ઞેનને મારાં ખાર-ણાંમાંથી ઢાંકી કાઢવા માંગતો નથી” પાહલી બોલ્યો.

“અને હુંબી મારા પપાનાં પુતલાં ભંજવી નાખવા માંગતી નથી.”

“પણ કાંઈ નહિ તો તું એને એક ચાદરમાં લપેટીને બંધ કર, કે જેથી એની ઉપર કોઈની નજર પડે નહી.” પાહલીએ કાલાવાલા કીધા.

દીના જરા અચકી, જે કે તેણીની લાગણી ધણીજ દુખાઈ હતી, તોપણ એક અશરાફ બાપની અશરાફ બેટી તરીકે તેણીએ આ સધળાં ઉપર નાંખતી કરવાનો વિચાર કીધો.

“તમારી મરજી એવી છે તો હું એ ઢાંકી નાખશ.” દીના ધીમાં અવાજે બોલી “કેમ સુનાયાઈ હવે તો તમે એટલાં બધાં ઉસકેરાસો નહિ, અને મારાં પપા માટે એકપણ આડો સખુન કહડશે નહિની?”

જેમ એક ઢમઢગતા અંગાર ઉપર ધોધમાર પાણી રેડવાથી તેનું જોર નરમ પડી જાય છે, તેમ દીનાનાં આ શબ્દોથી સુનઇને ગુસ્સો એકદમ ઉતરી ગયો. તેણી એક બોલ પણ બોલી નહિ. અને ગરીબ બીચારો પાહલી આવા મોટા કજીયાનું આવો સંતોશકારક નીવેડો લાવવા માટે તેને હેશાનની લાગણીથી દીનાનો હાથ દાખ્યો, એવું વિચારીને કે તેની જ્ઞેનની ગમે એટલી એંટાલ અને અસલી વિચારોની શીલસુરી છતાં તેની બેરીની નમનતાઇ, અને સમો જોઇને પીઠ આપવામાં ખુદ જરથોસ્તી ધર્મની ‘સ્થીરીત’ વધારે સમાઈ હતી.

તોફાન પછી તડકાંની માફક બીજા થોડા દીવસ વહી ગયા.

ત્યાર પછી વળી એક દીવસે સુનંદને કાને એવી વાત આવી, કે સુરતનાં સઘળાં લોકો તેણીની ભોળાઈનાં છુટા બાલ જોઈને રેવરેવ કરતાં હતાં, અને છડે ચોક એવું બોલતાં હતાં કે પાહલી પેસીકાકો ખરેજ એક બેહશતની હુરીને પરણી લાવ્યો હતો. વાહ, એ તો માંદાંને જોઈયે એવું વૈદે ફરમાવ્યું. સુનંદને પોતાની ભોળાઈની ખુબસુરતી માટે અસહ્યની ધીકકાર હતો, અને તે વીશે એક દીવસે પોતાનાં બાઈને ચેતાવાની તેણીએ તક સાંધી.

“પાહલી” સુનંદ બોલી “તું પેલી છોકરીને તેનાં છુટા બાલ સાથે સઘળે ઠેકાણે દોડતી જોવા ખુશી છે કે?”

“કેમ છોકરી?” પાહલીએ અગણો ચમત્તે પુછ્યું.

“કોણ વરી તારી બેરી.”

“સુનંદ, મારી બેરી વીશે જરા માનથી બોલ. તું જાણેછ કે તેણી એક છોકરી નહિ, પણ એક પરણેલી સ્ત્રી છે.” પાહલી બોલ્યો.

“ઠીક, ત્યારે તો હું મારો સંપૂર્ણ જરા સુધારીને તુંને પુછસ” સુનંદ સેહજ નમીને બોલી “પાહલી, તું પેલી પરણેલી સ્ત્રીને તેનાં છુટા બાલ સાથે સઘળે ઠેકાણે દોડતી જોવા ખુશી છે કે?”

“એમાં શું છે?”

“શું છે? એને વરે આંધ આખા સુરતમાં તરેહવાર ગપાટા ઉડેછ તે તુંને ખચર છે કે? તેં કોઈખી એવી સ્ત્રીને જોઈછ, કે જે પોતાનાં બાલ આવી રીતે છુટા રાખીને દોડ્યા ફરતી હોય?”

“કોઈખી સ્ત્રી મારી દીના જેટલી ખુબસુરત નથી, અને મારી દીના જેવા સુંદર બાલ ધરાવતી નથી, જે તેમ હોતે, તો

તેઓ પણ દીનાનીજ માફક જરૂર બાલ છુટા રાખીનેજ ફરતે.”
પાહલી હીંમતથી બોલ્યો.

“હું લાચાર છેઉં ભાઈ, પણ હું તો ફક્ત તારાં બલ્લાંને
માટે બોલીનેજ ભુંડી થાઉં છું. હું લોકોને તારા હા કરતાં
જોવા ખુશી નથી.”

“હું તારું સમજવા માંગતો નથી.” પાહલી કંટાળીને બોલ્યો.

સુનધ ખડી થઈ, પણ પોતાની આજની હાર માટે
બવીંચમા તક મલતાં, પોતાની બોળખ ઉપર વ્યાજ સીકકે,
કીનો લેવાનો તેજ પળે કસદ કર્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

જોહાકી દાર.

પેલી કેહતી છે કે “ન સુખી તું જાણ કે જે જરનો સુખી,
સુખી તો તે કે જે ધરનો સુખી” તેમ દીનાની પૈસા ટકા બાબદ
હાલત ગમે એવી પણ સારી હોવા છતાં, દર દીવસે પોતાનાં
સાસરાં ધરમાં તેણીની જીંદગી અકારી બનતી ગઈ. પાહલી શર-
આતમાં તેણી તરફ ધણો માયાળુ હતો, પણ સુનધ તેનાં કાન
બંબેરવાને એક પણ નજીવી તક બાકી રાખતી હતી નહિ. જે કે
દીના તરફનો તેનો ચાહ સેહજ પણ ઓછો થયો હતો નહિ,
જે કે હવે પછીનાં વર્ષોમાં પણ તેને દીનાને અસહનાંજ અખંડ
પ્યારથી ચાહી હતી, તોપણ રફતે રફતે તેની દીના તરફની
વર્તણુક બદલાતી ગઈ, કે જે હજુલુસુખી દુઃખી દીના માટે
એકલોજ સંચારો હતો. સુનધ તેણીની દરેક હિલચાલને યુનાહનું

૩૫ આપતી, અને તેણીનાં તે સંબંધના ધખારાને પાહલી લઈ ચલાવતો હતો, પણ જે ચોક્કસ બાબદ ઉપર તે પોતાની બેઠન સાથે તદ્દન એકમત થયો તે એ હતી કે દીના તેને ચાહતી હતી નહિ.

એક દીવસે સહવારે હવા ઘણી ખરાબ હોવા છતાં, દીનાએ બાહર જવા પાહલીની રજા માંગી, પણ પાહલીએ તે આપી નહિ એવું કહીને કે આજે બાહર જવાથી તેણીની તબીયત ખગડશે, પણ દીના કાંઈ સમજી નહિ.

“જો પાહલી મને જવા દેવ. ખુદાને વાસ્તે મને જવા દેવ. હું આખો દીવસ ઘરમાં રહીને શું કરું?”

આંધ પટામણો શોકાતુર અવાજ સાંભળીને પાહલીને ઘણી દયા લાગી, પણ તુરંતજ સુનઈ બોલી.

“શું કરે વરી, ઘરમાં રહીને એક ઘણીયાણી તરીકે તમારી ફરજ બજાવો, આંધ દુવાલને છેરા ગુફવાનાં છે, પાહલીનાં જીનાં દગલા સીવવાનાં છે, અને તોખી શું કરું એવો સવાલ તમે મને પુછોછ?”

“સુનઈ તું એની સાથે ગુસ્સો નાં કર. એ ઘણીજ રાંક છે. તારા એવા બોલથી એ મનમાં ઘણીજ દુઃખી થાયછ.”

“ત્યારે એવા હસવા જેવા સવાલ પુછવામાં એ સમજ સુધ્ધી કેમ નહિ રાખતી?” સુનઈ બોલી.

“મને તમારાં કરતાં વંધારે અકકલ છે, સુનાબાઈ” દીના બોલી “પણ બ્યારેખી હું કાંઈ કામ કરવા બેસુંછ, ત્યારે તમે તે કામ મને નથી આવડતું કરીને મારા હાથમાંથી ઝુટવી લેઓછ.”

પાહલી કાંઈપણ બોલ્યો નહિ. તેની બૈરી અને બેઠન વચ્ચે આવા કજીયાઓ ચાહોમ વધ્યા જતા હતા, અને બ્યારે ખાંને

પક્ષ તરફથી તેને અપીલ થતી, ત્યારે અફસોસ, તે દરેક વેળા પાહલી પોતાની બેઠનની તરફેણમાં જ પોતાનાં ચુકાદા આપતો હતો.

આખરે “હું દુવાલને છેડા કરવા જાઉં છું” એવું કહીને દીના તે ઓરડો છોડી ગઈ. સુનઈ ત્યારપછી પોતાનાં બાઈ તરફ ફરી.

“પાહલી હું એમ પુછું કે તારી બૈરી તુંને ચાહેછ, એમ તું શા ઉપરથી કહેછ?”

“મારી ખાત્રી છે” પાહલી ધીમેથી બોલ્યો.

“નહિ, તારી બૈરી જો તુંને ચાહતી હતે, તો તેણીનાં દીકરને તારો જરાખી હાથ લાગતાં તેણી આવી રીતે પાછળ હકતે નહિ.”

“એ તો તારા બેજાનાં ધખારા છે, સુનઈ, મારી દીનાની મારી ઉપર કેટલી જનકેશાની છે તે તું શું જાણે.”

તેમણે જો સુનઈને કોઈનું અંતકરણ વાંચતાં આવડતું હતે તો તેણીને માલમ પડતે કે હમણા તેણીનો બાઈ તદ્દન જીવંત બોલતો હતો. પાહલીનાં અંતકરણમાં એ વિશે દીનાને માટે મોટો દગ્ગો હતો, તેથી હમણા પોતાની બેઠનના બોલવા ઉપરથી તેને ખારીકાથી તલાસ કરવાનો વિચાર કર્યો, અને પરીણામમાં આ માટીબૈયર વચ્ચે જે સેહજસાજ એખલાસ હતો, તે પણ નાખુદ થયો.

એક દીવસે સહવારે દીનાએ જમવાનાં ઓરડામાં આવતાં ત્યાંની સઘળી ખારીઓ ઉઘાડી નાંખી. તુરંતજ તે ઓરડામાં સુરજનું લડકું અને અજવાળું ધસી આવ્યું, સહવારની થંડી લેહકાએ તે ઓરડાની સઘળી ઘેરાયલી હવા દુર કાઢી, અને તે જોઈને દીનાને ગીલગીલ્યાં છુટ્યાં.

પણ તેટલાં સુનઈ આવી, અને ઓરડામાં આટલો ઉજ્જસ અને ખારીઓ બેપાર ઉઘાડી જોઈને સુનઈનાં બીજા ફરી મમાં.

તેણી લાગણી બારી આગળ દોડી, અને તે સઘળી પાછી બંધ કરીને દીના તરફ ફરી.

“મારાં ઘરમાં આવી રીતે બારી ઉઘાડી રાખવાનો ધારો નથી, દીનબાઈ” તેણી બોલી.

“પણ ઓરડામાં ઉબ્બશ અને તડકું આવવાથી તો સઘળી દુરગંધી અને દુષ્પદ્ધત્તનાં જંતુઓ નાશુદ થાય છે.” દીનાએ સમજાવ્યું.

“કપ્પાલ તમારું, જે તમને તમારા ઘણીનાં સામનની જરાથી દરકાર હોતે, તો આવી રીતે બારી ઉઘાડી નાંખીને તમે બાહરતું ધુર મતોરું ઓરડામાં આવવા દેતે નહિ.”

“હું એ વીશે પાલલીને પુછી જોવશ, અને જે એવણુખી મને “ના” કેહશે, તો પછી હું બારી કદીખી ઉઘાડશ નહિ. હું મારા ઘણીનાં કેહવા પ્રમાણે ચાલસ, સુનબાઈ, કારણ તમારેથી તો હું તદ્દન કંટાળી ગઈછ.”

“નહિ કાંય ! મારી આગળ તમારું કાંઈ વળતું નહિ ત્યારે હવે તમે મારા ગરીબ બાઈને સત્તાવા માંગોછ. દીનબાઈ, જ્યારથી તમે હાં આવ્યાંછ, ત્યારથી તમે આંચ હમેશના શાંત ઘેરમાં સેતાન જમાડ્યોછ.”

દીનાનો એહરો શીકકો પડી ગયો, અરેરે, પોતાનાં કાંઈપણ કસુર વગર તેણીને આ કેવા કઠણ શબ્દ સાંભળવા પડતા હતા ! દીનાની આંખમાં પાણી આવી ગયાં, તોપણ બીજીજ પગે તેણીએ તે આંસુ દાખી દીધાં, કારણ સુનઈ તેણીની આંખમાં આંસુ લાવવાની શક્તી ધરાવતી હતી એવું દીનાં તેણીને કદીખી જાણુવા દેશે નહિ. દીનાએ હોંમતથી પોતાનો ભાગ બજી બતાવ્યો, એક છેલ્લી વેળા તેણીએ સુનઈનો આહ જીતી લેવાની કેશિશ કરી, પણ તેમાં તેણી નીશફત નીવડી, કારણ સુનઈ

તેણીને એવા ધીકારથી જોતી હતી, કે જે ગમે એવી સમજ-વત છતાં પણ શાંત પડી શકે નહીં.

ત્યાર પછી દીનાએ પોતાની મુશકેલીને વખતે પોતાનાં ધણીનો આશરો લેવા માંડ્યો, પણ તેમાંથી તેણીનું કાંઈ વળ્યું નહિ, કારણ બોલા પાહલીનાં મગજ ઉપર, સુનધનો એવો જામરો પગપેસારો હતો કે દીનાને પાહલીથી પણ આખરે દુર રેહવાની ફરજ પડી, અને એક જનની એદરકાર લાગણીથી તેણી પોતાની આસપાસ દરેક જણને જોવા લાગી.

“ગમે તે થાય, મને હવે કશાંની દરકાર નથી” આ શબ્દો હવે દીના માટે ધણાં સાધારણ હતા.

દીનાને હવે પોતાની જીંદગી તદ્દન અકારી થઈ પડી. સુન-ધનો દોર કોઈપણ સાંખી શકે એવો હતો નહિ, તેણીનો આકરો સ્વભાવ કોઈપણ ચલાવી શકે નહિ, અને સકંથી વધુ તો તેણીનાં અસલી વિચારોના સઘળા વાહીઆત વેહેમ અને ધખારાને લીધે, તેણી પોતાનાં ઘરમાં જામરો ત્રાસ મચાવી રહી હતી. હસવા બોલવાની સુનધને જામરી સુગ હતી, સીક માંદાંની તેણીને જરાખી દરકાર હતી નહીં—મસ, મહવારે પાંચ વાગે ઉઠવું, સાત વાગે નાસ્તો લેવો, આર વાગે બોનું ખાવું, ત્રણ વાગે ચાહે પીવી, ને રાતે સાત વાગે પાછું બોનું લેવું, એ દીનાની ધીરજ માટે એક જામરી કસોટી હતી. તમારી મરજીનો સવા-લજ હતો નહિ. દરેક ચીજ સુનધનાં હાથ તળેથી સીલસીલાખંધ પસાર થઈ જતી હતી, અને પાંચનાર, દુન્યાનાં વીચારોમાં ગમે એવો ફરક પડે, કુદરતી રીતે અને માણસોની તખીયતમાં ગમે એવો ફેરફાર થાય, તોપણ સુનધનાં ઘરનાં કાયદામાં આજે વીસ વરસ થયાં, એક તસુબર પણ ફેર જણાવ્યો હતો નહિ.

ખીજ ધણીક છોકરીઓ માટે આ એકસરખી જીંદગી

આશીરવાદ સમાન થઈ પડી હતે, પણ દીનાનો વળવળતો શ્રવ આવી જીંદગી માટે ખળભળાટ મચાવી રહ્યો. વારંવાર તેણી સને આઠ વાગે ફરજ્યાત ખીછાણે જતી હતી, અને જ્યારે ઉંઘ વગર પડી રહેતાં તેણીનો તકયો આંસુઓથી ભીજી જતો, ત્યારેજ તેણી નીસોસ થઈને એવેન બેકરાર ઉંઘમાં પડતી હતી. જેમ આપણી જીંદગીને ટેકવી રાખવા, હવા અને ખોરાકની જરૂર છે, તેમ ખુશસુરતી અને વાજખી છુટાપણું, એ દીનાની જીંદગીનાં એ મુખ્ય તત્વ હતાં. જેમ હવામાં ઉંચે ઉડતું બાજ પક્ષી, એક અંધારા ઓરડામાં કદીખી રહી શકતું નથી, તેમ દીના પણ હવે પોતાનાં ઘણીનાં ઘરમાં રહી શકી નહી. ધીમે ધીમે તેણીએ સઘળી ચીજ છોડવા માંડી, પાહલી યા તો સુનઘ સાથે વાત કરવાતું માંડી વાળ્યું. અને તેણીનો દરોહંગ અને પેન્ટીંગનો અસખાખ પણ હવે ખોરંબે પડ્યો.

બોડાજ વખતમાં દીનામાં જન્મરો અમત્કાર થયો. પાહલી તે ફેરફાર જોઈ શક્યો, અને જો કે દીવશે દીવશે તેણી તેની નજરમાં વધુ ખુશસુરત જણાતી હતી, તોપણ તે ચંહરા ઉપરથી તેની અસહની સુખી ઉડી ગઈ હતી. સુનઘ ગમે એવી પણ ગુસ્સે થતાં, દીના એકપણ શબ્દ બોલતી હતી નહિ, અને તે તેપરથી આંધળો પાહલી એમજ સમજતો કે આખરે તો દીના તેની બેહન સાથે ફીક “રાહ ઉપર” આવી ગઈ હતી, પોતાની બેરીને હંમેશાં શાંત, ઉદાશ, અને સહનશીળ જોઈને પાહલીને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ હતો નહિ કે દીનામાં આ ફેરફાર નજદીક આવતાં નોકાનનો હતો. સુનઘએ પણ એક દીવશે પોતાનાં ભાઈને જણાવ્યું, કે તેણીનાં ધારવા પ્રમાણે દીના હવે જરા જરા સુધરતી હતી, અને આવી એક નાદાન, ઉછાછળી, અસકેલ દુકતીને સુધારવા માટે સુનઘએ તે દીવશે પોતાનાં ભાઈ પાસે કાંઈ ધનામ માંગ્યું.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

ગેબી સલ્લાહકાર.

પાનખર રૂતુ આવી લાગી હતી. અને તે સાથે તમામ ખુશનુમાં પેદાયશની ગોયા સાંજ પડી હતી. દીનાના પપાની આ ઘણી માનીતી સીઝન હતી.

“ચાલ દીના” તે વારંવાર બોલતો હતો “આપણે આજે ખેતરો અને મેદાનમાં જઈને સઘળાં ખરી પડતાં પાત્રાંઓને છેલ્લી સલામ કરી અન્યે.”

આ પ્રમાણે તેઓ આખો દીવસ કુદરતનાં દેખાવો નીહાળતાં સાથે રખડતાં હતાં. શીરોઝ વારંવાર બોલતો હતો કે પાનખર રૂતુ માટે કુદરત પોતાનાં સાથી સુંદર “કલરઝ”નો ખગલો બાળુએ મેલતી હતી, અને તે ખરી પડતાં લાલ પાંદડાં અને ઝાડની ઘટામાંથી પસાર થતા પવનનો ખણખણાત જોઈ અને સાંભળીને દીનાની દુન્યાં સુખી હતી.

પણ આજે—અરે હમણા પોતાનાં બાપની માનીતી સીઝન આવી લાગેલી જોવા છતાં દીનાનાં મગજમાં ઝાઝી ખુશાલી પેદા થઈ નહિ. આ રૂતુ જોઈને દીનાની દુખી અંદગી આગલી પાછલી યાદથી વધુ દુખી બની. તેણી જાણતી હતી કે હવે તેણીનો પગ બેડીમાં પડ્યો હતો, સુનધ તેણીને કદીથી બહાર ફરવા જવા દેશે નહિ, અને તોપણ તે આગલા દીવસોની વારંવાર યાદ થતાં દીનાએ એક દીવસે કોઈની પણ રમ્મ લીધા વગર એકલી ફરવા જવાનો દરાવ કર્યો.

“કેમ ક્યાં જાઓછ?” દીનાને તૈયાર થઈ આવેલી જોઈને સુનંદાએ પુછ્યું.

“હું જરા ફરી આડિંછ, સુનાઆમ, ઘરમાં રેહતાં હું તદ્દન કંટાળી ગઈછ” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

સુનંદાએ પાહલી તરફ એક અર્થસુચક નજર ફીધી.

“જોયું કે પાહલી, તારી બૈરીને હયાં આવવાનો હજુણ તો ગણત્રીના મહીના થયાછ, તેટલાંમાં એ આપણા ઘરથી ધરાઈ ગઈછ. જ્યારે હું હયાં ચાલીશ વરસ થયાં રેહવા છતાં તે કોઈ દીવસ મને ફરવા જવાની રજા માંગતાં સાંભળીછ?”

ખુલાસા માટે પાહલીએ દીના તરફ જોયું.

“પાહલી હું જલ્દી પાછી આવશ” દીના બોલી.

“પણ તું એકલી જાયછ, એ મને નથી ગમતું. હું તારી સાથ આડિં?”

“નહી-નહી મને એકલુંજ જવા ગમેછ” દીના તુરતજ બોલી.

સુનંદા સેહજ થાંસી. પાહલીએ એક નીસાસો નાંખ્યો, અને આ ભાઈ બહેનને ત્યાંજ મુકીને દીના ત્યાંથી બહાર પડી.

અસ, પોતાનાં આ કંટાળા ભર્યાં ઘરથી થોડો વખત પણ દુર રેહવાને દીના ઝડપી કદમે આગળ વધી. તેણી ક્યાં જતી હતી તેનો તેણીને ખ્યાલ હતો નહિ. સપાટામાં પાહલીનું મોટું ખેતર પસાર થઈ ગયું, અને ત્યાર પછી આગળ વધતાં, કુદરતનો દેખાવ બદલાયો. ઝાડો જરા વધુ સંખ્યામાં નજર પડતાં ગયાં, રસ્તામાં જગેજગ નદી અને નાળાંઓ આવતાં ગયાં, અને હજુણ પણ આગળ વધતાં, દીના એક એવી ખુશનુમાં જગ્યા આગળ આવી પોંહતી કે જે કારણથી તેણી ઘરથી નીકળી હતી, તે આશા હવે ફળીભુત થઈ. આ દેખાવ એટલો તો ખેંચાણ-

કારક હતો, કે એક મોટાં ઝાડ નીચે બેસીને દીનાએ આસાપસ લેવાનો વિચાર કર્યો. આહ, જો હંમેશ સુધી તેણીને આવી ખુલ્લી હવામાં બેસીને આસાપસ લેવાની હોય, તો પછી પોતાનાં સાસરાં ઘરને છેલ્લી સલામ. ત્યાર પછી તેણીને પોતાનાં લગનની સહવાર યાદ આવી. આહ, તે દિવસે તેણીએ એક ઘણીજ બયંકાર ભુલ કીધી હતી, પોતાની જીંદગીની ધુળ કીધી હતી. પાલલીએ તેણીને એ તક આપી હતી. એક તો માસ્તરણુ તરીકે સ્તનમમા સાથે જીંદગી ગુજારવાની, અને બીજી, તેની સાથે પરણવાની; અને હમણા દીનાની મોટી અજાયબી એ હતી કે તેણી એક સ્ફુલ્લ માસ્તરણુ તરીકે જીંદગી ગુજારવાને શા કારણથી દુર ગઈ હતી! અરેરે જો પાલલીએ લગનની અગાઉ તેણીને ખરાબર જણાવ્યું હતે, કે તે પોતાની એક ઘણીજ કમગત ખુદેન સાથે વસવા તેણીને લઈ જતાર હતો, તો તે વેળા દીના પાલલી સાથ સુરત જવાનાં કરતાં જીવંતી મગતી એક વાંચનાં દાયામાં વધારે જલદીથી ગઈ હતે. ખયર, હવે તે વખત અને વાત વીતી ગઈ હતી તે આગલી આશા અને જીંદગી ખતમ થઈ હતી- હવે તો પોતાની ભુલથી કદી પણ નહિ ફેરવી શકાય એવી રીતે તેણીએ પોતાનાં કોસમતને મુકરર કરી દીધું હતું. દીના ચોંકી. પોતાની અત્યંત લાચારીનો ખ્યાલ થતાં, તેણી નાજુક બદન ધુજવા લાગ્યું, અને ત્યાં વાએગ્ગન એકલી બેસીને કેટલા કલાકો સુધી દીનાએ પોતાની ગમખવારીનાં કડવાં આંસુઓ ખાલી કીધાં, એ તેણી કદી શકી નહી.

“ બાઈ તમે મોટી મુશકેલીમાં છેઓ ” એકાએક પાછળથી કોઈનો અવાજ સંભળાયો.

દીનાએ પોતાની આંસુથી બીજાયલી આંખો તે તરફ ફેરવી, અને એક બેગાનાં મદનો બુઝોર્ગ માયાબુ દેખાવ બેઠને,

તેણીને કોઈ અણુત્રીક સંધ્યારો મળ્યો.

“તમુને કાંઈ મદદ જોઈયેછ, ખૂદન ?” તેણે પુછયું.

“તમારી મદદ મને કામ લાગશે નહી” દીના ધીમેથી બોલી.

“મને તે જણાયો, હું તમારાં દુખમાં ભાગ લેવશ, તમુને સારી સલાહ આપસ.”

“મેં એક એવી ભુલ કીધીછ, કે ઈનશાનના સધળા ઉપાય મને કારગત લાગી શકશે નહિ.” દીના રડતાં બોલી.

તે અનુભવ્યો તેણીની પાસે આવીને બેઠો, અને એકવાર ફરીથી તેનો માયાળુ ચેહેરો જોઈને દીનાને હીંમત આવી. તેણીને કોઈની દયાની ઘણીજ જરૂર હતી, અને માણસાઈ અવતારમાં આ બુઝોર્ગ ફરેસ્તાને જોઈને, દીનાએ પોતાનો સધળો ઉભરો તેની આગળ ખાલી કરવા માંડ્યો.

“હું આજે નવ મહીના થયા પશ્ચી છું” તેણી બોલી
“અને એટલી અસુખી છું, કે હમણાં હું દરપગે મોહત માંગું છું.”

“તમારો ઘણી તમુને સતાવેછ ?”

“નહી, પણ તેની ખૂદન મને રાત દીવસ દુઃખ દેવામાં કાંઈપણ બાકી રાખતી નથી.” દીના બોલી.

“તમારો ઘણી તમુને ચાહેછ કે ?”

“તેવણુ એમ બોલતા હતા ખરા” દીનાએ જવાબ આપ્યો, “જો કે બીજી ઘણીક ચીજોને તેવણુ મારાં કરતાં વધારે ચાહેછ.”

“તે ચીજો ?” પેલા બુઝોર્ગે ગંભીર અવાજે પુછયું.

“પોતાની ખૂદન, ખેતર, ઘર, અને પૈસા. એ સધળી

ચીજો ઉપર મારા ધણીનું જ્ઞાન વધારે છે.”

“ અને તમે, મારાં ગરીબ જ્ઞેન, તમે તેને ચાહો છ કે ? ”

“ નહિ નહિ, મેં એવો કદીખી વિચાર કાઢ્યો નથી. ”

“ ત્યારે તમે પરણ્યા શું કામ ? ”

“ કારણ તે વખતે મારા સંજોગો જોતાં, મારે માટે આ એકલો મલાજ હતો. ”

“ મારાં ગરીબ જ્ઞેન ” તે ખુદો દીનાની પીઠપર હાથ ફેરવતાં બોલ્યો “ તમે તમારી ભુલ ધણીજ અસુરેથી શોધી કહા ડીછ, અને હવે તમે તેને ચાહી શકતાં નથી. ”

“ નહિજ, અને એ માટે હું ધણી દલગીર અને અસુખી છું. ”

“ ધીરજ ધર, જ્ઞેન, દુન્યાઈ અનુભવના ખ્યાલ આપણને કુલમાંથી નહિ, પણ કાંટામાંથી મળે છે. મારા ધ્યાનમાં એવાં ખીજાં ધણાં અસુખી જોડાંઓ છે, કે જોએ તે કીરતાર ઉપર ભરોશો રાખીને પોતાની મુશ્કેલી મુઠે મોહકે સહન કરે છે. વારતે તુંખી મારી જ્ઞેન, ગરા હીમત ધર, એમ નાસીપાસ નાં થા. જો આંચ ઉંચે આકાશ તરફ તારી નજર ફેરવ, અને ખ્યાલ કર કે આપણને હયાં નહિ, પણ ત્યાંજ સદાકાળ સુધી વસવાનું છે. યાદ રાખ, મારી કંમનશીય જ્ઞેન, કે કયામતનો દીન આવતાં તે દાદગર આપણને એમ નહિ પુછશે કે “ તું મુખી હતો કે ? ” પણ એમજ સવાલ કરશે કે “ તે તારી ફરજ બગવેછ કે ? ” ત્યારે તે વખતે તું શું જવાબ આપશે ? હમણા તું તારી ફરજ બગવેછ કે ? ”

“ હું નહિ ધારતી ” દીના બોલી.

“ ત્યારે તો કયામતનાં દીને બરાબર જવાબ આપવા હું

ઉતાવળે તૈયાર થા, જા બહેન, હવે ઘરે સધાવ. ત્યાં જમને પકકો દરાવ કર, તારી મુસ્કેલી હીંમતથી સહન કર, તારી ફરજ બજાવ, અને તે દાદારે તારા જેવી એક ખુબસુરત છોકરીને આવા સંજોગમાં મેલીને તારી જે કસોટી કરવા ધારી છે. તે કસોટીને પુરતો ધનસાદ આપવા તું તારેથી બનતું કર. બોલ, તું એમ કરશે કે ?”

“જરૂર, જરૂર, મારા સાચા સલ્લાહકાર.” દીના ધુજતા આવળો બોલી.

“હું એ સમજી ખુશી છું. જે એમાં તું ફતેહમંદ નીવડે તો યાદ રાખજે કે ભાડે ગામનાં રસતમ રાંદેલીયાએ તુને રાસ્તીની રાહ ઉપર દોરવી છે, પણ જે એમાં તું નીશફળતા મળે તો મારે ત્યાં આવજો હું તુંને કાંઈ ખીજી સલ્લાહ આપસ.”

અને વાંચનાર, તે દીવસે દીના પોતાના ગેખી સલ્લાહકારના બોલ પ્રમાણે અમલ કરવાનો પકકો દરાવ કરીને પાછી ઘરે ગઈ.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

એક નવી આમદ.

પાણુખર રતુનાં ખલાસ થવા સાથે શીયાળો શરૂ થઈ ચુક્યો હતો, અને આગળ જે દીનાને પોતાનું ઘર ગમધોર જેવું લાગ્યું હોય તો તે હમણાની સાથે સરખાવતાં કુચ્છ ખીસાડમાં ન હતું. વારંવાર કમોસમે વરસાદનાં મજામુત ઝપટાં પડતાં હતાં.

તે અધારસ ઝોરડાઓ વધુ અધારા બનતા ગયા, અને સુનર્ધ વડીકને પણ પોતાનો વખત કેવી રીતે પસાર કરવો તેની સમજ પડી નહિ. પાહલી પણ હવે આખો દીવસ ધરમાંજ રહેતો હતો. અને પોતાની બેરીમાં કાંઈ ચોકકસ ફરફાર જોઈને, તે દર દીવસે થણો અજબજબ થતો હતો. તે સુંદર ચેહરો હવે ફીકકો પડી ગયો હતો. તે ઝીણી તીક્ષણ આંખોનો ચળકાત હવે ઝાઝો હતો નહિ, અને તેણી મુંગીમંતર આખો દીવસ ધરમાં બેસી રહેતી હતી, કારણ દીનાએ પોતાનાં ગેબી સલ્લાહકારનાં શબ્દો બરાબર ધ્યાણમાં રાખ્યા હતા, અને તે પ્રમાણે ચાલવાની દરેક કોશેશ કરતી હતી. સુનઈનાં ગમે એવા તાણાતપલાનાં બાણથી તેણી હવે ગુસ્સે થતી હતી નહિ. તેણીનાં દરેક વાહીયાત વિચારો બધા લઈ ચલાવતી, અને તેણીનાં કેટલાક શબ્દો કે જે બસા ફરેશતાની પણ ધીરજનો આંકો લાવી નાંખવાને પુરતા હતા, તોપણ તે સામે દીના ચું કે ચાં કરતી હતી નહિ. અફસોસ, તેણીનું જીગર જોખમાયું હતું, તેણીના દરેક વિચાર અને લાગણીને મરણતોલ ફટકો પડ્યો હતો, અને તેનાં બોજ તજે તેણી દર દીવસે વધુ કચડાતી ગઈ, તોપણ આંધળો પાહલી, આ જવાન જીવ માટે આવી અસાધારણ ચુપકીદી કેટલી અકુફરતી હતી, તે સમજી શક્યો નહિ. કુલ દુન્યા ઉપર વસંત, ઉનાળો, અને શીયાળો વારાફરતી બદલાયા કરતો હતો, પણ દીનાના અંતકરણમાં તો હવે સદાને શીયાળો હતો.

એક દીવસે સહવારે, દીનાએ પોતાની બેચેન ઉંઘમાંથી બીહાર થતાં, ધડીયાળ તરફ નજર ફીધી. ઓ, છ વાગી મયા હતા અને સુનઈ કલ્સો કરશે એવી ધાસ્તીથી દીના પોતાનાં બીજાણા ઉપરથી પુરતજ ટટાર થઈ, પણ બીજીજ પજે તેણીનાં માથામાં કાંઈ પેન મારવાથી પાછી પછડાઈ પડી. તેણી ક્યાં સુધી આવી રીતે પડી

રહી, તેનો તેણીને કાંઈ ખ્યાલ હતો નહિ, પણ આખરે સુનધનો અવાજ સાંભળતાં દીનાએ પોતાના ડોળા ઉંઘાડ્યા.

“દીનાબાઈ” સુનધ બોલતી સંભળાઈ “તમે શું એમ ધારો છ કે હું તમારી નોકરડી છેઉ. આંધ તમારો નાસ્તો રોજ ઉપર કોણ ખાપ કાકો લાવે? હવે તો મેહરખાની કરીને તમારા ધણીને તમારે માટે રોજ નાસ્તો ઉપર લાવવા એક આયા રાખવા કહો.”

“મારી તખીયેત આજે બરાબર નથી, સુનાબાઈ! પણ ચાલો હું હમણાજ તમારી સાથે આઉંછ.”

“વેકો જલદી કરો, મારો ભાઈ તમારે વાસ્તે ક્યારનો ભુખો તરસો બેસી રહ્યોછ,”

દીના માહમુસીબતે તૈયાર થઈ, અને ત્યારપછી પોતાનાં જીવલેણ મુદ્દા સાથે નીચે ગઈ.

“પાહલી, આંધ તારી બૈરીને તો ક્યાં રોજનાં તેડાં બોધ-યેછ” સુનધ બોલી.

પણ ખુલાસા માટે દીના તરફથી એક પણ બોલ સંભળાયો નહિ. તેણી એક પુટલાં માફક સ્થિર બેસી રહી, અને પાહલીએ એક નીસાસો નાંખ્યો. એકાએક કોઈના યુગળાવાનાં જોવો ત્યાં અવાજ આગ્યો, જમવાની ટેબલને એક મજબુત આંધકો લાગ્યો, અને દીના જમીન ઉપર બેભાણ તુટી પડી.

“એ શું ઘેર ફળેતા?” સુનધએ તરારો કીધો. “તોઆ, એ ઘડી કરારે બેસીને જમવાનોખી જપ નહિ મળે.”

પાહલી દીનાનો ઉજળો સપ જોવો એહરો બોધને ગભરાઈ મથો.

“ઓ સુનધ, મારી બૈરી મરી ગયછ” તેણે ખુબ પાડી.

“જરાખી નહિ” સુનઈએ થડે કલેજે જવાખ આપ્યો “એ તો જરા બેશુધ્ધ થઈ ગયછ.”

“હું શું કરું, સુનઈ?” પાહલીએ અકલામને પુછ્યું.

“એને કોચપર સુવાડીને મોઢાં ઉપર જરા થંડુ પાણી છાંત, હમણા હુશીયાર થઈ જશે.”

પાહલીએ તેમ કીધું, તોપણ તે આકાર જરાપણ ફાલ્યો નહિ.

“સુનઈ-સુનઈ, હું ધારંછ કે એ મરી ગઈછ. ઓ દીના જરા તો બોલ.”

“એ મરી ગય હોય, તો તેમાં આપણો કસુર નથી. બીખી ઓ બીખી જરા કબાતમાંથી ખરાનદીનની બાટલી લઈ આવ.”

બીખી બાટલી સાથે દોડતી આવી, અને પોતાની જવાન બાંધને આવી રીતે પડેલી જોઈને, તેણી બે દગલાં પાછળ હતી.

બરેન્ડીનો ઉપાય પણ વ્યર્થ ગયો, અને આખરે પાહલીએ દીના જેટલોજ પોતાનો ઉજળો ચેહરો સુનઈ તરફ ફેરવ્યો.

“સુનઈ, તું હયાંજ રેહજે, અને હું ડાકતરને બોલાવી લાઉં તેટલાં હયાંથી જરાખી ખીસ્તી નાં.”

અને એટલું કહીને પાહલી ઉધે મસ્તક તે ઓરડામાંથી બાહર દોડ્યો.

“બાઈ આ શું થયું?” પાહલી ગયા પછી બીખીએ પુછ્યું.

“કાંઈ નહિરે, એ તો હમણા હુશીયાર થશે” તોપણ પોતાનાં અંતકરણનાં છેક ઉંડાણમાં સુનઈએ તે વેળા ધચ્છ્યું હતું, કે આજે તેણીએ પોતાની ભોળામને ઉપર તેણીનાં ઓરડામાં રેહવા દીધી હોતે તો વધારે બેહતર.

પાહલી ડોકતર સાથે પાછો ફર્યો.

“ અરરર, આંચ બધી બારીઓ શાંની બંધ રાખીછ ? ” ડોક-
ટર જાલ નરીમાન તે ઓરડામાં પગ મુકતાંજ બોલ્યો.

“ ઉંઘાડી બારીઓ તખીયતને નુકશાન કરેછ ” સુનઈ બોલી.

“ એમ કોણે તમને સમજાવ્યું ? હમણાજ એ બારીઓ
ઉંઘાડી નાંખો. ” ડોકતરે હુકમ કીધો.

સુનઈ બબડી બબડીને તે બારીઓ ઉંઘાડવા ગઈ, અને
ન્યાર પછી સોફા ઉપર પડેલી દીનાનો ખુબસુરત ચેહરો જોઈને
ડોકતર નરીમાન એક દગતું પાછળ હથેલો.

“ આંચ તમારા ઘણીયાણી કે, મીં પેસીકાકા ? ” તેણે પુછ્યું.

“ હા, અને જો ડોકતર એને જલદી હુશીયાર કરી નાંખો. ”
પાહલી કગળીને બોલ્યો.

અને જાણે તે પજો દીનાએ પોતાનાં ઘણીની કાકલુદી
સાંભળી હોય તેમ ધીમેથી પોતાની આંખ ઉંઘાડી.

“ હું હજુણુ જીવતી છું કે ? ” પોતાની આસપાસ જોઈને
તેણીએ દબાઈ જતા સાદે પુછ્યું.

“ બીહીસો નાં, બાનુ, તમે તદન સારીકાની છોઓ ” ડોકતર
નરીમાન બોલ્યો.

દીનાનાં ચેહરા ઉપર નાસીપાસીનાં ચીન્હ ફરી વળ્યાં.

“ ઓ ડોકતર તમે મને શું કરવા હુશીયાર કીધી ? મને
મરવા દેઓ, મને મારા પપાને મલવા જવા દેઓ ” દીના બોલી.

“ તમારાં જેવા જવાન બાનુએ મરવાની ખાહેશ નહિ
રાખવી જોઈયે ” ડોકતરે સમજાવ્યું.

“ નહિ મને મરવા દેઓ. આજે અઠવાડયાંઓ સુધી હું
મારું દુખ મુઝે મોહડે ચલાવ્યા કરુંછ. એવી આશામાં કે તે

એકદમ વધારી દીને મારી જીંદગીનો નીકાલ કરી નાખું. ઓ ડોક્ટર, હું મારી જીંદગીથી તદ્દન થાકી કંટાળી ગઈ છું.”

“બર, ફક્ત એટલાંજ કારણ માટે તમે મરી જવા માંગો છો?”

“મારા સંજોગ, મારું કીસમત મારી સામે થયું છે. ડોક્ટર” દીનાએ બળાપો કીધો.

“પણ હું જો તમને કંઈ ખુશ ખબર આપું તો તમે ખુશી થશો કે?”

“નહિ, આ દુન્યામાં કંઈ પણ ખબર મને ખુશી કરી શકશે નહિ.”

“જોવ, મને ધ્યાનથી સમજો” ડોક્ટર નરીમાન જરા ટટાર ખેસ્તાં બોલ્યો “હવે તમને મોહત માંગવાનું કંઈપણ કારણ નથી, કારણ તેમ કરવાથી તમે એક નહિ પણ બે જીંદગી માટે જોખમદાર રહેશો. આશરે બે મહીનાં પછી તમે એક સુંદર બાળકનો જનમ આપનાર છો.”

“એક બાળક? મને તે નથી જોઈતું” દીના અન્ય-બીથી બોલી.

ડોક્ટર નરીમાન ચોંક્યો. તેણે ઘણાક દાખલાઓ જોયા હતા કે જેમાં એક બાળકે એક નાસીપાસ થયલી જીંદગીમાં નવી આશાઓ સજીવન કરી હતી, પણ પોતાની સામે પડેલું આ “પેશન્ટ” પોતાનાં પેહેલ્લાં બાળકનો ખુશાલીની લાગણી સીવાય કંઈ બીજી રીતે ખ્યાલ કરે, એ તેને માટે એક ઉખાણું હતું.

“પણ તે બેબી આવ્યા પછી તમે એમ બોલશો નહિ. તમે તે બાળકને તમારે ગમે એટલું ચાહી શકશો.”

“નહિ. આંધ લોક મને તેમ કરવા દેશે નહિ.” અને આ શબ્દોથી ડોક્ટર નરીમાન પોતાનાં પેશન્ટની બીમારીનું કારણ સમજી ગયો.

“જેવ, એક બાળકનાં પ્યાર જેવો મીઠકો સાર્યો. પ્યાર આંધ દુન્યામાં બીજો કોઈ નથી. તે ખુદ તરફથી આપણને એક કીમતી બક્ષેશ છે. તમે તમારાં મમાંને કેટલાં બહાલાં હતાં, તે તમને યાદ છે?”

“હા.”

“ત્યારે તો આ બાળક તમનેથી તેટલુંજ બહાલું લાગશે. જોઈ, હવે તમારી આંખ બંધ કરો, હું સ્વપ્ના માટે તમને એક દીલખુશ ચીત્ર આપું છું. એવું ધારો કે તમે એક બાળકનાં માતા થયાં છો, તે બાળક એક ખીલતા ગોલાખ જેવું સુંદર છે, તેનાં કરચલીવાળા સોનેરી વાળ સહવારની ઠંડી લેહકીમાં ગેલ કરે છે, અને જ્યારે તમે તેને એક સુંદર ગોલાખનો હાર પેહડાવો છો, ત્યારે તે ‘મમાં-મમાં’ કરીને હસીને તમારે ગળે વળગે છે.”

“એવું બનવું મુશ્કેલ છે, ડોક્ટર” દીના બોલી, અને તોપણ ડોક્ટર નરીમાનનાં ગયા પછી, એજ ચીત્ર દીનાનાં મગજ ઉપર ભમ્યા કીધું.

આ ખબર સાંભળીને તે દીવશે આખાં ઘરમાં ખળભળાટ મચી રહ્યો. પાહલી ખુશ થઈને દીના આગળ દમક્યા કીધો, પણ સુનઈને આ વધામણી કાંઈ ઘણી રચી નહી.

“પાહલી” તેણી બોલી “તું આવી વાએલ જેવી દુકતીને પરણીને તદ્દન મુર્ખો બન્યોછ. એ પોરીઆંતી હવે જન્નળ કોણ કરશે. તારી બેરીને તો કાંઈ આવડતું નથી, અને મારેથી ઘેરનું કામ છોડીને એ પોરીયાં સાથે કાંઈ ધેકેલા ખવાય નહિ બા.”

“પણ સુનઈ, હવે આપણો કાંઈ ઇલાજ નથી” પાહલી

બોલ્યો “ એક ફરજંદની આમદ આપણા ઘરમાં એક આશીરવાદ સમાન છે. હું વારંવાર વીચાર કરતો હતો, સુનઈ, કે મારા ગુજરવા બાદ, મારી આ સઘળી દોલતનો કાણુ માલેક થશે ? પણ હવે મારી ચીંતા દુર થઈ છે. હવે હું મારી પાછળ મારા ગાદી વારસ તરીકે એક બેટાને મુકી જવશ.”

“ પણ તેં કેમ જાણ્યું કે એક છોકરોજ આવશે ? મારી ખાત્રી છે કે તારી ઐરી તો જોર પોરીઓનોજ જનમ આપવાની ” સુનઈ બોલી.

“ જો હોય તે ” પાહલીએ સેનાન દાબો કીધો “ એકં બાપ થવાની ખુશાલી મારે માટે પુરતી છે. હું ધારંજી સુનઈ કે કુછ બનવા માટે તુંબી મનમાં તો મલકાતીજ હશે. આપણે એ જાળકને સારી કેળવણી આપીને, એને પેસીકાકાનાં ખાનદાનને લાયક બનાવશું.”

“ હા, મારી કેળવણી વગર એ આપણા ખાનદાનને જેબ આપી શકશે નહિ,” સુનઈ બોલી.

આવી રીતે બે મહીનાં પસાર થઈ ગયા, તે અરસામાં દીના એક ખુબસુરત બેટાની માતા થઈ, અને સુનઈને સમજાવી પતાવીને આખરે દીનાએ તે બુલકાંતું પોતાનાં મમાવાનું નામ શીરોઝ રાખ્યું.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

“લગન એક જીવતું મોહત છે.”

દીના દર દીવસે વધુ ખુશસુરત બનતી ગઈ. તે ગોલ ઘટમદાર ચેદરા ઉપર પાછો જરા રતાશ આવવા લાગ્યો, તે અળકતી આંખનાં ચમકારા વધતા ગયા, તે સુંદર પરવાણા જેવા હોથ હવે વધુ નરમ અને રાતા બનતા ગયા, અને કેટલીક વખતે તો પાહણી પોતાની અતી ખુશસુરત બૈરી તરફ નજર કરતાં વારં-વાર ગભરાઈને વિચારતો હતો, કે આવી એક સુંદરી ખુદ તેની પોતાની હતી. પોતાનાં સુંદર બાળકને જોઈને દીનાને ન સમજી શકાય એવી ખુશાલી લાગતી હતી. તેની તરફ તેણીને કાંઈ અચુક ખેંચાણ હતું, અને જ્યારે તેણીનાં પપાએ તેણીને રમવાને માટે એક મોટી ડાંઝ અપાવી હતી, ત્યારે જોવાનું બહાર અને ખેંચાણ દીનાને તે નાદર હુન્નરનાં નમુનાને જોઈને લાગ્યું હતું, તેવીજ કાંઈ બેદી લાગણી હમણાં તેણીને પોતાનાં બાળક બેટાને જોઈને થતી હતી. ખરેજ નાનો શીરોજ, દીનાને માટે એક રમવાની ડાંઝ હતી.

તોપણ તેણીની તબીયત અસહ્ય જેવી તંદરેસ્ત હતી નહિ. આજે તો માથું દુખેછ, તાપ આવેછ, છાતી દુખેછ એવી ફરયાદો પાહણી આગળ ચાલુ થતી હતી, અને ડોક્ટર નરીમાન દર વેલા તેણીને તપાસીને વમાસણમાં પડતો, કે તે દેખાઈતી તંદરેસ્ત છોકરીને આવી ફરયાદ કરવાનું શું કારણ મળતું હતું ?

“હું તમને સમજી નહીં શકતો, દીનબાઈ” તેણે એક

દીવસે કહ્યું “ તમે મને એક એવાં ઘડીયાળની યાદ આપોછ, કે જેની મુખ્ય કમાન જેખમાયલી હોવાથી, તે મારકુટે ધીમે ધીમે ચાલે છે.”

“ હા, જે મારાં અંતકરણને તે કમાન સાથે સરખાવી શકાય, તો તમે ખોટા નથી, ડોક્ટર ” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

ડોક્ટર નરીમાન આખરે કાંઈ જોઈ શક્યો. તેણીનો ધણી તેણીને સમજી શકતો હતો નહિ. તે તેણીની ખુશીઓને ખાંખી તરીકે પીછાણતો, તેણીની ખાંખીઓને ગુનાહતું રૂપ આપતો; તે ખીલતી જોખનવંતી જીંદગીનાં સઘળા આચારવિચારો, પાહલીને મનસે એક સીધ કાઢેલી બંધ ચોપડી જેવા હતા. જે કે પાહલી પોતાની રીત પ્રમાણે તેણી તરફ માયાળુ હતો, તોપણ તે પોતાની બહેનની સમજવતથી વારંવાર એકજ તરફ ધગી જતો હતો. સુનધ તેણીની જવાંની અને ખુશસુરતી માટે અદેખાડ કરતી હતી, તેણીને ધરની શેકાણી બનવા માટે અંતર રાખતી હતી. પાહલી તેણીને વગર વિચારે પરણ્યો હતો એ માટે તેણી વેર રાખતી હતી, અને સાથી વધુ, તેણી એક એવાં બાળકની માતા હતી, કે જેને પાહલી પોતાની અંધાર જીંદગીનાં સઘળા હેતથી ચાહતો હતો. એ સુનધ જોઈ શકી નહિ.

“ ડોક્ટર નરીમાન એ બધું સમજી ગયો. કોઈની પણ દીક્કસોઝી વગરની પોતાનાં પેશન્ટની હાલત તે પામી ગયો, અને આવાં એક કરમાઈ જતાં પુલ્કને બચારી લેવા, તે વારંવાર વગર બોલાવવે દીનાને દીક્કસો આપવા ત્યાં આવતો હતો.

વખત જતાં, દીના પાહલીને પણ ખુલ્લા અણમમાંથી જોવા લાગી. તે હંમેશ પોતાની બહેનની તરફેણ ખેંચ્યો, અને તેથી દીનાં તેની તરફ બેઠરકાર બની ગઈ, તેનાથી દુર રેહવા લાગી. તેની હાજરીથી બીહવા લાગી, અને કમનસીમે સુનધ

એ સધળી ચીજ ઉપર પોતાનાં બાધનું ધ્યાન ખેંચવાને ચુકી નહિ.

આવા સંજોગ વચ્ચે ધણાક અમુખી જોડાંઓ એક ફરજંદની આમદથી એક થયાં હોતે, પણ દીના અને પાહલીનાં દાખલામાં તેથી ઉલ્લટુજ બનવા પામ્યું. પાહલી કે જે પોતાની ઐરી સાથે એકલો વાત કરી રહ્યા પછી તેણીને એક ફરેશતા કરતાં થોડીજ કમતર લેખતો હતો, પણ સુનઈને સાંભળવા પછી, તેણીને સ્ત્રી જાતીને એખ લગાડનાર તરીકે ગણતો હતો; તેજ પાહલી પોતાનાં એકપુરાં ફરજંદ તરફ એવો તો અસાધારણ પ્રેમ ધરાવતો હતો, કે તે બાળક વિશે સુનઈનાં ગમે એવા પણ જોખ-મભર્યા વિચારોને તે મજબુતીથી ટેકો આપતો હતો.

“પાહલી” એક દીવસે સુનઈએ કહ્યું “હું ધારૂં છું કે કે તારાં બચ્ચાંની સક્ષામતી એની માયનાં હાથમાં રેહવાથી ધણી જોખમમાં આવી પડેછ.”

“એટલે ? શું મારી દીના પોતાનાં બચ્ચાંની પણ બરાબર સંભાળ રાખી શકતી નથી ?”

“નહિ, હું તો ખાત્રીથી કહું છું, કે તારી ઐરી એક ઢીંગલીનેખી બરાબર સાચવી શકશે નહિ.”

“ઓ સુનઈ, ત્યારે મારા શીરોઝનું શું થશે ? પાહલી ગભરાઈને બોલ્યો “પણ તોખી દીનાને એની ઉપર ધણોજ પ્યાર છે.”

“હા, અને તેણીનાં એ પ્યારને લીધેજ, તારી પછી આંધર અને ખેતરનો માલેક બનવા કોઈખી રેહશે નહિ.”

પાહલીની ખાત્રી થઈ ગઈ, અને તેજ ઘડીથી દીનાની દુખી છંદગી વધુ અકારી બની. શીરોઝ ઉપર તેણીનો બેહદ પ્યાર હતો. થોડાજ વખતમાં તે છણા હોથો તેણીને જોઈને હસવા

લાગ્યા, તે નાનાં હાથો તેણીને ગળે વીટલાવા લાગ્યા. ‘પાહલીને જોઈને પણ શીરોઝ તેટલોજ ખુશી થતો, પણ—પણ સુનઈને જોતાં તે દધાઈ જતો હતો, અને પોતાની માયની છાતીમાં માથું છુપાવીને દીઓ તાણીને રડતો હતો.

“સુનાબાઈ, એ તમને જોઈને ખીએછ” દીનાં વારંવાર બોલતી હતી “જોવ મને જોઈને એ કેવો કલવઈ કલવઈને હસેછ.”

દીના એ સઘળું બોલાઈમાં બોલતી હતી, પણ સુનઈને તે પસંદ હતું નહિ. અફસોસ, દીના પોતાના બેટા વિશે એકપણ એવો શબ્દ બોલી નહિ, કે જેને માટે તેણીને પાછળથી પસ્તાવાું નહિ પડ્યું હોય. આ બાળક તેણીની દુખી જીંદગીમાં એક તેજ ચેરાગ હતો, અને જે સુનઈ જેવી નણંદ સાથે. તેણીને કામ નહિ લેવાનું હતે, તો દીના ગમે એવી બીજી મુશકેલીઓ લઈ ચલાવી શકતે. શરૂઆતથીજ શીરોઝની સંભાળ માટે દીના અને સુનઈ વચ્ચે ખટપટ જાગી. પેહલો કજીયો શીરોઝને નહ-વાડવાની બાબત ઉપરથી શરૂ થયો. સુનઈ કેહતી હતી કે તેને અઠવાડયામાં ફક્ત એકજ વખત નહવાડવો. કારણ દીનાના કેહવા પ્રમાણે તેને રોજ અંગોળ કરવાથી આ બચ્ચાંને સરદી લાગશે. એજ બાબત તેઓ વચ્ચે રોજની મારામારી થતી, પણ બંનેમાંનું એક પણ કાંઈ નક્કી સમજાતી ઉપર આવી શક્યું નહિ.

“દીનાબાઈ. મારા બાઈનાં બચ્ચાંને હું વગર મોહતે તમારે હાથે મારી નાખવા દેવશ નહિ.”

“અને હુંબી મારાં બચ્ચાં માટે તમારા વાહીયાત વિચારો અમલમાં મુકવા દેવસ નહિ” દીનાએ જવાબ આપ્યો “મારાં બચ્ચાંની જીંદગી અને તંદરોસ્તી તમારાં કરતાં મને વધારે બહાલી છે. એ મારે બચ્ચું છે તમારે નહિ.”

“ નહિજ તો અને તેને માટે હું શુકાનાં માંગુછ કે જે હું કદીખી પહોંતે તો તમારી માફક ધરખાર અને પૈસાનાં જીવ પર નહિ.”

“ હું કાંઈ તમારા બાઈનાં ધરખાર અને પૈસા પર નથી પરણી ” દીનાં ગુસ્સાથી બોલી.

“ પણ એટલું તો એકકક્કસ છે કે મારા બાઈને તમારી સાથે પરણવાની એની મરજી ઉપ્રાંત ફરજ પડી હતી.”

“ તે દીવશ મારે માટે એક કમભાગ્ય દીવશ હતો ” દીના આંસુઓ સાથે બોલી “ તમારા બાઈને પરણવા પછી થોડાજ વખતમાં મને માલમ પડ્યું કે લગન એક જીવતું મોહત છે. સુનાખાઈલાવો મારા બાઈને નહવાડવાનું ટપ તમે ક્યાં સંતાડ્યુંછ?”

“ હું એ વીશે મારા બાઈને પુછી જેવશ ” અને એમ બોલી સુનઇએ બીખી પાસે પાહલીને બોલાવી મંગાવ્યો.

‘ પાહલી ” સુનઇએ કહ્યું “ તું તારાં બચ્ચાંને આંચ નાદાન છોકરીનાં હાથે મારી નખાવા ખુશી છે ? ”

“ પાહલી ” દીના બોલી “ એ પાહલી, શું મને મારાં પોતાનાં બચ્ચાં ઉપર પણ કાંઇ હક નથી ? ”

“ પણ છે શું ? ” પાહલીએ ગુસ્સાથી પુછ્યું “ તોખા જે ઘરમાં બૈરાંનો કજીયો ત્યાંથી સેતાન પણ દુર નાહસ્યો.”

એકએ પોતાની હકીકત પાહલીને કહી સંભળાવી, એકએ પોતાની હુજતનાં કાયદા અને ગેરકાયદાનું બ્યાન કર્યું, અને તે બંનેનું સાંભળવા પછી પાહલીએ છેવટે પોતાની બહેનની તરફેણમાં મત આપ્યું.

“ દીના મારી બહેન તારા કરતાં વધુ અનુભવી છે ” તે બોલ્યો “ એ જેમ કેહ તે પ્રમાણે તું ચાલ.”

“અને તેમ કરીને મારાં બચ્ચાંની જીંદગી જોખમમાં નાંખું?”

“એ વીશે સુનંદ વધારે સમજેછ.”

“હીક. ત્યારે” દીનાં એક દયકાં સાથે બોલી.

ખસાસ, પાહલીએ એક વેળા ચુકાદો આપ્યા પછી તેનાં હુકમની સાંમે થવા દીનાએ કદીખી માથું ઉચકયું નહિ. આવી રીતે દીવશે વેહતા ગયા, અને દરેક દીવશે દીના પોતાની જીંદગીને કદુઆ દેતી પોતાનાં લગનનો દીવશ યાદ કરતી હતી. જો કંઈ વેળા તેણી શીરોઝને બાહર લઈ જવા માંગતી, તો સુનંદ હજારો બાહનાં કાંધીને તેણીને ધરમાં જ બેસાડતી હતી. અને જો દીવશે હવા ખરાબ હોવાથી દીના તેને ધરમાં જ રાખવા ચાહતી, ત્યારે સુનંદ તેણીને બાહર જવાની ફરજ પાડતી. સુનંદ તેણીની મરજી પ્રમાણે કાંઈપણ ચીજ કરવા દેતી નહિ, અને તેથી શીરોઝ માટે કાંઈપણ ચીજ આગળથી નહિ દેહવા માટે દીનાએ દાહપણ વાપડ્યું.

આવી રીતે તે મારી બેયર વચ્ચે વધુ કંકાસ ફેલાયો. દીનાએ હવે સુનંદ સાંમે પોતાનાં ઘણીને અપીલ કરવાનું માંડી વાળ્યું. બસ હવે તો એક મુંગા જનનવર જેવી દીનાની હાલત થઈ પડી હતી. શીરોઝની બાબતમાં પણ દીનાએ હવે વધુ ધ્યાન આપ્યું નહિ, અને તેણીને આટલી હદ સુધી સહણસીલ જોઈને સુનંદએ એક દીવશે પાહલીને કહ્યું કે તેની બેરીમાં લાગણીની તદ્દન કોતાહી હતી.

“તારી બેરી એક ચીજને કદીખી વળગી રેહતી નથી” સુનંદ પાહલી આગળ બોલી “જો પેહલ્લે એને જુદા ઓરડાનું બંદાર આપ્યું, અને જ્યારે મોટા ખરચે આપણે તે ઓરડો તૈયાર કરાવ્યો ત્યારે થોડાજ વખતમાં એ કંટાળી ગઈ. ચીત્રામન પાડવાનાં વેહજંથાંખી એ હવે તદ્દન ધરાઈ મઠછ, અને હવે

એવું છેલ્લું વ્હાઈ પોતાનાં બચ્ચાંની સંભાળ રાખવાનું છે. એખી થોડોજ વખત રે, પછી તો કોણ જાણે એને ક્યાં રખડતો મુકશે, તોખી એની માયને ભલ શીકર.”

અને પાહલી એ સઘળું ખરું માનવાને મુખે બન્યો, પોતાનાં બચ્ચાં માટે સુનધનાં ગર્ભે એવા વીચારોને તે હંમેશાં ધણા મુસ્તકીમ ગણતો હતો.

“પાહલી” સુનધ બોલી “હું તો હવે તુંને કેહતાંખી ચાકી ગઈછ, કે તેં તારી જીંદગીમાં એક મોટી ભુલ કરીધીછ. તું તારા દરજ્જાથી ઉતરતી એક છોકરીને પરણી આવ્યોછ.”

“દીના આપણા ખાનદાનને તદન લાયક છે, સુનધ”

“હું નહિ ધારતી કારણ તેણી કાઈ વેળા એવું બોલેછ કે જે કોઈપણ આખરદાર ખાનદાનની છોકરી બોલતાં શરમાય.”

“એ શું બોલી?” પાહલીએ આતુરતાથી પુછ્યું

“કે તારી સાથે પરણવા પછી થોડોજ વખતમાં એને માલમ પડ્યું કે લગન એક જીવતું મોહત છે.”

“આંચ તો ધણી સખત ભાશા છે” પોતાની ખુદનની ચાલથી તદન બેખબર પાહલી ચોંકીને બોલ્યો; અને ત્યારપછી જ્યારેખી તે દીનાની સાંભે જતો, ત્યારે આ શબ્દો તેને હંમેશા યાદ આવી જતા હતા.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

“આંય લોકો મને ઘેલી કરી નાખશે.”

“ઓ ખુદા હવે શું કરું?” એક દીવસે સહવારે દીના પોતાનાં હાથ ઉંચે આસમાન તરફ કરતાં બોલી “મારું મગજ ચકભમ થઈ ગયું’છ, આંય લોકો મને ઘેલી કરી નાંખશે.”

રાખેતા પ્રમાણે શીરોજ આખદ આ નણુંદ ભોજમ વચ્ચે કાંઈ ખટપટ ઉભી થઈ હતી, અને પાહલી કે જે કદીબી પોતાની બેરીનાં “લગન એક હવતું મોહત છે” એવા શબ્દો બુલી શક્યો હતો નહિ. તેણે પોતાની બહેનની તરફેણ ખેંચી હતી.

“સુનાબાઈ,” જ્યારે ઘણી સદ થઈ ગઈ, ત્યારે એકવાર ફરીથી દીના બોલી “મારા દીકરાની દરેક આખદમાં તમે તમારે મન ભાવતું કરવાની છદ્મ લઈ બેઠાં’છ?”

“હા મારા હાથ નીચે એને કેળવણી આપીને હું એને પેસીકાકાનાં ખાનદાનને લાયક બનાવા માંગું’છ” સુનઈ બોલી.

“અને હું એની માય જેવી માય થઈને મારા દીકરાને કેળવણી આપવા માટે પણ તદન અક્ષમ રહું!”

“હા, દીના” પાહલી બોલ્યો “મારો દીકરો તારા હાથ નીચે રહેવાથી બગડી જશે.”

“ઓ ખુદા, હવે આંય જુલમ હું કેમ સાંખું?” દીના રડી પડતાં બોલી “પાહલી ઓ પાહલી હું બીજી બધી રીતે તમારા કેહવા પ્રમાણે ચાલસ, પણ આંય આખદમાં નહિ. તમે લોકો આગલ રહીને મારાં બચ્ચાંને મને ધીકકારનાં માંખવશે. એ હું કદીબી સાંખી જવશ નહિ. હું ચાલી જવશ, મારાં બચ્ચાંને

લઇને હું કેટલી નાહસી જવશ, પણ મારાં બચ્ચાંને તમે મારેથી કદીથી છુટું પાડી શકશો નહીં.”

“ પાહલી આંચ તું સમજેછ કે ? ” સુનઈ બોલી “ તારી બૈરી શ્વેરમાંથી નાહસી જવા માંગેછ, અને હવે કોઇ પણ પેસા-કાકાએ એવું કીધું નથી, તેથી હું તુંને જરા સંભાળ રાખવાની ચેતવણી આપુંછ.”

“ દીના, ફરીથી તું એવું શ્વેલુંગાકુ મારી સાંમે બોલતી ના ” પાહલી ચીરડાઇને બોલ્યો.

દીનાએ કાંઈપણ જવાબ આપ્યો નહી. પોતાનાં બચાવમાં તેણી એકપણ શબ્દ બોલી નહિ, અને શીરોજને લઇને ઝડપી કદમે તેણી પોતાનાં દુશમનો સાંમેથી ગાયબ થઇ ગઈ.

આજે શીરોજને છઠ્ઠો મહીનો ઉગ્યો હતો. દીનાએ સુનઈની હરસે તેને માટે લેસપીસ અને રીબનનો એક ફેક અને ટાપી સીવી રાખી હતી. અને તે સુંદર પોશાક તેને પેહડાવવા પછી તે એવો તો ખુબસુરત દીસ્યો, કે દીનાએ તે નાનો ચેહરો સેંકડો કીસીઓથી વધાવી લીધો.

“ બાબા ” તેણી બોલી “ ઓ હું તુંને કેવી ચાહુંછ ! અરે જો દુન્યામાં આપણે એ જણાં તઠન એકલાંજ હોતે, તો આપણે કેવાં સુખેથી ફરતે, હાં શીરોજ ! ”

પણ આજે પેહલ્લીજ વેળા શીરોજે પોતાની માયની કીસી ઓથી તેણી તરફ હાથ લંબાવ્યા નહિ, પોતાની માયનાં અવાજથી તે ખુશ થયો નહિ, તે સુંદર રંગબેરંગી રીબન જોઇને તે જરા પણ હરતો જણાયો નહિ, તે ઘણો ગંભીર હતો અને દીના તેને બારી આગળ લઈ ગઈ. હા આંચ બાબો આજે બરાબર હતો નહિ, તેનાં ગાળ ઉપરનો રતાશ ઉડી ગયો હતો, તે સુખી ચેહરો મીન જેવો ઉજળો બની ગયો હતો, અને તે ચળકતી આંખો

પણ વારંવાર બંધ થઈ જતી હતી.

“શીરોઝ” દીનાએ ગભરાઈને ખુમ પાડી.

તે ખીમાર હતો—ખચીત આજે તે હંમેશનાં જેવો તંદ-રોસ્ત હતો નહીં. શીરોઝ પોતાની માયનાં હાથમાં સ્થિર પડી રહ્યો. દીના ફગલાઈ ગઈ. તેણીએ કરમાઈ જતાં પુલોને જ્યાં હતાં, ધાયલ થયલાં પક્ષીઓની સારવાર કીધી હતી, પણ એક સીક બાળકનો તેણીને જરાખી અનુભવ હતો નહિ. દીના પોતાનાં દીકરા સીવાય દરેક ચીજ ભુલી ગઈ, અને તેને પોતાની છાતીમાં ચાંપીને સુનઈ બેસી હતી તે ઓરડા તરફ ધસી ગઈ.

“અરરર, એ આંચ શું ગડબડ?” સુનઈ બોલી “કેમ દીનાબાઈ દુન્યાને ધતીકંપનો એક આંચકો લાગ્યોછ, કે આપરા ઘેરમાં આગ લાગીછ?”

“સુનાબાઈ, મારો શીરોઝ ઘણો સીક છે” દીનાએ ખુમ પાડી.

“પણ એને આવા પટાપુટીનાં કપડાં કેણે પેહરાવ્યાં?” સુનઈએ પુછ્યું.

“સુનાબાઈ, મારો શીરોઝ ઘણો ખીમાર છે” દીનાએ પાછી ખુમ પાડી અને આ વેળા દીનાનો ધુજતો અવાજ સાંભળીને, સુનઈએ પોતાની નજર શીરોઝનાં કપડાં ઉપરથી તેના એહરા તરફ ફેરવી.

“સીક છે?” સુનઈ તેણે પોતાનાં હાથમાં લઈને બોલી “હા જરા એમ લાગેછ, ખરું.”

“ઓ સુનાબાઈ, ત્યારે હું શું કરું?” દીના ગભરાઈને બોલી.

“હયાં મારી સાંમે ઉમા રહીને ફક્ત “સુનાબાઈ” કરીને

કેહવામાં તમારું કાંઈ વળ્યું નહી હોશે, એનાં દાંત આવતા હોશે એ તો બધાં પોરયાં એકજ તો.”

“હું ડોક્ટર નરીમાનને બોલાવા માંગુછ.”

“છટ-છટ, આવો મોટો ડોક્ટર આટલાં સરખાં બચ્ચાંને શું કરી શકશે?” સુનઈ બોલી “એવું નકામું ગોધ્યાર કરવાનું. મને ડોક્ટર કરતાં વધારે જલદીથી એને સારો કરતાં આવડેછ.”

“ત્યારે તો સુનાબાઈ, ખુદાને ખાતર તમારા સઘળા ઉપાયો અજમાવી દો.” દીના હાથ જોડીને બોલી.

“મને એમ કેહવાની કાંઈ જરૂર નથી, કારણ હું સારી રીતે જાણુંછ કે એ મારા બાઇનું બચ્ચું છે.”

“જેવ-જેવ સુનાબાઈ, એનાં બધા ડોળા ઉપર ચઢી જાયછ, એણે હાથની મુઠ્ઠી કેવી ચીપત વાળીછ, એ જરા હસ્તોખી નથી. શીરોઝ-દીકરા શીરોઝ મમા તરફ જોતોખી નહી કે?”

“તમે આવી રીતે ગોધ્યાર કરશો તો એ કદીખી તમારી તરફ જોશે નહિ” સુનઈએ તાણો માર્યો “એને સાજો કરવાને બદલે તમે એનું દુખ વધારી નાંખશો.”

“ઓ સુનાબાઈ, એ જીવશે કે? જો મને જરાતો સધ્યારો આપો, ધીરજનો એક સખુન તો કહો. ઓ શીરોઝ શીરોઝ તુને જો કાંઈ કસું થયું તો હુખી મારો જીવ પટકી નાંખશ જો.”

“દીનબાઈ તમે આવી રીતે બકયા કરવાનાં હોવ, તો હું ધારુંછ કે તમારી જગ્યા આંધ ઘેરમાં નહિ પણ એક મેડાઉસમાં થવી જોઈએ” સખત હેયાંની સુનઈ બોલી “આંખ પોરયાને કાંઈ નથી એનાં દાંત આવેછ અને એવું તો આજે જમાના થયા બનતું આવ્યુંછ, અને હવે પછીખી બનશે. તેમાં એટલાં બધાં ઘેલા દીવાનાં થઈ જવાની શું જરૂર છે.”

“જો સુનામાંઈ, ખુશને ખાતર તમે મારી તરફ જરા માયાથી વર્તો” દીના સુનઘ આગળ ગુંદણમંડયે પડતાં બોલી “જો આગળ મેં તમને કદીખી સત્તાવ્યાં હોય તો હમણું મને માફ કરો અને કોઈને ખાતર નહિ તો મારા શીરોઝને ખાતર મારી ઉપર જરા દયા કરો.”

આ પછે પાહલી તે ઓરડામાં આવી લાગ્યો. અને આ કરણારસીક દેખાવ જોઈને તે ત્યાંજ થંભ ઉભો. સુનઘ પોતાના હાથમાં શીરોઝને લઈને ઉભી હતી, અને તેણીનાં પગ આગળ ગુંદણમંડયે પડીને દીના જાણે તે બાળકની જીંદગી માટે ઝેંક સખત ન્યાયાધીશની દાદ ચાહતી હતી.

“શું છે?” પાહલીએ પુછ્યું.

“પાહલી, તું ઘણાંજ કટોકટ વખતે આવ્યોછ. આંધ તારો ધોરયો પોતાનો પેહલ્લો દાંત આવવાથી જરા સીક પડ્યોછ, અને તેથી આંધ તારી બૈરી એને માટે બધી ઘેલી દેવાની થઈ ગઈછ.” સુનઘએ કહ્યું.

“મારો શીરોઝ ખંરેખર સીક છે?” પાહલીએ દીના તરફ જોયા વગર પુછ્યું.

“જો પાહલી” દીના તેનાં ખભાં ઉપર હાથ મુકતાં બોલી “પાહલી મારા ઘણી એ ઘણોજ સીક છે, એ મોહત જેવો શીકકો દેખાયછ, અને મને ઓળખતોખી નથી. જો પાહલી મારા ઘણી મને ડાકટર નરીમાનને બોલાવા દો.”

આંધ કાકલુદી સાંભલીને પાહલીએ દીનાના પેલા પાદગાર શખ્દો બુલી જવાની કોશિશ કીધી. તે જરા નરમ થયો.

“સુનઘ હું ધારૂં કે ડાકટરને બોલાવવો જોઈએ” પાહલીએ પોતાની બેઠનને કહ્યું.

“તારે ગમે તેમ” સુનઘએ જવાબ આપ્યો “પણ હું તો

ધારેછ કે ડાક્ટર આવીને આપણી અકકલ ઉપર હસવા સીવાય બીજું કંઈ કરી શકશે નહિ. હું ડાક્ટરનાં કરતાં વધારે જાણું છ. લાવ, એને જરા પેત્રું બેહલાકાકાનું દાંતનું કરીઆતું આપ. હમણા ઘોડા જોવો હુશીયાર થઈ જશે.”

“ઓ નહિ, એવું જાણ્યું અજાણ્યું પામને હું મારા દીકરાની જીંદગી જોખમમાં નાંખવા દેવશ નહિ” દીના બોલી “જો પાહલી મારી ઉપર દયા કરો. ફક્ત એ રૂપ્યાને ખાતર સુનઘને મારા દીકરાને અજાણી દવાતું ઝેર પાવા દેશો નહિ.”

“જન-જન દીના, તું હજુજ નાદાન છે. શું તું એમ ધારેછ કે હું એનો બાપ થઈને મારાં બચ્ચાંને જાણી જોઈને કાંઈ નુકશાન થવા દેવસ ? તું તો કાંઈ સમજતીજ નહિ, દીના.” પાહલીએ સમજાવ્યું.

“તારી બૈરીને એવી રીતની સમજશક્તી હોય તો પછી જોઈયે શું ?” સુનઘ બોલી “જ તો બીખી, જરા પેલા ઘોડા ઉપરથી બેહલાકાકાનાં કરીઆતાંની સીસી લઈ આવ.”

બીખી તે બાટલી લઈ આવી અને બ્યારે સુનઘએ એક ચમચો ભરીને તે દવા શીરોઝનાં ગળામાં હોમાવી દીધી, ત્યારે દીનાએ એક મોટી ચીસ પાડી.

“જોયું” તે દવા પાછું રહ્યા પછી સુનઘ ફતેહથી બોલી “એ તો કાંઈ રડતોખી નથી. કેવી મજાહની દવા પી ગયો.”

હસ મીનીટ પછી શીરોઝ પોતાની માથનાં હાથમાં ઉંઘમાં પડ્યો. તે શીકકા એહરા ઉપરથી દીનાની નજર એકપણ પણ ખીસી નહિ, અને તે જોઈને સુનઘની હરસે બીખી દીનાનાં કાન આગળ બોલી.

“બાઈ, મને તારી બાણી દયા આવેછ. જો સુનાયાઈ અને કાંધી પણ મેલે, તોએ તારો હુકમ થતાં, હું ડાક્ટરને પુરવ

બોલાવી લાવહ.”

દીનાને જરા સધ્યારો મળ્યો. આહ આખી દુન્યામાં આંધ બીખી એકલીજ હતી, કે જેને તેણીની દયા લાગતી હતી ! શીરોઝ શાંત ઉંઘે ઉંઘાતો હતો, અને તે ઉપરથી દીનાએ વીચારયું, કે તેણીએ આજે નાહકનું ગોંધ્યાઈ કીધું હતું. ખારસા બે કલાક સુધી દીના તેને પોતાનાં હાથમાં લધને બેસી રહી, અને ત્યાર પછી જ્યારે સુનઘએ તેને પોતાનાં પાળણામાં મુકવાનો હુકમ કીધો, ત્યારે તેણી સાથે માંડવાલ કરવાનાં વીચારથી દીના તુરતજ શીરોઝને પોતાના આરડામાં લઈ ગઈ.

દીના એક ખુરસી લધને તે પાળણા આગળ બેઠી, અને હવે સધળું સમાધાન થઈ ગયલું વિચારીને સુનઘ અને પાહલી પોતાનાં કામે લાગી ગયાં. દીના એકકડી ટગરે તે શીકકા ચેહરા તરફ જોતી હતી. હળુલુ તે જાગ્યો હતો નહિ, એ દીનાની મોટી નમ્રમયખી હતી. એકાએક શીરોઝનાં ચેહરા ઉપર રતાશ ધાઈ આવ્યો, તે જીણા હોથ આતશ જેવા ગરમ બની ગયા, તે ઉંચા કપાળ ઉપર પરસેવાનાં ટીપાં બાઝ્યાં, શીરોઝ મુશકેલીથી દમ લેવા લાગ્યો, તેનાં ગોળ હાથપગ ખેંચાઈ ગયા, અને દુખની એક જખરદસ્ત ચીચ્યારી પાડીને દીના ઉંઘે મસ્તક નીચે સુનઘ આગળ દોડી.

“ઓ, સુનાબાઈ મારો શીરોઝ મરી જાયછ” દીનાએ ખુમ પાડી “એક પળ એની આગળ જરા ઉભાં રહો. “ઓ બીખી, જા તો” વેક જલદી, ડોકતર નરીમાનને અન્તરઘડી બોલાવી લાવ.”

“આ ચાચ્ચાલી બાઈ” બીખી જીવ નાંખીને દોડી.

અને જ્યારે દીના આવી રીતે નીચે રોકાઈ હતી, ત્યારે તે તકનો લાભ લધને સુનઘએ પેલાં કેહવાતાં કરીઆતાંનો એક ખીજો ચમચો, શીરોઝનાં ગુંગળાતા ગળામાં હોમાવી દીધો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

“ સુનઈ, તેં મારાં બચ્ચાંનો જીવ લીધો.”

અરધા કલાક પછી એક નાનું ગભરાયલું ટાળું શીરોઝનાં પાળણા આગળ ઉભું હતું. તે મરવા સુતો હતો, અને તેઓ સઘળાંની ગમે એટલી પણ દોડધામ છતાં તેની હાલત સુધરી નહિ. દીના પોતાનો હાથ તે બાળકની છાતી ઉપર મુકીને એક તરફ ઉભી હતી, તેણીની બાજુમાં સુનઈ ગંભીર એકરે બેઠી હતી, જ્યારે પાહલી તે પાળણાનો હાથો પકડીને, એવી રીતે રડતો હતો. કે જેવાં આંસુઓ એક મર્દની આંખમાંથી ધણાજ જવળે નીકળે છે. દીનાની આંખમાં એક પણ આંસુ હતું નહિ, તોપણ તેણીનો દેખાવ એવો તો ફેરવાઈ ગયો હતો, કે ગમે એવા સંગદીલ આદમીને પણ તેણીની દયા લાગ્યા વીના રહે નહિ.

“ શીરોઝ-મારા શીરોઝ ” પાહલી રડ્યો.

“ શીરોઝ, મારા જાન ” દીના તેની ઉપર વાંકી વળતાં બોલી “ હું તુંને એમ એકલો જવા દેવશ નહિ. હું બી તારી સાથેજ આવશ.”

“ એવું બોલવું આપણા ધરમ પ્રમાણે ઘટારત નથી દીનઆઈ ” સુનઈ ધીમેથી બોલી. પણ કોઈએ તેણીની દરકાર કીધી નહિ.

પાહલી પોતાની હીણબાગ્ય ઐરીને દીલાસો દેવા તેણી તરફ ફર્યો, પણ બીજાજ પળે “ લગત એક જીવતું મોહત છે ” એ શબ્દ, તેને એક વાર ફરીથી માફ આવી જતાં, તેણે દીના તરફ લંબાવેલો હાથ પાછો ખેંચી લીધો.

“ આપણે શું કર્યે, પાહલી ? ” દીનાએ પુછ્યું.

“ ડાકતર નરીમાનને બોલાવ ” પાહલીએ જવાબ આપ્યો.

“ મેં બીખીને બોલાવા મોકલીછ ” અને આ પેહલ્લીજ વેળા દીનાને પોતાને મન સુખ્યું કામ કરવા દેવા સુનક્રએ કાંધ પણ વાંધો ઉઠાવ્યો નહિ.

તે ઓરડામાં પાછી ચુપકીદી ફેલાઈ. દરેક ઘડી દીના માટે એક સદી જેટલી લાંબી હતી. ડાકતર ક્યાં હતા ? તે કદીખી આવશે કે ? અને ગરીબ બીયારી દીના, તેણીના દુખમાં તે વેળા જીલી જતી હતી, કે પોતાની મરજી પ્રમાણે એક જતા જીવમાં નવી જીંદગી મુકવાની શક્તી, ખુદાએ દુન્યાના કોઈપણ તખીયને બક્ષી હતી નહિ.

આખરે કાંઈ અવાજ થયો, અને ફરીને જોતાં સુનક્ર બોલી.

“ ડાકતર આયાછ, પાહલી. ”

દીનાં તેની આગળ ધસી ગઈ, અને ધુજતા અવાજે બોલી.

“ ઓ ડાકતર, મારા શીરોઝને બચાવો. તમારા એકજ શબ્દ ઉપર મારી જીંદગીનો આધાર લટકેલો છે. ”

“ ધીરજ ધરો દીનબાઈ ” તેણે સમજાવ્યું “ એટલા ગભરાઈ નાં જાય. તમારો એહરો એવો દીસેછ, કે આંધ બીયારા તમારા ઘણીને એક નહિ પણ એ જીંદગીની જીવદાખ ખમવી પડશે. ”

ડાકતર નરીમાન તે પાળણા તરફ ફર્યો, તે બાળકનો હાથ પોતાનો હાથમાં લીધો, અને ત્યાર પછી તેણે કેટલાક સવાલ પુછ્યા, કે જેનો જવાબ આપવાને સુનક્રએ એહરબાનીની રાહ પોતાને માંથે ચઢાડ્યું હતું. આખરે ડાકતરે શીરોઝનાં પાપણ ઉઘાડ્યાં, અને ત્યાં કાંઈ ચોક્કસ નીશાણી જોઈને તે ચોંક્યો.

“ આંધ બાળક અશીમનાં એહરનાં સંધણાં ચીન્હ બતાવેછ ”

ડાકતરે ચુકાદો આપ્યો “કાંઈએ એને અશીમ આપ્યું?”

“અરે નહિરે, ડાકતર એમ બનેજ નહિ” સુનમ એક ઝટકા સાથે પોતાની ખુરસી ઉપરથી ઉભી થતાં બોલી.

“પણ સવળા ચીન્હો અશીમનાજ છે” ડાકતર પાછું બોલ્યા “દીનબાઈ મારા આવવા અગાઉ આંધ બચ્ચાંને કાંઈ દવા આપવામાં આવી હોય એવું તમે જાણો.”

“હા-હા” દીનાએ ખુમ પાડી “ઓ સુનાબાઈ તમે એને પેશુ કરીઆતું પાડ્યું.”

“પણ તેમાં કાંઈ ઝેર હતું નહિ.” સુનમએ પોતાનો ખ્યાલ કીધો.

“જેઉં તે દવા મને દેખાડો” ડાકટર બોલ્યા.

પણ સુનમએ જાણે આ બોલ સાંભળયાજ નહિ. તે દવામાં કાંઈ ઘોટાળો હતો, તેમાં ઝેર સમાયું હતું, એવો તેણીને જરાખી ખ્યાલ હતો નહિ.

“મીઠ પેસીકાકા” સુનમને એસી રહેલી જોઈને ડાકટરે પાહલીને અપીલ કીધી “તમારું બચ્ચું એક ઘણાજ અણુસમજ બાઈનાં હાથમાં છે, અને આંધ તમારાં બેહને કાઈ બલતુંજ પાઈ દીધું છે. મેહરબાની કરીને એ દવા મારી આગળ હમણાજ લાવો.”

આખરે સુનમએ તે બાઈની લાવીને પાહલીનાં હાથમાં મુકી. અને પાહલીએ તે ડાકતરને તપાસવા આપી.

“હા, હું ધારતોતો તેજ થયું. તમે ધારોજ તેમ એ કાંઈ કરીઆતું નથી, પણ અડી મયસા સાંધા ઉપર ચોપડવા અશીમનું તેજ છે. તમે એમાંથી આંધ બચ્ચાંને કેટલું પાડ્યું?”

“એક ચમચો” પાહલી એક દયકાં સાથે બોલ્યો.

પણ વાંચનાર. સુનકની ગણતરીની ખુબીઓમાં સમ્યાધ એક ઘણી મોટી જગ્યા રોકતી હતી. તેણી તુરતજ બોલી.

“નહિ, મેં એને વધુ પાચુંછ. એક ચમચાથી એને કાંઈ ફાયદો નહિ જણાવાથી, મેં એક બીજો ચમચો એને પાઈદીધોછ.”

“ત્યારે તો તમે આડકતરી રીતે આંચ બાળકનું ખુન કીધુંછ” ડાકતર બોલ્યો.

“હું દલગીર છઉં” સુનક બોલી “પણ શું હવે હમારે માટે કાંઈ પણ આશા નથી?”

“હું મારા સઘળા ઇલાજો અજમાઉંછ, પણ તે હતાંબી કાંઈ નહિ વળશે તો પછી આંચ કમનશીખ બચ્ચાંની કમનશીખ માયનું કીસમત ફુટેલું જાણવું.”

તેઓ સઘળાં દીના તરફ ફર્યાં. અરેરે, જો શીરોઝ વાહડયો ખરેખર પોતાની દીકરીને બેહેશનમાંથી જોઈ શક્યો હતો, તો તે પણ હમણા તેણીને જોઈને તેણીને ઓળખી શક્યો હતો નહિ.

“ડાકતર કાંઈ પણ આશા નથી?” તેણીએ પુછ્યું.

“કહી નહિ શકતો.”

દીના તુરતજ તે પાળણા તરફ ફરી, અને પોતાનાં હાથ તે તરફ લંબાવ્યા.

“હું આઉંચ શીરોઝ...ચાલ આપણે સાથે—”

તે પાળણાને એક જખરદસ્ત આંચકો લાગ્યો, અને બીજીજ પળે દીનાં ભોંય ઉપર બેભાણુ તુટી પડી.

“સાફળ થયું” ડાકતર બોલ્યો “આંચ બાઈ કદીબી પોતાનાં બેટાને મરી જતો જોઈ શકતો નહિ, અને હવે મીં પેસીકાકા સઘળું ખલાસ થાય ત્યાં સુધી તમે તેણીને હયાં આવવા દેતા નાં.”

“ડાકતર શું ખરેખર હવે કાંઈજ આશા નથી?” પાહલીએ પુછ્યું “ઓ ખુદા, મારાં એક પુરાં ફરજંદને બચાવ. ઓ સુનઈ, ખુદા તારૂંખી શું બલું કરશે!”

સુનઈ નીચી મુડીએ ડાકતર તરફ ફરી.

“ડાકટર તમે મારું નામ નહિ બચાવી શકશો?”

“જાન લગ સ્વાસ તજ લગ આશ” ડાકટર બોલ્યો “હું છેલ્લા મલાજ તરીકે આંખ એક પડીકું આપુંછ, અને તેથી ઉઘટી થઇને જે સઘળું ઝેર નીકળી જવાનું હશે તે નીકળી જશે. પણ જોવ હયાં જરાખી ગડબડ થવી જોઈશે નહિ. ચાલો સાહેબજી મને ખીજાં પેશન્ટ આગળ જવાનું છે.”

ડાકટરનાં ગયા પછી સુનઈએ બીણી આંખો સાથે તે પડીકું શીરોઝને પાડ્યું. પાહલી દીનાને તેણીનાં ઓરડામાં મુકીને પાછો આગ્યો, અને તેણી આગળ બેઠેલી બીખીએ વીચાર્યું, કે જો કદીખી કુદરત આ જવાન બાધ તરફ દયાળુ બની હોય, તો હમણા તેણીને મારી નાંખવા સીવાય ખીજા કોઈપણ રીતની દયા દીનાને માટે કાયદાકારક હતી નહિ.

“બીખી” થોડો વખત રહીને દીના હુશયારીમાં આવતાં બોલી “બીખી મારો શીરોઝ કેમ છે? એ હળુણુ જીવેછ કે?”

“હા, બાધ, પણ હવે ફરેછતાઓમાં જઈ વછવાની તૈયારી કરવા જીવેછ” બીખીએ જવાબ આપ્યો.

“ત્યારે તો મને એની આગળ લઈ જા, બીખી. જો એક છેલ્લી વેળા મને એને મલવા દે. ઓ બીખી જો તારું પોતાનું બચ્ચું આવી રીતે હોય તો શું તું તેની આગળ જવા નહી માંગે કે?”

“પણ બાધ ડાકતરે કીએલું જે તમે ધણા નબળાં છેઓ”

“મને મરવા દે, બીખી જો કદીખી મારો શીરોઝ મરણુ

પામે તો તે મારાજ હાથમાં. સુનઈ તેમજ મારો ધણી મરતી વેળા મારા બચ્ચાને હાથ લગાડીને તેને અપવીત્ર કરશે નહિ.”

દીના એક કુદકા સાથે ઉભી થઈ, અને હળુણુ તો બીખી તેણીને અટકાવી શકે ને અમાઉ દીના શીરોઝના આરડા તરફ દોડી ગઈ. પણ તે આરણું અંદરથી બંધ હતું, અફસોસ, શીરોઝ અને તેણી વચ્ચે એક ગડાં લાકડાનાં આરણાની નડતળ હતી.

“પાહલી-સુનઈ” દીનાએ બાહરથી ખુમ પાડી “આરણું ઉઘાડો, મને અંદર આવવા દો, મને શીરોઝને એક છેલ્લી વેળા મળવા દો.”

પણ અંદરથી કોઈનો જવાબ મળ્યો નહિ.

“પાહલી-ઓ પાહલી” દીના તે આરણા સાથે પોતાનું માથું અકાળતાં બોલી “મને અંદર આવવા દેઓ, ફક્ત એકજ મીનીટ મને અંદર દાખલ કરો.”

હળુણુ સુધી કોઈએ તેણીનો અવાજ સાંભળ્યો નહિ. અંદર ભયંકાર ચુપકાદી જણાતી હતી. શું આખરે શીરોઝ મરી ગયો હતો ? શું તે ચળકતી આંખો હવે ફરીથી પોતાની માતાને કદીપણ નહિ જોવા સદાય માટે બંધ થઈ હતી ?

“ખુદાને ખાતર આરણું ઉઘાડો” દીના આરણાને ટકારા મારતાં બોલી “ઓ પાહલી હું એકબી બોલ બોલસ નહિ પણ મારા શીરોઝને એક છેલ્લી કીસી કરીને પાછી ચાલી જવશ. પાહલી-સુનઈ, જો તમારા બંનેમાં સેહેજ પણ દવા હોય, તો ખુદાને ખાતર મને આવી રીતે નાં તવળાવો, ખુદાનો બોલ રાખીને આરણું ઉઘાડો.”

પણ કમનસીબે તે વેળા એવું બન્યું કે સુનઈ અને પાહલીની અઠાગ મેહનતથી શીરોઝ સેહેજ હોશયારીમાં આવ્યો હતો, અને તેથી તેઓએ બહાર આરણા આગળ તે પટ્ટામણા અવાજની જરા પણ દરકાર કીધી નહિ.

“એ હવે જરા કીક જણાયછ” સુનઈએ અંદર પોતાનાં ભાઈને કહ્યું.

“ચુપ, જરાખી અવાજ નહિ” પાહલી પોતાનાં નાક આગળ આંગળી ધરતાં બોલ્યો. “સુનઈ, બહાર જઈને દીનાને એનાં એરડામાં પાછી લઈ જા. એ જો હમણાં હયાં આવશે, તો આપરી સઘળી મેહનત ફેકત જવાની.”

“પાહલી-સુનઈ, તમે મારું નહિ સમજતાં?” દીનાએ એક છેલ્લી વેળા ખુમ પાડી.

તેજ પહે બારણું ઉઘડ્યું, સુનઈ બહાર આવી, અને દીનાને તે બારણા આગળ ગુંદણમંડયે પડેલી જોઈને, તેણીને ગુસ્સાથી ઘસરી જવા લાગી.

“ઓ સુનાબાઈ, જેવ મને ફક્ત એકજ મીનીટ મારાં બચ્ચાં આગળ જવા દો, અને ત્યારપછી તમારી આંધ મેહરબાની માટે હું મારી આખી જીંદગી સુધી તમારી ગુલામડી થઈ રહેવશ.”

પણ સુનઈ એકની બે થઈ નહિ, અને ઈનશાફને ખાતર આપણને દેહતું જોઈએ, કે આ વેળા દીનાને સતાવાની મક્કસ હતી નહિ, પણ શીરોઝના લાલનેજ ખાતર, તેણી દીના સાથે આટલી સખત થઈ હતી.

“સુનાબાઈ, તમને મારી સેહજ પણ દયા નહિ આવતી?”

“નહિ, હમણા તમારેથી અદર જવાશે નહિ” સુનઈએ બવાં ચઢાવીને કહ્યું.

“ઓઓઓ, ત્યારે તો મારો શીરોઝ ગુજરી ગયોછ. હું જાણુંછ, મારી ખાત્રી છે. સુનઈ તેં મારાં બચ્ચાંને જીવ લીધોછ.”

“બાઈ, તે હજુજી જીવતો હશે” બીખી બોલી.

“એ રાંતને જે ગમે તે બકવા દે, બીખી” સુનઈ બોલી.

“હું બકતી નથી” દીનાએ ખુમ પાડી “સુનઈ તેં મારા શીરોઝને મારી નાંખ્યોછ. આહ. મારી છંદગીની એકલી આશાને તેં કચડી નાંખીછ. બચંકાર નાસીપાસી અને મારા વચ્ચે તેં એકલો અંતર તોડી નાંખ્યોછ. સુનઈ, બ્યારથી મને આંચ તારાં કંગાળ ઘેરમાં લાવવામા આવીછ, ત્યારથી તેં મને ધીકકારીછ, તેં મને નાહકની સતાવીછ, તેં મારી છંદગીની ધુળ કાઢીછ, તેં મારી સાંમે મારા ધણીનાં કાન બંભેરયાછ, અને હવે મારાં મુંગાં મોહડાંને બદલો વાળવા નાપાક સેતાન તારું સત્યાનાશ કરે, તુને કના કરે.”

દીનાએ પોતાનો જમણો હાથ, જણે હમણાજ આકાશ ઉપરથી કીસમતનાં કેહરનો આતશ વરસાવા માંગતી હોય એવી રીતે ઉંચે કીધો, અને તેણીને આટલી ઉસકેરાયલી જોઈને, સુનઈ બાળુનાં ખુણામાં બને એટલી સંકોચાઈને ધુજતી ઉભી. પ્રીય વાંચનાર, આજે આવી રીતે બોલતી દીના, “રતન મમાં”ના બંગલામાં એકવારની નાંચતી, કુદતી, હસમુખી દીના વાહડયા નહિ, પણ જણે તુરતનીજ ભસ્તામાંથી નાહશી આવેલી એક છેડાયલી દાકણ હતી.

“હું જાઉંછ” દીનાએ ચીચ્યારી પાડી “તમારા દોજખી દરવાજા અને કાબુથી હું હવે છુટી થાઉંછ, અને તે સાથે તમારા ઘરમાં સદાનો કાળાસ, હંમેશનો સંતાપ, અને તે પરવરનાં શ્રાપનો બોજો મુકતી જાઉંછ,”

પ્રકરણ ૧૯ મું.

એકલી !

દુર-અસ કેટેખી વેરાણ ખીયાખાનમાં, પાહડમાં, ઉંડી ખાઇમાં, દોજખના ગારમાં-કેટે-કેટેખી આંચ ધર્તીનાં છૂટા ખુણામાં-પણ આંચ કંગાળ ધર, આંચ જીવતું દોજખ, આંચ જીવલેણ લાઇ બહેન કે જેઓએ તેણીની જીંદગી સીધા ખનાવી હતી, તેણીનાં એકપુરાં બચ્ચાંનો જીવ લીધો હતો, જેઓએ તેણીની એક છેલ્લી આરજી ધીકકારીને તરછેડી કાઢી હતી, તેઓથી અસ કેટેખી આંધે નાહ-શવાનો દીનાએ કસદ કર્યો. આહ, આ દયાહીણ દેવોનું મોઢું ફરીથી જોવા, તેઓની ઝેરી જખાનનાં શબ્દ ફરીથી સાંભળવા, તેઓનું પાપી નીમક એકવાર ફરીથી ખાવાનાં કરતાં, નદીને તળે, દરયાનાં પેટામાં, કુવાનાં ઉંડાણમાં, આતશની ચેહમાં-કેટેખી ઝીપલાવી દબને તેઓથી દુર થઈ જવાનું હઝારગણું બેહતર હતું.

દીનાનું નાનુક હૈયું કુદરતનાં આ ગેરઈનશાદ ઉપર શોર-બકોર મચાવી રહ્યું. તેણીનું મગજ ગુસ્સાથી દગદગી રહ્યું, અને તેણીનાં લાલ મુંજ આવેલા ડોલામાંથી ગોયા લોહી નીકળતું હતું. તેણી ક્યાં જતી હતી, શું કરવા ધારતી હતી, કાણને આશરે રેહનાર હતી, તેનું દીનાને કાંમપણ ભાણ હતું નહિ. અસ, તેણીનો એકલો વિચાર, હમણાં અને એટલી ઝડપે કેટેખી દુર નીકળી જવાનો હતો. શીરોઝ-તેણીનો બેટો-ગુજરી ગયો હતો. તે ચેરાગ હવે ખુન્નઈ ગયો હતો, અને તેણી પોતાનું ધર છોડીને દુન્યાની દયા ઉપર રખડતી થઈ ગઈ હતી.

દીના યાહોમ આગળ ધસી જતી હતી, અત્રે તેણીનાં વિચારો પણ તેટલાજ ઝડપી હતા. સુનધ અને પાહલીનો વિચાર આવતાં, તેણી એવી તો કમકમતી હતી, કે તેઓને આરણે હવે પાછું જવાનાં કરતાં, દીના ગમે એવું પણ ભયંકાર મોહત ખમવાને તૈયાર થઈ. તેઓનાં જીલમનો છેડો આવ્યો હતો, તેઓનો સીતમ ખતમ થયો હતો; અને પોતાનાં ખચ્ચાંના ગુજરવા સાથે, દીનાએ તેઓ સાથે પોતાનો સંબંધ છોડી દીધો. વારંવાર તેણીનાં પીસેલા હૃદયમાંથી હૃદયભેદક નીસાસા નીકળતા હતા, અને વારંવાર તેણી રસ્તા ઉપર પડી જવાની અણી ઉપર આમતેમ દોળા ખાતી આગળ વધતી હતી. રે વાંચનાર, એકવારનો એક જવાન હસમુખો જીવ નાસીપાસી એક ખુવારીની ખામમાં નાહકનો ઘસડાઈ જતો હતો.

રસ્તામાં ઘણાંક લોકો તેણીને જોવા ઉભાં. આટલો ખુબ-સુરત પણ શીકકો એકરો શાંતી ગવાહી આપતો હતો ? ઘણાકોએ તેણીનાં એકરો ઉપર મોહતનાં ચીન્હ વાંચ્યાં, ન્યારે કેટલાકોએ તેણીની દયા ખામને એ પાંચ સવાલ પુછવાની હીમત કીધી, પણ દીનાની આંખે અંધારાં હતાં, તેણી કામને જોતી યાતો સાંભળતી હતી નહી. ફક્ત એકજ ચીજ તેણી જોઈ શકી, અને તે એ હતી, કે ન્યારે તેણી રસ્તામાં દરેક છોકરાંઓ તરફ પોતાનાં શીરોઝનો એકરો જોવા માટે નજર કરતી હતી, ત્યારે તે છોકરાંઓ તેણીને જોઈને દુર નાહશઆગ કરતાં હતાં.

“શું છે, છોકરા, તું મારેથી બીએછ કાંય ?” દીનાએ એકએક એક છોકરાને પકડીને પુછ્યું.

બીજીજ પળે તે છોકરો તેણીના હૃદયમાંથી છુટો થયો, અને પુર ઝડપે પોતાના બીજા ગોઠ્યાઓ તરફ નાહો.

“આહ, હમણા મારો શીરોઝ મારી આગળ નથી, તેથીજ,

આંધ છોકરાંઓ મારેથી ખીલને દુર નાહસેછ” દીનાએ વિચાર્યું.

વળી પાછું તેણીએ આગળ ચાલવા માંડ્યું, અને કેટલા કલાકો સુધી તેણી આવી રીતે ચાલ્યા કીધી. એ કેહવું અશકત છે. ધીમે ધીમે તેણી વસ્તીવાલી જગ્યાએથી દુર નીકળી ગઈ, તેણીની આસપાસ ખેતરો અને ઉજડ મેદાન સીવાય ખીલું ‘કાંઈ’ પણ નજરે પડ્યું નહિ, પણ આખર કરેને એક જવાન અદાર વરસની છોકરી આવી કબ્જી તે ક્યાં સુધી ખેંચી શકે? દીના ચાલતી જરા ધીમી થઈ, અને લુખ, પ્યાસ, અને થાકથી તેણી એટલી તો નીશોશ બની ગઈ, કે આખરે તેણી એકાએક ચાલતી બંધ પડી.

“આહ. જો તેઓએ મને અંદર દાખલ કીધી હોતે” આ દીનાનો છેલ્લો વિચાર હતો, તે મેદાન એક તીણી ચીચ્યારીથી ગાળ રહ્યું, અને દીના ત્યાં બેભાણ તુંટી પડી.

પ્રીય વાંચનાર, આ દગલખાજ દુન્યાની દયા ઉપર એક જવાન ખુબસુરત છોકરીને આવી રીતે તદન એકલી બેભાન પડેલી દરસાવવા આંધ કમીની કલમમાં તાકત નથી. અરેરે, એક-વારની આ દીના વાહયાનો શું અવતાર? આ જંગલ જહાનમાં પડેલી છોકરી ઉપર કીસમતનો કેવો કેહર? નજદીકનાં ગામડાંનું એક છુટું છવાયું કુતરું અથવા તો તેણીનાં માથાં આગળ ભમતા થોડાક કાગડાઓ સીવાય દીનાને કોઈપણ ધનશાન તરફનાં દીલાસા વગર, આવી રીતે તદન એકલી પડેલી જોઈને, હમણાં બેહશતના ફરેશતાઓ પણ કહી શકતે નહી, કે તેણીની આવી હાલત તેણીનાં કાર્યને યાતો કર્મને આભારી હતી. કલાકો સુધી તેણી આવી રીતે પડી રહી. સહવારનાં દસેકને સુમારે તેણી પોતાનું ઘર છોડી આવી હતી, બ્યારે હમણા તો સાંજ પડી ગઈ હતી.

સુરજ અસ્ત પામવાની થોડો વખત અગાઉ એક મધ્યમ ઉંમરનો શખશ, એક ગાલ્લામાં બેસીને, દીના પડી હતી તે બાજુએ આવી લાગ્યો. કોઈને ત્યાં પડેલું જોઈને તેણે એકદમ પોતાનાં બળદયા થોભાવ્યા, અને કાંઈ અસાધારણ બન્યું હતું એવું વીચારીને તે દીનાની નજદીક ગયો.

“ તમે કોણ છેઓ, બાઈ ?” તેણે દલગીર અવાજે પુછ્યું.

“ પાહલી-સુનઈ, ખુદાને ખાતર બારણું ઉઘાડો, મને મારા શીરોઝને એક છેલ્લી વેળા મલવા દેઓ,” દીના બકારો કરતી હતી.

“ હયાં કાંઈ ભેદ છે, આ બાઈ કાંઈ મોટી મુશકેલીમાં છે” પેલો અજાણ્યો બબડ્યો.

દીનાએ ત્યાર પછી પોતાની આંખો ઉઘાડી, અને હજુજુ. તેણી જીવતી હતી એવી યાદ થતાં, તેણીને નવેસરથી દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. તેણીએ ધાર્યું હતું, કે હવે તેણી બેહશતમાં શીરોઝનો ચેહરો જોઈ શકશે, પણ હમણા પોતાની બાજુમાં એક અજાણ્યાને ઉભેલો જોઈને તેણી અન્યથા થઈ.

“ ઉઠો બાઈ, આવા ઠંડા પોહરે હયાં સુઈ રહેવાથી તમને સરદી લાગશે,”

“ તમારો ઉપકાર થયો ” દીના મુશકેલીથી બોલી, અને ત્યાર પછી તેણીએ ઉભી થવાની કોશિશ કરી, પણ તે તદ્દન નીશક્ષણ ગઈ.

“ તમે ઘણાં થાકી ગયાંછ, બાઈ ” તે દયામણા અવાજે બોલ્યો “ તમને ઘણું દુર જાઉં છે ?”

“ મને તે ખબર નથી.”

“ કદાચ તમે ભુલાં પડ્યાં હશો. જો તમે ભાડે જવાનાં

હોવ તો મારી ગાલ્લીમાં એસો, હું તમને ખુશીથી ત્યાં લઈ જવશ.”

“હું તમારી સાથે આવવા ખુશી છેઉ” દીનાં તે ગાલ્લાંમાં એસતાં બોલી “પણ તમારું નામ શું?”

“મારું નામ હીન્ને તાડીવાલો છે. તમે ગભરાશો નહી, હું તમને તમારાં સગાંને ત્યાં બરાબર પુગાડી આવશ.”

“મારાં કોઈપણ સગાં નથી.”

“ત્યારે તમે કાંઈ કામ માટે બાંહે જતાં હશો.”

• “મને કાંઈ કામખી નથી.”

• “પણ-પણ ત્યારે તમે હમણાં મારી સાથે ક્યાં આવવા ધારેછ?” પેલાએ અન્યખીથી પુછ્યું.

“હું તે જાણતી નથી, મારું ઘરબાર અને સગાંવાહલા કોઈ નથી. હું મોટી મુશ્કેલીમાં છેઉ.”

“મને તમારી ઘણી દયા આવેછ. લેવ બાધ, આ બાંહે ગામ આવી લાગ્યુંછ, અને હવે તો તમને કાંઈ અડચણ નહી હોય તો, હું અને મારી ઘણીયાણી હમારે ત્યાં તમને ગમે એટલા દીવશ રહેલાં જોઈને ઘણા ખુશી થઈશું.”

આખરે તે ગાલ્લી એક નાનાં ઘર આગળ ઉભી રહી. બારણા આગળ એક દયાળુ દેખાવનાં બાઈ તેઓ તરફ અન્યખીથી જોતાં ઉભાં હતાં.

“હીન્ન, આંય તમારી સાથે કોણ છે?” તેવણે પોતાના ઘણીને પુછ્યું.

“આંય ખીચારી કોઈ દુઃખી બાઈ છે. એવણુ મને રસ્તામાં પડેલાં મલ્યાં છે, અને એવણુ કહેછ કે એવણુ મોટી મુશ્કેલીમાં છે. એવણુનું ઘરબાર અને સગાંવાહલાં કોઈ નથી, અને તેથી હું આપણે ત્યાં એવણુને લઈ આવ્યો છું. પીત્તમ, હું મંચિજીંછ કે

મારે ખાતર તું આ દુખી બાઇને દરેક મદદ કરશે.”

“કેટલી ખુબસુરત” પીલધએ વીચાર્યું.

અને બીજીજ પળે દીના આ બાઇ સાથે તે ઘરમાં દાખલ થઈ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

“લગનનો ગાંઠ કદીબી છોડાતો નથી.”

દીનાના આવ્યા પછી તાડીવાલાના ઝુંપડામાં દોડાદોડ થઈ રહી. હીજો તેણીની મેહમાનદારી કરવા સઘળી ચીજ તમયાર કરવા લાગ્યો, જ્યારે તેની ઐરી પીલધ રાંધણીમાં કાંઈ પકાવા દોડી. એક પારસી બાઇને આવી રીતે મુશકેલીમાં જોઈને, આ ગામડયાં માટી બેયરને ધણુંજ લાગી આવ્યું હતું, અને તેથી તેઓ દીનાને રાઈત આપવા તુરતજ તૈયાર થયાં. આહ, આંચ ગામડયા ગમારોનાં બોલા અંતકરણમાં, કોઈ દુઃખી જીવડાની દાદ લેવા, હંમેશા એવી તો દયાળુ લાગણીનો ઝરો વેહતો રહે છે, કે જેવી લાગણી આજના કેટલાક કેહવાતા શેડયાઓ પોતાની ગમે એટલી દોલત છતાં, કદીબી બતાવી શકતા નથી !

તેઓ સઘળાં જમવા બેઠાં. પણ દીનાના સુકકા તાટ ગળાં-માંથી એકપણ બુક હત્યોં નહિ. આ બલાં માટી બેયરની ગમે એટલી સમજવત છતાં, દીના તે ટેબલ ઉપરથી બુખીજ ઉડી.

“તમે ધણુંજ દુઃખ ખમ્યું હશે” જમી રહ્યા પછી પીલધ, દીનાને પોતાના ઓરડામાં લઈ જતાં, બોલી.

“હા, ખૂબેન મારી મુશકેલી કદી દુર નહી થઈ શકે એવી છે.”

“મને તમારી ધણીજ દયા આવેછ, કારણ મારીખી એક તમારા જેવી દીકરી છે, કે જેણી પરણીને આજે હમારેથી દુર જઈ વસી છે.”

“ત્યારે તમે તેણીને શું કામ પરણાવી?” દીનાએ પુછ્યું, અને તેણીના આ સવાલથી પીલછ મોટેથી હસી પડી.

“શું કામ પરણાવી?” પીલછ બોલી “મારી આછ તો જીંમર પોતાના ધણીપર સઘળો જીવ પરાન કાઢી આપેછ. મારી દીકરી પોતાના ખાવીંદને એટલી તો ચાહતી હતી, કે તેને ખાતર હમારેથી દુર જઈ વસવા પણ બીધી નહી. દીનખાઈ, દુન્યામાં સઘળાં લગતો કાંઈ અસુખી નીવડતાં નથી. દાખલા તરીકે હું અને મારો હીન્ને આજે ત્રીસ વરસ થયાં પરણેલાં હોવા છતાં, હજુણુ સુધી હમે એકબી વખત મરાયાં નથી.”

“તમારાં લગન એક સરખાં બંને આત્માનું જોડાણ છે” દીના ધીમેથી બોલી.

પણ પીલછ તેણીને જરાખી સમજી શકી નહી.

“ચાલ દીકરી હવે પોઢી જા. તું મોટી મુશકેલીમાં છે, પણ ખ્યર, ખુદા તારી સંભાળ રાખશે.”

દીના તે ઓરડામાં એકલી પડી. બીજું કાંઈ કામ નહી હોવાથી દીના ખારી આગળ ગઈ તો આહ-પુદરતને તે સુંદર દેખાવ જોઈને દીનાને સેહજ ધીરજ આવી. આકાશ તદન ખુલ્લું હતું, અને જાણે એક કાળી મખમલ ઉપર અસંખ્ય હીરાઓ જડયા હોય, એવી રીતે સઘળા તારાઓ ઝલકી રહયા હતા, અને તે સઘળા હીરાઓમાં એક કોહીનુર મીસાલ, ચંદ્રમાં સર્વેનું ધ્યાન ખેંચતો હતો. સઘળું શાંત અને ખુશનુમાં હતું, તોપણ

તે માહબોખતારની રૂપેરી રોશની જોઈને, દીના સેહજ પણ ખુશી જણાઈ નહી. આહ, ખીજ કેઈ ચીજો ઉપર તે રૂપેરી રોશની પ્રકાશતી હતી ? હા, આંખજ કીરણો હમણા રતનમમાનાં બંગલા ઉપર પણ પ્રકાશતાં હતાં, કે જે ઘર છોડી આવીને તેણી આટલી દુઃખી થઈ હતી; આંખજ કીરણો પાહલીનાં ઘરનાં એક ઓરડાની બંધ બારી ઉપર પડતાં હતાં, કે જેમાંથી રોશનીનું ફક્ત એકજ કીરણ, સીંધું શીરોઝનાં શીકકા ચેહરા ઉપર ઝલકતું હતું. એકવાર ફરીથી દીનાને તે બહાણ બેટાને પોતાની ગોદમાં ચાંપવાની તકળબ થઈ, પણ લાચાર-લાચાર ! તે બાળક એવાં દયાહીણ માણસોના હાથમાં હતું, કે જેઓએ તેણીની જીંદગીની ધુળ કીધી હતી.

દીનાએ પોતાની લાલ આંખો આસમાન તરફ ઉંચકી, તેણીએ કેવી ગંભીર ભુલ કીધી હતી ? પાહલીને પરણીને તેણી એક એવા આત્મા સાથે જોડાઈ ગઈ હતી, કે જેમાંથી મુક્ત થવાને તેણી છેલ્લે પાંદલે તેનો આશરો છોડી આવી હતી. અને તેમ કરતાં તેણીએ પોતાનાં બન્નાં નામ અને કીર્તીને ઝાંખ લગાડી હતી, પોતાનાં ધર્મનાં ફરમાનથી વીરૂધ્ધ ગઈ હતી, અને તેણીના પેલા સાચા સલાહકાર રસતમ રાંદેરીઆની આ છેલ્લી શીખામણ તરછોડી કાઢી હતી.

“ઓ ખુદા, મને મરવા દે, મને મારી જીંદગીની નેમ સમજ પડતી નથી” દીના બડબડી.

સહવાર પડી તોપણ દીનાં બારી આગળજ ઉભી હતી, અને તેણીનો ચેહરો જોઈને પીલખએ ગભરાઈને ખુમ પાડી.

“ઓ દીનબાઈ, તમારું ખીજાણું તો હજુણ જેવું ને તેવું જ છે. તમે આખી રાત હયાંજ ઉભાં હતાં?”

“મને ઉંઘ નહિ આવી” દીના બોલી.

“પણ આવી રીતે તમારી તખ્તીયત બગડી જશે. અરે પણ તમારા હાથ ઉપર તો એક સોનાની વીટી છે.” પીલધ બોલી “હું તો આટલો વખત તમને કુમારાં ધારતી હતી. પણ તમે તો પરણેલાં છેઓ.”

“હા” દીનાએ જવાબ આપ્યો “અને પીરોજખાઇ, જે તમને મારી ઉપર સેહજ પણ દયા હોય તો હું પુછું તેનો બરાબર જવાબ આપો. ન્યારે એક જોડું પરણીને પાછળથી પોતાની ભૂલ જુએ છે, ત્યારે તેઓ શું કરેછ?”

“એટલે?” પીલધએ પુછ્યું.

“હું એમ પુછુંછ કે તેઓ પોતાની ભૂલ કેવી રીતે સુધારે છે.”

“તેવી ભૂલ કદીખી સુધરતી નથી” પીલધએ જવાબ આપ્યો “લગનનો ગાંઠ મોહત રીવાય કદીખી છોડી શકાતો નથી, અને તેથીજ લગન એ આપણી જીંદગીમાં એક સૌથી ગંભીર અને અગત્યનો બનાવ છે.”

“ત્યારે મારાં અસુખી લગન માટે કાંઈજ મલાજ નથી?”

“છે, અને તે એકજ છે, તે એ કે આપણને એવી ભૂલ મુગે મોહડે સહણ કરવી.” પીલધએ સમજાવ્યું.

“અને તેમ જો નહિ બની શકે તો?”

“તો કેટલીક હલકાં મગજની છોકરીઓ એવીખી છે, કે જેઓ રોજનાં ફેસ્તા ફજેતા કરીને પોતાનું ઘર, ઘણી, અને જીંદગીનું સત્યાનાશ વાળે છે: પણ જેઓ સમજુ છે, તેઓ આકેબત સુધી ધીરજ અને સમુરી રાખીને, ખુદાનો પ્યાર પોતાની દુખી જીંદગીનાં એકલા દીલાસા તરીકે ખેંચી લે છે.”

દીના ચુપ બેઠી, આ ગામડયન પીલધની સલાહ પણ

પેલા તેણીનાં મીઠા રસતમ રાંદેરીઆની સલાહને બેલેબેલ મલતી આવતી હતી. શું ત્યારે સધળો કસુર તેણીનોજ હતો ? શું તમામ દુન્યાનું લોક પાહલી અને સુનધને છોડી દઈને તેણીને પોતાનેજ ગુન્હેગાર લેખશે ?

“ઓ બહેન” પીલધએ આગળ ચલાવ્યું. “તમારાં આગળાં ઉપર આંધ વીટી જોઈને મને ઘણી શીકર લાગેછ. જો તમારું ઘરખાર અને ઘણી હોય, તો હમણા તમુને મારે ત્યાં રહેવાનો જરાખી હક નથી. તમારી જગ્યા તમારા ઘણીના ઘેરમાં છે, અને હવે હું ધારૂંછ તેમ જો તમે તમારું ઘરખાર છોડીને નાહસી આવ્યાં હોવ, તો ખુદાને ખાતર ત્યાં પાછાં જવ, તમારું બહું નામ બગડતું બચાવો.”

“તેમ કદી બનશે નહી. તેઓએ મારાં બચ્ચાંને મારી નાખ્યુંછ” દીના ઉશકેરાઈને બોલી.

“એમ સમજવામાં તમારી ભુલ હશે” પીલધ બોલી.

“નહી, તેઓએ મારા શીરોઝને મારી નાંખ્યો, અને હું તેઓને શ્રાપ દઈને ત્યાંથી ચાલી આવીછ.”

“ત્યારે તો તમારા ગુનાહમાં તમે ઉમેરો કીધોછ, કારણ કોઈપણ ગેરઈન્સાફનો બદલો લેવો એ આપણા હાથમાં નહી પણ ખુદાના હાથમાં છે. ચાલો જોઈ હવે હું તમારે માટે નાસ્તો કરી લાઉં, તેટલાં તમે દાહયાં ચઢને તમારા ઘરે પાછાં સધાવવા તૈયાર થાઓ.”

“મને એક છેલ્લી વેળા મળી લેવ, પીરોજખાઈ” દીના તેવણુ આગળ જતાં બોલી “યાદ રાખજો કે એક ઘણીજ અમામણી છોકરી તમુને દુઆ દઈને હયાંથી ચાલી ગઈછ.”

“અને હું પણ યાદ રાખશ કે મેં એક અણુસમજ બાઈને પોતાને ઘરેખારે પાછી સધાવા સમજાવી છે.”

અને ત્યાર પછી પીલ્લઈ રાંધણીમાં દીનાને માટે નાસ્તો કરવા દોડી.

“આંધ તકનો મારે લાભ લેવો જોઈયે ” દીનાએ વીચાર્યું.
“હું જો વધુ વખત હયાં રહેવશ, તો આંધ બાઈ મારી મરજી ઉપાંત પેલાં ચંડાલોને આશરે ફરીથી જવાને ફરજ પાડશે.”

આવી રીતે જ્યારે પીલ્લઈ રાંધણીમાં રોકાઈ હતી, ત્યારે દીનાં ગુપચુપ તે ઘરમાંથી બહાર પડી. પણ થોડાક કદમ જતાં તેણીને હીજો મળ્યો, તે દીનાને અજ્ઞયખીથી જોવા લાગ્યો.

“તમે જાઓછ, બાઈ ” તેણે આખરે પુછ્યું.

“હાજી ” દીના તેને શેકહેન્ડ કરતાં બોલી “અને તમારી ભલાઈ અને ઉપકાર હું કદીખી ભુલસ નહિ. ઓ ભાઈ, ગઈ કાલે તમે મારી જીંદગી બચાવી છે, અને ત્યારપછી તમારાં ધણીયાણીનાં આશરા વગર હું હમણા જીવતી હતે નહિ. હું મુંબઈ જાઉં છ.”

“ત્યાં તમારાં સગાં હશે” તેણે પુછ્યું.

“હું ત્યાં અગાઉ રહેતી હતી” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

“પણ તમે બરાબર જશો કે? તમે એકલાં છો તેથી મને શીકર લાગેછ. જો કદીખી તમને કોઈ દોસ્તની જરૂર પડે, તો હમે તમને કોઈપણ રીતે મદદ કરવા ધણાં ખુશી થઈશું. સાહેબજી.”

ખીજીજ પળે દીનાં ત્યાંથી ચાલી ગઈ, અને હીજો તેણીનો ખુબસુરત આકાર જોતો ત્યાંજ વીચારમાં ઉભો.

પણ તે વેળા પીલ્લઈ તેની આગળ દોડતી આવવાથી હીજનાં વીચારમાં ખલલ પડી.

“હીજ, પેલી બાઈ ક્યાં છે?” તેણીએ પુછ્યું.

“તેવણુ તો હમણાજ મને મલીને સ્ટેશન તરફ ગયાં.”

“ચાલી ગીયા! હા, ત્યારે તેથીજ એને મને મલી લીધું.”

ગરીબ ખીચારી, તું ગણેજી, હીન્ન, કે એ છોકરી પરણેલી હતી, પણ તેણીનાં લગન અસુખી નીવડવાથી, તેણી પોતાનું ઘર છોડીને નાહસી આવી હતી. તેણી બોલતી હતી, કે કોઈએ તેણીનાં બચ્ચાંને મારી નાંખ્યું.”

“હું દલગીર છઉં” હીન્ને દલગીર અવાજે બોલ્યો “હવે જો આપણી આગળ કોઈ આ છોકરી વીશે પુછતું આવશે, તો આપણે કાંઈ ખુલાસો કરી શકશું.”

“આંબ દુન્યાં કેવી અમ્મયબ જેવી છે, હીન્ન” પીલખ બોલી “અને તેમાં કેટલાં અસુખી ઇનશાન પડેલાં હશે? આંબ છોકરીનાં લગન વખતે તેણીનાં મોહતનું વધન હું વધારે પસંદ કરતે.”

અને વાંચનાર, જો કદીખી આંબ પીલખ ખરું બોલી હોય તો તે હમણાજ હતું.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

છેલ્લે પાટલે.

દીનાનાં છેલ્લા ભયંકાર શબ્દો સાંભળતાં, સુનઈ પેસીકાકાએ પોતાનાં કાન ઉપર હાથ મેલ્યા હતા.

“ચાલ ભીખી એ તો ઘેલી થઈ ગઈજી. એને બકવા દે” સુનઈ તુચ્છકારથી બોલીને ત્યાંથી ચાલી ગઈ હતી.

અને તેઓમાંનાં એકપણ જણે, દીનાને આગલી બાબતનું ખારણું ઉઘાડીને, ત્યાંથી બાહર નીકળી જતાં જોઈ હતી નહિ.

“સુનાઆઈ” ભીખી બોલી “તમે મારી ગરીબ બાઈને બહુ સતાવોછ. જો એમ કાવા માટે તમે મુને મારી પણ લાખહો, તોએ ભજતાંમાં” પણ હું એમજ કાવા, કે તમે મારી ગરીબ બાઈ ઉપર ઘણો જુલમ કરો છો.”

“ચુપ રાત ગુનેહગાર, તુંને કોણ વચમાં બોલવા કહેછ” સુનઈએ ખુમ પાડી “તું તારું કામ કર.”

“પણ સુનાઆઈ, મારી બાઈએ તમુને દવા આપવા નાં કહી તોએ તમે દુનત કાધી.” ભીખી સાંમે થઈ “તમે મારી બાઈને અંદર આવવા નહિ દીધી.”

“જો ભીખી હવે મુંગી મરજો હં, નહિ તો તારી બાઈની દવા ખાતાં તારો જીવ નહિ જાય,” સુનઈએ ધમકી આપી.

અને ત્યાર પછી દીનાં વિશે કાંઈપણ વધુ વિચાર કરવા વગર સુનઈ શીરોઝનાં ઓરડામાં દાખલ થઈ. પાહલીએ ચુપકાદી માટે પોતાની આંગળી ઉંચે કાઢી.

“સુનઈ, મને એ હવે જરા ફીટ લાગેછ” પાહલી શીરોઝ તરફ જોઈને ઘણુંજ ધીમેથી બોલ્યો.

“હા. મનેખી એમ લાગેછ” સુનઈએ ટેકો આપ્યો “એને એને જરા શાંત રાખવો જોઈયે.”

“પણ દીના ક્યાં છે?” પાહલીએ એકાએક પુછ્યું.

“હોશે એનાં ઓરડામાં પણ હમણા એને બોલાવતો નાં. પાહલી, તારી બેરીનો મીઠાસ તદન ચસકી ગીયોછ, અને મારી સાંમે જે ગમે તે બકી ગઈ.”

“પણ આંધ કાંઈ ગુસ્સે થવાનો વખત નથી. પોતાના દીકરાને મોહત જીવત વચ્ચે જોવા તેમજ જાણવા છતાં, એને ગુસ્સે થવાનું એટલું બધું તે શું કારણ મળ્યું?” પાહલીએ સખતાઈથી પુછ્યું.

“એ આંધ આરડામાં આવવાની જીદ લઇ બેઠી, અને મેં તે ના પાડી” સુનઇ ધીમેથી બોલી “ભાઈ, હવે જો એ હયાં આવી હતો, તો હમણા તારો દીકરો જીવતો રહેતોખી કે?”

“નહિજ તો. પણ તે જતાં હું ઇચ્છું છું સુનઈ, કે હમણાં શીરોજ નરા ઠીક છે, એવું તું ભીખી પાસે એને કહેવડાવે, એ શીકર કરતી હોશે.”

પણ સુનઇએ આ છેલ્લા શબ્દો જાણે સાંભળ્યાજ નહિ, તેણી શીરોજનાં પાળણા તરફ ફરી, અને ધનશાકને ખાતર આપણને કહેવું જોઇયે. કે શીરોજને પોતાના કસુરથી આવી રીતે સીક પડેલો જોઇને સુનઇનો જીવ પણ દીનાનાં જોડલોજ સીકે ઓળવાઈ રહ્યો હતો. જો સુનઇએ કદીખી કોઇપણ દુન્યાઈ ચીજ ઉપર પોતાનું લક્ષ લગાડ્યું હોય, તો તે શીરોજ ઉપર હતું. તેણી પોતાનાં ભાઈનાં આ ગળગોટા જેવા બેટાને કાંઈ અજબ વ્હાલથી ચાહતી હતી, અને જો શીરોજ પોતાની જીંદગી માટે કોઇને પણ આભારી હોય, તો તે પોતાની કુધની અકાગ કાળજી, અને રાતદીવસની ખડે પગની મેહનતથીજ બચી ગયો હતો. તેણીનો આ પ્યાર. ગરીબ બિચારી દીનાં માટે એક જરી મીસાલ હતો. સુનઈ દીનાનાં તે છેલ્લા શબ્દોથી ગભરાઈ ગઈ હતી. તે શીકકો ચેહરો, લાલ લોહી જેવી આંખો, અને પથરનું હૈયું પીગળાવે એવી આંખજી, હજુજીખી સુનઈનાં મગજમાં ભમ્યા કરતી હતી. તોપણ તેણીને સેહજ પણ ખ્યાલ હતો નહિ, કે તેણીની ભોજનમ તેજ વેળા તેઓથી સદાને માટે છુટી પડશે. દીનાનાં છેલ્લા શબ્દોને તો તેણીએ “ચસકેલ મગજ”ની ઉપમાં આપી હતી.

આવી રીતે વખત પસાર થઇ ગયો, તોપણ દીના ક્યાં હતી તેનો કોઇને ખ્યાલ હતો નહી. બપોર પછી ડોક્ટર નરીમાન પાછો આવ્યો, અને શીરોજને તપાસવા પછી તેના ચેહરા ઉપર

સંતોશનું હસવું ફરી વળ્યું.

“હા” પાહલીનાં સવાલનો તે જવાબ આપતાં બોલ્યો.
“તમારો દીકરો હવે ભયમાંથી તદ્દન મુક્ત થયોછ. મીઠા પેસી-
કાકા, હું ઈચ્છુંછ કે તમારાં મીસીસ એ વધામણી સાંભળવા
હયાં હોતે. એવણ કયાં છે?”

“કોણ જાણે પોતાનાં ઓરડામાં હોશે” સુનધએ
જવાબ આપ્યો.

ડોક્ટર નરીમાન જરા અજ્ઞયજ્ઞ થયો. શરૂઆતમાં દીનાએ
પોતાનાં બેટા માટે આટલી બધી ચીંતા દેખાડવા પછી હમણા
તેણી ગેરહાજર હતી, એ ડોક્ટર નરીમાનને જરા તાણુખી બરેલું
લાગ્યું. તેણી કાંઈ કામમાં રોકાયલી હશે, તોપણ કાંઈપણ કામ
પોતાનાં દીકરાની છાંછળી કરતાં વધુ કીંમતી તો હોઈ શકેજ નહીં!

“કાંઈ નહિ, હું એવણને સહવારે મળશ.” ડોક્ટર નરી-
માન આખરે બોલ્યો “અને તેટલાં મારી ખાત્રી છે કે આવ
બાબો તદ્દન વેલ થઈ જશે.”

ડોક્ટર નરીમાન ગયા પછી, દીનાની ગેરહાજરી માટે
પાહલી પણ અજ્ઞયજ્ઞ થયો. આહ, ખારણા આગળ તે કાકાલુદી
બરથો અવાજ તેણે બરાબર સાંભળ્યો હતો.

“દીના હજીણ આવતી કેમ નહિ?” અને તેનાં જવાબમાં
સુનધએ તેણીનાં “બેગનાં લાહત”નો કસુર કાઢડ્યો.

“પણ શાનો બેગનો લાહત?” પાહલીએ પુછ્યું.

“કોણ જાણે હું તારી બેરીને કદીખી સમજી શકી નથી.
પાહલી, આજે એ એવા નાલાયક શખ્દો બોલી ગેઈ, કે જેથી
હમણાં મારું હાડેહાડ ધુન્ને છે.”

પાહલીએ ગુસ્સાથી પોતાનો ચેહરો ફેરવી નાંખ્યો, પણ

ત્યારપછી વખત જતાં શીરોઝની હાલત જરા વધુ સુધરતાં જોઈને, તે સંદર્ભ ખુશાલ જણાયો.

“પાહલી, આપણને શુક્રાનાં કરવા જોઈએ કે તારો છોકરો બચા ગીયોછ” સુનઈ બોલી “હા, હું કમુલ કરુંછ, બાપ, કે આજે દવાની બાબતમાં મારેથી ભુલ થઈ ગઈ.”

“ત્યારે તો તું એમ દીનાને કેહ. તેણી ખરી હતી.”

“હા, ફક્ત આંધ એકજ દાખલામાં તારી ખેરી ખરી હતી.” સુનઈએ કમુલ્યું.

“સુનઈ, જ્યારે હું હયાં મારા દીકરા આગળ વિચાર કરતો બેઠો હતો, ત્યારે મને એવો ખ્યાલ આવ્યો, કે આપણે જોઈએ તે કરતાં દીના તરફ વધુ સખત રીતે વર્તે છીએ. એવો મામલો હવે હું ફેરવી નાંખવા માંગુછ.” પાહલી બોલ્યો “જો સુનઈ, હવે આપણે તો ખુદાં થયાંછ, અને તેથી એક જવાન જીવની વાત આપણે સમજી શકતા નથી. જવાની એ એક એવો વખત છે—”

“તું કેહવા શું માંગેછ, પાહલી?”, સુનઈએ અધીરામયી પુછ્યું.

“—કે જે વેળા આપણા સઘળા વિચારો ખુદાં માણસોની સાથે કદીખી મળતા થતા નથી. અને દીનાની ઉંમર કેટલી? ફક્ત અધાર વરસ. તેથી મારો શીરોઝ સારો થયા પછી આપણે એની સાથે જરા વધુ માયાથી વર્તશું. આપણે એને રોજ ફરવા જવા છડશું. હયાં અવારનવાર પરાણાઓને બોલાવશું, અને એને ખુશી રાખવા આપણાથી બનતું કરશું.”

“મને એ પસંદ નથી” સુનઈ બખાલી.

“પણ સુનઈ હું એનો શોકાતુર ચેહરો ભુલી જઈ શકતો નથી. ત્યારે મેં પેહલ્લી વેળા એને જોઈ હતી, ત્યારે એનો ચેહરો એક ખીલતાં મોઝામ જેવો હતો, પણ હમણા તે ચેહરો

કેટલો અદલાઈ ગયોછ ?”

“એમાં આપણો કસુર નથી” સુનઈ બોલી “ઓ ભાઈ, આજે એને મને શ્રાપ દીધાછ.”

“શું કાધું ?”

“આજે તારી બેરીએ મને શ્રાપ મારીયાછ.”

“એને માફ કર. સુનઈ, આખર કરેને તો એ એક બચ્ચુંજ છે. એ મારા શીરોઝને એટલી હદ સુધી ચાહેછ, કે તારે લીધે એ આજે સીક પડ્યો, એ તેણી જોઈ શકી નહિ. એને માફ કર, સુનઈ.”

“મેં એને માફ કાઢીછ” સુનઈ બોલી “અરે, જો તો પાહલી, જાણે એની માયને મેં માફ કાઢી, એવું આંધ તારો દીકરો સમજ્યો હોય એવી રીતે એ મને જોઈને હસેછ.”

તોપણ રાતે એ વાગાની અગાઉ, પાહલી તે સંજાણા આગળથી ખીસ્થો નહિ. તેણે વારંવાર વિચારયું કે પોતાનાં દીકરાને જોયા વગર, તેનાથી દુર, એકલી પોતાની દલગીરી ખમવા માટે દીનાને કેટલી મુશકેલી પડી હશે. તોપણ જો તેણી ઓરડામાં આવી હતે, તો શીરોઝ હમણા જીવતો હતે નહિ, અને તેથી માડું થાય તે સારાંનેજ કાજે ! પાહલીએ વિચારયું.

આખરે રાતે એ વાગે, જ્યારે શીરોઝ બરાબર હુસ્તારીમાં આવ્યો, ત્યારે પાહલી દીનાને તે ખુશ ખબર પોતાને મોઢેથીજ આપવા દેડ્યો. હા, હવે તે દીનાને આ ઓરડામાં આવવા દેશે, તેણીને દેખાડી આપશે, કે તેઓની કેટલી અઘાગ મેહનતથી શીરોઝ બચી ગયો હતો. તેણીને તે ઓરડામાં નહિ દાખલ કરવામાં આવી તે ફક્ત શીરોઝનાં બધાં માટેજ.

“મારી ગરીબ દીના” પાહલી મનસે બડબડ્યો.

અને ન સમજી શકાય એવી માયાળુ લાગણીથી પાહલી

પોતાનાં ઓરડા તરફ ફર્યો. પણ તે ઓરડા તરફ અંધારો હતો. તેણે “દીના” કરીને બુમ પાડી, પણ કોઈનો જવાબ મળ્યો નહિ.

“એ પોતાનાં ઓરડામાં હશે” પાલડી એક ફાણસ સળગાવતાં બોલ્યો “બહારી દીના, એ દલગીરીમાં એટલી તો ગરકાવ થઈ ગઈ છે કે મને સમજતી બી નથી. પણ એને ક્યાં ખબર છે કે હું શું ખબર લાવો છું?”

પાલડી આખરે દીનાનાં ઓરડામાંથી પણ સવળા “મુણાં-ખટાલા શોધીને બહાર પડ્યો. દીના ત્યાં હતી નહિ.

“અરે, હું બી શું અમથો નાલકનો કાંઈ માંડું” પાલડી ગડગડ્યો “એ તો લમણા રાંધણીમાં મારા શીરોઝ માટે કાંઈ દુધ કાંઈ અનાવતી હશે.”

પાલડી ફાણસ લઈને રાંધણીમાં ગયો, અને ત્યાં પણ દીનાનું નામ નીશાણુ નહિ જોઈને તે જરા ગભરાયો. તે બહાર ઓટલા તરફ ગયો, અને ત્યાં બીખીને બેઠેલી જોઈને તે ઉભો રહી ગયો.

“તારી બાઈ ક્યાં છે, બીખી?” તેણે પુછ્યું.

“કોણ જાણે, છેત. સહવાર પછી મેં એવણને નહિ જુએલાં.”

“પણ ત્યારે દીના ક્યાં છે?” પાલડીએ ગભરાઈને પુછ્યું.

“મારું મત પુછેછ, છેત!”

“તારું અથવા તો કોઈ બી કારા ચોરનું મત મારે મનસે એકજ છે.”

“ત્યારે તો છેત, તમે છુનાબાઈને કાંઈ કહ્યો નહિ એનું મને વચન આપ્યો. હું તમને કાંઈ અગતનું કીવા માંગુ છું.”

“હું વચન આપુ છું, બીખી, બોલ તું દીનાં વિશે શું જાણેછ.”

“હું ધારું છું, કે દીનબાઈ હયાંથી નાહતી ગીએલા સે. ઓ છેત, આ છુનાબાઈને બહુજ ભારી જીવન. આજે સહવારે મારી બાઈ છોતે એવણને મારામારી થીએલા, અને દીનબાઈ બોલ્યાં કે હયાં છઉ તેવણને ધીકકારતાં હતાં, અને તેવણ હવે કેડે નાહતી જશે.”

“ઓ ખુદા” પાહલી ફગળાઈ જતાં બોલ્યો “શું આ સઘળું ખરૂં છે?”

“અરેરે છેત, મારાં બાઈનાં પોતાનાં ખસસાં આગળ જવાની કાકલુદી સમજીને, એક પથ્થરને પણ દયા આવી હતે, પણ છુનાબાઈએ મારી બાઈને બારણા આગળથી ઘસડી કાઢી, અને તેઓ વચ્ચે જામરી બોલાચાલી થીએલી છેત.”

“ત્યારે શીરોઝ સારી કાતી હતો એવું મારી દીનાને ખબરજ નહિ હતું?”

“નહિ છેત. હું ધારું તેમ જો મારા બાઈ હયાંથી નાહતી ગયાં હોય, તો તે વેળા તેવણને એવોજ ખ્યાલ હતો, કે તેવણનું ખસસુ આખરે મરી “ગીએલું” બીબી રડતાં બોલી.

“પણ એ જાણી ક્યાં” પાહલી બોલ્યો “એનાં તો કોઈ સગાંબી નથી. એ તો દુન્યામાં તદ્દન એકલી છે.”

“મારા વિચાર પરમાને છે. જો દીનાબાઈ કેડેબી ગીયાં હોય, તો પોતાનાં મોહતને તેડું કરવા ગીએલાં. અરે છેત, આજે સહવારે જ્યારે મેં એવણને દીક્ષાં હતાં, ત્યારે જો મુને આગળથી ખબર નીહ હતે, તો હું પણ મારી બાઈને ઓળખતે નહિ. મારી બાઈએ છુનાબાઈને છરાપ દીધા—જેવ છેત, હવે મારી આટલી મરીબ બાઈ એવું કદી બોલેબી કે? તીનું કારણ એજ જો મારી મરીબ બાઈ ઉપર છુનાબાઈએ ઘણો જીવન કીધો, એક ઘાટકી કછાઈની માફક મારી બાઈને છતાવી, તે એટલા

છુધી કે આખરે મારી બાધનું મજતક ફરી ગીએલું, અને તેવણ હયાંથી નાહણી ગયાં. હવે છેત, મેં તમુને છંધી છાચ્યે છાચી વાત કહી સે. પણ છુનામને કહતા રખે.”

“પણ બીખી, તેં આટલો વખત એ વિશે મને કાંય નહિ જણાવ્યું” પાહલીએ ખુમ પાડી.

“તમુને કહીને છું કરે છેટ. જ્યારે દરેક બાબદમાં તમે છુનાબાધનીજ તરફેણ ખેંચો, ત્યારે તમુને કહીને છું કરે, છેન.”

અને બીખીનાં આ શબ્દોથી, પાહલીને દુખનો એક એવો ઝટકો લાગ્યો, કે જે તેને આગળ પોતાની જીંદગીમાં કદી પણ અનુભવ્યો હતો નહિ.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

“મુનઈ મારી ખેરી ચાલી ગઈછ.”

“હું એ માનતો નથી” પાહલીએ ખુમ પાડી, “હયાં કાંઈ બુલ છે. મારી દીના આપણા ઘરમાંથીજ મળી આવશે. ચાલ બીખી, જ્યાંસુધી હું આ ઘરનું દરેક ખુણેખુણું આરીકીથી જોવશ નહિ, જ્યાંસુધી હું આપણા ખેતરની દરેક ઇંચેઈંચ જમીન તપાસસ નહિ, ત્યાં સુધી હું કદીખી જખીને ખેસવાનો નથી.”

અને બીખી પોતાનાં શેઠની સાથે હાથમાં ફાણસ લઈને દરેકે દરેક ઓરડો ફરી આવી.

“હયાં હશે,” કહી પાહલી દરેક ઓરડામાં દાખલ થતો

હતો, પણ ભારી જીગરે પાછો ત્યાંથી બાહર આવતો. તે આખરે ખેતરમાં ગયો, અને ઘેલાગાંડાની માફક ચોતરફ દોડવા લાગ્યો. પણ દીનાં કેડે હતી નહિ. તે એક ચંદની રાત હતી, અને પાહલીએ નાસીપાસીથી પોતાની આંખો તે ચંદ્રમાં તરફ ઉંચકી. કેવું અજાયબ જેવું? કારણ તેજ પળે દીનાં પણ પેલા હીન્ન તાડીવાલાનાં ઝુંપડાંની બારી આગળ ઉભી રહીને એજ ચંદ્રમાં નેતી હતી. આ મારી બૈયર તે વેળા કુદરતની એકજ ચીજ જોતાં હતાં, છતાં તેઓ વચ્ચે કેટલો ફેરફાર? કેટલો મનફેર? કેટલો તકાવત?

“ઓ ખુદા” પાહલી આખરે બોલ્યો “જો મારી ઉપર ખરેખર આવી આફત આવી પડી હોય તો હું ઘેલો થઈ જવશ.”

“એ જીંધું કદીખી ખતને નહિ” બીખી બોલી “જો મારી બાહને તમે છારી રીતે રાખી હો, તો હમણા એમ બોલવાનું કાંઈ પણ કારણ હતું નહિ. પણ હવે તો બહુજ મોટું થઈ ગયેલું છે.”

પણ બીજી પળે બીખી આ રાખ્દો માટે પસતાવા લાગી. પોતાનાં શેઠનો શીકકો ફચ ચેહરો જોઈને તેણીને ઘણું લાગી આવ્યું. પાહલી દામાદોલ હાલતમાં પાછો ઘરમાં ગયો, તુરતજ શીરોજનાં ઔરડા તરફ ફર્યો, અને જેમ એક વફાદાર કુતરો પોતાના ઘણીનાં દરવાજા આગળ બેસીને તેની ચોકી કરે છે, તેવીજ રીતે તેણે સુનમને શીરોજનાં પ્રાણણા આગળ બેઠેલી દીડી.

“ઓ સુનમ, મારી બૈરી ચાલી ગઈછ, મારો આશરો છોડી ગઈછ.” પાહલી કલવાઈને બોલ્યો.

સુનમનાં જખરાં લપ્પાં ક્ષેવાયાં. પોતાનાં બાઈનાં આ રાખ્દો સાંભળીને તેણી દરદર ધુનવા લાગી.

“ચાલી ગઈ તારી બરાબર ખાત્રી છે, પાહલી?”

“હા. અને હું ધારૂં છું તેમ એમાં સઘળો વાંક તારોજ છે.”

“એમ કાણ કહેછું? એવું તુંને કાણે સમજાવ્યું?”

“આંધ બી—” પાહલી એકાએક બોલતાં અટકી ગયો

“આજે સહવારની તમે વચ્ચે કાંઈ અટપટને લીધે મારી દીના હયાંથી ચાલી ગઈછ.”

“એમ બનેજ નહિ” મુનઠએ જીદ પકડી “આટલા નજીવા ફજવાને ખાતર તારી ઐરી પોતાના ઘણી બચ્ચાંને છોડી જવા જેટલી હદ સુધી ઉઝાછળી હોયજ નહિ.”

“તેણી ચાલી ગઈછ” પાહલી પાછું બોલ્યો “અને તે સાથે મારી જીદગીની સઘળી રોશની અને આશા પણ ગુમ થઈછ.”

“આંધ તારી જીદગીની આશા છે” મુનઠ શીરોઝનાં તરફ આંગળી કરતાં બોલી.

“નહિ” પાહલી ગંભીર અવાજે બોલ્યો “તોપણ ફક્ત અર્ધો ફલાક અગાઉ મારો શીરોઝ મને સાથી બહાલો છે. એવા હું સોગંદ લેતે, પણ હમણાં મને માલમ પડ્યુંછ કે મારી દીના મને વધુ બહાલી છે.”

“આવશે એ જવાની ક્યાં છે” મુનઠ બોલી “તારી જગ્યાએ હું હોઉં તો એની જરાખી દરકાર કરું નહિ, એ તો આપણને દબરાવવા કેથે થોડો વખત બરછ હોશે.”

“તું એમ ધારેછ, મુનઠ” પાહલીએ નવી આશાથી પુછ્યું.

“હાસ્તો, એ તો હમણાં કેડે બરછ બેસીને, તુંને આટલો ગભરમ્મ ગયલો જોઈને હસ્તી હોશે. માફ માને તો મુંગો મુંગો જઈને સુધ જા. સહવારે તું તારા શીરોઝનેખી હસ્તો રમતો જોશે, અને તારી ઐરીખી નાસ્તાની ટેબલ ઉપર તૈયાર બેઠેલી હોશે.”

પણ સુનઝ આ સઘળું પોતાનાં ખરાં અંતરણ્યથી બોલી હતી નહિ. પાહલીની હાલત જોઇને તેણીએ વિચારયું કે હમણાં તેને દીલાસાની જરૂર હતી, અને તેથી હાલ તુરત તેણીએ પાહલીને જુકડો સંધારો આપ્યો.

“પણ સુનઝ, હું તો હમણાં ટાંગો જોડાવીને એને કેડે શોધવા જવા ધારેંછ,” પાહલીએ કહ્યું.

“નહિ એટલી બધી ઢિતાવળ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. તારી ઐરી નાશી ગઈછ એમ હમણાં બાહર નીકળીને તું લોકો આગળ હોહા કરવા ધારેંછ ?” સુનઝ બોલી “સહવાર વેર જો એ નહી આવે તો પછી તું તારે ગમે તેમ કરજો.”

આ મહાદા પાહલીને પસંદ પડી, તે લોકોને પોતાના ફજેતા જણાવવા માંગતો હતો નહિ. પોતાની આખરનાં કાંકરા થયલા જોવા ખુશી હતો નહી. પાહલી આખરે તંતોસતો પોતાનાં ઓરડામાં દાખલ થયો, અને તે જાણે એક કાશ્તાનમાં દાખલ થયો હોય એવી રીતે તે ઓરડો તેને ગમધોર જોવા લાગ્યો. આહ, હયાં તેણે કેટલી વખત દીનાનો મીકડો સાદ સાંભળ્યો હતો ? તે મધુર ચેદરો કેટલી વખત જોયો હતો ?

“દીના” પાહલી અત્યંત નરમ અવાજે બોલ્યો “ઓ મારી દીના.”

પણ જવાબ મલવાને બદલે તેને પોતાનાજ અવાજનાં પડવા સાંભળાયા. દીનાને હમણાં ગેરહાજર જોઇને તેનું અંતરણ્ય ચીરામ જતું હતું. તેનો સઘળો ખ્યાર હમણાં એકજ ડેકાણે જઈ બેઠો હતો. તેણી ક્યાં હતી ? એ સવાલ પાહલી પોતાનાં બીજાણા ઉપર પડ્યો પડ્યો હઝારો વખત. પોતાનાં મનને પુછતો હતો. અરે આંધ ખુબસુરત દીના કે જોને તે પોતાનાં ઘરનાં સણગાર દાખલ પરણી લાગ્યો હતો, અને જો

પોતાનાં સુંદર હોયો ઉપર શ્રાપનાં સખુત, અને પોતાનાં અંત-કરણમાં નાસીપાસી સાથે તેનો આશરો છોડી ગઈ હતી, તે ખુબસુરત પ્રેમરૂ હમણા પોતાનાં પાંજરામાંથી ક્યાં ઉડી ગયું હતું ?

સહવાર પડી, તોપણ પાહલીનાં ડોળા ઉંઘાડાજ હતા. આખરે તેને જરા ઉંઘનો ઝોકો આવતાં એવો સ્વપ્નો જોયો કે દીના જાણે એક ટુલની વાડીમાં ચાલતી હતી, તે વાડીને નાકે એક ઉંડી ખાઈ હતી; પાહલી તે જોઈ શકતો હતો, પણ કમ-નશીમે ત્યાં કોઈપણ જાતની નડતરની આશા વગર નભરવંસ ચાલતી દીનાને તેનું જરાખી ભાન હતું નહી. થોડાજ વખતમાં પાહલીએ એક તીણી ચીચ્યારી સાંભળી, તે દુધ જેવા સફેદ હાથો હવામાં ઉંચે ઉંચકાતા જોયા, તે ખુબસુરત આકાર તેની નજર સામેથી ગુમ થયો, અને દીના તે ઉંડી ખાઈમાં ગમડી પડી.

“ સંભાળ દીના ” પાહલીએ એક જખરદસ્ત ખુમ પાડી, અને જાણે હમણાજ તેણીને બચાવવા જનો હોય, એવી રીતે ખાશ્ણા તરફ ધસી ગયો.

તેજ પગે સુનઈ તે ઝોરડામાં દાખલ થવા જતી હતી.

“ શું છે, પાહલી, કાંઈ દોડેછ ? ” તેણી બોલી “ આંચ તારા હાથ તો બધા ધુજેછ. ”

“ ઝો સુનઈ, મેં હમણા સ્વપ્નો જોયો કે મારી દીના હમણા મોટી મુશકેલીમાં છે ” પાહલી મભરાઈને બોલ્યો.

“ હા, સીવાય કે એ જ્યાં ગમ્મ હશે, ત્યાંથી પાછી હયાં આવવાની મુશકેલીમાં હશે ” સુનઈએ તાણો માર્યો “ પાહલી આપણો શ્રીરામ સારી કાંતી છે, એ હું તુંને કેહવા આવીછ. ”

પણ પાહલીએ પોતાનો એહરો ફેરવી નાંખ્યો. દીના હજુ

આવી હતી નહિ. તે નીચે ગયો, અને માહ મુસીખને કોશીનું એક કપ લેવા પછી ડોઠ નરીમાન પાછો આગ્યો.

“છોકરો તદન સારીકાની છે” ડોક્ટર બોલ્યો. “પણ સુતાબાઇ, અચ્ચાંને અંજળી દવા આપવામાં કેવો જોખમ સમાયો છે, એ વીશે તમને જખરી ચાતક મળી હશે. તોપણ શીરોઝ તમારીજ મેહનતથી બચી ગયો છે, અને હવે હું એ ખુશખબર મીસીસ પેસીકાકાને આપવા માંગું છું. એવણુ ક્યાં છે?”

તે બાઈ બહેન એક બીજાં તરફ ગુંચવાડાથી જોવા લાગ્યા. તેઓ આંધ ડોક્ટરને શું જવાબ દેય ?

“ડોક્ટર મારી મીસીસ હમણા હયાં નથી” પાહત્રી બોલ્યો. “પણ હમે થોડોજ વખતમાં એને હયાં જોવાની આશા રાખ્યેછ. તમારા હુકમ પ્રમાણે હમે ગઇ કાલે તેણીનાં અચ્ચાંની સલામતીને ખાતર ઓરડામાં આવવા દીધી નહી, અને તેથી એ જરા ગુસ્સે થઈ.”

“હાં! પછી?” ડોક્ટરે પુછ્યું..

“પછી મારી બહેન સાથે એને જરા ખટપટ થઈ, અને પરીણામમાં એ ગુસ્સાથીજ ઘર છોડીને ચાલી ગઇ.”

“પોતાનાં અચ્ચાંને મુકીને ચાલી ગયાં” ડોક્ટર નરીમાન અજ્ઞયખીથી બોલ્યો.

“કમનશીએ એ પોતાનાં બાબાને ગુજરી ગયત્રો ધારીને હયાંથી ચાલી ગેઈછ. પણ શીકર નહી ડોક્ટર એ ઓય આવતી હોશે-હમણાજ આવતી હોશે.” પાહત્રી ધીમા અવાજે બોલ્યો.

“મને મોટો શક છે. હું તો ધારું છું કે એવણુ કદીખી પાછાં આવશે નહી. મીઠ પેસીકાકા, આ જવાન ખાનુ સાથે તમારો સંસાર તદન નીશકળ ગયોછ, જે કે એમ કેહવાની મને જરાખી સત્તા નથી.”

“અલભત નથીજ.” સુનઈ ખેલી.

ત્યાર પછી ડોક્ટર નરીમાન ત્યાંથી ધસારાળું ચાલી ગયો. તે ભાઈ બહેન એક બીજાને મુંગાં ગભરાતથી જોતાં ઉભાં. નવ વાગી ગયા હતા, તોપણ દીનાનો પટ્ટો હતો નહીં. આખરે પાહલીની ધીરજ ખુટી.

“સુનઈ, હું હવે જાઉં છું” તે આખરે બોલ્યો.

અને આ વેળા સુનઈએ ટાંગો ઉતારીને જોડાવી આપવામાં પાહલીને મદદ કરી.

હવે વાંચનાર, પાહલીએ તે દીવસ કેવી રીતે ગુજાર્યો એ કેહવાની કાંઈ જરૂર નથી. પોતાની ગુમ થયેલી બરીની શોધમાં પાહલીએ ત્યાર પછીનાં કેટલા દહાડા અને અઠવાડયાં રખડી ભટકાને ગુજાર્યાં, અને તેમાં તેને કેટલી કુતેહ મળી, એ સઘળું દરસાવવું ફેકટ છે. દીના માટે દર દીવસે તેનો ખ્યાર અને ગુસ્સો વધતો ગયો, તે સાથે, તેની આંખમાં ખાડા પડવા લાગ્યા. તેનું ચીત ચક્રભ્રમ થઈ ગયું, તેનું કામ અને ખેતર હવામાં સઘળું વખાતું થઈ ગયું. તે સુનઈને પણ ભુલી ગયો. અસ. દીનાનાંજ વીચારમાં તે રાત દીવસ હાય શોસારો કરવા લાગ્યો.

દીના ગયા પછી ત્રીજે અઠવાડયે, પાહલી પેલા હીજ્જ તાડી-વાળાનાં ઝુંપડાં આગળ જઈ પોહચ્યો. હીજ્જએ તેને દીના મેદાનમાં કેવી રીતે પડેલી મલી આવી હતી, ત્યાર પછી તે તેણીને કેવી રીતે ધરે લાવ્યો હતો એ સઘળું પાહલીને કહી સંભળાવ્યું; જ્યારે પીલમએ આંખમાં આંસુ સાથે, દીના તેણીને છેડલી વેળા કેવી રીતે મલી હતી, તેણી કાંઈપણ ખોરાક લીધા વગર આલી ગઈ હતી, તેણીએ પોતાનાં બચ્ચાં માટે કેવી રીતે વીલાપ કર્યો હતો, એ સઘળું પાહલીને કહી સંભળાવ્યું, ત્યારે આ હકીકત સાંભળીને પાહલી ઘેલો દીવાનો થઈ ગયો.

“એજ મારી દીના હતી” પાહલી આખરે બોલ્યો “પણ તેણીનો દીકરો તો હજુણ જીવતો છે. એ દીજ, તમે જો મને એનો પત્નો મેળવી આપશો, તો હું તમને મારી સઘળી દોલત આપી દેવા તૈયાર છેઉં.”

આહ, આંચ તો ઘણી નજીવી બેટ હતી. દીનાને શોધી આપવા માટે તે પોતાની જીંદગી પણ આપી દેવા તૈયાર હતો. તેણી મુંઝમ ગમ છે એ સીવાય તેઓ પાહલીને કાંઈપણ વધુ યત્નથી આપી શક્યાં નહી.

પાહલી મુંઝમ આવ્યો. તેણે પોલીસને ખબર આપી, આત્મક ડીટેક્ટીવો રોક્યા, પણ દીનાની ઘણનસલજ કેડે હતી નહિ. અડવાડ્યાંઓ સુધી પાહલી મુંઝમમાં દમકયા કાઢ્યો, તે દીવમનાં બમે વખત પોલીસ રેશન ઉપર જવા લાગ્યો. પણ નહિ, આંચ મહાન ડીટેક્ટીવો એક અદાર વરસની છોકરનો પત્નો મેળવવા તદ્દન નીશફળ ગયા, જ્યારે દર દીવસે પાહલી તેઓની ઓશીસમાં જતો, ત્યારે તેઓ સઘળા ગંભીર ચેહેરે તેનું સમજતા હતા, પણ બીજી બાજુ તેની પીડ ફરતાં તેઓ હસીને આપસ આપસમાં બોલતા કે—

“આંચ કેસ તદ્દન કલીઅર છે. દોસ્ત એક બુઢો ઘણી અને તેની ખુશસુરત મોહરદાર એનું પરીણામ શું આવે એ વીચારવું ઘણું સેહલ છે.”

આખરે પાહલી સુરત પાછો ફર્યો, અને પોતાનાં ભાઇનો ગંભીર લેવાઈ લુતાઈ ગયસો ચેહરો જોઇને સુનઈ પણ બે દગલાં પાછળ હડી.

“સુનઈ, મારી બેરી મને સદાને માટે છોડી ગમજ. તે બોલ્યો.

“બદકાર, બેવફા, કમજત” સુનઈ બોલી “હવે જો એ રાંત આપણા બારણા આગળ રોટલીનાં એક તુકડા માટે તવલીને મરી જાય, તોખી મને એની જરાખી ક્યા લાગશે નહી.”

“એ ચાલી ગઈ, અને મારી તેમજ મારાં આંધ નિદોષ ખચ્યાં ઉપર બેઆંખરનો કલંક સુકી ગઈ.” પાહલી ઉશકેરાઈને બોલ્યો “ઓ ખુદા, જો જીવતી હોય તો મને એને શોધી કહાડવા મદદ કર, કે જોથી હું મારું નામ, આખર અને દોલતને ધુળધાણી કરનારને તેનાં વાજખી ફેજે પુગાડું.”

પ્રકરણ ૨૩ મું.

લગનની વીટી.

દીનાં હીજ તાડીવાલાનાં ઘરેથી નીકળી ત્યાં સુધી તેણીને કાંઈપણ ધારતી હતી નહિ, કે તેણી કેટલી હદ સુધી લાચાર હાલતમાં આવી પડી હતી. આખરે સ્ટેશન ઉપર પુગતાં તેણીને જાન આગ્યું કે જો કદીખી તેણી એકલે હાથે આ દુન્યાની લડત ચલાવા સામર્થ્યવાન થાય, તો તે પૈસાની મદદથીજ હતું. પાહલી વારંવાર તેણીને બે પાંચ રૂપ્યા “દીના આય તારા અંગત ખરચનાં છે” કરીને આપતો હતો, અને તે પૈસામાંથી જ્યારેખી દીના પોતાનાં શોખની કાંઈ ચીજ ખરીદતી હતી, ત્યારે સુનઈ અને તેણી વચ્ચે ઝગડો લાગવાથી, દીનાએ કાંઈપણ ખરીદવાનું માડી વાળ્યું, અને જો પૈસા તેણીની પાસે એકઠા થવા લાગ્યા.

તે કેટલા હતા તેનો તેણીને કાંઈ ખ્યાલ હતો નહીં, પણ હમણાં સ્ટેશન ઉપર ડીકાટ લેવા પોકાટ કહાડતાં દીનાને માત્રમ પડ્યું કે તેણીની સઘળી પુંજ રૂપ્યા દસની ત્રણ નોટોમાં સમાઈ ગઈ હતી. ત્રીસ રૂપ્યા ! આહ-આય ત્રીસ રૂપરડી—દુન્યાની દયા ઉપર રખડતી થઈ ગયત્રી એક લાચાર છોકરી માટે શી ખીસાદ હતી ? તોપણ દીનાને મનસે આ એક મોટી દોષત હતી, હાલ તુરત તેણીને મુંઝવેનાં મોહલાઓમાં ભુખે મરતી બચાવી લેવા માટે આ ત્રીસ રૂપરડી એક હાથીનો પગ હતો. બસ, હવે તો તેણીનો એકલો સંતોશ એ હતો, કે દરપગે આ ત્રેન તેણીને પોતાનાં કંગાળ ઘરથી દુર ઘસડી જતી હતી, પોતાનાં ધણીથી છુટી પાડતી હતી, કે જે તેણીને કોઈ બીજી રીતે સુરત લઈ જઈ નહિ શકવાથી તેણીને પરણ્યો હતો, જેને પોતાની બેરી કરતાં બહેન વધારે બહાલી હતી, જેને પોતાનાં મરવા પડેલા દીકરા આગળથી હાંકી કહાડવા પોતાની બહેનને મોકલાવી હતી ! તેજ ધણી આગળ હવે તેણી પાછી જાય, તેનું નામ ધરાવે ? આ નહીં એનાં કરતાં તો એક હજાર મોહત વધારે બન્નાં ! આ વિચાર કરતાં દીનાનાં અંતરણમાં જોશબર થોકા પડવા લાગ્યા, તેણીનું લોહી ઉકળી આવ્યું, તેણીનાં મગજમાં પોતાને થયલા ગેર ઈનસાફ માટે બંડ જાગ્યું. અલગત હવે તો તેઓને છોડી આવવામાં તેણીએ નેક કામ કીધું હતું, અને પ્રીય વાંચ-ચનાર, આ વિચાર અભાગણી દીના માટે એટલો તો મીઠો હતો, કે પોતાની ગમે એવી હાલત છતાં તેણી સેહજ હસી.

“હું મારા પપાને ચાહતી હતી. પણ તેવણ ગુજરી ગયા; હું મારા શ્રીરામને ચાહતી હતી, તે પણ ગુમ થયોજ, અને હવે બધાં સુધી હું જીવતી છું, ત્યાંસુધી હું કોઈની ઇનશાનને કદીખી ચાહવાસ નહિ” દીનાએ સોગંદ લીધા.

ગરીબ દીના, જે આંખ જ શોગંદ તેણીએ જાવેદાન સુધી યાદ રાખ્યા હતા, તો હવે પછી તેણીની જીંદગીમાં જે બીજી મોટી ઉઠ્ઠાપાડા થનાર હતી તે કદીખી થતે નહિ. તે મુસાફરી ક્યારે ખતમ થઈ, તે દીનાને યાદ હતું નહિ. તેણીએ પોતાની સાંમે ત્રેનમાં ખેડેલાંઓની આતુર ચશ્મો તેણીની તરફ ટીંગાઈ રહેલી જોઈ હતી નહિ. અથવા તો તેઓનાં દયામણા ડીકાઓ સાંભળ્યા હતા નહિ.

“આટલી ખુબસુરત પણ આટલી દુખી, એ કાણ હશે?” દીનાની સાથનાં ઉતારોએ બડબડતા હતા.

આખરે મુંબઈ આવતાં જ્યારે તેણી ઓરેડાનાં સ્ટેશન ઉપર ઉતરી, ત્યારેજ તેણી પોતાની ખરી હાલતથી વાકેફ થઈ, ત્યારેજ તેણીને માલમ પડ્યું કે આવી રીતે એકલી હયાં સુધી ચાલી આવવામાં તેણીએ મુખાઈ કીધી હતી. ખરે, હવે તો નવ્વાણું ત્યાં ભર્યા સો. તેણી એટલી તો ગભરાઈ ગઈ, કે એક વેળા તેણીએ “રતન મમાં” આગળ મારું જે જવાનો વિચાર કર્યો. પણ ત્યાં પાહલી ખબર કાઢતો જરૂર આવશે એવી યાદ થતાં, દીનાએ તે વિચાર તુરંતજ બાબુએ મેલ્યો. તેણી સ્ટેશન ઉપરથી બહાર પડી, અને કાંઈપણ ચોક્કસ વિચાર વગર આગલ ચાલવા લાગી. હવે તેણીને એક નવી મુશ્કેલીનો ખ્યાલ આવ્યો કોઈ તેણીનું નામ પુછે તો શું આપવું? ખચીત દીના પેસીકાકાનું નામ વાપડવું એમાં તો સાવ હેમાક્ત હતી, અને દીના વાહડયાનું તેણીનું આગલું નામ પણ તેટલુંજ જોખમભર્યું હતું.

“હું મીસ દીના મેહતાનું નામ ધારણ કરશ” તેણી બોલી.

અને આ હડાવ સાથે તેણીનો પાહલી સાથનો એક બીજો સંબંધ તુટી ગયો. તેણીએ તેનું નામ વટીક પણ નાખ્યું ક્યું હતું. પણ તેણીનાં લગનનો માંડ તો હજી જોવા ને તેવોજ

હતો. તેણી તે છોડી આવી હતી છતાં કાયદા, ધર્મ અને ખુદાની નજરમાં તો તેણી પાહલીની હકદાર ધણીઆણી હતી. ઓ-ઓ પરેલની અગીયારીમાં તેણીને ઘણાજ ગંભીર સોગંદ આપનાર પેલા દસ્તુરજીનુંખી ખુદા શું બલું કરશે?

“કાંઈ નહી” દીનાં મનસે બોલી “હું મારુંદુઃખ સુરત સીવાય હયાં વધુ આશાણીથી સહણુ કરી શકશ. સુરત સીવાય હું મારી ફરજ કેટેખી બગવવી શકશ, સુરત સીવાય મારી ધીરજ કેટેખી રાખી શકશ, અને સુનઈ અને પાહલી સીવાય હું કોઈનીખી તાબે-દારી કરશ, કોઈને પણ ખુશી રાખી શકશ.”

આવી રીતે દીનાએ પોતાની જીંદગીમાં એક બીજી મોટી ભુલ કીધી, કારણ આપણને આપણી ફરજ, જે ઠેકાણે તે કીરતારે આપણને મુકયાં હોય ત્યાંજ બગવવી ઘટારત છે, અને નહિ કે આપણી મરજી પડે ત્યાં. પણ દીનાને આવી શીલસુશી સીખાડનાર કોઈપણ હતું નહિ. જ્યારે પાછલાં વરસોમાં તેણીની જીંદગીનો સઘળો એન્ટખામ લેવામાં આવ્યો ત્યારે દીના પોતાની બોલાઈ અને નીર્દોશપણને લીધે જગની ખત્રીસીઓં ચઢતાં બચી ગઈ હતી.

આ સઘળો વખત દીના પોતાની હાલતનો સેહજ પણ ખ્યાલ કરવા વગર જાણે સ્વપ્નું જોતી યાહોમ ગમે ત્યાં અને ગમે એમ આગળ વધતી હતી. એકાએક તેણીની તાકાત ગુમ થતી જણાઈ, ભુખ અને ઠાકથી તેણી નસોસ થઈ પડી, અને ત્યારે પોતાની સાંમેથી આવતાં એક જરથોસ્તીને કોઈ રેહવાના મુકામ માટે લાચારીએ પુછી જોતાં, દીનાને માલમ પડ્યું કે તેણી કરેલવાડીની પાંડેની ધર્મશાળા આગળ આવી ઉભી હતી !

વાહ, હજીખી તે દાદાર તેણી તરફ કેટલો મેહરબાન હતો ? શુદ્ધનાં કે હવે કોઈનાં અબ્બણ્યાં છાપરાં હેઠળ રેહવાની ધાસ્તી અને કડાકુટ મીટી મઘ હતી.

દીનાં તે ધર્મશાળામાં દાખલ થઈ. ત્યાંના કારભારી એક ધણેજ દયાળુ ચલસ્થ હતો, અને દીનાનો શીકકો ચેહેરો જોઈને તેણે દીનાને ખાવાપીવાની અને એક જુદા ઓરડાની સમવડ પુરતજ કરી આપી.

“આંચ ચોપડીમાં તમારું નામ શું લખ્યું બાઈ?” દીના ફર પડવા પછી તે કારભારીએ પુછ્યું.

“મીસ દીનબાઈ મેહેતા” દીના ધીમે અવાજે બોલી, પણ તે કારભારી તેણીને જોતો સ્થીર ઉભો રહ્યો.

“મને તમારું નામ જોઈયેછ, બાઈ” તે પાછું બોલ્યો.

“હા, મારુંજ નામ મીસ દીનબાઈ મેહેતા છે”

“મારૂં કરજો બાઈ, પણ તમારા દાખા હાથ ઉપર તો લગનની વીટી છે” તે કારભારી ગુચવાઈને બોલ્યો.

દીના ગભરાઈ ગઈ. તે ખુશ્મુરત ચેહેરો એકાએક લાલ-ચોળ બની ગયો, અને પાછો મોહત જેવો ફીકકો પડી ગયો. પણ જાણે તેણીનો આ ગભરાટ તે કારભારીઓ જોયો નહીં હોય એવી રીતે તે ચોપડીમાં દીનાનું નામ લખીને, ત્યાંથી ચાલી ગયો.

“મને એમ કહેવું નહિ હતું” જતાં જતાં તે કારભારી અપ-ડ્યો “મેં આ બાઈની લાગણી ફેકટની દુખાવીછ. હોશે, આજે તો કેટલીક પારસી છોકરીઓ, શોખને ખાતરખી પોતાનાં દાખા હાથમાં વીટી પેહેરીને ફરેછ.”

આવી રીતે દીના પોતાની વીટી સાથે તે ઓરડામાં એકલી પડી. તેણીએ પોતાની આંગળી તરફ નજર કાઢી. ઓહ, તે ગોળ જણી ચીજને જોઈને દીનાને તીરકારનો એક ઝટકો લાગ્યો. શું તેણી આખાં મુંબઈમાં પોતાની ગુલામગીરીની આંચ સોનાની સાંકળ પેહેરીને ફર્યા કરે? નહિ, કદી નહિ. આંચ વીટી એક ઝેરી

સાંપ મીસાલ તેણીની આંગળીની આસપાસ વીટલાઈ રહી હતી, ત્યારે તેવા એક સાપને દુર કરવો એ તદ્દન મુનસેબ હતું. એ ઉપરાંત તે વીટી એક એવા પ્યારની ઇલાશી હતી, કે જે પ્યાર પાહલી અને તેણી વચ્ચે કદીખી હસ્તી ધરાવતો હતોજ નહિ, અને તેથી આંધ ખોટા પ્યારની એક ઇલાશીને પોતાની પાસ રાખવામા શો ફાયદો ? ખીજીજ પળે દીનાએ તે વીટી પોતાનાં આંગળાંમાંથી ખેંચી કહાડી, અને તે તરફ ટીકીને જોવા લાગી. શું આ વીટી સાથે તેણી પોતાનાં ધણીનો નાશ પણ કરતી હતી ?

“ નહી, હું આંધ વીટી હવે કદીખી પેહેરવાની નથી ” દીના બોલી અને વાંચનાર આવી રીતે તેણીએ પોતાની જાંઘીમાં એક ત્રીજી ગંભીર ભુલ કીધી “ હું એને એક દાખડામાં મુકીને સુરત મોકલી દેવશ.”

દીનાએ પોતાનો બોલ પાળ્યો. પોતાનું સાસરું છોડી આવવા પછી બરાબર મહીને દીવસે પોસ્ટ મારફતે પાહલીને એક પારસણ મળ્યું, અને તે ઉખેડીને જોતાં તેમાંથી સોનાની એક વીટી નીકળી. પાહલી તેને બારી આગળ ઉઘસમાં લઈ જઈને તપાસવા લાગ્યો.

“ હા, આંધ દીનાનીજ વીટી છે ” તે આખરે બોલ્યો “ એને હવે ઠાવી રાખજો સુનઈ. જે કદીખી હું મારી બૈરીની આગળ મરી જાઉં, તો આંધ વીટી મારી ગેહાંણુ પરખી સાથે મુકજો, સુનઈ, કે જેથી મારી ચંડાળ બૈરી મને કેટલી હદ સુધી બેવફા થઈશ, એવી ખોદાયજીની ખી ખાત્રી કરવા હું આંધ વીટી તેવણુને દેખાડું.”

પ્રકરણ ૨૪ મું.

નોકરીની શોધમાં.

બીજે દીવસે સદવારે તે ધરમશાળાનાં કારભારીએ દીનાના આંગળાં ઉપરથી પેલી વીટી ગુમ થઈતી જોઈ.

“ મેં ધાર્યું 'તું' તેજ થયું ” તેણે વીચાર્યું “ આ છોકરી પરણેલી છે કે કુવારી એ કેલવું અશકત છે. ”

આહ, તે દીવસ દીનાને માટે એક યાદગાર દીવસ હતો. અરેખર, પોતાની મરજી માફક ગમે તે ચીજ કરવામાં કેવી મોજ સમાઈ હતી ? હવે તેણી મોડી યા વેહદલી ગઈ હતી, એ વીશે ટપકો આપવા ત્યાં કોઈ હતું નહીં. સુનક તેણીની સાંમે થવા, ગુસ્સો કરવા, સતાવવા, તેણીથી દુર હતી, અને જો કે હમણા દીના સુખી તો હતીજ નહિ—કારણ શીરોઝનાં ગુજરવા પછી તેણીને સુખ ક્યાંથી મળે—તોપણ પોતાનાં છુટાપણા અને સ્વતંત્રતાનો ખ્યાલ કરતાં દીનાં સહેજ ખુશી થઈ.

“ અરે આટલો વખત મેં આવી જાંદગી કેમ લઈ ચલાવી ? ” તેણીએ વીચાર્યું.

દીનામાં કાંઈ નવોજ જુરસો ઝરપા થયો. તેણીનાં લગનનું કાળું વાદળ હવે લગભગ વીખેરાઈ ગયું હતું, તેણીની સઘળી મુશકેલીઓ દૂર થઈ હતી—અસ હવે તો કેડે નોકરી મેળવીને આખર દરકારથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવવાનો એકલો સવાલ હતો.

નોકરીનો ખ્યાલ થતાં દીનાં ચોંકી. તેણી એક ગવરનેસ અથવા કોઈનાં કપેનીઅન તરીકે કામ બજાવી શકશે કે ? આ સવાલો દીનાએ વારંવાર પોતાનાં મનને પુછ્યા કીધા. તેણીની

સામે તે દીવસનું “જમે” પડેલું હતું, અને તે ઉપાડીને વાંચવા પછી, દૈવયોગે તેમાંથી તેણીને લાયકની નીચલી ત્રણ જાહેર ખર્ચ મળી આવી.

કોલાએ કોઝને ઉપર લેડી આઠમાય એસ્કીને પોતાનાં બે છોકરાઓની સંભાળ લેવા એક ગવરનેસ જોઈતી હતી. બીજી, વાલકેશ્વર તરફ બાઈ શીરોનખામ સ્થાણાને પોતાની આર વરસની છોકરી માટે એક મ્યુઝીક ટીચર તેમજ કંપેનીઅનની જરૂર જણાઈ હતી, અને ત્રીજી વાંદરે પાલી હીલ ઉપર લકવાની બીભારીથી અડી ગયેલાં મીસીસ વાહડયાને એક ખુશ મીઝજી કંપેનીઅનની અગત હતી.

દીનાએ આ ત્રણે જણાઓનાં નામ અને એડ્રસ ઉતારી લીધા, અને તેઓ સઘળાં આગળ જવાનો તુરતજ વીચાટ કર્યો.

તેજ દીવસે ખપોરનાં કોલાઆ તરફ આવેલા એક કુશાદે ખંગલાનાં દ્રોષંગ રૂમમાં ઉઘા દમે બારણા તરફ નજર રાખીને દીના મેહતા બેઠી હતી. થોડા વખતમાં તે બારણાંનો મખમલી પરદો ઉંચકાયો, અને એક ઘણાંજ શકમંદ ઉમરના બાનું તેણી સામે આવી ઉભાં.

દીના તેવણને સેફહેંડ કરવાં ઉભી થઇ.

“હું તમને ખોટી કરવા દક્ષગીર છેઉ” તે બાઈ બોલ્યાં “તમે મારી જાહેર ખર્ચનાં જવાબમાં આવ્યાંછ ?”

“જી હા” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

“પણ તમે શું ખરેખર નોકરી કરવાજ ધારોછ ?” તે બાઈ દીનાને ખુબસુરત ચેહેરો જોઈને શંકાથી બોલ્યાં.

“જી હા, મને નોકરની ધણી જરૂર છે” દીના નીચી નજરે બોલી.

“હું અજાબ થાઉંછ કે તમારા આટલા ખુબસુરત ચેહેરા છતાં

તમુને નોકરી કરવાની શા માટે જરૂર પડી? તમે આંખ તમારો ખુબસુરત ચેહેરો ક્યાંથી ખરીડ્યોછ? ”

“હું-હું તમને સમજી શકતી નથી ” આ અઝગમઝગ જેવાં સવાલથી દીના ગુચ્છવાઈ જતાં બોલી.

“ નહી સમજતા? મરેરે, સમજી શકતીની કોતા-લીને લીધેજ આપણી ટ્રામમાં બધી ગરીબાઈ વધી પડીછ, ” તે વીચીત્ર બાઈ બોલ્યાં “ હું એમ પુછુંછ કે તમે તમારો ચેહેરો આટલો ખુબસુરત બનાવવા કેઈ જાતનો સાબુ, કોશમેટીક, લોશન, પાઉન્ડર, કલર, ક્રીમ વગેરે વાપડોછ, અને તે સધળું ક્યાંથી ખરીદોછ? ”

“ હું મારા ચેહરાને માટે ફક્ત થંડું પાણી વાપડુછ ”

“ થંડું પાણી ! એહ, ફક્ત પાણીએ આવો ખીલતો ગોલાખ જેવો ચેહરો થતો હશેખી કે ? ચાલો જોડ, હવે દાહ્યાં થઈને મને તમારા ચેહરાનો ભરમ કહી દેઓની તો ! ”

“ બાઈજી, મેં તમુને ખરેજ કહ્યુંછે ” દીના બોલી

“ તમારી મરજી ” તે બાઈ દલગીર અવાજે બોલ્યાં “ હવે આપણે ખીજનેસની વાત ઉપર આવ્યે. જોવની, મને મારા બે નાનાં છોકરાઓ માટે એક ગવરનેસ જોઈએછ. જીભર, છોકરાઓ જરા તોફાની છે, અને તેથી શરૂઆતમાં તમુને જરા બદ્દસે નહિ; બાળુ હું ધાડછ કે એ લોકો કોમનાં આંકોશમાં રહ્યા પછી જરૂર સુધરશે ખરા. હું તેઓ જેખી માંગેછ તે સધળી તરેહવાર ચીજો અપાઉંછ, તેઓનો એજીવી બોલ પડતો મુકતી નથી, તોખી જીભર, માયને તો જરાખી મંચક આપતાજ નથી. ”

“ મોટે ઘેરનો લાડ ” દીના બોલવા જતી હતી, પણ તેને બદ્દસે સારે નશીએ બોલી કે “ હું તમુને મદદ કરવા તૈયાર છું ”

“ પણ તમે અને તમારું નામ શું કહ્યું ? હું જુલો ગઈ ”

“જી મારું નામ નીસ મેહેતા છે.”

“હીક, માસ મેહેતા, ત્યારે હું તમને મહીને દીવસે ખાવાપીવા અને રહેવા સાથે રૂપીઆ ત્રીસનો પગાર આપશ, તમે કમુલ છેવો.”

“હું કમુલ છેઉંજી દીના એક દયકાં સાથે બોલી.

“અને હવે ફક્ત એકજ ચીજ મને તમને પુછવાની બાકી છે. હયાં નોકરી રેહવા માટે તમે મને કાઠની ઓળખ આપી શકશો? ખચીત તમારો ખુશસુરત એહેરો જોઈને ઘણાકો વગર માંગવે તમારી ઓળખ આપવા તૈયાર થઈ ગયા હશે.”

“જી મારી પાસે કાઠની ભલામણ નથી, હું કાઠને ઓળખતી નથી.” દીના ધીમાં અવાજે બોલી.

“ભલામણ નથી ! ત્યારે તમે આઅરદાર છેઓ એ હું કેમ જાણું ?”

“હું રીસપેકટેબલ છેઉ” દીના મગરૂરીથી બોલી.

“ત્યારે તો ભલામણ વગરનાં રીસપેકટેબલ બાઈતી મને જરૂર નથી.” અને એટલું કહીને તે બાઈ દીનાને ત્યાંજ મુકીને ઘડાકાખંધ ઉડીને ચાલી ગયાં.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

નવી ઓળખ—નવો અનુભવ.

અરેરે નાસીપાસી, તુ કેટલી જલ્દમ અને કઠોર છે. રૂપ્યા ત્રીસનાં નજીવા પગારે, જ્યારે તેણી નોકરી મેલવવાની અણી ઉપર હતી, ત્યારે છેલ્લા એક નધારેલા સવાલથી દીનાની

સઘળી આશા જમીનદોરન થઈ ગઈ. આ બાઈ તેણી કોઈની ઓળખ નહીં આપી. શકવાથી છછણી પડ્યાં, અને વળી, તેણીને એક આખરદાર અમલા તરીકે ગણવાને પણ સાધ નાં પાડી ! દીનાં માટે આ નવોજ અનુભવ હતો. હવેજ તેણીની ખાત્રી થવા લાગી, કે આવી રીતે દુન્યામાં તદ્દન એકલી અદુલી થઈ જવામાં, તેણીએ પોતાને માથે મોટા જોખમ ખેડી લીધો હતો. આ બાઈએ તેણીને ઘણીજ ખુશસુરત જણાવી હતી, પણ તે ખુશસુરતી, તેણીની મુશકેલીમાં હમણા એક નડતર સમાન થઈ પડશે, એવી દીનાએ કદી પણ વકી રાખી હતી નહિ. હવે તો તેણીએ સાવચેત રેહવું જોઈએ, પોતાનાં ભક્તોનાં નામ અને ખુદાનાં ખોદને ખાતર તેણીને દુન્યાની તમામ લલચોથી ચેતીને ચાલવું જોઈએ, મરદોની સંગાતથી દુર રેહવું જોઈએ, કારણ કે આવા ઠડાવો કરતાં દીના સારી રીતે સમજતી હતી કે બદમાશો સોનાં કરતાં ખુશસુરતી તરફ વધારે જલદીથી ખેંચાઈ આવે છે.

તેજ વેળાએ દીનાએ બાકીનાં બીજા બે ડોકાણે નોકરીને માટે “ ત્રામ ” કરવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો. પણ પોતાનાં ગુજરાનનાં સાંધનોનો પાછો ખ્યાલ થતાં તેણી તે બંને ડોકાણે જવા તક્યાર થઈ.

“ કાંઈ નહિ, મારે હાંમત નહિ હારવી જોઈએ ” તેણી બડબડી. અને તે મુજબ દીના કોલાએથી વાલકેશ્વર તરફ પેલાં બીજાં બાઈની શોધમાં નીકળી. આખરે પુછપરછ કરતાં તેણીને પત્તો મળ્યો. તેણી એક કુસાદે અંમલાનાં કંપાઉડમાં દાખલ થઈ, અને થોડાજ વખતમાં એક દયાળુ દેખાવનાં બાઈની રૂબરૂમાં જઈ ઉભી.

“ તમે મારી જાહેર ખબર વાંચીને આવ્યાં છો ? ” તે બાઈએ પુછ્યું.

“જી, હાજી” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

“જોવની મને મારી ખાર વરસની દીકરી માટે એક મ્યુઝીક ટીચર તેમજ એક કંપેનીઅન જોઈએ છે. એ માટે તમારી લાયકાત શું છે?”

“જી, મને પ્યાનાપર સારી પ્રેક્ટીસ છે, હાઈદુસ્તાની મ્યુઝીકનું સાધારણ જ્ઞાત છે, પણ ટ્રોઈઝમ અને પેન્ડીંગની ખાસ-તમાં હું જરા વધારે કુશળ છેઉં” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

“તમુને અંગ્રેજી વાંચતાં લખતાં આવડેછ કે?”

“હાજી, મેં અંગ્રેજી સાત ચોપડી સુધીના અભ્યાસ કરીધો છે”

“હીક, તમારી લાયકાતથી હું તદ્દન સંતોષ પામી છું. બોલો તમુને કેટલો પગાર જોઈશે, મીસ મેહતા.”

“હું તમારી કોઈપણ વાજખી ‘ઓફર’ કમુલ કરશજી” દીનાએ ઉંચા દમે કહ્યું.

“તમારો ચેહરો જોઈને મને તમુને કાંઈ સારી ઓફર કરવા વગર ચાલતું નથી. હું તમુને મહીને દીવસે પોણોશો રૂપ્યાનો પગાર આપશ, અને તેના બદલામાં મારી દીકરીને દરેક રીતની જોઈતી તાલીમ તમારે આપવી જોઈશે. બોલો, તમે કમુલ છેઓ?”

પોણોસો રૂપ્યા? યા પરવર તારા કમીનાં બંદા ઉપર આ કેવી નવાજેશ? હવે વધુ વિચાર કરવા જેવું હોયજી શું?

“હું કમુલ છેઉજી” દીનાં ધુજતા અવાજે બોલી.

“અને હવે આપણી જોઈવણ સંપૂર્ણ કરવા તમે મને કોઈની ઓળખ આપી શકશો?”

ઓહ, વળી પાછો તેજ બયંકાર સવાલ! દીના આ શબ્દો સાંભળીને મોહત જેવી શીકકી પડી ગઈ, અને તેણીમાં આવો

અચાનક ફરફાર જોઈને, તેણીની સાંમે બેઠેલાં બાપ અચ્ચયમ થયાં.

“મારી પાસે કોઈની ભલામણ નથી” દીના ગુંગળાઈ જતાં સાહે બોલી.

“ત્યારે તો ભલાં મનીષ, મને એમ પેહેલેથી એમ કહી દેવું હતું, કે જોયી મારો આટલો બધો વખત ફાકતમાં જતે નહિ.”

“હું તે માટે તમને કાંઈ કારણ આપી શકશ” દીનાએ પોતાનો અચાવ કર્યો “મારા પપા એક આરટીસ્ટ હતા, અને સારા કુદરતી દેખાવોની શોધમાં હમે સઘળે દેકાણે ફરતાં રહેલાં થી હમને કોઈ સાથે ઝાઝી ઓળખ પડી હતી નહિ”

“પણ તમારા પપાનાં બીજા આરટીસ્ટ દોસ્તો તમને ઓળખતા હોવાજ જોઈએ. હા સત્તર, મારા વરનેથી “આરટ” નો ઘણો શોખ છે, અને તેવણ સઘળા આરટીસ્ટોનાં નામનું લીસ્ટ પોતાની પાસે રાખેછ. તમારા પપાએ કોઈ એકઝીબીશનમાં પોતાનાં ચિત્રો મુક્યાં હતાં ?”

“જી હા, આજે જે વરસની વાતપર તેવણે ચાર ચિત્રો મુક્યા હતા” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

“તોપણ મીં મેહતા નામનો કોઈ આરટીસ્ટ હોય એવું મને ધ્યાન નથી. તે છતાં થોભો, હું મારા ઘણી પાસે તે લીસ્ટ માંગી લઉ.”

હવે શું બનશે તે વિશે તરેહવાર અટકલો કરતી દીના ચુપ બેઠી. તે બાપએ પેલું લીસ્ટ ધણુંજ ચીપીચીપીને તપાસ્યું, અને અને આખરે દીના તરફ શકમંદ રીતે જોયું.

“ક્યાં છે, હયાં તો તમારા પપાનું નામ નથી. હયાં તો મીં પીલાવાલા, મીં શીરાઝ વાહડયા, અને મીં બહી એદરસન એ ત્રણેજ નામ લખેલાં છે. મીસ મેહતા, તમે મારી સાથે દગો

રમોછ, તમે મને છેતરીછ.”

દીનાની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. હવે શું કરે? આ બાઈ જોકે બહારથી સખત દીસ્તા હતાં, તોપણ તેવણનો સ્વ-ભાવ ધણો દયાળુ હતો. એવું દીનાને માલમ પડ્યું હતું. શું નેણી તેવણ આગળ કમુલ કરી દેય, કે તેણીનું નામ મીસ મેહતા હતું નહિ, અને આંધ લીસ્ટમાં જણાવેલો શીરોજ વાહડયો તેજ નેણીનો બાપ હતો, નહિ, એ ઉપરથી તો નેણી પરણેલી છે, એવું કમુલ કરવાની તેણીને ફરજ પડશે, અને ત્યાર પછી આ બાઈ પાતાની નાદાન દીકરી માટે, એક ઘર છોડી આવેલી પરણેલી સ્ત્રીને નેણીનાં કંપનીઅન તરીકે રોકે, એ બીજકુલ પનવાળોગ હતું નહિ, તેથી દીના ચુપ બેઠી.

“તમે મને છેતરીછ, મીસ મેહતા” તે બાઈ સખત અવાજે પાછું બોલ્યા “બોલો મને સાચ્યે સાચ્યું કહી દો.”

“મારી ઉપર દયા કરો બાઈ” દીના ફરગરીને બોલી, “હું કમુલ કરું છું કે માઈ નામ મેહતા નથી, તોપણ મારી ખરી કલાણી એવી છે. કે જોણે ખાતર હું માઈ નામ તમુને આપી શકતી નથી.”

“અને તે માટે હું તમુને બોલસ કરતી નથી” તે બાઈ ઉભાં થતાં બોલ્યા “મારી દીકરી માટે એક ભેદી કંપનીઅનની મને જરૂર નથી. રામા-ઓ રામા, આંધ બાઈને બહાર દરવાજા આગળ મુકી આવ.”

આટલું બોલીને તે બાઈ ત્યાંથી ચાલી જતાં હતા, પણ જાણે એકાએક કાંઈ યાદ આવવાથી તેવણ દીના તરફ પાછાં ફર્યાં.

“છોકરી, હું ધાઈ છું કે તું કાંઈ મુશકેલીમાં છે. મને તારી દયા આવેછ. જો તું કદીથી કોઈ દોસ્તની જરૂર પડે, તો એ

લાશક મારી આગળ આવજો, પણ ખબરદાર, તારી જ્યાં ઉપર સમ્યાઈ સાથેજ પાછી આવજો.”

શરમ અને નાસીપાસીથી ઢગઢગતા ચેહરા સાથે દીના તે બંગલામાંથી બહાર પડી.

“હવે ફક્ત એકજ નામ બાકી છે” તેણીએ વીચાર્યું,
“પણ હું ધારંછ કે વાંદરેનોખી મારો ફેરો ફેકડે છે.”

તોપણ પોતાની બની શકતી દરેક તજવીજ કરવા માટે દીના તેજ દીવસે વાંદરે પાલી હીલ ઉપર રખડતી રજળતી ગઈ. ઘણી મુશ્કેલીથી તેણીએ તે બાઈનું એડ્રસ શોધી કહાડ્યું અને પોતાનું નામ તથા કામની વીગત લખી મોકલવા પછી, તેણીને એક સુંદર આરાસ્તે કીધેલા ઓરડામાં દાખલ કરવામાં આવી. ત્યાં એક જવાન બાઈ ધઝીયેર ઉપર આરામથી અળેતામાં હતાં, અને તેવણુની બાજુમાં એક મોટી ટેબલ ઉપર દરેક જરૂયાતની ચીજનો ઢગસો પડેલો હતો.

“આવો માંય” દીનાને જોઈને તેવણુ બોલ્યાં “માફ કરજો સેકહેંડ કરવાને માટે હું મારો હાથ તમુને આપી શકતી નથી. મારું બધું જમણું હાડ લકવાથી અડી ગયુંછ.”

“હું દલગીર છઉંછ” દીના તેણીની બાજુમાં બેસતા બોલી.

“મને એક એવાં બાઈની જરૂર છે કે જેવણુ લખી વાંચીને મારો જીવ બેહેલાવે, મને જોઈતી દરેક ચીજ લાવી આપે અને આખો દીવસ મારી આગળજ રહીને, મારો વખત હસી મોઝીને પસાર કરાવે.”

“હું તમારે માટે એ સંઘળું કરવા ખુશી છઉં” દીના બોલી “પણ બાઈજી, મારે પેહેલ્લેથીજ તમુને એક ચીજ જણાવી દેવી જોઈએ કે મારી પાસ કોઈની બંલામણુ નથી. હું કોઈનીથી ઓળખ તમુને આપી શકતી નથી.”

તે આઠ સેહેજ વિચારમાં બેઠાં.

“મરેરે, ત્યારે તમે આમરદાર છેઓ એ હું કેમ જાણું?”

“હું તે માટે તમને ખાત્રી આપુછ.”

“પણ આજે તો દુન્યાં એટલી પાપી બની ગઈછ કે ગમે એવા સામ્યાના પીરનો પણ કોઈ ભરોસો કરતું નથી,” તે આઠ સેહેજ હસીને બોલ્યાં “તોપણ ફીકર નહિ. તમે મારી સાથે ઘણી બોલાઈથી વાત કીધેલી હોવાથી મને તમારી ઉપર ભરૂશો છે. મને તમારી ઓળખ નથી જોઈતી, કારણ કુદરતેજ તમારા ચેહેરા ઉપર તમારી ચાલચલણનો આબેહુલ છાપ પ્રગટ કીધો છે.”

“તમે ઘણાજ મયાળુ છેઓછ” દીના હેશાનથી તેવણનો હાથ ઝાલતાં બોલી “તમે તમારો વીશ્વાસ એક વાજખી ઠેકાણે મુક્યો છે, એવું હું તમને પુરવાર કરી આપશ.”

“હું ધાડછ”

અને ત્યાર પછી જ્યારે ખુશાલીથી દીનાનો ચેહરો એક તાજાં ગોલાખ મીસાલ ખીલી રહ્યો હતો, ત્યારે તે ઓરડામાં આશરે પાંત્રીસેક વરસનો એક જવાન લગાર ઝડપી કદમે ચાલી આવ્યો.

“ઓ હો, નાજાં, આંચ બેહેશતનું ખુલખુલ તારી આગળ ક્યાંથી ઉડી આવ્યું?” તે દીના તરફ ટગરટગર જોતાં બોલ્યો.

દીના ફગળાઈ ગઈ, જ્યારે પેલી બાઈનો ચેહરો શીકકોફત મારી ગયો.

“આ બાઈ આપણી જાહેર ખર્ચરતાં જવાખમાં એક ઉમેદવાર તરીકે અહીંઆ આવ્યાં છે” નાજાંએ દમમાંજ કહ્યું “પણ હું ઇચ્છુંછ, ફક્ત, કે એક પરાયાં બાઈ માટે તમે જરા વધારે સહનતા ભરેલી ભાશા વાપરતાં શીખો.”

“કેક, ત્યારે તો મને ખી કાંઈ સોહવાતું નહિ હોવાથી હું ખી રોજનાં એ ત્રણ કલાક એવણ સાથેજ પસાર કરશ ” પોતાની બૈરીનાં બોલવા ઉપર કાંઈપણ દરકાર ન કરતાં તે જવાન નફતાઈથી બોલ્યો “પણ હું અજાણ થાઉં છ કે આવા એકરારને નોકરી કરવાની શી જરૂર પડી ? નાણુ, એ અધા નશીબનાં નખરાંનાજ નાચ, કરમની કહાણીનાંજ પ્રતાપ ! ”

“તમે કાંઈ ગુસ્સો કરતાં ના, મીસ મેહતા ” તે બાઈ દીનાના કાનમાં બોલ્યાં “મારા ધણી તો બધું મશકેરીમાંજ બોલેછ. ”

અને ત્યાર પછી પોતાની ધણીઆણીનાં નેણ ફરેલાં જોઈને, પેલો જવાન ત્યાંથી ગુપચુપ વંજે માપી ગયો.

“હું દલગીર છેઉં, મીસ મેહતા કે હું તમને મારે ત્યાં નોકરી સખી શકતી નથી. તમે ધણાંજ જુવાન છેઓ. મને તો કોઈ જરા કંમરે પુગેલાં બાઈ જોઈયેછ. ”

દીના સમજી ગઈ. આ બાઈએ પોતાનો વિચાર શા કારણથી ફેરવ્યો હતો, એ ભરમ દીના તુરતજ ચેતી ગઈ.

“મારૂં નશીબ, બાઈ ” દીના આંખમાં આસુ સાથે બોલી.

“નહી તમે રડો નાં. મારા ધણીની ચાલ સખત વખોડી કહાડવા જોગ છે. ઓ બળ્યુરે મારૂં જીવંતર. જે માટીદાઓજ સ્થાણ સલુકના હોતે તો આજે બૈરાંતું નામ આટલું બધુ વાયડું પડતેખી કે ? આવજો દીકરી, હું તારે માટે ધણી દલગીર છેઉં, અને ધિરુધું કે મારે ત્યાં તુને આજે જે અનુભવ મળ્યોછ, તે ઉપરથી તું ચેતીને ચાલે. ”

“હું તે માટે પુરતી સંભાળ રાખશ,, સાહેબજી ” દીના બોલી.

એકવાર ફરીથી તેણીનું નરમ હૃદયું ભરાઈ આવ્યું. તે ચાલતું ગોયા ઠંબ થઈ ગયું, અને જ્યારે તેણી ખતીને વખતે પેલી ધર-

મશાળામાં ફક્ત સહવારનાં ચાહેના ગોટ પર ભુખી તરસી પાછી જઈ પુગી, ત્યારે તેણીને સહવારની ગયત્રી છેક સાંજે આવેલી જોઈને, તે ધરમશાળાનો કારભારી પણ જરા વમાસણમાં પડ્યો.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

“રામ રાખે તેને કોણુ આખે.”

“આંધ દુન્યા કેટલી દગલખાજ છે,” પોતાનાં ઓરડામાં એકલી પડતાં દીના બોલી “આખો દીવસ રાખડવા છતાં કાંઈ સેવટજ નહિ આવ્યું, ખરેખર, હવેજ હું સમજી શકુ છ કે મારા પપા મને તદ્દન એકલી મુકી જવા અગાઉ, કોઈ દોસ્તનાં હાથમાં સોંપી જવા એટલા આતુર કાંઈ હતા.”

દીના વિચારમાં બેઠી. આ ત્રણે ઠેકાણેથી નાસીપાસ થવા પછી, તેણીને એવું લાગ્યું કે જાણે હવે જીંદગીનાં દરવાજા તેણીની પાછળ બંધ થઈ ગયા હતા. તોપણ પોતાની કોશિશ ચાલુ રાખીને કોઈપણ નોકરી મેલવવી જોઈએ, નહિ તો ભુખે મરવાનો સોદો હતો. તેણીનાં રૂપ્યા ત્રીસમાંથી હવે ગણત્રીનાંજ બાકી હતા, અને તોપણ સુરત જવાના કરતાં દીના ગમે એવી લાડભારી અને ભુખમરો ખમીને મારગે લાગવા વધારે ખુશી હતી.

ખીજ સહવારે દીના પોતાની બેચેન હાંધમાંથી બીજાર થવા પછી. નોકરી માટે બીજા ઠેકાણે શોધ કરવા જવા તઈયાર થઈ, પણ સધળે ઠેકાણેથી તેણીને એકજ જવાબ મળ્યો-તેઓ સધળાં-ઓને કોઈની ઓળખ અને ભલામણ જોઈતી હતી.

આવી રીતે દીવશો પાછળ અઠવાડયાઓ વહી ગયાં, તોપણ શરીરના સાંધા અકડી જાય ત્યાં સુધીની દીનાની રખડપતીનો કાંઈપણ ફતેહમંદ નીવેડો આવ્યો નહિ. તેણીએ થોડો વખત વેચાતું ભરી શીવીને જેમ તેમ પોતાનું ભોગવી લીધું, પણ થોડાજ વખતમાં તેણીને માલમ પડ્યું કે આવી રીતે પોતાનું ગુજરાન કરવા માટે મેહેનત અને વખતનો કીંમતી ભોગ આપવા છતાં, માંડ માંડ પાંચ પધસા છુટતાં હતા. દીનાની ધીરજ ખુટવા માંડી. આખરે તેણીને એક વિચાર સુજ્યો. તેણીનાં બાપે તેણીનાં પીકચરો વખાણ્યા હતાં, તો કાંઈ નહિ હમણાં તેનાં પીકચરો વેચીને તેણી પોતાનું ગુજરાન ચલાવી શકે ?

આ વિચાર અમલમાં મેલતાં દીનાનો ઝાઝો વખત લાગ્યો નહિ. તુરંતજ પોતાનાં ફાજલ પડેલા પધસામાંથી તેણી દ્રોણગનો સઘળો અસમાજ ખરીદી લાવી, અને તે ઉપર રાત દીવસ મેહેનત કરીને એક વોટર કલરની સુંદર જોડી તૈયાર કરી નાંખી. ગરીબ બીચારી, આ પીકચરો તરફ જોતાં તેણીએ એવું વિચાર્યું, કે હવે તેણી એક સારી જોવી રકમ પેદા કરશે. આ બંને પીકચરો એક ગીનીની અંદર તો વેચાઈ શકશેજ નહિ, અને આવી રીતે જો તેણી દર અઠવાડયે ફક્ત એકજ ગીની કમાય, તો વેલ, તેણીની જીંદગી જીવવા લાયક બની શકે ખરી ! દીના તે પીકચરો વેચવા લઈ ગઈ, અને અનેક દુકાનો ફરવા પછી, તે ચીત્રો સાથે પાછી બહાર નીકળતાં દીનાનો આશાવંત ચેહરો કરમાઈ ગયેલો જોવા, અફસોસ ત્યાં કોઈપણ હાજર હતું નહિ. સઘળે ઠંકાણે એકજ જગ્યાએ હતો-તેઓ પાસે ઘણાં પીકચરો વેચવાનાં હતાં, જયારે ખરીદનાર ઘણાજ જુજ હતા. અલગત આ પીકચરો ઘણાં સુંદર હતાં, તોપણ લોકો આજે “ આરટ ” ની કદર પીછાણતાં હતાં નહિ, તેઓ તો. પોશાક નાટક સીનેમેટોગ્રાફ અને ખાણી પાણી

પોતાનાં દોહ્યાં રેડી દેતા હતાં !

એક દુકાનદારને તેણીનો સોઢાતુર ચેલરો જોઈને દયા લાગી. તેણે પોતે તો આ ચીત્ર ખરીદવાની ના પાડી, તોપણ જો તેણી આ પીકચરો, તેની દુકાનની બારીમાં ટાંગવા માટે મુકી જશે, તો વળી કોઈ ધરાઈ આવતાં તે પોતાનું બનતું કરશે, એવું દીનાને સમજાવ્યું. દીનાને સહેજ આશા મળી. આ પીકચરો જો બારી આગળ મુકવામાં આવે, તો કદાચ તે વેચાવાનો સંભવ હતો. અને આ દુકાનદારને ઘડી ઘડી તકલીફ નહિ આપવાના ખ્યાલથી, દીના દર સહવારે બહારથીજ તે દુકાનની બારી આગળથી પસાર થઈ જતી હતી. આહ, તેણી તે તરફ એટલી તો આતુર નજરથી જોતી હતી, કે જાણે તે પીકચરનાં વેચાણ ઉપર તેણીની છાદગીનું ત્રાજવું લટકતું હતું. આખરે એક દીવસે સહવારે દીનાએ પોતાની બારે અગ્નયખી અને ખુશાલી વચ્ચે પોતાનાં ચીત્રો બારી આગળ દીઠાં નહિ. એકપણ તેણી બહાર વિચારમાં ઉભી, પણ તેટલામાં તે દુકાનદારની તેણી ઉપર નજર પડવાથી, તેણે દીનાને તુરત અંદર બોલાવી.

“બાઈ તમારાં પીકચરો ગઈ કાલે વેચાયાં છે” તે દુકાનદાર દીનાને ખુરસી આપીને બેસાડતાં બોલ્યો “એક તવંગર બાઈએ તમારાં બંને પીકચરો રૂપ્યા ત્રીસની કીંમતે ખરીદ્યાં છે. આ રહ્યા રૂપ્યા.”

“થેંકયુ” દીના બોલી

“બાનું, મને તમારી ઘણીજ દયા આવેછ. હું રોજ સહવારે તમને આ બારી આગળથી પસાર થતાં હયાં બેઠો બેઠો જોતો હતો, જો કે તમે તો તે વીશે તદ્દન અંજાણ હતાં. ગુસ્સો નાં કરતાં બાનું, પ-પણ તમે કોઈના એક કંપેનીબન તરીકે નોકરી રહી શકશો?”

“ જુ દા, એવી નોકરીની તો હું આજે કેટલો વખત થયો શોધમાંજ છેઉં,” દીના ધુજતા સાંદે બોલી.

“ ત્યારે તો મેં તમારું ભલું કીધુંજ આછ. જે આછએ તમારાં આ ચીત્રો ખરીદ્યાંજ, તેવણે મારી પાસેથી તમારું નામ માંગવાથી મેં તે આપ્યું, અને માફ કરજો, બાનુ, સાથે સાથે તમારી, હું જાણુંજ એટલી હકીકતથી પણ મેં તેવણને વાકેફ કીધાં. આ ઉપરથી તે આછએ પોતાને એક લેડી કંપેનીઅનની જરૂર જણાવી અને તેથી તમારે માટે પોતાનું નામ અને એડ્રેસ અને આખી મયાં છે. આ રહ્યો તેવણનો કાર્ડ.”

દીનાએ તે કાર્ડ પોતાનાં હાથમાં લીધાં.

<p>લેડી મેહુરબાઈ જસાવાલા</p> <p>રેશન મેહુલ.</p> <p>વાલકેશ્વર.</p>

“ તમે ત્યાં જવા રાજી છો ?” તે દુકાનદારે પુછ્યું.

“ મોટી ખુશી સાથે” દીનાએ જવાબ આપ્યો. “ બાઈ, હું એકવાર ફરીથી મારાં અંતરણનાં ઉંડાણમાંથી તમારો આભાર માનું છું, અને જે આંખ નોકરી મેલવવા હું નશીબવંત નીવડશ, તો યાદ રાખજો કે તમે એક એવી દુખી બાઈની સેવા બજાવી છે કે જેને માટે તેણી પોતાની જીંદગીની છેલ્લી ઘડી સુધી તમારો ઉપકાર ભુલશે નહિ. સાહેબજી.”

તેજ દીવશે બપોરે દીના વાલકેશ્વર તરફ “ રેશન મેહુલ”માં દાખલ થઈ. તે ખરેખર એક મેહુલ હતો. એક નોકરે દીનાને

આગલા હોલમાં બેસાડી, અને પોતાની આંધને બોલાવવા દોડ્યો. દીના આતુર અધીરાદથી થોભી. આ બાઈ કે જેની સાથે કદાચ તેણી પોતાની જીંદગીનો મોટો ભાગ પસાર કરનાર હતી, તેવણ કેવાં હતાં? તેવણનો સ્વભાવ કેવો હતો? કારણ દીનાને આગળ ત્રણ મોટે ઘરનો એવો કડવો અનુભવ મળ્યો હતો, કે જેથી આ બાઈ વીશે તેણીને આગળથીજ ધાસ્તી લાગતી હતી. આખરે લેડી મેહરબાઈ તે હોલમાં દાખલ થયાં. તેવણનો પોશાક ઘણોજ સાદો હતો. છતાં તેવણનો તોર અને દમામથી તેવણ એક ઉંચ ખીનદાનનાં બાનું જણાતાં હતાં. પોતાની સાંમે એક ખુશ્મુરત છોકરીને ઝેંઝેલી જેમને તેવણ અગાધ થયાં.

“તમે—તમેજ મીસ—”

“જ હા, હુંજ મીસ મેહતા છેઉં,” દીના તુરતજ બોલી “એક દયાળુ દુકાનદાર તરફથી મને ખબર પડીછ, કે તમુને એક લેડી કંપેનીઅનની જરૂર છે.”

“હા, તમે તે જગ્યા લઈ શકશો.”

“હું ધારૂંછ કે હું એવી જગ્યાને તદ્દન લાયક છેઉં.”

“પણ મીસ મેહતા, મારે તમુને પેહેલેથીજ કહી દેવું જેમએ, કે જે કે હું આંચ મોટા મેહલમાં રહું છું, જે કે પૈસાટકા, વાડી બંગલા, ગાડીઘોડાની અને કાંઈ ખોટ નથી, તોખી મારી જીંદગી ઘણી અસુખી છે. દુન્યાની મોજશોખ મને અકારી છે, અને તેથી મને ભય છે, કે તમારાં જેવાં આટલાં જવાન અને ખુશ્મુરત બાંધને મારી સાથે એકાંત જીંદગી ગુજારવાનું પસંદ પડશે કે?”

“હા, એવી જીંદગીની મને જરૂર છે.”

“પણ તમે એમ ધારોછ કે તમે મારી સાથે લાંબો વખત રહી શકશો?”

“તમે કેલશે ત્યાં સુધી”

“કદાચ તમે પરાણી જાઓ તો!”

“એવું કદીખી જનશે નહિ” દીના ચોકડીને બોલી

“ત્યારે તો લગન બાબત આપણે અને એક સરખા વિચારનાજ છઈએ” લેડી મેહરબાઈ હસીને બોલ્યાં “મને તો એ વીશે મુસ્તકીમ કારણ મળ્યાંછ, પણ મીસ મેહતા તમુને લગન સાંમે શાનો અભાવ હોય.”

“લગન એક ગુલામગીરીની સાંકળ છે” દીના ઘણાજ ધીમાં અવાજે બોલી.

“હું એ સમજી ઘણી ખુશી છેઉં. મારી જીંદગીનાં બાકીનાં વરસ હું શાંતીમાં ગુજારવા આહું છું, અને તેથી મને એક એવાં બાઈની જરૂર છે, કે જેની સાથે હું મારો વખત જરાવતી સુખમાં ગુજારી શકું, પણ તે જીંદગીમાં ખ્યાર, મોહબત, મરદો તેમજ લગનોનો કાંઈપણ ભાગ હોવો જોઈએ નહિ.”

“ત્યારે તો તમારી આગળ મોકલવામાં કુદરતે મને મદદ કરીધીછ, કારણ એજ ચોકકસ ચીજોની ગેરહાજરીની હું પણ તલબ કરું છું.”

લેડી મેહરબાઈએ છુટકાગનો દમ એચો.

“હવે આપણે તમારા પગારની બાબત ઉપર આવીશું. હું તમુને મહીને દીવસે રૂપ્યા દોઢસોનો પગાર આપશ, અને જો આટલી રકમ તમુને વાજખી નહિ લાગે તો ખીજા એ મહીનામાં હું તમુને વધારી આપશ.”

“નહીજ નહી, મારે માટે તમારી ઉદારતા જોઈએ તે કરતાં ઘણી વધારે સમ મઈ છે.”

“તમે કાલથીજ હયાં આવશે?”

“જી હા” દીના ખુશાલીથી બોલી.

અંતે ખીજે દીવશે સહવારે જ્યારે દીના પેલા ધરમશાળાના કારભારીને છેલ્લી સલામ કરવા ઉભી, ત્યારે વાંચનાર, તેણીનું અંતકરણ શા કારણથી એટલું ઉછળતું હતું, એ કહેવાની કાંઈ જરૂર છે ?

પ્રકરણ ૨૭ મું.

નમુનેદાર શ્રણીયાણી.

એક તવંગર બાઈનાં કંપેનીઅન તરીકે દીનાના વરશે એક ખુશનુમાં સ્વપના મીસાલ પસાર થઈ ગયાં. લેડી મેહેરબાઈની મમે એવી પણ મુશકેલી હશે, તોપણ તેવણે દીના આગળ એ વીશેનો સેહજ પણ ઇશારો કર્યો હતો નહિ. રોશન મેહલ ખરેજ એક બેહેશત ખાતું હતું, અને તેમાં ફક્ત આ બે બાઈને વસ્તાં જોવા એખી ખરેજ એક અજાયબી હતી. વાલકેશ્વર ઉપર બરાબર દરયાની સામે ઉભેલો આ મેહલ, એટલો તો ખેંચાણુકારક હતો, તેનો ડુલોથી ચીકાર બરેલો બગીચો, અને અંદર આળીશાન પેન્ટ કાઢેલા ઓરડાઓ એવા તો ચક્રચક્રીત હતા, કે દીનાને મનસે હમણાં તેણી બેહેશતમાંજ વસતી હતી. વારંવાર તેઓ બારી આગળ બેસીને દરયાની સહવારની થાંડી લેહકી ઘોરતાં હતાં, બગીચામાં પક્ષીઓનાં બવાજ અને ડુલોનાં મીઠા સોદમની મોજ આખતાં હતાં, અને વારંવાર તેઓ અને મુગેમોહડે પશ્ચિમ કીનારા તરફ અસ્ત પામતા સુર્યને નમસ્કાર કરતાં બગીચામાં એકલાં બેઠેલાં દીસતાં હતાં. આખી રીતે આ બાઈ અને વણોતારના દીવશે વહી

જવા લગ્યા. તેઓ સાથેજ બેસતાં, સાથેજ ફરતાં, સાથેજ ખાતાં, અને દુકામાં કહીએ તો થોડાજ વખતમાં આ બાઈ અને વાણોતર વચ્ચે એવી પ્રીત બાઝી કે બંનેને એકબીજા વગર એક ઘડી પણ ચાલતું નહિ. દીના પોતાની બાઈની સેકેટરી અને કંપેનીઅન તરીકે તેવણનાં સઘળાં કાગળો વાંચીને જવાબ લખતી, તેવણ આગળ ન્યુસપેપર અને ચોપડીઓ વાંચતી, અને લેડી મેહરબાઈની સઘળી આગતાસ્વાગતા કરીને તેવણ સાથે શાંત સુખી જીંદગી ગુજરવામાં જ રીઝ બીચારી દીનાની સઘળી ફરજો સમાધ ગઈ હતી.

વખતનાં વેહવા સાથે દીનામાં પણ ચોક્કસ ફેરફારો થવા માંડ્યા. તેણીનાં એહરા ઉપરનો દલગીરીનો છાપ તદ્દન નાબુદ થઈ ગયો, દર દીવસે તેણી વધુ ખુશસુરત અને મનહર બનતી ગઈ, તેણીનાં બરેલા ગાલ ઉપર અસલ ગોલાખી રતાશ પાછો ચઢ્યો, અને કોઈ વેળા તો દીના પોતે પણ એમજ સમજતી કે હજુજ તેણી પોતાનાં આ બીજાં “રતન-મમાં” સાથે આગલીજ સુખી સ્વતંત્ર જીંદગી ગુજરતી હતી.

પણ આપણી જીંદગીનાં કાળા બનાવો કાંઈ સહેલાઈથી ભુલાતા નથી. કોઈ વેળા રાતે દીના એક સ્વપનામાંથી ચોંકી ઉઠતી. તેણીના બેટા શીરોઝે તેણીના હોથ ઉપર કીસ કરી હતી, તે નાનાં ચરખદાર હાથો તેણીની ગરદન આસપાસ વીઢળાયા હતા, અને તેને પકડવા માટે બ્યારે દીના જાગી ઉઠતી, ત્યારે દુખની એક હાથ સાથે તેણીને માલમ પડતું કે શીરોઝ તો ગુજરી ગયો હતો. વળી કોઈ વેળા તેણી સુનઈના ઠપકાના શબ્દો સાંભળીને ચોંકી ઉઠતી, યાતો ઉંઘમાંજ પોતાનાં બીમાર બેટાના ઓરડાનું બારણું ઉઘાડવા પાહલીને અરજ કરતી હતી. પણ જેમ દુન્યામાં કોઈનું પણ દુખ તેમજ ગમ હંમેશ સુધી ચાલુ રહેતો નથી, તેમ આવા સ્વપનાઓ રફતે રફતે વધુ કમતી અને ઝાંખા પડતા ગયા,

તેણીને ભુતકાળ એક કાળા વાદળા મીસાલ વીખેરાતો ગયો, અને તેણી હાલનીજ જીંદગીમાં હસ્તી ધરાવતી પોતાને પીછાણવા લાગી.

દીનાને કદીપણ એવો ખ્યાલ થયો નહિ, કે પોતાનાં ધણીને છોડી આવવામા તેણીએ ખોટું કામ કર્યું હતું. હમણાં જો કામએ તેણીને એમ કહ્યું હતે કે ગમે એવા સંજોગ વચ્ચે તેણીએ પોતાના ધણીના આશરામાં રહેવું જોઈતું હતું, તો દીનાએ અન્યથાથી પોતાની આંખ ઉઘાડી હતે. તેણી પોતાના મન સાથે એવી તકરાર ચલાવી રહી હતી કે દરેક દેદી પોતાનાં બંદીખાનામાંથી નાહસી જવાની કોશિશ કરે છે-તેણી પોતાના સાસરા ઘરમાં એક કેદી મીસાલ હતી.-અને તેથી તે બંદીખાનામાંથી નાહસી આવવા માટે તેણીએ 'કશું' ગેરવાજબી કર્યું હતું નહિ. આ દીનાની લુલ્લી “ લોજીક ” હતી. ગરીબ ખીચારી, તેણીને ચોકકસ ખાખદો ઉપર પુરતી કેળવણી અપાઈ હતી નહિ. આપણા ધર્મ વીશેનાં તેણીનાં સઘળા વીચારો તે માહન પેદા કરનારની ચીજો તરફ ફક્ત માન અને વખાણની લાગણીથી જોવામાંજ સમાઈ ગયા હતા, પણ આંચંજ ધર્મ, તેણીને પોતાનાં ધણીનો આકરો સ્વભાવ લઈ ચલાવવા, તેની બેહનની બેઅદબી તામોશ કરવા તેમજ તેણીનાં હીણ ભાગ્યને ધીરજથી આધીન થવાને શીખાડતો હતો, એવો દીનાને સ્વપણે પણ ખ્યાલ હતો નહિ. જ્યારે એક દીવશે લેડી મેહરખાઈએ પોતાની એક દુરની ખેસી શીરીનને પોતાની સાથે થોડા દીવશ રહેવા બોલાવી, ત્યારે પોતાની બાઈની આ ખેસી સાથે વાતે ખેસતા ફક્ત એકજ વેળા દીનાને શક ઉપજ્યો, કે પોતાનું ઘર છોડી આવવામાં તેણીએ કાંઈક ખોટું કર્યું હતું.

“ મીસ મેહતા, તમારા આવવા પછી હું લેડી મેહરખાઈમાં પણો ફેરફાર જોઉં છું ” શીરીન બોલી “ ગરીબ ખીચારાં, એવણે

પોતાનો સઘળો ભવ દુખમાંજ પસાર કરીએ છે. હું નહિ ધારતી કે એવણે પોતાની જીંદગીની દુખી હકીકત હજુજી સુધી તમને જણાવી હોય.”

“નહિજી” દીનાએ જવાબ આપ્યો “એવણે મને પોતાની જીંદગી ઘણી અસુખી છે એટલુંજ જણાવ્યુંજી, પણ તે શા કારણથી છે તે હું જાણતી નથી.”

“અને તેવણે કોઈને કેહતાંખી નથી” શીરીન બોલી “હમે તેવણનાં સગાંઓખી એ વીશે જાણતાં નહિ, અને જે આટલીખી વાત બાહર આવીજી, તે એવણે ત્યાંના નોકરોથીજ હમે સાંભળી છે.”

દીનાની આંખોએ એક એવો સવાલ પુછ્યો કે જે શબ્દો મારફતે તેણીનાં મોઢાંમાંથી નીકળી શક્યો નહિ.

“મીસ મેહતા, તમારી આંખ કેટલી “એક્સપ્રેસીવ” છે? તમને આ હીસતરી સમજવા ગમશે?”

“હાજી. મારા દયાળુ બાઈ શા કારણથી આટલાં અસુખી છે તે જાણવા હું ઘણી આતુર છેઉ” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

“જેવ, ત્યારે સાંભળો” શીરીન એક ખંખાર મારતાં બોલી “તમારાં બાઈ સત્તર વરસની ઉંમરે એક સદગુણી પણ મુફલેસ જવાન ઉપર આશક પડ્યાં. બંને જણાની દોસ્તી થોડો વખત છુપી રહી, પણ આખરે એ વાત લેડી મેહરબાઈનાં માય-આઈ-માયને કાનં આવી. તેવણે પૈસાનો ઘણો લોભ હતો, અને પોતાની દીકરીને કાઈ મોટે ખાંચરે ગોઠવી દેવાનો અભખરો હોવાથી, તેવણે આ બંને જણાને છુટાં પાડ્યાં. ત્યાર પછી પેલો જવાન રખડતો થઈ ગયો, પોતાનાં ખ્યારમાં ખતરો નાખનારને તેણે આપ દીધા, અને આખરે પોતે એક અણગમતાં લગન કરીને લેડી મેહરબાઈની જીંદગીમાંથી સદાનો દુર થયો.”

“આ સઘળું પ્યારને લીધે બન્યું” દીના ધીમેથી બોલી.

“ત્યાર પછી આઘમાથે પોતાની દીકરીને કોમ્પ તબંગર સર જમશેદજી જસાવાલા સાથે પરણાવીને પોતાના લોભી તરગોનો છેડો આપ્યો, કારણ સર જસાવાલા પોતાના ખેતાબ અને દોલત સીવાય બીજી સઘળી રીતે લેડી મેહરઆઘ માટે નાલાયક હતા. તેવણનો મીઝજ બહુજ પાછો હતો, અને જે ગુસ્સો તેવણ બાહર લોકો આગળ બતાવવાની હીમન કરી શકતા નહી તે સઘળો ગુસ્સો તેવણ પોતાની બૈરી ઉપર સેદજ પણ કારણ મક્કે ખાલી કરતા હતા. તેવણ વારંવાર લેડી મેહરઆઘ ઉપર હાથ પણ ઉઠ્યકવાને ચુકતા નહિ, અને જે ઘોડાવાલા તેમજ હમાલો તેઓની વચ્ચે નહિ આવ્યા હોતે, તો આજે તમારાં કમનશીબ બાઈ જીવતાં હોતેખી નહિ.”

“પણ ત્યારે લેડી મેહરઆઘ પોતાના આવા ધણીને છોડી કાંય નહિ ગયાં?” દીનાએ પુછ્યું.

“માઈ ડીયર મીસ મેહતા, મારી ખાત્રી છે કે તમે શું બોલોછ તે સમજતાં નથી.” શીરીને જવાબ આપ્યો “એક પરણેલી ધણીયાણીથી પોતાના ખર્ચોદથી આવી રીતે છુટકુ પડી શકાતું હશેખી કે?”

દીના અગ્નયખીથી શીરીન તરફ જોવા લાગી.

“પણ ધણાં લોકોએ એમ કીધુંછ, શીરીનઆઘ.”

“તેવાં લોકોને પોતાની આખર વ્હાલી નહિ હોવી જોઈયે.” શીરીને સખતાઈથી જવાબ આપ્યો “મીસ મેહતા, જેઓ પોતાના આવા અસુખી સંસારને શહનશીજતાથી ચલાવી લેય છે, તેઓ કુલ દુન્યાનો ચાહ અને વખાણ મેલવવા ઉપાંત, તે દાદ-ગરના પવિત્ર આશીશ પણ જીતી લેય છે.”

“લેડી મેહરઆઘને કાંઈ છોકરાં હતાં કે?”

“ નહિ.”

“ધારો કે તેવણુનો એક છોકરો હતો, કે જેની ઉપર તેવણુ પોતાનો પ્રાણ કાપી નાખનાં હતો. ધારો કે તે અચ્ચુ એકાએક સીક પડ્યું, તે મરવા સુતો, અને તે વેળા જે તેવણુના ધણીએ તેવણુને પોતાના દીકરા આગળ નહિ જવા દીધાં હો, તો તે વેળા લેડી મેહરબાઈ શું કરતે?”

“હું તે કહી શકતી નથી” શીરીન બોલી “તમે મને એવા ખનાવો ધારવા કહો છ, કે જે ખનવા લગાર મુશકેલ છે. તોપણ લેડી મેહરબાઈની ધીરજ તેમજ સમુરી તરફ જેનાં, ગમે એવા સંજોગ વચ્ચે તેવણુ પોતાના ધણીને છોડી ગયાં હો તે નહિ.”

“પોતાના દીકરાની જીંદગીનાં ભોગે પણ નહિ?”

“કેવો અઘળાજ જેવો ધખારો. મીસ મેહતા એ સવાલ તમે મને શા ઉપરથી પુછો છ.”

“મેં એવો એક દાખલો સાંભળ્યો છે.”

“ત્યારે તો તે બાઈએ કદી નહી માફ થઈ શકે એવો ગુનાહ કીધો છે. તેવણે પોતાના લગનનો પવિત્ર કોલ તોડ્યો, ખુદાના ફરમાન સાંમે અહંકાર કર્યો.”

“પણ ખચીત, ખોદાયજી કાઠબી અબળાને દુખી કરવા ચાહતા નથી.” દીનાએ વાંધો ઉઠાવ્યો “જે પ્રમાણે મધમાખો ધુમાડાના બચથી દુર નાહશે છે, કમુતરો દુર્ગંધથી આધે જાય છે, આદમીઓ એક વીકાલ જનાવરના પંજમાંથી પોતાની જીંદગી બચાવવા ખીહને હડી જાય છે, તેજ પ્રમાણે એક ધણીયાણી પોતાના એકદર ધણીથી દુર નાહશવામાં તદ્દન વાળખી છે.”

“કાણુ જાણે બા” શીરીન પોતાના કાણે હાથ મુકતાં બોલી

“પણ મેહરબાદ, મારા સઘળા અસલી વિચારોનાં “આપડી-અલ” છે.”

“અને જે સઘળું લેડી મેહરબાદએ નથી કીધું, તે મેં કરી ખતાવ્યું” દીનાએ વીચાર્યું “હું મારા ઘણીને છોડી આવીછ, મેં તેનું નામ નાખુદ કીધુંછ, તેની લગનની વીટી પાછી વાળીછ, અને હું જાણે મરી ગઇ હોઉં, એવી રીતે તેનાથી છુટ્ટી પડીછ. હવે હમે ખતેસાંથી ખરું કાણ છે—હું કે લેડી મેહરબાદ?”

અને વાંચનાર, જવાબને માટે આપણે દીનાની ખામી ભરેલી કેળવણીને “અપીલ” કરીશું. સંભાસો, એતો એ પારસી માઆપો, તમારી દીકરીઓને અંગ્રેજી તેમજ ખ્યાનાં પર એકદમ પ્રવીણ કરી નાખવાની ઉતાવળ અને ઉલટમાં, તમે તેઓની સાધારણ નીતીરીતીની કેળવણી તરફ ખેદરકાર રેલશો નહિ.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

સોહલ મોદી.

આપણી જીંદગીના સક્રી મોટા અને અગત્યના ખતાવો આપણને આગળથી એતાવ્યા વગર આવે છે.

એક દીવસે સહવારે પોતાની શાંત ઉંઘમાંથી ખેદાર થતાં દીનાને સેહજપણ ખ્યાલ હતો નહી, કે તેણીની જીંદગીની એક ખીજ આફત તેજ દીવસથી શરૂ થનાર હતી. સુર્યનારાયણ, સાંમે દરયાનાં પાણી ઉપર ઝલકી રહ્યા હતા, ખમીયાના કુવારા મધે

સુંદર હંસો પોતાની લાંબી મરોડદાર દોડ સાથે રોશન મેહલને શોભા આપતાં હતાં, પક્ષીઓ પોતાના માળામાં મધુર હલકે ચું-ચું કરતાં હતાં, ગોલાબ અને મોઘરાનો મીઠકો સોદમ ચોતરફ પંથરાઈ રહ્યો હતો, અને દરયાની ધીમી પવનની લેહકી એવી તો ખુશબોદાર હતી, કે જાણે તે હવા દમમાં લેવી, એ દીનાને મનસે એક સઉથી મોટી મોજ હતી.

“આહ, જીંદગી કેટલી ખુશનુમાં છે” પોતાના ઓરડાની ખારી આગળ ઉભી રહેતાં દીનાએ વીચાર્યું.

તેણીનાં અંતરણ્યમાં આજે કાંઈ નવીજ લાગણી બરપા થઈ, કુલ દુન્યાંજ આજે તેણીને નવેસરથી સજીવન થયતી જણાઈ, તેણીનાં મગજમાં જોશબર અજાયબ જેવા ડોકા પડ્યા-મેદી તોપણ ખુશનુમાં—અને તેણીની આંખોમાં કાંઈ નવીજ રોશની ઘાઘ આવી. દીનાએ મધુર હલકે ગાવા માંડ્યું, અને આવું મીઠું ગાણું પોતાનાં લગન પછી પેહલ્લીજવાર તેણીએ આજે લલકાર્યું હતું. આખરે નાસ્તાનો ઘંટ થતાં દીના નીચે કિતરી, તો લેડી મેહરબાઈ પોતાનાં હાથમાં એક કાગળ સાથે હસ્તે ચેહરે ત્યાં બેઠાં હતાં.

“દીના, હું તો આજે વીચારમાં પડીછ” તેવણુ બોલ્યાં “મારી ઉપર આજે આંધ કાગળ આવુંછ, જે મને ગાઢ કાલે મળવું જોઈતું હતું.”

“મારી મદદની જરૂર છે?” દીનાએ તુરતજ પુછ્યું.

“હા, આંધ કાગળ મારાં માયજી તરફના એક દુરના સગા તરફથી છે. આજે વરસો અગાઉ હું એને સારી રીતે ઓળખતી હતી, પણ મારાં લગન પછી મારા ઘણી સાથે એને નહી બનવાથી તે મારી આગળથી દુર થયો. ત્યાર પછી તે કેડે બાહર-ગામ ગયો, ત્યાં કાપડનો વેપાર કરીધો, અને હમણાં તે મુંબઈમાં

પાછો આવ્યો છે.”

“મુંબઈમાં” દીનાએ પાછું પુછ્યું.

“હા, એ લખેલ છે એની મુખ્ય નેમ હમણા મને લાંબો વખતે પાછી મલવાની છે.”

“પણ તેથી તમને એટલાં બધાં વિચારમાં પડી જવાનું શું કારણ મળ્યું?”

લેડી મેહરબાઈ હસી પડ્યાં.

“કારણ મારો આંધ મગો એક અસાધારણ આદમી છે. તે એટલાં તો મગર અને કેળવાયલો છે, કે તેને મારે ત્યાં કેવી રીતે આવકાર આપવો એ મને સમજ પડતી નથી. મને યાદ છે કે જ્યારે હમે બંને નાનાં બચ્ચાં હતાં, ત્યારે હું આંધ સોહલ મોદીથી ઘણી બીહતી હતી.”

“તેવણ શું એટલા બધા હરવનારા છે?” દીનાએ હસીને પુછ્યું.

“ઘણાજ, હું ધારું કે સોહલનું એક વખત તારી આગળ જ્ઞાન કરવા પછી, તું આવી રીતે હસસે નહી.”

“ત્યારે તો બોલો લેડી મેહરબાઈ, હું તમારા સગાનું જ્ઞાન સાંભળવા તઈયાર છેઉં.”

“તે ત્રીસેક વરસનો એક ગમર જવાન છે. ખુશમીજી, બોલકણો, તોપણ ગંભીર અને વીચારવંત સ્વભાવના આ બાહદુર બચ્ચા તરફ ગમે એવો ધનેતર પણ આંગળી કરવાની હીમત કરે નહી.”

દીના જરા ટકાર બેઠી. લેડી મેહરબાઈએ આગલ ચલાવ્યું.

“તે એક સુધ્ધે અહરથ છે, સચ્ચાઈ અને જુઠાઈ જેવી ઉચ્ચ શક્તિઓ માટે તેના એવા વિચાર છે, કે જે સચ્ચાઈને

માટે તેને પોતાનો જન આપવો પડે, તો વિચાર કરવા તે એક પણ પણ થોભે નહિ. પણ જો જુદાઈ અને દગલખાજીથી તે સુખની સહથી ઉંચી ટોચ પર પુગી શકતો હોય, તો પણ તે આવા સુખને થોકડે મારનાર છે. ખચીત સોહરાજ મોદી, મોટા ગુણો, મોટી ખાંભીઓ, મોટા ગુનાહો સમજી શકે છે, પણ તે પોતે કોઈપણ રીતની નીચ, પાપી અને નમણી લાગણીને શરણ થતો નથી, યા તો કોઈ બીજામાં એવા દુર્ગુણ લઈ ચલાવી શકતો નથી.”

“ઓહ” દીના બોલી.

“તે એક એડ્યુએટ છે, એક મોટો અભ્યાસી અને ચાત્રાક ચીતારો છે, અને ટુંકમાં દરેક આખરમાં એટલો તો બાહોશ છે, કે હું તે બરાબર તુને સમજાવી શકતી નથી.”

“પણ આખરે તો તેવણ એક ધનશાન છે, અને એક ધનશાન ખાંભી વગરનું તો હોતું જ નથી.” દીના બોલી.

“હા, તે જરા અંધીરો અને આક્રોષ છે, દરેક ચીજને હંમેશા સંપૂર્ણ જોવાની આશા રાખે છે, અને કોઈપણ નમણી સખલી યાતો કાચી વાત તેનાં ધ્યાનમાં ઉતરતી નથી. આ તેની મુખ્ય ખાંભીઓ છે.”

“સુરજ પરનાં ધાંભાં, ઘઉંમાંનાં કાંકરા” દીના બડબડી “લેડી મેહરબાઈ આ તો એવણની માનસિક શક્તિઓ થઈ. પણ એવણ દેખાવમાં કેવા છે?”

“સીધો સરોવર જેવો ઉંચો, પેહલવાન જેવો જોરાવર કરચલીવાલા કાળા વાળ, ગોળ ઘટમદાર પોહણું મોઢું તેમજ મોટી નીક્ષણ આંખો સાથે સોહરાજ મોદી એક વેળા જોયા મછી સેહેલાઈથી લુલી જઈ શકતો નથી. તે પૈસે પુર છે, પણ ખરીબોનો સખી દાતાર છે.”

“અન્નમત, તેવણ પરણેલા હશે!” દીનાએ પુછ્યું.

પણ ખીજીજ પળે તેણીએ પોતાની જીભ કરડી. આ અન્નમતો પરણેલો યા કુમારો હોય એ સાથે તેણીને શી નીશમત?”

“નહિ, એ હજીજ કુમારોનું છે. કાંઈ સેંકડો છોકરીઓ એની ઉપર તેમજ એનાં પૈસા પર આવરખ જાયછ, પણ હરવાયો કોઈને દાદ આપતો નથી, કોઈ તરફ ઝાંખીને જોતોખી નથી. બોલ દીના, હવે એવા માણસને હું કેવી રીતે આવકાર આપું?”

“તમારે જગે જો હું હોઉં, તો એવણ માટે કાંઈપણ ગોઠવણ કરવાનું માંડીજ વાળું” દીના હસીને બોલી “તમે કહોછ તેટલી બધી ખુખીઓ જો એવણ ધરાવતા હોય, તો પછી હું ધાડુંછ, કે કોઈનીખી મદદ વગર એવણ પોતાને રાજી રાખી શકશે. એવણ ક્યારે આવેછ?”

“હું તે કહી શકતી નથી. ખરું પુછતાં તો આંધ કાગળ મને ગમ કાઢતુંજ મલતું જોઈતું હતું. એમાં એ લખેછ કે તે હમણા “તાજમહાલ.” હોટેલમાં ઉતરેલો છે, અને મારો જવાબ મલતે, તે હયાં તુરતજ આવી પોંહયશે. પણ જવાબ લખવાનો હવે વખત નથી, તેથી હુંજ આજે બપોરે જઈને આવા નામચીન નરનાં પગલાં આપણે ત્યાં લઈ આવશ.”

“હું તમારા મત સાથે મલતી થાઉંછ.” દીના ધીમેથી બોલી

“પણ હું ઈચ્છુંછ, દીકરી, કે તું આજે તારેથી બની શકતો ભપકો કરે, કારણ આપણે આટલાં વરસો થયા, આપણા પૈસાક ઉપર ધ્યાન આપવાને તો તદ્દત ભુલીજ ગયાંછ. જો પૈસી ખુબ બાદલાંની સાડીમાં તું ઘણી સરસ લાગેછ. દીના આજે તું એજ સાડી પહેરજે.”

“જેવી તમારી મરજી. પણ ફક્ત એક જેન્ટલમેનને ખુશી કરવાનાં ખ્યાલથી મારા પોશાક પાછળ તકલીફ લેતાં મને તો જરા શરમ લાગેછ.” દીના નીચી નજરે ઓલી.

પણ અપાર પડતાં જ્યારે લેડી મેહરબાઈ તાજમદાલ હોટેલ તરફ હંકારી ગયાં, ત્યારે તેવલુની પીક ફરતાં, અગ્નયળ જેવું હતું કે દીના પોતાની ટ્રેસીંગ ટેબલ તરફ તુરતજ દોડી ગઈ હતી.

“મેં આવા “હીરોઝ” મોવેલમાં વાંચ્યા છે” દીનાએ વીચાર્યું “પણ જીવતી જીંદગીમાં એવો કોઈ હસ્તી ધરાવતો હોય એ વાશે મને શક છે. મરે, એ સોહલ મોદી કેવો હોશે?”

અને ત્યારપછી તેણીએ પોતાની જીંદગીમાં જેટલા મરદોએ ભાગ લીધો હતો, તેઓ સઘળાંનો વિચાર કરવા માંડ્યો. તેણીને બાપ, અને તેનાં આરટીસ્ટ દોસ્તો, જાંહગીર વકાલ, પાહલી પેસીકાકા, ડોન જાલ નરીમાન, પેલો ધરમશાળાનો કારભારી એમાંનાં થોડાક જણા તેણી તરફ ઘણા માયાળુ હતા, પણ તેઓમાં એકકે પણ સોહલ મોદી જેવો દીનાને જણાયો નહિ. ગરીબ દીના, પોતાની સાદાઈ અને નીર્દોશપણાને લીધે તેણીએ કદીથી એવો વિચાર કીધો નહિ, કે પોતાની બાઈનો આ પરોણો તેણી તરફ કાંઈક પસંદગી દેખાડશે. તેણી તો ફક્ત એક કંપેનીઅન તરીકે નોકરી હતી, જ્યારે તે તો એક માલેતુગર શેઠ્યો હતો.

તોપણ દીના આજે પોતાના પોશાક ઉપર ધણુજ ધ્યાણ આપવાને ચુકી નહિ. આહ, કેવો ખાનદાની ગ્રહસ્થ? કેવો બહાદુર બચ્ચો? સોહલ મોદી! મરે, એ નામમાંજ કેવો મીઠાસ સમાયો હતો? કોઈ બેદી લાગણીથી દીના આ જવાન સાથે લેડી મેહરબાઈને પાછાં ફરેલા જેવા આતુર બની, પોતાનાં લગનની

સહવાર પછી પેહેલીજ વાર આજે તેણીએ આરસીમાં જોયું. શું ખરેખર તેણી ખુબસુરત હતી ? તે આરસીએ દીનાને મુંગો જવાબ આપ્યો. અફસોસ-અફસોસ કે બગીચામાં તે પળે ગાતાં પક્ષીઓએ તેણીને “સંભાળ દીનાં” કરીને ચેતાવી નહિ.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

“ડાન્ટ કેર.”

દીના પેસીકાકા પોતાનું ઘર છોડી આવવા પછી આજે દસ વરસ વહી ગયાં હતાં. દસ વરસ ! આહ, આ દસ વરસના દાહે-કામાં તો દુન્યામાં ક્યકાંઈ ઉકલપાડત્ર અને ફેરફાર થઈ જાય છે. તો પછી શું તેવા ફેરફારમાંથી દીના પણ બાકાત રહે ? જ્યારે તેણી સુરતથી મુંબઈ નાહશી આવી હતી, ત્યારે તેણી અઢાર વરસની એક છોકરી હતી, મગર હમણા આપણે તેણીને અઠ્ઠાવીસ વરસની ભર જુવાનીમાં એક ખુબસુરત, શીખેલી, ચાલાક અને મેહેનતું અબળા તરીકે સર્વેની માનીતી થઈ પડેલી જોઈએ છીએ. તેણીનો ચેહરો જવાનીનાં જોખનથી આગળ કરતાં વધુ ખીલી નીકળ્યો હતો, જરાં પણ હસ્તાં તેણીનાં ગાલ ઉપર બે સુંદર ખાડા પડતા હતા, તેણીનો આકાર ખુબસુરતીની એક દેવીને જેમ આપનારો હતો, જ્યારે તેણીનો દમામ એક શાહઝાદીને શરમાવે એવો હતો.

“હું તો કદી એક ખુબસુરતી હતીજ નહિ” લેડી મેહરબાઈ વારંવાર બોલતાં હતાં “પણ તું તો એક છે, દીના, અને તારા જેવી એક કંપેનીઅન મેળવવા હું ઘણી ભાગ્યશાળી છઉં.”

ધીમે ધીમે આ એ અદુષ્ટી બાઈઓની દોસ્તી વાલકેશ્વર તરફ રેહતા બેઠાંઓએ આતુરતાથી શોધવા માડી. શરૂઆતમાં લેડી મેહરબાઈ પોતાના આગલા વિચારોને મજબુતીથી વળગી રહ્યાં. તેવણુ ફક્ત બાનુઓને જ દાખલ કરતાં પણ મરદો સાંમે તેવણુનો અભાવ જોવો ને તેવોજ હતો. પણ વખત જતાં તેવણે જરા છુટછાટ મુકવા માંડી, અને જ્યારે તેવણની ખાત્રી થઈ કે મરદો તેવણના આ અભાવ સાંમે જોઈએ તે કરતાં વધુ ધીરજથી ટકી રહ્યા હતા, ત્યારે લેડી મેહરબાઈ જરા પીગળ્યાં. તેઓ બધા કાંઈ એક સરખા હતા નહિ, -તેઓ સઘળા કાંઈ ઘાટકા, જુલમગાર, અને બેગનંદાટેલ હતા નહિ, અને એકાદ અપવાદ માટે તેઓ સઘળાને એકજ લાકડીએ હાંકવા, એ લેડી મેહરબાઈને વખત જતાં સેહજ ગેરવાજખી લાગ્યું. તેવણે પોતાની સમજોનાં ઘણી અને ભાઈઓની મુલાકાત લેવાની શરૂઆત કરી, અને તે શરૂઆત આખરે તેઓ સઘળાને પોતાને ત્યાં આવકાર દેવાથી ખતમ થઈ.

આવી રીતે “ રેશન મેહેલ ” બેઠાંઓનું એક માનીતું ધામ થઈ પડ્યું. પણ તેઓ કાંઈ લેડી મેહરબાઈને મલકાવાવતાં હતાં નહીં, તેઓ તો લેડી મેહરબાઈની ખુશસુરત કંપેનીઅન સાથે દોસ્તી પાડવા આવતાં હતાં. કુવારા જવાન્યાઓ દીના આસપાસ મધમાખની માફક ફરી વળ્યા, પણ દીના કોઈને મચક આપતી હતી નહિ. બેરાંઓ સાથે તેણી ઘણી “ સોસીઅલ ” હતી, પણ મારીદાનું નામ આવતાં, તેણીનાં નેણુ ફરી જતાં, તેઓની ખુશામદ તરફ બેઠરકાર રેહતી, તેઓની અસાધારણ સમ્મતા જોઈને જરાપણુ ધલતી નહિ, અને તે સઘળા જવાન્યાઓમાં ત્યાં એક પણ એવો હતો નહિ, કે જે લેડી મેહરબાઈની આ ખુશસુરત કંપેનીઅન સાથે ઘાડી મીત્રાચારી ધરવવાને બહાઈ હાંકી શકે!

મીસ મેહતા માટે ઘણુંક ઠેકાણેથી આતુર પુછપરછ થવા માડી. દરેક ઘરમાં તેણીનીજ વખાણનાં ઢોલ વાગવા લાગ્યાં, અને કેટલાક જણાઓ તો તેણી તરફથી ફક્ત એક નરમ નજર મેલવવા માટે પોતાની સઘળી દોલત આપી દેવા તૈયાર હતા. પણ તે દરેકને આ ભેદી મીસ મેહતા થડો, એકદર, કઠોર આવકાર આપતી જણાઈ હતી.

લેડી મેહરબાઈ પણ પોતાનાં કંપેનીઅનની આવી વર્તણૂક સમજી શક્યાં નહિ. દીનાના વખાણનારાઓ વધી પડ્યા તેઓમાના સંઘળા તેણીની મોહક ખુબસુરતીથી અંજાઈ ગયા, તોપણ ઘણાકાંએ આ જીવતી જાગતી પ્યારની પુટલીને પોતાનું અંતકરણ આપવાનાં કરતાં એક પથ્થરની પુટલીને તે સપુરદ કીધું હતે તો વધારે બેહતર! તેઓ દીના સાંમે એકબીજાને ચેતવણી આપવા લાગ્યા, તોપણ મહીનાઓ સુધી, દીવા આસપાસ મચ્છરની માફક તેઓ તેણીની નજદીક ભમ્યા કીધા, અને કાંઈપણ ઉતેજન ન મલતાં, અફસોસ, સેવટે ભોંચે પડ્યા.

તોપણ એકજણ દીનાથી માહત થયો નહિ, અને તે એક લખોપતી બાપનો લખોપતી દીકરો જાલ જેમીસન હતો. તેણે દીના ઉપર પોતાની સાથે પરણવાને ઢગલાબંધ કાગળ લખ્યા, તેણીને ધમકી વટીક પણ આપવાને ચુક્યો નહિ, અને ત્યારેજ દીનાને ખબર પડી કે તેણીની જાંઘીનો એક બહુજ બારીક સમો આવી પુગ્યો હતો.

“હું ઈચ્છું છું કે દુન્યામાં મરદો હોતે નહિ” એક દીવશે જાલ તરફનું પચાસમું કાગળ વાંચી રહ્યા પછી દીના બડબડી “જ્યાં મરદો છે ત્યાં હમેશ એકરારી અને બલામત બાપી રહે છે.”

અને જ્યારે દીના તેની ઉપર એક સખત જવાબ લખી

વાળવાની તૈયારીમાં હતી, તેમાં ભેડી મેહરબાઈ ત્યાં આવી લાગ્યાં.

“દીના” તેવણ બોલ્યાં “મને આજે જાત જોમીસન તરફથી એક કાગળ મળીયું.”

“મનેખી મળીયું” દીના ગુસ્સાથી બોલી.

“એ મને તુંને સમજાવવા લખે.”

“તમારી સઘળી સમજાવત ફાકટ જશે, લેડી મેહરબાઈ” દીના મક્કમ અવાજે બોલી.

“જો દીના, એ છોકરો ઘણો સારો છે, ખુશસુરત, સારા ખાનદાનનો અને વળી પૈસાવાલો છે. હવે એનાં કરતાં ખીજું વધારે તુંને શું જોઈએ?”

“મને કાંઈ જોઈતું નથી.”

“તુંને આવી ખીજી તક નહિ મળશે દીના. અલગત મારે કપ્પલ કરવું જોઈએ કે પ્યાર, લગન અને મરદો માટેનાં મારા સઘળા વિચાર બદલાઈ ગયા છે, અને તેથીજ હું તુંને આ જવાન સાથે પરણીને સુખી જીંદગી ગુજારવાની અરજ કરું.”

“હું તમારી સાથે સુખી છેઉં” દીના બોલી.

“ત્યારે તો હું નાચાર છેઉં” લેડી મેહરબાઈ બોલ્યાં “જો તું મને ખાત્રી આપતી હોય કે પાછલાં વરસોમાં તું આવી સુદર તક બોહવાને પસતાશે નહિ, તો પછી એની ઉપર તારો નકકી જવાબ લખી નાંખ. પણ જો, હજુભૂખી બરાબર વિચાર કરજો.”

અને વિચાર કરતાં દીનાએ તેની ઉપર વધુ સખત જવાબ લખવાનું દરસ્ત ધાર્યું. તે કાગળ મળવા પછી, ગરીબ ખીચારો જાલ તદ્દન નાસીપાસ થઈ ગયો. ખીજેજ દીવસે તે કેઠે દુરદરાજ મુલકમાં નીકળી ગયો, અને વાલકેશ્વર તરફ રેહતાં દરેક કુટુંબને માલમ પડ્યું કે તેની આવી હીલચાલ, પેલાં લેડી મેહરબાઈની

ખુશસુરત કંપેનીઅને તેને કડક આપી હતી તેને આભારી હતી. વેલ, આવા એક બહા ખાનદાની અલસથને ખાનુએ મેલવામાં તેણીની શું મતલબ હશે? આવો માલેતુગ્ગર શેકયો, કે જેને જીતવાને માટે આજે કચકાઈ છોકરીઓ ફેકતનાં ફાંફાં મારતી હતી, તેને આ કોમન કંપેનીઅને ના પાડી? ખચીત તેણી કોઈ ખીજને ચાહતી હોવી જોઈએ, અથવા તો પોતાના આગલા પ્યારમાં નીશફળ નીવડી હશે, એવા એવા ગપાટા લોકો દીનાને માટે ઉડાડવા લાગ્યા.

પણ વાંચનાર, શું તેણી પોતાની ગર્ભ યુજરી ભૂલી ગઈ હતી? લગભગ. તેણીને હવે એટલોજ ખ્યાલ હતો, કે તેણીનો ભુતકાળ એક ભયંકાર સ્વપ્નો હતો કે જેમાંથી જગી ઉડતાં તે સ્વપ્નાનું તકલીફપણું જોઈને તેણીને રાહત મળી હતી.

સુરતથી ચાલી આવવા પછી, પાહલી યા તો સુનઘની તેણીને કાંઈ પણ ખચર મળી હતી નહિ, અને તે જાણવાને દીનાએ કાંઈ પણ તકલીફ ઉઠાવી નહિ. કોઈ કદાચ જ્યારે તેણીને તેઓ વિશે ખ્યાલ થતો, ત્યારે દીના તે યાદને એક અણુગમતી ચીજ મીસાલ પોતાનાં મગજમાંથી તુરતજ ખંખેરી કાઢતી. આવી રીતે દસ વરસ વીતી ગયાં, અને જ્યારે દીનાને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ હતો નહિ, જ્યારે તેણી હંમેશ સુધી આવી જાંદગી ચાલુ રહે એવું ઇચ્છતી હતી, ત્યારેજ અફસોસ તેણીની વિપતીનો એક ખીજે પરડો ઉંચકાયો હતો.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

નવી જીંદગી.

“એક્કયુઝ મી, પણ તમે હયાં તડકામાં ઉભાંછ, ” કોઈનો અવાજ સંભળાયો, અને દીના જાણે એક સ્વપનામાંથી જાગી ઉઠી હોય એવી રીતે ચોંકી.

તે એક ખુશનુમાં સાંજ હતી, અને દીનાનું અતઃકરણ પણ આજે કંઈ નવીજ લાગણીથી ઉછળતું હતું. તેણી લેડી મેલ રથામનાં ગયા પછી થોડો વખત ઘરમાં રહી હતી, પણ આખરે તે સુંદર સાંજની ખુખી નીહાળવા તેણી પોતાની લાલચ થોભાવી નહીં શકવાથી ઉપર અગાસી તરફ ગઈ. તેણી ત્યાં કેટલોક વખત ઉભી રહી હતી, તેનો તેણીને ખ્યાલ હતો નહિ. તેણી તો પોતાની જીંદગીમાં દાખલ થનાર એક નવા હીરાને માટે વિચારમાં ઉભી હતી. એકાએક કોઈનો અવાજ સંભળાતાં તેણીએ પાછળ જોયું, તો ત્યાં એક એવો જવાન ઉભો હતો, કે જેનો ખ્યાલ તેણીની પાયમાલીનું મુળ કારણ હતું.

“ માફ કરજો ‘આનુ’ ” તે બોલ્યો “ પણ લેડી મેલરથામએ મને તમને શોધવા મોકલ્યાં.”

તે પોતાની ટોપી ઉતારીને તેણીની સાંમે ઉભો, અને દીના આ ઇંગલીશ ટ્રેસમાં સજ થયલા જવાન તરફ આતુરતાથી જોવા લાગી. આહ, તે આકાર એક ઇનશાનનો નહિ, પણ જાણે અસલી રોમન દેવતાઓનું એક જીવતું જાગતું સ્વરૂપ હતું. તે એહરો એટલો તો ખેંચાણુકારક હતો કે દીના એક પણ દીગ મુઠ જેવી ઉભી રહી. તે એહરો આહવા લાયકનો, વીશ્વાસને લાય-

કનો હતો, અને ગમે એવો પણ મધુર હોવા છતાં જોનારના મગજ ઉપર તે કાંઈક ધાસ્તીનો છાપ પડતો હતો.

“તમે મને બેઅદ્ય વિચારશો નહિ, બાનુ” તે બોલ્યો “પણ મે મહિનાના આવા તડકામાં ઉઘાડે માથે ઉભું રહેવું સહ્વાહકારક નથી.”

હજુજુ પણ દીના એકપણ શબ્દ બોલી શકી નહિ. આ અવાજ સાંભળતાં તેણીનું અંતઃકરણ જોરથી ધડકવા લાગ્યું, તેણીને ચેહરો લાલચોળ બની ગયો. આ અજાણ્યા અહરથના ઉપલા સાધારણ શબ્દોએ તેણીને આટલી બધી શા માટે ભડકાવી મેલી, એ દીનાનીં મોટી અજાણ્યપી હતી.

“હું તમને ચોંકાવવાને ઘણો દલગીર છું” દીનાને હજુજુ પણ ચુપ રહેલી જોઈને તે બોલ્યો “પણ લેડી મેહરબાદમાં મને તમને શોધવા મોકલ્યો. હું ધારૂં કે મારા આવવા વીશે એવણે તમને વાકેફ કીધા હશે.”

“તમે મીઠો સોહરાબ મોદી છેઓ.” દીના ધીમેથી બોલી.

“અને તમે મીસ મેહતા છેઓ. લેડી મેહરબાદમાં તમારે માટે મારી આગળ કીધેલા ખ્યાન ઉપરથી મેં તમને તુરતજ ઓળખી કાઢ્યાં.” સોહરાબ મોદી બોલ્યો “મીસ મેહતા, હું એકવાર ફરીથી તમને એકાએક ચોંકાવવાને દરગુજર ચાહું છું.”

“અર્થ નહીજી”

તેઓ વચ્ચે ગંભીર ચુપકીઈ ફેલાઈ. દીના અસાધારણ ચુપ હતી, જ્યારે સોહલ પણ એવું વીચારતો હતો, કે તેણે પોતાની આખી જીંદગી દરમ્યાન આટલો ખુબસુરત ચેહરો તેમજ મીઠો અવાજ, કહીખી જોયો તેમજ સાંભળ્યો હતો નહિ.

“મેં તમને પેહેલાં જોયાં, ત્યારે તમે ઘણા ઉંડા વીચારમાં

હતાં, મીસ મેહતા” સોહરાય આખરે બોલ્યો.

“જુ હા, હું મારી જીંદગી વીરો વીચાર કરતી હતી.”
દીના બોલી.

“શું તે બીજાઓથી તદ્દન જુદીજ છે? શું તે ઘણી જાણવાજોગ છે?”

“નહિજ. તોપણ મેં એવું સાંભળ્યુંજ, કે ઘણા જણાની જીંદગીમાં મુખ્ય બનાવ ફક્ત એકજ હોય છે, જ્યારે મારી જીંદગીમાં તો એવા ત્રણ બનાવ બન્યા છે.”

અને આ ત્રણ બનાવો દીના માટે તેણીના બાપનું મોહત, પાહલી સાથનાં લગન, અને તેણીના બેટા શીરોઝના મોહતના હતા. અફસોસ પાછલા વરસોમાં સોહલ આ ત્રણ બનાવોનો અર્થ ઘણા મોટા ભોગે સમજી શક્યો.

“ત્રણ બનાવો” તે બોલ્યો “ત્યારે તો મીસ મેહતા તમે મારા કરતાં વધારે નશીબદાર છેઓ. મારી જીંદગીમાં તો એકપણ જાણવાજોગ બનાવ બન્યો નથી.”

“તોપણ તમારી જીંદગી ઘણી “બીઝી” હોવી જોઈએ.”

અને સોહલ મનમાંજ અજાયબ થયો કે આવી એક પરીની જીંદગીમાં તે ત્રણ બનાવો શું હતા? તેઓ નીચે દ્રોધંગ રૂમમાં આવી પોંદ્યાં હતાં, કે જ્યાં લેડી મેહરબાદ તેઓની રાહ જિતાં બેઠાં હતાં. તે સાંજ કેવી રીતે પસાર થઈ તેનો દીનાને ઝાઝો ખ્યાલ હતો નહિ. તેણીને એટલુંજ યાદ હતું કે સોહલે તેણીને કાંઈ ગાતા આવડેજ એવું પુછવા પછી તેણીએ “હા” કહ્યું હતું, અને ત્યારપછી તેણીએ અસાધારણ હોંસ અને ઉંમગથી પ્યાનાપર ગાયુ હતું. તેણીએ તે ચળકતી કાળી આંખો પોતાની તરફ ટીંગાયેલી જોઈ હતી. અને ગીત ખલાસ થવા પછી સોહલનાં ઉપકારનાં શબ્દો તેણીને બોલે બોલ યાદ હતા.

“ મીસ મેહતા, તમારો હલક કેવો મીઠો છે. લેડી મેહર બાઇએ એ વીશે મને કાંઈખી જણાવ્યું નહિ. ખચીત તમારો આભાર માનવાને મને પુરતા શબ્દોની પણ કોતાહી જણાયછ.”

લેડી મેહબાઇએ સેહેજ હસીને પોતાના સગા તરફ નજર ફાંધી.

“ પણ આટલાં વરસો મુઘી મેં મારી કંપનીઅનને આવી સરસ રીતે ગાતાં એકબી વેળા સમજી નથી. સોહલ, તારામાં ગુપ્ત શક્તી પાછી સજીવન કરવાને કાંઈ અજાજ રીતનું ખેંચાણ હોતું જોઈએ. ”

“ મેઘણાખી ગીત સાંભળ્યાછ, પણ તે આપ મીસ મેહતાના અવાજ આગળ કુચ્છ ખીસાદમાં નથી. ” સોહલે ઉમેર્યું.

“ મારા પપા આગળ હું વારંવાર ગાતી હતી ” દીના શર- માધને ખોલી, તેણીની આંખમાં આસુ આવી ગયાં, પોતાનો બાપ તેણીના મીઠા હલક માટે કેવા મગરૂરી દેખાડતો હતો, એ વિચાર કરતાં દીનાનો ચેહેરો નખાઇ ગયો. સોહલને પણ તે ફેર- ફાર જોઈને ધણું લાગી આવ્યું.

બતી થવા પછી પણ સોહલ દીનાની નજદીકમાંજ બટકયા કીધો.તેણે પોતાની જીંદગીની કેટલીક હકીકત દીનાને કહી સંભ- જાવી, અને તે સાંભળતાં દીનાના ચેહરા ઉપર એવા તો પલક પલકમાં ફેરફાર થતો હતો, કે સોહલ આખરે ખોલ્યો.

“ મીસ મેહતા, તમારો ચેહરો મને પાણી ઉપર પડતા પડઢાયાની યાદ આપેછ. તેમાં દર પળે ફેરફાર થયા કરે છે.”

દીના હસી પડી. પોતાની જીંદગીમાં પેહલ્લીજ વેળા તેણી એક મરદની વખાણથી હરખાઈ ગઈ, અને રાતે જમી રહ્યા પછી પણ બ્યારે તેણે પોતાની સાથે ચંદનીમાં ફરવાની દીનાને અરજ કીધી, ત્યારે તેણી તુરતજ કબુલ થઇ.

“તમારો ચેહરો ચંદનીમાં કેવો લાગેછ એ જોવા હું ધણો આતુર છઉં” તે બોલ્યો “મેં ધણાજ લાખાં વખતે તમારા જેવો એક “પરફેક્ટ” આકાર જોયો છે.”

તેઓ અગાસી ઉપર ગયાં, અને સભ્યતાને ખાતર સોહલે લેડી મેહરખાઈને પણ પોતાની સાથે આવવાની અરજ કીધી. આહ, તે રાત સોહલ કદીખી ભુલ્લી શક્યો નહિ. રૂપેરી માહબોખતારનાં નરમ કીરણો દીનાના ઉંચા દમામદાર આકાર ઉપર પડવાથી તેણી એવી તો એક પરેસ્તાનની હુરી જેવી દીસતી હતી, કે સોહલ કલાકોનાં કલાકો સુધી તેણી તરફ જોયા કરવા છતાં જરાખી થાક્યો હતો નહિ.

લેડી મેહરખાઈ આ સઘળુ બાડે દોળે જોતાં હતાં. પણ તેવણે કાંઈપણ બોલવાનું દરસ્ત ધાર્યું નહિ. પોતાનો આ ખેસી તેવણની કંપેનીઅનને વખાણે એ તેવણને પસંડ હતું, અને તેથી તેવણ પોતાની આંખ ઉંઘાડી અને કાન બંધ રાખીને ગુપચુપ તેઓ સાથે ફરયા કીધાં. દીનાની આંખમાં કાંઈ નવો ચમકાત જણાતો હતો, તે સુંદર ચેહરો દરપલે વધુ ખુબસુરત બનતો હતો, અને આજે તેણીથી વારંવાર હસાઈ જવાતું હતું. તેઓ સઘળાં બીજાણે જવા પછી આજના બનાવ ઉપર વીચાર કરતાં લેડી મેહરખાઈ પોતાના ઓરડામાં એકલાં બેઠાં, અને આખરે તેવણ એવા અનુમાન ઉપર આવ્યાં, કે તેવણનો આ ખેસી મીસ બેહતા સાથે ખ્યારમાં પડવા સીવાય બીજું કાંઈપણ “સેનસીબલ” કામ કરી શકશે નહિ.

દીના ખુશાલીની અણદીક સાગણીથી પોતાના ઓરડામાં દોડી ગઈ. તેણી આજે સુખી હતી, પણ તે સુખનું કારણ તેણી જાણતી હતી નહિ. તેણીએ ધાર્યું કે એક શીખેલા મહસ્ત સાથે વાત કરવાથી તેણીને બહુ ખુશી પેદા થઈ હતી આજે તેણીને

નવી તાકાત આવી હતી, તેણી આગળ કરતાં વધારે નંદરેસ્ત બની હતી, એવી એવી દરેક ચીજ દીના વીચારી ગઈ. પણ તેણી પેહલ્લીજ નજરે પોતાની આ બાઈના ખેસી તરફ ખેંચાઈ ગઈ હતી, એવો દીનાને કશો ખ્યાલ હતો નહિ. અફસોસ, આ કુમલું અંતકરણ કે જે લગભગ તુટી ગયું હતું, તે અંતકરણ આજે પોતાની મંદ ઉંઘમાંથી બેદાર થયું હતું. દીના એક બચ્ચા જેવી બોલાઈથી સોહલનો વીચાર કરતી હતી, અને આખરે તેણીને માલમ પડ્યું કે આ સોહલ તેણીની જીંદગીમાં ભાગ લેનાર સઘળા મરદો કરતાં સૌથી સરસ વીરલો હતો.

“હું ઇચ્છું છું કે એ હવે લાંબો વખત સુધી હયાંજ રહે” દીના પોતાને ખીજાણે જતી વેળા બોલી. અને વાંચનાર, રાતે ઉંઘમાં પણ સોહલનો ખ્યાલ થતાં જ્યારે તેણી હસ્તી હતી, ત્યારે બેદશનમાં બેઠેલા ફરેશનાઓ પણ તેણીની દયા ખાઈ રહ્યા હતા.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

“દીનાને જીવું ને ફર જીવું”

સોહલ મોદી “રોશન મેહલ”માં પધારવા પછી આજે ત્રણ અકવાડયાં પસાર થઈ ગયાં હતાં, અને તે અરસામાં તે દીનાને પોતાના જીવનનાં સઘળા જોશ સહીત ચાહતાં શીખ્યો હતો. દીનાની જીંદગી પણ નવીન બની હતી, તેણી એક એવા મુસાફરની યાદ આપતી હતી. કે જે કાળા વાદળા, તોફાની દરયો, અને પવનના ગળબનાક સુસવાતામાંથી બચી જઇને, એક ધણીજ

ખુશનુમા રાતમાં બાહર પડ્યો હતો. તેણીએ હજુ સુધી કપડા કાઢી ન હતા કે તેણી સોહલને ચાહતી હતી, જોકે તેણીની સઘળી જીંદગી તેની અંદર ગરક ગઈ હતી. દીના દરખાસે તેને મલવાની રાહ જોતી, તેની ગેરહાજરીમાં તેનો જ વિચાર કરતી, પણ તેણીની મોટી કમનશીબી તો એ હતી કે આ સઘળું તેણી અહુજ બોલાઈ અને નીરદોશપણથી કરતી હતી. જો તેણી આજની બીજી છોકરીઓ માફક દુન્યાદારીથી અનુભવી હોતે, તો તેણી તુરંત જ પોતાનો જોખમ જોઈ શકતે. જો દીનાને સેહેજ પણ ખ્યાલ હોતે કે આ ખુશાલી પ્યારની હતી, તો તેણી પોતાનું મોહત ચેતી ગઈ હોતે. તેણીએ પોતાના આપને ચાહ્યો હતો, પણ તે ફક્ત એક દીકરીના હિંડા બહાલથી જ. આગલા વરસોમાં તેણીને પાહલી તરફ કાંઈક મીઠાચારી ભરી લાગણી હતી ખરી, પણ તેમાં પ્યારનો સેહેજ પણ ઓસ સમાયો હતો નહિ, અને જેમ દુન્યામાં ઘણાક પાપ અજાણપણથી થાય છે, તેમ દીનાને પોતાની ખુવારીના ખાડામાં ગળડી જવા પછી જ પોતાના ભયનો ખ્યાલ થયો, કે જ્યારે બચાવના સઘળા ઇલાજો તેણીનાં હાથ-માંથી જતા રહ્યા હતા.

લેડી મેહરબાઈ પોતાનાં કંપેનીઅનને બારીકાથી તપાસતાં રહ્યાં હતા, અને તેણીના આ ખેસી, દીના જેવી એક સુંદરીને પરણી જાય, એવી તેવણની દરખાશની દુઆ હતી.

સોહલ મોટી પોતાનો પ્યાર જાહેર કરવા માટે એક લાયક તકની રાહ જોતો હતો, જો કે તે તક મલવા પછીથી તે કદી પોતાની હીંમત ભેગી કરી શકશે, એ વીષે તે પોતે અચોક્કસ હતો. તેણી તેને ચાહતી હશે કે? અરે, આ સવાલથી જ સોહલ પોતાની સઘળી મગરૂરી ભુલી ગયો હતો. કેટલીક વેળા દીનાની આંખનાં પલ્લકાશ જોઈને તેને સેહેજ હીંમત આવતી. પણ તેમ

ચોક્કસ વખત એવો પણ હતો, કે જ્યારે દીના તેની તરફ તદ્દન થંડી રહેતી હતી. આવી એ અચોક્કસ લાગણીઓ વચ્ચે દોળા ખાતો, ગરીબ ખીયારો સોહલ દીવસો વેલતા મનમાં મુગ્ધવા લાગ્યો. તે આ બેદી સુંદરીના દરેક આચારવીચાર જાણવાને રોકાઈ ગયો, તેણીની દરેક ક્રિયાને માન આપવા લાગ્યો. તેણીનાં દરેક વીચારોમાં શ્રીલક્ષ્મી સમજવા લાગ્યો, અને તેણીને ક્રીમતી બેટોની નવાજેશ કરીને, તે ધીમા સાદનાં ફક્ત એક “થેંકયુ” ઉપર જીવવા લાગ્યો. તે તેણીનો શહેનશાહ, શેક, સોદાગર, લોડ—અને તોપણ એક ગુલામ હતો. અત્યંત સોહલ મોદી મગરૂર હતો, તોપણ તેને પોતાને વીશે શેખી કરતાં આવડતી હતી નહિ. તે એવાં અમીર દીવનો માણસ હતો, કે કાંઈપણ વેળા તેણે એવું વીચારયું નહિ કે દીના તેની દોલત અને દરજ્જા પર એકદમ કુદી પડશે. તેણે આગળ કાંઈપણ છોકરીને ચાહી હતી નહિ. તે હમણા પોતાનો સઘળો પ્યાર, દોલત, અને અંતકરણ દીનાને આપી ચુક્યો હતો. હું તેણી આ સઘળું કમુલ કરશે?

“મીસ મેલતા” તે એક દીવસે બેઠ્યો. “આજે ઘણી ખુશનુમા સહવાર છે. તમે મારી સાથે વરલીના ખાન પર ફરવા આવશો? લેડી મેહરબાઈ તો રોકાયલાં છે, અને તેથી હું એકલો મારો વખત પસાર કરી શકતો નથી.”

“હું મારાં બાઈની રજા લેવા પછી તમારી સાથે આવવા ખુશી થવશ,” દીના બોલી.

અને કેલવાની કાંઈપણ જરૂર નથી કે તે રજા તેણીને તુરતજ મળી. દીનાએ આજે પોતાના પોશાક ઉપર કાંઈ ઝાઝું ધ્યાન પુગાડ્યું નહિ. તેણી સાદાજ કપડામાં ઓરખી વધારે ખુબસુરત જણાતી હતી.

“આજે મને ટક મળીશ” સોહલે વીચાર્યું. “હું આજે

એને પુછી જોવશ, અને ઇનશાફ્ત, ખુદ તેમાં મને મદદ કરે. એના વમર હું જીવી શકશ નહિ. બસ, હવે તો દીનાને જીવું ને ફર જીવું”

તેઓ ધીમે ધીમે ચાલનાં ફરવા ગયાં. અને આ ખુશનુમા સહવાર જોધને દીના પોતાની સઘળી ધાસ્તી અને શરમાળપણું ભુલી ગઇ. તેણી સોહજ સાથે ઘણી છુટથી વાત કરવા લાગી. તેણીએ જે કુદરતી દેખાવ જોયા હતા તેનું ખ્યાન કીધું, કેટલી ચોખ્ખીઓ વાંચી હતી તેનાં નામ દીધા, જે ગીતો તેણીને આવડતાં હતાં, તેનો “લ્યુન” ગાઇ સંભળાવ્યો, તે એટલા સુંધી કે સોહજ ગાગળ કરતાં તેણીને વધુ વહાલથી જોવા તેમજ ચાહવા લાગ્યો. ત્યારપછી તેઓ જરા વધુ અંગત બાબત ઉપર આવ્યાં. દીનાએ પોતાનાં ઘણાક અંગત વીચારો તેને કહી દીધા, અને ભલા, ભોલા, નીર્દોશ સોહજે તેણીની સચ્ચાઈ અને પ્રમાણિકપણા ઉપર પુરેપુરો વીશ્વાસ મુક્યો.

“તમારી સાથે વાત કરવાથી હું જાણું એક નીર્મળ પાણીના કુવામાં જોતો હોઉં એવું મને લાગેછ,” વરલીના બાનપર આવી લાગતાં સોહજ દીનાને એક ઉંચા ટેકડાપર બેસાડતાં બોલ્યો „તમે કેટલાં ભોળાં અને ખાલેમ છેઓ, મીસ મેહતા.”

“ખરેખર?” દીના લાલચોળ બનીને પાછળ હતી. તેણીનું અંતકરણ તેણીને દંખાતું હતું. પોતાના કંઠાળ લગન, ઘર છોડીને ચાલી આવવાનો બનાવ, શીરોઝનું મરણ, એ સઘળી ભયંકાર ગમ ગુજરી સાથે શું તેણી ખરેખર ભોલી અને ખાલસ દીલની હતી? પણ તેણીનાં આવા વીચારોથી તદ્દન બેખબર સોહજે વીચાર્યું કે તેણી તેનાથી કમકમીને દુર થઇ હતી.

“મીસ મેહતા, મેં તમને પાછાં ચોંકાવ્યાં છે,” તે બોલ્યો “મને માફ કરજો.”

“માફ માંગવાની કાંઈખી જરૂર નથી” દીના હસીને બોલી,
“પણ જ્યારેખી કોઈ મારે માટે સારા શબ્દો બોલેછે, ત્યારે હું
અમન થાઉંછ. હું નહીં ધારતી કે હું ખીજી સ્ત્રીઓનાં કરતાં
વધારે બોલી અને ખાલેસ દીલની હોઉં.”

સોહલ મોદીનો એહરો ખુલી ગયો.

“અને હવે મીસ મેહતા, મારી ફક્ત એકજ આરજુ છે,
કે તમે મને તમારી પોતાની જાંઘીથી વાકેફ કરો. તમારી
આગલી પાછલી હીસટરી મને બહુ સાંભળવા ગમેછ. બોલો, હયાં
આંધવા અગાઉ તમે ક્યાં રહ્યાં હતાં, કોણને ઓળખતાં હતાં,
એ સંબંધ જાણવા હું ઘણો આતુર છું.”

એકવાર ફરીથી દીના એ કદમ પાછળ હતી. અરે, તેણીની
ગર્ભ ગુજરી જાંઘીમાં એવું તે થું બન્યું હતું, કે જેનો ખ્યાલ
થતાં તેણી આવી રીતે પાછળ હટતી હતી? ફક્ત એક કંગાળ
લગન, થોડા મહિનાની આફત, એક છેલ્લી ભયંકાર ખોટ, અને
ત્યાર પછી સંબંધ સમાધાન અને સફાઈ મયદાન

“અફસોસ, મીસ મેહતા, વળી મેં તમને બીવડાવ્યાં છે”
સોહલ બોલ્યો “ખચીત તમારી જાંઘીમાં કાંઈ એવું તો નહીં
બન્યું હશે, કે જેનો ખ્યાલ થતાં તમે આવી રીતે બીહતાં યા
તો શરમાતા જણાઓછ”

દીનાને પાછી હીમત આવી. આવા એક ભલા અશરાર
જવાંનને છેતરવામાં શો ફાયદો?

“મારી પાછલી જાંઘીમાં એક એવો બનાવ બન્યો છે,
કે જેની યાદ મને બહુ દુઃખી બનાવે છે.”

“તે કમખખત બનાવ” સોહલે પુછ્યું.

દીના કમુલ કરી દેવાની આશી ઉપર હતી, કે “તે બનાવ

મારાં અમુખી લગનનો છે ” પણ તેને બદલે તેણીએ જવાબ આપ્યો કે “ તે બનાવ મારા પપાનાં ગુજરવાનો છે. ”

“ બસ એજ તમારી મુશકેલી હતી, ” સોહલ અન્યખીથી બોલ્યો “ મારાં ગરીબ મીસ મેહતા, ત્યારે તો તમે તમારા પપાને ઘણાંજ ચાહતાં હોવા જોઈએ. ”

“ તેવણુ મને મારા જનથીખી જ્યાદા હતા. ” દીનાએ ગંભીર અવાજે જવાબ આપ્યો.

“ અને જ્યારે તમે તેવણને ગુમાવી બેઠાં, ત્યારે તેવણની જગ્યા કોઈ ખીજને નહિ લીધી ? ”

“ તે કેમ બને ? ”

“ હું એમ પુછુંછ કે ત્યાર પછી તમે કોઈ ખીજને ચાહ્યો નથી ? ” સોહલે સાંભળથી પુછ્યું.

અને જ્યારે દીનાએ “ નહિ ” કરીને જવાબ આપ્યો, ત્યારે તેણી સાચ્યુજ બોલી હતી. કારણ પાહલીને તેણીએ કદીખી ચાહ્યો હતો નહિ.

સોહલ ખુશ થઈ ગયો. તેણી કોઈને પણ ચાહતી હતી નહિ, એવી તેને ખાત્રી મલી ચુકી હતી, અને તેથી-ઓહ ખુશાલી-આ બાપ વગરનાં ખુશમુરત પંખેરાને જીતી જવા માટે તેની લાઈન તદ્દન “ કલીઅર ” હતી.

“ મીસ મેહતા, હું ખ્યાર માટે આજે તમને કાંઈ કેહવા માંગુછ ” તે આખરે બોલ્યો “ તમે મને સાંભળશો ? ”

“ ઓ નહિ નહિ, મને એવી વાત સાંભળવા નથી ગમતી ” દીના ગભરાઈ જતાં બોલી “ ખુદાને ખાતર તમે એ વીશે કાંઈ પણ બોલશો નહિ. ચાલો આપણે ઘરે જઈએ. ”

“ હું તઈયાર છઉં ” સોહલ ધીમા અવાજે બોલ્યો “ પણ

જેવ સંભાળજો હયાં ઉતરાન ઘણું છે. લાવો મને તમારો હાથ આપો.”

દીનાએ તેને પોતાનો હાથ આપ્યો, અને તે નરમ, સુંવાળા, સફેદ હાથ જેમને સોહલ એટલે તો ઉસકેરાઈ ગયો, કે તેણે વાંકો વળીને તે હાથ ઉપર એક કીસ કાઢી.

તે કીસે, જે સઘળી અસર તે પોતાના શબ્દોથી કરી શક્યો નહિ, તે સઘળી અસર દીના ઉપર કરી. તેણી ગરદન સુધી સતી બની ગઈ, પણ બીજી પળે તે એકરો મોહત જેવો શીકકો પડી ગયો. તેણીએ પોતાનો હાથ પાછો ખેંચી લીધો. જે દીવસે પાહલીએ તેણીનો હાથ પેહલ્યો ચુમ્યો હતો, તે દીવસ તેણીને યાદ આવી ગયો. તે વેળાએ તેણી તેનાથી કમકમીને પાછળ હતી હતી, અને ઓહ, હમણા પણ જો દીના તેજ માફક પાછળ હતી હતે, તો વળી આ વાર્તા કાંઈ જુદું રૂપ લેતે; પણ અફસોસ, આ કીસથી દીના કમકમી નહિ, તેણી હમણા સુખનાં સૌથી ઉંચા સ્વર્ગમાં હતી, કે જ્યાં પુગવા તેણીએ શું ભોગ આપ્યો હતો, તે તેણી જાણતી હતી નહિ.

ધરે જવા પછી દીના તુરતજ પોતાનાં ઓરડામાં દોડી, અને ત્યાં પોતાની લાગણી માટે શરમથી લાલચોલ થયલા ગાલ સાથે બીહતી ધુનતી ઉભી. તે કીસ માટે ઘડીકમાં તેણી સોહલ સાથે ગુસ્સે થતી, અને તેને ફરીથી નહિ મલવાનો હડાવ કરતી, પણ ફેકત, થોડાજ વખતમાં તેના દીદાર જલદી પાછાં જેવાને દીનાને તલમ થતી. આખરે તેણી એક ચીજ સમજી શકી, અને જો કદીબી તેણી સમ્યાર્થની ઘણી નઝદીક હોય તો તે હમણા હતી, કારણ દુખ અને ખુશાલીની ભેગી લાગણીથી તેણીને માલમ પડ્યું, કે તેણી આંધ સોહલ મોદીને પોતાના જનો જીવરથી ચાહતી હતી.

“હું એને આહુંછ” તેણી બડબડી. તેણીએ પોતાના હાથ તરફ નજર કરીધી, અને જે જગ્યાએ સોહલે તે હાથ ચુમ્યો હતો, તે જગ્યાએ પોતાના નરમ પરવાલા જેવા હોહો મુક્યા “ઓ સોહલ, તું મને ચેતાવ્યા વગર માફ દીલ ચોરી ગયોછ, ખુદા ખબર એનો શું અંજામ આવશે.”

અને તે નતીજે વીચારવાની દીનાની હાંમત થઇ નહિ. ઓ વાંચનાર, આંચ દીના પેસીકાકા કે જે અત્યાર સુધી પ્યાર મોહનતની સઘળી લાગણીથી અંજાણ હતી, તેણી કે જે પોતાનાં ઘણી અને ઘરને છોડી આવી હતી, તેણી કે જેને અત્યાર સુધી પોતાની જવાની અને ખુશસુરતી ભેગી કરી રાખી હતી, તેણી કે જેને બહાનલા છોકરાઓની માંગણી તરછોડી કાઢીને ખુદ મરદોને પોતાની છાંદગીમાંથી હડસેલી કાઢ્યા હતા, -તેજ-તેજ ખુશસુરત દીના આજે આંચ સોહલ મોદીથી માહત થઈ હતી. ઓ ખુદા, બચાવ-બચાવ!

પ્રકરણ ૩૨ મું.

નાસો ગોશો.

હવે તેને પાછી કેમ મળે? પોતાનો શરમથી ઢગઢગનો ચહરો તેને પાછો કેવી રીતે દેખાડે? તેણીએ તેને એક પીકચર પેન્ટ કરવાનું વચન આપ્યું હતું, પણ હમણા જ્યારે દીનાના હાથ ધુજતા હતા, અને હરખનાં આંસુઓથી તેણીની આંખો બંધ થઇ જતી હતી, ત્યારે તેણી એક આકાર યાતો કબર કેવી રીતે

પીછાણી શકે? દીના પોતાના ઓરડામાં આમ તેમ ફરવા સીવાય બીજું કંઈપણ કરી શકી નહિ.

“હું એને ચાહું છું, હું એને ચાહું છું” એમ તેણી એટલું જ બોલી શકી.

એકાએક તેણીના ઓરડાનું બારણું ઉઘડ્યું. અને એક નોકર નીચલા પેગામ સાથે ત્યાં દાખલ થયો.

“મેહરબાની કરીને મીસ મેહતા હમણા પોતાના ચીત્રો સાથે નીચે આવી શકશે?”

“હા,” દીનાએ જવાબ આપ્યો. “મી. મોદીને કહેા કે હું હમણા જ આવું છું.”

તે નોકર ગયો, અને દીના થંડા પાણીએ પોતાનું મોઢું ધોતવા ગઈ. તેણીએ પોતાના વીખેરાયલા બાલ સરખા કર્યા, અને જરારતી શાંત દેખાવ ધારણ કરવાની ગમે એટલી કોશિશ કરવા છતાં, તેણી પોતાના અંતરણ્યનાં થોડા બંધ પાડી શકી નહિ. સોહલને પાછી મલવાનાં વીચારથી દીના એક પાંદડાં મીસાલ ધુજતી હતી.

“ઓ હવે શું કરું, હું એની આગલ કેમ જાઉં?” તેણી બડબડી.

પણ તેટલામાં લેડી મેહરબાઈ ત્યાં ચાલી આવ્યાં.

“દીના તું હયાં શું કરેછ?” તેણે બોલ્યાં. “પેલો સોહલ તારી રાહ જોતો ક્યારનો નીચે ખોડી થાયછને. એ કહેછ કે તેં એને કંઈ પીકચર રંગવાનું વચન આપ્યુંછ, અને તેથી તે એટલો તો અધીરો બની ગયોછ, કે તુંને બોલાવવા મને ખાસ ઉપર મોકલાવી. અરે પણ શું છે, દીના” તેણીને ધુજતી જોઈને મેહરબાઈએ તુરત પુછ્યું.

“મ-મારું માથું દુખેછ.”

“ત્યારે આજે સહવારે તું તડકામાં ફરવા કાંય ગઈ” મેહરબાઈ ઇપકા બર્ચા અવાજે બોલ્યા “મેં સોહલને કહ્યું હતું કે આવી રીતે તડકામાં ફરવાથી તુંને કાંઈ નુકશાન થશે, પણ હરવાયો કાંઈ સમજ્યોજ નહિ. હવે તુંને નીચે આવવાની કાંઈ જરૂર નથી. દીકરી, એક બે કલાક જરા શાંત થવેઆસાયસ લે.”

આસાયસ! એહ, તેણીની છાતી અને મગજમાં મોહબતનાં સોળા સાથે તેણી કેવી રીતે આસાયસ લઈ શકે? અલગત, તેણી એકલી રહેવા માંગતી હતી. પોતાનાં હાથેજ પોતાની મોહબતી બોખાર શાંત પાડવા ચાહતી હતી. દીના ઉંઘી ગઈ, અને જ્યારે જમવાનો ‘બેડ’ થતાં તેણી પાછી જાગી ઉઠી, ત્યારે તેણી જરા શાંત થઈ હતી. હવે તેણીને નીચે જવા વગર છુટકો હતો નહિ, એકવાર ફરીથી તેનો મીઠો અવાજ સાંભળવાની ફરજ પડી હતી, અને તોપણ દીનાએ તેનો ચેહરો કદી નહિ જોવાનો કસદ કર્યો હતો. ટાઈ બેદી લાગણીથી દીના મોંઘુ જોવાની આરસી તરફ ગઈ. એહ, હજી તેણી પોતાનો ખુશ્સુરત ચેહરો જોવાની એટલી બધી આતુર કાંય હતી, અથવા તો એક સુંદર સાડી તેમજ ખ્વાઉઝ પેહડવા એટલી બધી અધારી કાંય બની હતી, એ દીનાની મોટી અજાણ્ય હતી. તેણી આરસીમાં પોતાનો ખુશ્સુરત ચેહરો જોઈને મલકાઈ ગઈ, અને ત્યારપછી તે દીવશે સોહલે તેણી ઉપર મોકલેલાં ધુન્નમાંથી એક મોટો ગોલાય પસંદ કરીને તેણી નીચે જમવાના ઝોરડા તરફ ફરી.

સોહલ તેણીની આતુરતાથી રાહ જોતો જમવાની ટેબલ ઉપર બેઠો હતો, અને દીનાએ પોતાના લાંબાં પાપણ એટલાં તો નીચે કર્યા, કે તે લગભગ તેણીના ગાલ સાથે અડક્યાં.

“મીસ મેહતા” તે તુરતજ બોલ્યો “મને લમણાજ લેડી

મેહરબાદએ જણાવ્યું છે કે તમારી તબીયત ખરાબર નથી. હું ઘણાજ દલગીર છું. શું ખરેખર તડકાંની અસરથીજ તમારું માથું દુખ્યું હશે. ખચીત તમે મને આપમતલબી તેમજ બેદર-કાર તો નહિ ધારતાં હશો.”

“ નહિ ” દીનાએ નીચી નજરે જવાબ આપ્યો.

“ મીસ મેહતા, તમે મારી સાથે ગુસ્સે થયલાં દીસો છ. તમે આયાંજ ત્યારથી મારી તરફ જોતાખી નથી ” તે ઘણાજ ધીમા અવાજે દીનાના કાન આગળ બોલ્યો “ હા, હું સમજ્યો, આજે સહુવારનાં ચોકકસ બનાવ માટે મેં તમારી ખફગી ખેંચી લીધી છે, પણ તે માટે મારાં કરતાં મારા તકદીરને વધુ દોષ થતે છે. ”

જમી રહ્યા પછી તુરતજ દીના પોતાના ઓરડામાં પાછી ગઇ. આવી રીતે સોહલ મોદીથી દુર નાહસવામાં તેણીએ એવું વીચારી લીધું કે તેણીની સઘળી નાદાની માટે તેણીએ પુરતી સજા ખમી હતી. પણ સોહલ ઉપર તેથી ઉલટીજ અસર થઇ. જો દીના આજની કેટલીક છોકરીઓ માફક એક છેલછખીલી હતો, તો સોહલને પોતાનાં ફાંદામાં લેવાને આ કરતાં બીજો વધુ સરસ ઇલાજ તેણીને મળ્યો હતો નહિ. પણ અફસોસ, દીનાની દરેક હીલચાલ નીર્દોશપણાથી થતી હતી.

બીજી તરફ પકકો સોહલ, દીનાના ગયા પછી લેડી મેહરબાદ સાથે દ્રોષંગ રૂમમાં વાતો બેઠો હતો.

“ મેહરબાદ હું ધારું કે મને તમારાં મીસ મેહતાને વારે ઘડીએ ચોકાવવાની ઘણી કમનસીબ આદત છે ” તે બોલ્યો.

પણ લેડી મેહરબાદએ તેને હસી કાઢ્યો.

“ અને તેથી હું આજનો આખો દીવસ એવણુ સાંમેથી દુર રહેવા ધારું, કે જોથી એવણુને વધુ બડકાવીને હું એવણુની

વધુ ખર્ચી ખેંચી લઉં નહિ. મને આજે કામ છે, અને તેથી રાતે મોડે સુધી હું હયાં આવી શકશ નહિ.”

આવી રીતે જ્યારે દીના અને લેડી મેહરબાદ આહેના વખતે પાછાં મળ્યાં, ત્યારે મેહરબાદ જરા દલગીર જણાતાં હતાં.

“દીના આજે સોહલ તો ગપોરે જમીને કોડે ગયોછ, અને રાતે મોડે સુધી પાછો આવશે નહિ, એમ મને કહી ગયોછ. એ ઘણો બોલકણો છે, અને તેથી એની ગેરહાજરીમાં જાણે મને સોહલાસેખી નહિ.”

દીના ચોંકી. તે ચાલી ગયો ! અરે ખરેખર, તેણીએ તેને અપમાન કીધું હતું, તેને પોતાની આગલથી દુર થવાની ફરજ પાડી હતી. હવે તેનાં વગર આજની સાંજ કેમ પસાર થશે ? અને તે વેળા દીનાને એવું લાગ્યું કે જાણે સોહલની ગેરહાજરીથી તમામ દુન્યાની રોશની ગુમ થઈ હતી.

તે દીવશની સાંજ જો કે ઘણી રળીયામણી હતી, તોપણ દીનાનો જીવ એકરાર હતો. દરેક મીનીટ પસાર કરવાને તેણીને કાશિશ કરવી પડતી. ચોપડી ઉંઘાડીને ખેતમાં તેણી ફક્ત સોહલનોજ એહરો તેમાં જોઈ શકતી, અને રાતે જમી રહ્યા પછી તો તેણીનો જીવ એટલો તો ઉચ્ચત મારી ગયો, કે દીના આખરે બગીચામાં આવીને ચંદની ઘોરવા બેઠી.

વિચારમાં ને વિચારમાં કેટલો વખત પસાર થઈ ગયો, તેની દીનાને ગણત્રી હતી નહી, પણ જ્યારે એકાએક તેણીની પાછળ કોઈનો અવાજ સંભળાયો, ત્યારેજ તેણી ચોંકી ઉઠી.

“માઈ દારલોંગ, કલાકો સુધી મારા તાંત્યા તોડીને હું તુંને મલવા હયાં ઉભો હતો. દીના મારી બહાણી, હવે હું તુંને મારી આગળથી જવા દેવશ નહિ.”

પ્રકરણ ૩૩ મું.

સોહલબતી મહત્તમ.

દીના ગભરાઈ ગઈ, તોપણ તે ગભરાટ ખુશાલીનો હતો. આ તો સોહલ મોદીનો અવાજ હતો. એ રાયોડી હથેલીમાં તેણીનાં બંને હાથો ઝીકડાઈ ગયા, પ્યારનો અંગાર બાહર કાઢતી એ ચળકતી ચશમે તેણીની સામે ટીંગાઈ રહી.

“દીના, તું મારેથી નાહસવાની કોશેશ કરતી હતી” સોહલ તેણી આગળ ગુંડણમંડપે પડતાં બોલ્યો “પણ તું શું એમ ધારેછ કે એક વેળા મેં તારો હાથ ચુમ્યા પછી હું તુંને એમ સેહેલાઈથી જતી મુકશ? તું શું એમ વિચારેછ કે તારા મનહર મુખડાનો પુઝરી બન્યા પછી, હું તુંને એમ જલદી જુલી જવશ. નહિ, મારી દારલીંગ, હું તુંને ચાહુંછ. તારી ઉપર હું મારો જન સદકે કરી ચુકોછ. ઓ નહી નહી, મારી સામેથી તું તારો ચેહરો નાં ફેરવ. દીના-દીના તું કેટલી ધાતકી છે?”

તોપણ તે ધાતકી દીનાએ હજુણ સુધી સોહલના હાથમાંથી પોતાનાં હાથ પાછા ખેંચી લીધા હતા નહી. નીચી નજરે દીના, પ્યારનાં તે મીઠા શબ્દો સાંભળતી ઉભી, તેણીની સઘળી આશા અને ખુશાલી એકકડી વેળા બાહર ધસી આવી. આહ, ખરેજ દીના પેસીકાકા હમણા તદ્દન સુખી હતી. તોપણ જો તે વેળા સોહલે “લગન” યા તો “ધણીયાણી” શબ્દો વાપડ્યા હોતે, તો કદાચ દીનાની ખુશાલી ઝાઝો વખત ટકી શકતે નહી. સોહલ તેણીને આહતો હતો, અને કમનસીબે દીનાને, સઘળા સાચ્યા પ્યારનો આખરી અખમ લગનમાં આવે છે, એવી ખરાબર

ખખર હતી નહીં.

“ઓ દીના હું તુંને ચાહું છું” તેણીની ચુપકીદીથી હોંમત ધરતાં સોહલે ચલાવ્યું “હજારો વખત મેં તુંને એમ કેહવાની હોંમત કરી, પણ નહીં, મને એવોજ દગદગો લાગ્યો, કે જે પ્રમાણે આંધ્ર રોશન માહમોખતાર હમણાં મારેથી દુર છે, તેટલીજ તું પણ મારેથી દુર હતી. પણ મારી દારલોંગ, હું હમણાં જોઉં છું કે તું જો ખરેખર મારી સાથે ગુસ્સેજ હતો, તો હમણાં તારો હાથ મને આપીને તું એમ ચુપ ઉભી રહેતો નહીં, તું મારા દીલનો ઉભરો આવી શાંતીથી સાંભળતો નહીં. ઓ મોલ દીના, મારે માટે કાંઈપણ આશા છે કે ?”

હજુ પણ દીના ચુપ ઉભી. આહ, કદીપણ આવા મીઠું શબ્દો તેણીએ સાંભળ્યા હતા નહિ. તેના હાથનું દબાણ, તેની ચળકતી આંખો, આ એકાંત કુશોથી ભરેલા ખગીયાના એક ખુણામાં ચંદની રાતે પોતાના વહાલાનો એકરો જોઈને, કાંઈપણ બોલવા માટે દીનાની જગ્યાં ઉપડી નહિ.

“જો દીના જરા વિચાર કર, કે હવે દુન્યામાં તારા કોણ રહ્યું છે. તારા જેવી એક એકલી અદુલીને દુન્યામાં આવી રીતે વસવું ઘણું જોખમભર્યું છે. તું જાણે છે ડીયર, કે એક મરદ આસમાન છે, એરત જમીન છે, અને જેમ જમીન આસમાનથી ઢંકાયેલી છે, તેમ એક એરત પણ મરદના છાયા હેઠળ હંમેશા રહેવી જોઈએ. ઓ મોલ દીના, કે તું મને ચાહે છે.”

“હું તુંને ચાહું છું, સોહલ” ઘણાજ ધીમા અવાજે આખરે દીના બોલી.

“ખરેખર !” સોહલ અજાયબીથી બોલ્યો “તું મને ચાહે છે દીના, મારી મસ્કેરી તો નથી કરતી. ઓ-ઓ એજ શબ્દ એકવાર ફરીથી માછા બોલ ડીયર, એ તવેસમાતીક શબ્દો એકવાર

ફરીથી બોલીને મારી ખાત્રી કર.”

અને તે શબ્દો સાંભળતાં, સોહલે તેણીને પોતાની વધુ નજદીક લીધો, તેણીનાં એકરા ઉપર વાંકો વળ્યો, અને દીનાને સીધી બેઠકમાં મોકલાવી દીધી. તેઓ બંને કેટલો વખત સુધી એક બીજાની ગોઠમાં પડી રહ્યાં, એ કેહવું અશકત છે, પણ એકાએક પોતાની પાછળ અવાજ સાંભળતાં, તેઓ બીજાર થયાં.

“દીના, તું ક્યાં છે?” લેડી મેહરઆબનો અવાજ સંભળાયો “હું ધારંછ કે મેં હમણા કોઈનો અવાજ સાંભળ્યો.”

“હું એવણને મલી શકતો નથી” સોહલ ઉતાવળે બડ-બડ્યો “આજે રાતે હું તારા સીવાય બીજા કોઈનો એહેરો જોવા માંગતો નથી. છેલ્લી સલામ, દીના, આવતી કાલે સહવારે આપણે પાછાં મળ્યે, તેટલાં ગુડ નાઇટ, માર્શ ડીયર.”

એક તડાકામાં સોહલ તેણી આગળથી ગાયબ થયો, અને જ્યારે દીના પોતાની ઉશકેરાયલી હાલતમાંથી પાછી સાવધ થઈ ત્યારે લેડી મેહરઆબ તેણી સામે આતુરતાથી નજર કરતાં ઉભાં હતાં.

“દીના, તું એકલી હયાં શું કરેછ. મેં હમણાં કોઈનાં જતાં પગલાંનો અવાજ સાંભળ્યો છે. તારી ખાત્રી છે કે તું હમણાં એકલીજ હતી દીના ! હા, ચાલ ત્યારે તો અંદર આવ. રાતની વખતે થંડકમાં રેહવાથી તુંને વરી સરદી લાગશે.”

દીના પોતાની ખાઈ સાથે ઘરમાં જવાને ફરી. ત્યાં કોણ હતું તે તો તેણીએ પોતાના જીવનાં જોખમે પણ લેડી મેહરઆબને કહ્યું હતે નહીં. સોહલે તેણીને ના કહ્યું હતું, ત્યારે શું તે દીલદારના પવિત્ર હુકમને તેણી નાહરમાન થાય !

“દીના” તેઓ ઘરમાં આવવા પછી લેડી મેહરઆબ બોલ્યાં “તું મને આજે ઘણીજ ખુબસુરત દેખાયછ. છોકરી, મને મોટી

દલ્હીની લાગેજ, કે તારી ખુમસુરતીમાં ભાગ લેવા, હયાં કોઈ બીજું મહે નહી. દીના તું મારી સાથે રહીને તારો ભવ એમ કુમારી રહીને અટવાવી નાખશે.”

“હું-હું તે કહી શકતી નથી” દીના બોલી “લેડી મેલ-રમાઈ હું થાકી ગઈ, મને રગ આપો.”

“પોલી જા, મારાં પ્યારાં પંખેરાં. સહવારે વેહલ્લી ઉઠજો.”

દીના પોતાનાં ઓરડામાં ગઈ, તેણીએ ઉંઘવાની ગમે એટલી કોશેશ કરી, પણ ફેલત. આખી રાત તાસવીસ કરવા પછી જ્યારે સહવારે તેણી પાછી જાગી ઉઠી, ત્યારે તેણીને પેહલ્લો ખ્યાલ સોહલનો હતો. આજે સોહલે તેણીને પાછું મલવાનું વચન આપ્યું હતું.

તે પોતાનાં વચનને સાચો નીવડ્યો. જ્યારે બતલરે “મી. મોદીની સલામ સાથે” તેણીને એક સુંદર તુરો ભેટ આપ્યો, ત્યારે તેની તરફથી દીનાને ખબર મળી, કે તે હમણાં બગીચામાં તેણીની રાહ જોતો બેઠો હતો. દીના ત્યાં ગઈ, અને તેણીને જોઈને સોહલ ખુશાલીના એક કુદકા સાથે ખડો થયો.

“દીના, તુંને પાછી જોયા વગર હું જરાખી આસાયસ લઈ શક્યો નહી” તે બોલ્યો “મને એવું લાગેજ કે ગઈ રાતે જે સઘળું બન્યું તે ફક્ત સ્વપન હતું. બોલ, મારો એ શક દુર કર.”

“ગઈ રાતનો બનાવ ખરો હતો” દીના સોહજ હસીને બોલી.

“ત્યારે તો મહારી વહાલી, હું આપણા લગન હવે જલદી કરવા ધારજ. બોલ, તું મારી ધણીયાણી હવે ક્યારે જાશે?”

લગનાં ધણીયાણી !! અરેરે, આટલો લખત તેણી કેટલો જાતની કુંભકરણની નીંદમાં લૂટી હતી ? તેણીનાં લગન તો પહેલની

અગીયારીમાં થઈ ચુક્યાં હતાં, તેણી તો પાહલી પેસીકાકાની ધણી-
યાણી બની ચુકી હતી, ત્યારે શું આંધ સોહલ તેણીને આવું કહે-
વાને દીવાનો હતો, યાતો તેણી પોતે એવું સાંભળવા મગજથી
ખેમગજ થઈ ગઈ હતી? દીનાનો ચેહરો કરમાઈ ગયો, અને તે
એટલોતો શીકે પડી ગયો, કે તેણીમાં એકાએક શું ચમતકાર
થઈ ગયો, એ સમજવાને સોહલ કદીખી સામર્થ્યન થયો નહીં
“દીના, વરી મેં તુંને ખાધરાવીછ.” “તે બોલ્યો તું મારી
ધણીયાણી ક્યારે બનશે?”

દીના તેનાથી દુર હી.

“હું તમને કદીખી પરણી શકીશ નહી” ઉજલા સપ ચેહરા
સાથે તેણીએ જવાબ આપ્યો

“હવે એમ કેહવાને ધણું મોડું થઈ ગયુંછ, દીના” સોહલ
ગભરાઈને બોલ્યો “તું મને ચાહેછ, અને તેથી હવે જો તુંને
જીતવા માટે મને આકાશના તારાઓ પણ નીચે લાવવા પડે તો
હું તેમ કરસ.”

દીનાએ “હું પરણેલી છઉ” એવું બોલવાની ધણીખી કોશેશ
કાઢી, પણ નહી. સોહલને એકપણ પણ દુખી કરવાને તેણીની છાતી
ચાલીજ નહી. ઓ, આવો એકરાર કદીખી કરવાનાં કરતાં, દીનાએ
પોતાના દીલદારની છાતીમાં એક કતારી વધારે જલદીથી ચલાવી
દીધી હતે.

“દીના, તું મને નહી પરણી શકશે” સોહલે અન્યથાથી
પુછ્યું “એમ કેહવાનું કાંઈ કારણ”

“હું તે કેહવા માંગતી નથી” દીના બોલી “ઓ મી- મોદી,
હું કદીખી તમારી ધણીયાણી થઈ શકશ નહી.”

“આપણે જોઈશું” સોહલ મક્કમ અવાજે બોલ્યો “દીના, હું

સઘળી ઇશ્વરી શક્તીને તામે થવશ, પણ આંધ દુન્યાની કાઠપણ શક્તી, તુંને જીતવાના વીચારથી મને વારી શકશે નહીં.”

“ઓ જીવ, જીવ, મીઠો મોઢી, મારી ઉપર દયા કરો, મને જવા દો, મારો ખ્યાલ છોડી દો. ખુદાને ખાતર તમે ગુનંદગાર નાં થાઓ.” દીના કરગરીને બોલી.

સોહલ દધાઈ ગયો.

“તોપણ તું મને ચાહેછ, દીના”.

“હા, બસ મને જવા દો.”

સોહલે નાચારીથી તેણીનો હાથ છોડી દીધો, અને ખીજી પળે દીના તેને અજાયબીમાં ગરકાવ મુકીને, ત્યાંથી ઝડપી કદમે ચાલી ગઈ.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

આખરે પીગળી.

નાદની ! ખીલકુલ દીવાની !! તેણીએ શું કર્યું હતું, સોહલના પ્યારના શબ્દો સાંભળવા, તેણી કેટલી લઢ મુઝી મુખી બની હતી, એ સઘળું દીના પોતાના નાદન, દીવાના, ડિહાછળા પ્યારની ધુંધમાં સમરદબર ભુલી ગઈ. નાસીપાસીથી તેણીએ પોતાના હાથ અકાબ્યા. ફક્ત ગમ કાસેજ તેણીએ આ ધર્તી ઉપર પોતાને એક સઉથી સુખી અબળા તરીકે પીછાણી હતી, અને હમણા અફસોસ, તે સઘળું ક્ષણભંગુર સુખ પોતાની પીઠ પાછળ પશેમાની અને નાસીપાસીની જગ્યા કરીને તેણી આમળ

થી ઉઠાંગરી કરી ગયું હતું. ઓ ખેસમજ કમનસીબ દીના તેણી એટલી તો જવાન હતી, તેણીનું હૈયું એટલું તો નરમ હતું, તેણીની જીંદગી એટલી તો નીરઆનંદ પસાર થઈ હતી. સોહલનાં પ્યાર તરફ ખેંચાઈ જવાથી જે ઘડીબરનું સુખ તેણીને મળ્યું હતું, તે સુખનો નાશ થયેલો જોઈતો દીનાં અત્યંત એક સાર બની. તેણી નવધાર આસુઓથી રડી પડી. ઓ, કદીખી આટલી ખુશસુરત ચશમેમાંથી આવાં કડવાં આસું પડ્યાં હતા નહીં, કદીખી એક પરણેલી સ્ત્રી પોતાના જીવતા ધણી છતાં તે ને આટલી બધી ભુત્ત ગઈ હતી નહીં, કદીખી એક માતાએ પોતાનાં એક પુરા ફરજંદની પત્નીની યાદને આટલું હીણુ લગાડ્યું હતું નહીં. ફક્ત “ધણીયાણી” શબ્દ સાંભળતાં દીનાની સુધ્ધી ઠેકાણે આવી, અને ત્યારેજ તેણીને માંસમ પડ્યું, કે જે ધણીને તેણી ખાલેસ પ્યારથી ચાહતી હતી, તેનોજ પ્યાર તેણીને સીધ્ધી દોજખમાં મોકલી દેવાનો દરવાજો હતો. પણ બહાલા સોહલને તેણી એવું કદીખી જાણવા દેશે નહીં, અને તેથી તેણી ની નીરાસીમાં ઓરખી વધારો થયો. હવે તો તેણીને ફક્ત એક જ ઇલાજ હતો. સોહલ ઉપર ચીઠ્ઠી લખીને તેને સેવટનો એક એવો જવાબ આપવો કે જેથી તે ફરીથી કદીખી તેણીની અરા સે આવે નહીં. જોકે એમ કરતાં તેણીનું હૈયું ચીરાઈ જતું હતું, તો પણ તેણી ઉપર પુર ભરોસો મુકનાર તે બહાલા દીલદારને તેણી એક ગુનેહગાર હતી એવું કદીખી જાણવા દેશે નહિ.

ગરીબ બીચારી દીના. આસુઓથી ભરાઈ ગયલી આંખો સાથે, ધાસ્તી અને નાસીપાસીથી ધુજતા હાથો સાથે તેણી સોહલ ઉપર એક ચીઠ્ઠી લખવા બેઠી, જેમાં તેણીએ જણાવ્યું કે અલગત તેણી તેને ચાહતી હતી, તોપણ ચોક્કસ કારણ સર તેને પરણી શકતી હતી નહિ. તેણી એવું ઇચ્છતી હતી કે

હવે તે તેણીનો સમજો ખ્યાલ છોડીને ત્યાંથી ચાલી ગય, નહિ તો તેણી પોતે લેડી મેહરખાનને છોડી જવા તૈયાર હતી.

તે કાગળ એક તુટેલાં અંતકરણનો અવાજ હતો. તેની દરેક લીટીમાં નાસીપાસીનો એકરાર સ્પષ્ટ જણાઈ આવતો હતો, અને તોપણ તે એક એવું કાગળ હતું કે જે વાંચ્યાં પછી તેનો વાચનાર, તેમાં સમાવેલા ફરમાન કરતાં ઉલટી રીતે જવાને વધુ જલદી તૈયાર થાય. સોહલે તે કાગળ ફરીફરીથી વાંચ્યું. તે દીના ઉપર વધુ દીવાનો બન્યો, અને જ્યારે તેણી તેને આહતી હતી એવું કમુલ કરતી હતી, ત્યારે પછી તેઓના લગ્ન માટે શું વાંધો હતો, કાણુની નડતર હતી?

“હા, સમજ્યો” સોહલે વીચાર્યું “એ મને નથી પરણવા માંગતી તેનું કારણ એજ કે એ ખીચારી એક ગરીબ આરતી-રટની છોકરી છે, જ્યારે હું તો—વેલ, આજે મારી દોલત ઉપર મમે એવાં મોટાં ઘરની પણ કેઈ છોકરી તુટી પડવા નારાજ છે. દીના ડીઅર, હવે હું સમજ્યો. તું એટલી બધી અને રાંક છે કે મારી સાથે પરણવાથી તું એમજ વીચારતી હશે, કે તું મારા દરજ્જાથી મને નીચો પાડશે.”

વળી પાછી સોહલે એક નવી તરકીબ શોધી કહાડી. તેણીને સદાને માટે છોડી જવા તો ખોદા ખચર, પણ થોડા દીવશ ખીજે કંકે રહીને, પોતાની ગેરહાજરીથી તેણી ઉપર કેવી અસર થાય છે, તે જોવા પછી, તે પાછો પોતાનો ખ્યાર તેણી આગળ બમણા જોશથી જાહેર કરશે, અને ત્યારેજ તેણીને શરણ થવાની ફરજ પડશે. હા, ઠીક તાલ હાથ લાગી. સોહલે તેણી ઉપર પાછો જવાબ લખ્યો, જેમાં તેણે જણાવ્યું કે તેણીના હુકમ મુજબ તેણીને સદાને માટે છોડી જનાર હતો, પણ તે અગાઉ તે તેણી સાથે એક છેલ્લી મુલાકાત લેવા

મચ્છતો હતો.

ગરીબ દીના! આ કાગળ તેણીના મોહતનું “વોરંટ” હતું. અરેરે જેને તેણી પોતાનાં જીન કરતાંખી વધુ ચાહતી હતી, તે આખરે ચાલી જતો હતો. ઓ, અફસોસ, જ્યારે એક દીવશ, એક કલાક, એક ઘડી તેણીને તેનાં વગર ચાલતું હતું નહિ, ત્યારે હવે પછીનાં દહાડા, અઠવાડયાં, મહીના, વરસો, તેણી કેવી રીતે ગુબારી શકશે ?

“ઓ, સોહલ, સોહલ” તેણી આંખુની એક ખુરશી પર પછંડાઈ જતાં બોલી.

અને જ્યારે તેઓ પાછાં મલ્યાં, ત્યારે તે ચળકતી આંખો તરફ જોતાં દીનાના સઘસા હાથો હવામાં ઉડી ગયા. તેને પોતાની આગળથી દુર કરવાને દીના પોતાની સઘળી કાશેશ અને હીંમત ખોદી બેઠી. પ્રીય વાંચનાર, તું તેણી તરફ ઘણો સખત થશે નહીં. તેણીની દુઃખી કહાણી લખતાં હવે પછી શું અન્યું તે દરશાવતાં મારી આંખમાં પણ પાણી આવે છે. તેણીની જવાની. ખુશ-સુરતી, મોહખત, મુર્ખાઈ—એ સઘળું અખુત હતું.

“દીના” સોહલ બોલતો સંભળાયો “તું શું હજુણખી મને તારી આગળથી મોકલી દેવા રાજી છે. તું જાણેજ, બહાલી, કે જે કદાચ હું જવશખી તો હું આ ખોખુજ સાથે લઈને જવશ માફ આત્મા અને અંતઃકરણ તો તારીજ આગળ હમેશ ભમ્યા કરશે.”

દીનાની આંખમાં આસુ આવી ગયાં. તોપણ જે સોહલે તેણીની ખરી હકાકત જાણી હતે, તો જે આડકતરી રીતે દીનાને પોતાની માંગણીને શરણ થવાની ફરજ પાડતો હતો, તેનાં કરતાં તો તે તેણીને પોતાનાં પગ આગળ મરડું થઈ પડેલી જોવા વધુ ખુશ થતે.

“દીના-દીના તુંને હમ્મણખી મારી દયા નહિ આવતી ?”

ખુદા બચાવ. દીનાએ પોતાની બીની આખ્યો તેની તરફ ઉંચકી અને પોતાના ઉજળા હાથો તેની ગરડન આસપાસ વીટાળીને બોલી.

“સોહલ-સોહલ, તુંને જયુંજ જોઇએ, તુંને મારો પીછો મુકવો જોઇએ, પણ-હું-હું તુંને મારી આગળથી મોકલી શક્તી નથી. બહાલા સોહલ, મારો પ્યાર તારાથી છુટવો પડવા જોઈશે નબળો નથી.”

ખીજીજ પળે સોહલે તેણીને પોતાની ગોદમાં લીધી, અને ગરીબ દીના, તેણીએ પોતાના આમુથી બીગાયલા ચેહરાને સોહલની પોહળી છાતીમાં આશરો આપ્યો.

“હવે હું કદી નહિ જવશ, બહાલી, તુંને મારી ધણીઆણી બનાવીને હવે તો હું જ્યાંખી જવશ, ત્યાં તુંને સાથેજ લેતો જવશ.” સોહલ બોલ્યો “હા, દીના, હું જાણું છું કે તું મારી દોલતને તારા માર્ગમાં એક મુશકેલી દાખલ ગણેછ, પણ તારે ખાતર હું એવા પૈસાને થોકડે મારવા તૈયાર છું. કેમ એમજ કેની? ઓ, બોલીની ડીઅર.”

પણ દીના શું ધુર બોલે! ઓ વફાદારી, ઓ લગનનો પવીત્ર કોલ, ઓ ખાંમી ભરેલી કેળવણી તેણીએ એ સઘળાનું સત્યાનાશ વાળ્યું હતું. તેણી સોહલને વધુ વળગી પડી, અને ખુદા તેણીને માફ કરે, એવી દુવાના સંખ્યાબંધ ડચકાંથી તેણીની છાતી ઉચકાઇ ગઈ.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

કીસમતનાં હાથમાં.

ખરેખર દુન્યામાં કેટલીક નાની ચીજો એવી પણ છે કે જેને નીર્બળ તરીકે આપણે ગણી શકતા નથી, અને તેવી એક નાની ચીજ તે ઇનશાનની જીભલી છે. આજનાં સુધરેલા જમાનામાં મહાન વીરવાનો અને શોધકોએ હજારો મોટી મોટી શોધ કીધી છે, પણ હજુ સુધી કોઈ એવો માયનો પુત્ર અવતર્યો નથી, કે જે આપણી આ મટુકલી જીભલીનાં સેહજ ફફડાતથી એકવાર બોલાયલા શબ્દો પોતાની કળાથી પાછા ખેંચી લઈ શકે.

દીનાથી તે શબ્દો બોલાઈ ગયા હતા, અને હવે તો જેખી થાય તે, ગમે એવા મોટા બોગે તેણી તે શબ્દો પાછા ખેંચી લેવા ઇચ્છતી હતી નહિ. તેણીએ પોતાની ફરજ બજાવવાની છેલ્લી ઘડી સુધી મજબુત કેશોશ કીધી હતી, પણ આખરે તેણી માહત થઈ. સોહલ તેણીને અજાયબીથી જોતો ઉભો. તેણે તો એવું જ વીચાર્યું કે તેઓ વચ્ચે “ સોસીઅલ ” તફાવતને લીધે તેણી આટલી બધી અચકાતી હતી, અને તેથી તે દીનાને વધુ ચાહવા લાયક એક પુતળી વીચારવા લાગ્યો.

“ દીના ” તે બોલ્યો “ આય મારી જીંદગીની એક સહથી સુખી ઘડી છે, અને તે હું આંચ તારાં આંસુઓથી બગાડવા માંગતોં નથી. ”

નહિજ. તેની ખુશાલીમાં તેણી જરાખી ખતરો પડવા દેશે નહિ. દીના જરા હસી અને તેણી તદ્દન સુખી હતી એવી સોહ

લને ખાત્રી આપી.

“અને હવે દીના હું આપણા લગન જલદી કરવા ધારણ.
બોલ દીયર તુંને લગનની વીટી ક્યારે પહેરાઉં.”

“મને હમણા નાં પુછ. હું વીચાર કરીને તુંને જણાવશ.”

“જેવી તારી મરણ.”

એકાએક તે ઓરડાનું બારણું ઉઘડ્યું. અને લેડી મહેર
બાઈ ત્યાં દાખલ થયાં. તેવણ પોતાની સામે આ નાના
“ટપ્પલા”ને જોઈ ગુંચવાઈ ગયાં. સોહલ કાંઈ બોલવા ગયો,
પણ મેહરબાઈએ તેને અટકાવ્યો.

“ખુલાસાની કાંઈ જરૂર નથી.” તેવણ હસીને બોલ્યાં
“આપ એક એવો દેખાવ છે કે જે પોતાની મેજેજ સઘળો
ખુલાસો કરે છે.”

“મને મુબારકબાદી આપો, મેહરબાઈ” સોહલ બોલ્યો
“કારણ હું આખી દુન્યામાં એક સૌથી ખુશસુરત છોકરી
છતી શક્યો છું.”

લેડી મેહરબાઈએ દીનાનો હાથ પકડીને તેને જહાજથી દાખ્યો.

“જો આખી દુન્યામાંથી મારા ખેસી માટે મને એક
બેરી શોધવા કહેવામાં આવ્યું હતે, તો હું તુંનેજ પસંદ કરતે,
દીયર” તેવણ બોલ્યાં.

આખરે સોહલ તેઓને ત્યાંજ મુકીને કેડે વીદાય થયો,
અને થોડો વખત પછી દીના પોતાના ઓરડાની બારી આગળ
વીચાર કરવા એકલી ઉભી. તેણી ગભરાઈ ગઈ; જે ઉતાવળું
પગલું તેણીએ ભર્યું હતું, તેના વીચાર કરતાં તેણી ધુન્ધા
લાગી. સમી સાંજનો તે થંડો સમો હતો, ખરેખર શાંત મને
વીચાર કરવા લાયકનોજ તે વખત હતો, તોપણ બાહરની શાંતી
સાથે સરખાવતાં દીનાનાં વીચારો ઘણાજ તોફાની હતા. કમ-

નસીએ તેણી પાહલી પેસીકાકાની હકદાર ઘણીવાણી હતી, અને લગનનો માંઠ કદી તોડી શકાતો નથી, એ સઘળું તેણી હમણા ઘણી સારી રીતે સમજતી હતી. તેણી ખુદાના ફરમાનને જાણતી હતી, પ્રમાણીક મરદો અને આબરદાર સ્ત્રીઓનો તરીકો સમજતી હતી, અને તેથીજ હમણા તેણીની ખાત્રી થઈ કે મોહત સીવાય તેણી પાહલીથી છુટી થઈ શકનાર હતી નહિ. દીનાએ ઉંચે આકાશ તરફ નજર ફીધી. આહ, પશ્ચીમ મુખડા તરફ તે અસ્ત પામતો સુર્ય શું દેહતો હતો? એટલુંજ કે આજે હજારો સદીઓ થયાં, તે રોજ એક સરખી રીતે ખુદાના કાયદાને માન આપીને વંશદારીથી ઉગતો તેમજ આઠમતો હતો; ચંદ્રમાં પણ પૃથ્વીની આસપાસ તેટલીજ ઈમાનદારીથી ફરતો રહ્યો હતો; દીનાએ દરયાનાં મોગ્ગઓ તરફ નજર ફીધી. તેઓ પણ ભરતી અને ઓટના એકસરખા કાયદાથી તે ફીરતાં તરફ પોતાની નીમકહલાલીની ગવાહી આપતાં હતાં, તેણીએ બગીચાના ઝાડ ફુલ અને પક્ષીઓ તરફ જોયું, અને સઘળે ઠેકાણે તેણીનો જવાબ એકજ હતો કે ખુદાના નીર્માણ કરેલા કાયદા કદીખી ફેરવાતા નથી. અફસોસ, તેની સઘળી પેદાયશમાં ઈનશાન માત્ર એકલુંજ છે કે જે આજે વેળા તેનાં કાયદાનો ભંગ કરવાની શરકશી કરી રહે છે. પણ બીજીજ પણ દીનાએ પોતાનો ખચાવ કરવાનો વીચાર કર્યો. લગન એક શું ચીજ હતી? તે એક સ્ત્રી અને મરદને સાથે જીંદગી ગુજારવાનું ફક્ત એક સાદું હતું, દોલત અને દરજ્જાનાં સુખ ઉપર ચઢી જવા એક તકલીફો ખેંચાણ હતું, પોતાનાં સ્વાર્થને ખાતર બીજાની મદદ લેવાનું એક મોટું સાધન હતું, જ્યારે તેની મુખ્ય મોતેબરી ઘણાજ થોડા સમજતા હતા. લગન એક શું ચીજ હતી? અરે, તે તો એ એક સરખાં આત્માનું જોડાણ હતું! પાહલી સાથે પરણીને તેણી

એક જુદા પ્રકારનાં આત્માં સાથે ભુલમાં જોડાઈ ગઈ હતી, અને હવે જ્યારે તેણીને સોહલમાં પોતાનું બીજું ખરું આત્મા જડવું હતું, ત્યારે તેને પરણવામાં શું વાંધો હતો? આ એક કંગાળ “લોશક” હતી, મગર આવી રીતે દીનાને સહેજ સધ્યારો મળ્યો.

તોપણ દીના પોતાનાં અંતઃકરણમાં ખરાબર સમજતી હતી, કે તેણી એક એવો ગુનાહ કરતી હતી, કે જેને માટે સંઘળો પશ્ચાતાંપ ફેકત હતો. આહ, એ માટે કોઈપણ દાખલા, દલીલ, પુરાવા તકરાર સંઘળું નકામું હતું. સત્યતા સામે સ્વાણુપત ટકી શકતી નથી. તોપણ તેણીની ભવીષ્યની જીંદગી એટલી તો મધુર જણાતી હતી, તેણીનો પ્યાર એટલો તો અઢાગ હતો કે હવે તો સોહલ સાથે પોતાની દુખી જીંદગીની કીરટી તરાવવા યા કુખાડવા, તેણી તૈયાર હતી.

“મારી ખાત્રી છે કે ખુદા મને માફ કરશે” દીના બડબડી “હા. મારી આગળી દુખી જીંદગીનો ખ્યાલ કરીને ખુદાયજી મને જરૂર માફ કરશે.”

આ વાંચનાર, કદીપણ સમ્યાધ અને જુઠ્ઠાઈ સામે એક અંતઃકરણમાં આવી સખત લડાઈ જાગી હશે નહિ, કદી પણ લાલચ, આટલી બધી લલચાવનારી નીવડી હશે નહિ. આહ, આવા કતોકત વખતે દીનાને જે એક માતાની વાજબી સલાહ મળી હતે, કોઈ દુન્યાદારીથી અનુભવીની ચેતવણી મલી હતે, તો તેણી પોતાની બીનઅનુભવી લાગણીને કદીખી શરણુ શ્રેતે નહિ. ક્ષમાં વાંચનાર, આંધ દુખી દીનાને ધીકકારી કહાડવા અમાઉ ખરાબર વીચાર કરજે, યાદ રાખજે કે તેણી એક કાળજીવત માતપીતાનાં આશરાથી બાકાત હતી, કોઈની સમાં વહાલાંની સંભાળ વગર કમનસીબ હતી, વાજબી નીતીરીતીની કેળવણીથી

અંગણ હતી, ત્યારે તેણીને આવી રીતે પોતાની લાગણીને શરણ થવા માટે ઓ વાંચનાર, તું આંધ દુખી દીનાને ધીકારથી હસી કહાડવા અગાઉ, સાત વાર વીચાર કરજે.

દીનાને એક વીચાર સુઝ્યો, તેણીએ કેડે વાંચ્યું હતું કે અસલી રોમન છોકરીઓ પોતાની મોહબતની કાળ એક નાળા યાતો તલાવમાં કાગળની એક નાવ નાખીને નક્કી કરતી હતી.

“હું પણ એમજ કરશ” દીના બોલી “કારણ જ્યારે ખુદા તરફથી મને કાંઈજ જવાબ નથી મળતો, ત્યારે આંધ કાગળની નાવ પોતાનાં મુંગા જવાબથી મારી ભવીષ્યવાની કહી આપશે.”

તુરંતજ દીનાએ કાગળનું એક મોંડું જ્ઞાન બનાવ્યું, અને તે લખને બગીચાનાં પુવારા આગળ જઈ ઉભી.

“આંધ મારી આકાશવાની છે.” તેણી બોલી “જો એ નાવ કાંઈપણ અડચણ વગર સીધી સડસડાત પેલે પાર જઈ શકશે, તો ખચીત જો સુખ હમણા મને મળનાર છે તે હું મારા હાથમાંથી જવા દેવશ નહિ-હું સોહલ મોદીની ધણીયાણી બનશ. પણ જો પવનના સપાતાથી, પાણીના જોશથી, પાંદડાનાં ખણખણાતથી, એ નાવ અટકી જાય, દુખી જાય, યાતો ભાંગી જાય, તો પછી દુન્યાની કાંઈપણ ચીજ મને સોહલ મોદીને પરણવાને લલચાવશે નહિ. જા, ઓ કીસમતની કીસ્તી સધાવ, અને મારો ફેજ નક્કી કર.”

દીનાએ ધુજતા હાથે તે જ્ઞાન પાણીની સપાટી ઉપર મુક્યું, અને હવે શું પરીણામ આવે છે તે જોવા પુવારા ઉપર આતુરતાથી વાંકી વળી.

ધીમે ધીમે તે કીસ્તી આગળ વધતી ગઈ. એકાએક પવનનો સુસવાતો આવ્યો. ઓ, તે કીસ્તી દામાદોલ થવા લાગી. દીનાનું હૃદય કંપ થઈ ગયું. શુકે ખુદા, તે પાછી આગળ ચાલી.

પણ તેનો માર્ગ સોહલ હતો નહીં. જરા આગળ જતાં તે ધુવારા સુધી નીચે ધળી પડેલાં માંદડાંઓમાં ભેરવાઈ ગઈ. ઓ અફસોસ, અફસોસ, સાહેબજી જહાલા સોહલ તુને છેલ્લી સલામ, પણ તે નાવની જીંદગી હજુણુ લાંબી હતી. પવનનાં, સુસવાતાએ તેને ભયમાંથી મુક્ત કીધી, અને ત્યાર પછી દીનાની સઘળી આશા અને ખુશાલીની તે કીસ્તી સડસડાટ આગળ વધીને આખરે સાંભી બાજુ સહીસલામત તરીપાર ધસડાઈ ગઈ.

“શુક્રે ખુદા” દીના અત્યંત ખુશાલીથી બોલી “હવે મારું ભરીપ તદત ચોખ્ખું છે.”

જસ-હવે સોહજ પણ દગદગો રહ્યો નહી. દીના પેસીકાકાને હવે કાંઈનીખી દરકાર હતી નહી, કારણ જ્યારે ખુદાએ આ હોડી મારફતે તેણીને મુંગો જવાબ આપ્યો હતો, ત્યારે સોહલ સાથે પરણીને તેણી સુખી થાય એમા કશો સંદેહ હતો નહિ!

પ્રકરણ ૩૬ મું.

સોહલ વગર સઘળું નકામું.

“દીના” તેઓ અદ્રાયા પછી એક દીવશે સોહલ બોલ્યો “દીના મને તારો એહરો જોઈને કાંઈ ઘણો સંતોષ મલતો નથી. ડીયર, આંચ તારા સુંદર રૂખસાર ઉપર મને આજે કેટલો વખત થયો ચીંતાની નીશાણી જણાયછ.”

“ચીંતા, ઓ સોહલ, તારી સાંચે પરણવામાં મને ચીંતા શાની હોય? જો, હવે કાંઈ જણાયછ.” દીના કાંઈક કહેશે

કરતાં બોલી.

“ નહિ, પણ હું એમ પુછું કે તું કાંઈ કાંઈ વેળા મને ઘણીજ વીચારવંત દેખાયછ. તેનું કારણ?”

“ તે કારણો ઘણાંબી છે. હું વારંવાર એવું વીચારું કે જ્યારે તું મને તારા મેહલ જેવા બંગલામાં લઈ જશે, અને હું જો ત્યાંની શેઠાણી બનવા બરાબર લાયક નીવડું નહિ, તો પછી તું મારા વીશે શું વીચારશે?”

“ એમ! વેલ આજે તો મોટે ઘેરના બૈરાઓ તેઓને ધરતું કામ નહિ આવડવા વીશે બધાં આગળ ઘણી ઉકમાઈથી વાત કરેછ, તેથી હવે એ બાબદ તુંને શીકર કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. બસ હવે તો તારી ધાસ્તી દુર થઈતી.

“ હા, વ્હાલા ” દીના હસીને બોલી. પણ વાંચનાર, તેણીની ધાસ્તીનું ખરું કારણ તો સુરતમાં સમાયું હતું, એવું સોહલની બલ્લાનેબી ખબર હતું નહિ.

ન્યુસપેપરોએ તેઓના નઝદીક આવતા લગન માટે છાપા-છાપ કરી મુકી. કરાંચીનો માતબર શેડયો સોહલ મોદી, લેડી મેહરબાઈ જસાવાલાની ખુબસુરત કંપેનીઅન મીસ મેહતા સાથે પરણનાર હતો, એ ખબરથી મોટે ખાંચરે કાંઈક ચકચાર થઈ ગઈ. ઘણાક માય બાપોનાં ચેહરા આ ખબર વાંચી ઉદાસ થઈ ગયા, ઘણીક કેહવાતી “ અંકામખીશડ ” છોકરીઓની આશા જમીનદોસ્ત થઈ ગઈ, અને હાલનેકાજતો આ મીસ મેહતા તેઓ સઘળાની અભીત્રીની “ તારગેટ ” થઈ પડી.

દીના આ ખબર વાંચીને ધીકકારથી એક જાતનું નફકરું હસવું હસતી હતી. આહ, આ ખબર સુરતમાં પાહલી અને સુનઈ કદીબી વાંચી શકશે કે? અને જો એક બાર્ગી તેઓ વાંચેબી, તોપણ તેઓને ક્યાં ખબર હતી કે મીસ મેહતાના નામ હેઠળ

ત્યાં એક કેવો જખરદસ્ત ભેદ સમાયો હતો; અને તે વેળા તેણીનો સુંદર એહરો ધીકકારની કરચળીથી બદસુરત બની ગયલો જોઇને સોહલ પણ કમકમ્યો હતો.

લગનની તક્યારી થઇ રહી. અને તે કાંઈ પણ મડખડ યા તો ધામધુમ વગર કરવા દીનાએ સોહલને તેમજ લેડી મેહરઆઇને ગમે એટલી અરજ કીધી, પણ તેઓ એકના એક થયાં નહી. ખસુસ કરીને લેડી મેહરઆઇ તો આ બાબદ પોતાની કપેનીઅનનાં સઘળા વાધાઓ હસી કાઢવા લાગ્યાં.

“મરેરે, આપ મારા સોહલના લગન એમ સુમસામ જેવાં મું થાય.” તેવું વારંવાર બોલતા હતા, અને આગળ રહીને સોહલને તે માટે ઉસકેરતાં હતાં. ગરીબ બીચારો સોહલ, પોતાની ખેરી ઉપર તે એટલો તો કુર્યાન હતો, કે તેણીને માટે તરેહવાર કાપડના તાકાને તાડા ઘસડી લાવ્યો, મડમેને ત્યાં તેણીના બ્લાઉઝ અને પોલકા સીવવાનાં ઓરડર આપ્યા, અને ઝવેરીઓની દુકાન પર તો ચાલુ દરોરો પડતો. આવા લખલુત ખરચ માટે દીનાની સઘળી સમજવત ફાકટ ગઈ. મેહરઆઇ પણ જાણે આગળ રહીને પોતાના ખેસીને ખુવાર કરવાજ માંગતાં હોય તેમ બ્યારે તે રૂપ્યા એ હજારમાં દીનાને માટે ફક્ત ત્રણ બધી ભરેલી કસબી બનાસ્સી સાડી ખરીદી લાવ્યો, ત્યારે તે જોઇને તેવું મું કે ચાં કરી જરાબી સસરયાં નહી. આખરે લગનની એક દીવશ અગાઉ સઘળી ખરીદી ખતમ થતાં, સાંહજ પછી, લેડી મેહરઆઇએ દીનાને પોતાના ઓરડામાં બોલાવી.

એકવાર ફરીથી દીના પોતાનાં બીજા લગનનો વાગો જોવા તે ઓરડામાં દાખલ થઇ. તેણી ગભરાઇ ગઇ. પોતાની સાંમે પડેલા, તાકા, લેસપીસ, રીબન, બુત, મોજાં, ઘરેણા, વગેરે વગેરેનો એક જખરદસ્ત જમેલો જોઇને દીનાની આંખે અંધારાં

આવી ગયાં. ઓ, કદીપણ એક કન્યા પોતાના ઘણી તરફથી આવો સુંદર અસખ્યા મેળવવા નશીબવંત નીવડી હતી નહીં, અને જો દીનાની ખુશાલીમાં કાંઈ ખતરો ન હતો, તો તેણી આ સઘળું જોઈને જરૂર દીવાની બની જતો, કારણ એક સુંદર પોશાક, ગમે એવી પણ નવંગર યા મુકલેસ, દાહી કે નાદાન, અભણ યા ક્ષીલસુક અપલાને મનસે, જીંદગીની સઘળી ખુશાલી અને મોજમજલ કરતાં વધારે આળા છે! આ સઘળું તેણીનું પોતાનું હતું, પણ તે મેળવવા તેણીએ શું ભોગ આપ્યો હતો, તે તો તેણીનો ખુદાજ જાણે, દીના ધુજતી ચુપ ઉભી. “રતન-મમાં”નાં બંગલામાં ગ્વાહલી સાયનાં લગનની સહવાર તેણીનાં મગજ ઉપર સઘળી બારીકી સાથે હમણા ધાઈ આવી, અને તે યાદને ઢાખી દેવા માટે વારંવાર દીનાનો હાથ તેણીની છાતી આગળ જતો હતો. તેણી એવી તો હરણુદાર જેવી ઉભી રહી, કે મેહરબાઈને તેણીની આવી હાલત જોઈ રમુજ ઉપજી.

“આ સઘળું મારે માટે છે” દીનાએ આખરે પુછ્યું.

“હા, દીકરી, તારા સીવાય એ સંઘળી ચીજો માટે બીજું કોઈ લાયક નથી.” મેહરબાઈ હસીને બોલ્યાં.

“પણ-પણ હું એ સઘળાંને શું કરું? આંધ સઘળો અસખ્યા તો એક રાણીને લાયકનો છે. મારા જેવી એક ગરીબ આરટીસ્ટની દીકરીને એ બધું કેમ જાણે?”

“હું તે સમજું છું, ડીઅર” મેહરબાઈ બોલ્યાં “હું કયુન કરું છું કે તું એક ગરીબ આરટીસ્ટની દીકરી છે, તોપણ તું હમણા એક માતબર શેઠયાની પસંદ કીધેલી મોહરદાર છે. જો દીના હું આજે એ બાપદ તુને કાંઈ શીખામણ આપું છું કદીખી આપના પોતાનાં વીશે જોઈએ તે કરતાં વધારે ઓછી કીંમત કરવી નહિ. બાપુ રાખજો દીકરી, કે લોકો આપનાં પોતાને મોંઘેથી સાંભળેલી

વાત જાણીનેજ આપણી આંકણી કરે છે. તું જો હમણા કોઈ આગળ એમ કહે કે તું કોઈથી કામ યાતો ચીજને લાયક નથી, તો તેઓ પણ તુને એવીજ વીચારશે, અને પરીણામમાં તુંને કોઈ વેળા મોટું નુકસાન ખમવું પડશે.”

તે દીવશે રાતે મોડે સુધી સોહલ તેણીની નઝદીકમાંજ દમકયા કરીધો. તેનાં હાથોનું દખાન હળુણ તાળુજ હતું, તેની આંખનાં પલકારા જેવાને તેવાજ હતા.

“ દીના, આવતી કાલે તું મારી ધણીઆણી બનશે ” તે બોલ્યો “ ઓહ, હવે આવતી કાલ સુધી હું કેમ જીવસ.”

આખરે દીના પોતાના ઓરડામાં એકલી પડી. તે ઓરડો તેણીની આસપાસ ફરતો જણાયો, અને જ્યારે તેણી બીજાણે પડી, ત્યારે ખુશાલી અને દલગીરીના સેંકડો વીચારોના વમલથી દીનાના મગજમાં એક જખરદસ્ત બંદ જાગ્યું. તે રાત્રે દીનાએ એક અજ્ઞાય જોવો સ્વપ્ન જોયો. તેણી પાછી સુરતમાં પેલા કેદખાણાં જેવાં ઘરમાં ગઈ હતી, અને ત્યાં શીરોઝને મરવા સુતેલો દીડો હતો. પાહલી તેણી તરફ ગુસ્સાથી જોતો હતો, જ્યારે સુનઈ તેણીને શીરોઝનાં પાલણા આગળથી દુર ઘસડી જવાની કોશેશ કરતી હતી. પણ તેટલામાં શીરોઝે પોતાની મોહતની આંખો ઉઘાડી, અને પોંતનાં હાથ ઉંચા કરીને બોલ્યો:—

“ મમાં—મમાં, મને છોડી નાં જાવ.”

દીનાના કપાલ ઉપર પરસેવાનાં ટીપેટીપાં ધુટી નીકળ્યાં, અને જ્યારે તેણી જાગી ઉઠી, ત્યારે પાછલી રાતે પશ્ચિમ કીનારા તરફ અસ્તપામતા ચંદ્રમાની રોશની તેણીનાં ઓરડામાં તૈયાર પડેલી પીગાની અને ગોલાઆસની એક સેસ ઉપર પડતાં, દીનાને એક હરદય ભેદક નીસાસા સાથે યાદ આવી કે હવે થોડા કલાકમાં તેણી સોહલ મોદીને પરણનાર હતી.

“ મમાં મને છોડી નાં જાવ” તે અવાજ પાછો સંભળાયો. એક કુદકા સાથે દીના ઉભી થઇ. તેણી તેને પકડવા દોડી, પણ શીરોઝ ત્યાં હતો નહિ, ક્યાંથી હોય ? અરે, તેણીનો દીકરો તો આજે દસ વરસ અગાઉ ગુજરી ગયો હતો.

“ ઓ શીરોઝ-શીરોઝ” દીના કમળાને બોલી “ તું આજે જીવતો હતો તો હું આવી મુરખાઇ કદીખી કરતે નહિ.”

અરેરે, વાંચનાર, તેણીએ પોતાની માતાપણાની મીઠી બક્ષેસનું શું કીધું હતું? જ્યારે તેણી પોતાનાં બચ્ચાને પેલી દુન્યામાં પાછી મળશે, ત્યારે તે આલક તેણીને શું કેહશે ? શું તે, તેણીને-સોહલ મોદીની ગેરકાયદેની ધણીયાણીને-એક માતાના મીઠા પવીત્ર એલકાબથી બોલાવશે ?

દીનાં પાછી પોતાના બીજાણા ઉપર પછડાઇ પડી, અને વળી પાછો સ્વપનામાં તેણીએ શીરોઝનો મરતી વેળાનો ચેહરો દીડો.

પ્રકરણ ૩૭ મું.

જીવતા ધણીપર બીજો લગ્નચાર.

આખરે લગનની સહવાર પડી, અને જ્યારે દીના જાગી ઉઠી ત્યારે લેડી મેહરઆઇ તેણીનાં બીજાણા આગળ હસ્તે ચેહરે ઉભાં હતાં. તેણીના લગન “ રોશન મેહલ ”માંજ થનાર હતાં, અને સહવારનોજ વખત નક્કી કરેલો હોવાથી, થોડાજ વખતમાં દીનાને લગનનો પોશાક પેહડાવવાની દોડાદોડ થઇ રહી. ચાર પાંચ જણીઓ તેણીનાં કપડાં લેવા માટે આમ તેમ દોડધામ કરવા લાગી, તેણીની સફેદ ગરદન હીરા, મોતીના હારથી ભરાઇ

ગઈ, અને જ્યારે તેણી પોતાનાં લગનનાં કંપલીટ પોશાકમાં સજ થઈ રહી, ત્યારે આરસીમાં નજર કરતાં તેણી કોઈ મોટા કાપડયા યા તો ઝવેરીની દુકાનમાં નમુના માટે મુકેલાં એક પુતલાં મીસાલ લાગતી હતી.

દીના તે દીવસે પોતાનાં આગલાં લગનની સહવાર યાદ કરતી પોતાને અટકાવી શકી નહી. તે વેળાએ “રતન મમા”એ તેણીને એક સાધારણ સાડી પેહડાવી હતી, કે જે તેણીએ ઘણીજ કીંમતી વીચારી હતી. પાહલીએ તેણીને પરેલની અગીયારીમાં લઈ જવા એક ટેક્ષી બોલાવી હતી, કે જે તેણીએ ધામધુમનાં એક સઉથી લખણુટ ખરચ તરીકે ગણી હતી.

ઓહ, શું તે આગલી યાદ તેણી કદીબી ભુલી શકશે ? જ્યારે તે કમખખત બનાવ ભુલી જવાની વીશેષ જરૂર હતી, ત્યારેજ તે પોતાનાં બમણા જેસથી તેણીનાં મગજ ઉપર ધાધ આવીને તેણીને સરગરદાન બનાવતો હતો. દીના જાણે સ્વપ્નો જેતી હોય એવી રીતે પોતાની આસપાસની ધમચકરી જેવા લાગી. સ્વપ્નામાંજ તેણી નીચે જવા ઉતરી, ગાડી અને મોટરોનો ખણખણાટ અને પરોણાઓની ધધુખર તેણીને સેંકડો માઇલ દુર માલમ પડી, એંડનાં મીઠા સરોદો તેણીને કવચીતજ સંબળાતા હતા, પોતાની આસપાસ શું બનતું હતું, તેનું તેણીને કશું ધ્યાન હતું નહી, પણ જ્યારે તેણી સોહલની બાજુમાં જઈ ઉભી, ત્યારે તેણી બીજાર થઈ.

આશીરવાદની કીયા શરૂ થઈ ચુકી. ઓ ખુદા, તારી દયા અને મારીની ત્યાં બેઠેલી ખુબસુરત કન્યાને કેટલી જરૂર હતી ? સોહલ, તે સદેહ સાડી નીચે, તેણીનો તેટલોજ ઉજળો સપ ચેહેરો જોઈને અગમચ અગમ થયો. તે થરથર ઉડી જતા હોડોમાંથી શું સખ્દ નીકળતા હતા, એ વરરાજની મોટી મુજબણ હતી. ખુદા ખચર

કરે, કે દીના પોતાને માથે તે આગલા લગનનાં ભયંકાર સોગંદના બોજ સાથે, હમણા પોતાની પાસે બેઠેલા જવાનને ચાહવા, તેમજ વફાદાર રેહવા, અને એવાજ બીજા જુઠ્ઠા સોગંદ લેવાનો ગુનાહ કરી રહી હતી. ખુદા બચાવ. “ મોહત સુધી તમે બન્ને છુટાં થઈ શકશો નહિ.”

આવા ભયંકર સોગંદ, આવા પવિત્ર કોળને તેણીએ ઠોકડે માર્યા હતા. તેણીનો ચેહરો વધુ શીકકો પડી ગયો, તેણીનું ગળું સુકાઈ જતું હતું, દીનાની આંખે અંધારા આવવા લાગ્યાં, અને તેણી હમણાજ ભોંયપર તુટી પડીને મરણ પામશે એવું તેણીને લાગ્યું. દીનાની નજર સાંમેથી તે દસતુર દાવરો અને પરાણાઓ સઘળા ગુમ થયા, ત્યારપછી સોહલના અવાજે તેણી જાગી ઉઠી, કારણ તે “ મારી મીઠી મોહરદાર ” એવું કાંઈ બડબડયો હતો. આશીરવાદની કાર્યા ખતમ થઈ હતી.

“ દીના, મારી વ્હાલી તું સીક તો નથીની? ” સોહલે પુછ્યું “ તારો ચેહરો કેટલો શીકકો છે.”

“ હું સારીકાની છેલ્લે, સોહલ ” તેણીએ ખાત્રી આપી.

ત્યારપછી દરેકજણ આવીને તેણીને મીસીસ મોદી તરીકે મુઆરક્યાદી આપવા લાગ્યું, રૂખ્યાનાં પડીકાં અને જણસના દાબડાથી તેણીનાં હાથો દરમીનીટો ભરાઈ જતા, તોપણ તે સઘળી ભેટો લેનાર કન્યાને જીવ તદ્દન ઉચ્ચત હતો. આખરે તેઓને ઘરે જવાનો વખત થયો, કારણ સોહલે નેપીઅનસી રોડ ઉપર “ દીના લોડજ ” કરીને એક સુંદર બંગલો લીધો હતો, અને ત્યાં તે પોતાની ઘણીયાણી સાથે રેહનાર હતો. પરાણાઓ તેણીની આસપાસ ફરી વળ્યાં, તેણી સુખી રહે એવા ઉદગારો એ તરફ ફેલાઈ રહ્યાં, અને જ્યારે તેઓ સઘળાં વીખેરાઈ ગયાં, ત્યારે પેલી અંગ્રેજીમાં કેહતી છે કે “ જે સૌથી છેલ્લો હસે છે, તે સહથી

સરસ હસે છે.” તેમ લેડી મેહરમાઈ તેણીને મુઆરક્યાદી આપવા છેલ્લાં આવ્યાં.

“સધાવ મારી દીકરી, જીવતી રહેજે ને સુખી રહેજે” તેવણ આંખપાણી કરતાં બોલ્યાં. “ઓ દીનું તારી સાથે મેં મારા દસ વરસો એવાં તો સુખમાં ગુજાર્યાંછ, કે હવે તારા વગર મને એન પડશે નહિ. તોખી હું દલગીર નથી. લાવ દીકરા. તારાં માથું નજદીક લાવ, અને તારાં બેહન યાતો માંય તોલનાં શેઠાણી તરફથી આંય નજીવી ભેટ કમુલ કર.”

અને આટલું બોલતાં લેડી મેહરમાઈએ તેણીનાં ગળામાં રૂપ્યા એક લાખની કીંમતનો હીરાનો હાર સેરવી દીધો.

“આંય હાર મારાં માયજી તરફથી :મને લગનની રીતમાં મળ્યો હતો” તેવણ બોલ્યાં ” અને મારી દીકરી દાખલ એ હું તુંને આજે આપુંછ.”

ત્યાર પછી દરવાજા આગળ મોટર આવી ઉભી, અને સોહલ સાથે પોતાને ઘરે જવા દીના તે મોટરમાં એકલી પડી. સોહલે તેણીનો એહરો પોતાની તરફ ખેંચ્યો, અને દીના તેની છાતીમાં માથું છુપાવીને દુસ્કે દુસ્કે રડવા લાગી. પણ સોહલ તેણીને રડતી જોઇને કાંઈ અન્યયન થયો નહી. વેલ, લગન એક ગંભીર કીયા હતી, તેણે વીચારયું, પણ તેની મુખ્ય અન્યયખી તો એ હતી, કે તેણીનાં હોથોમાંથી શા માટે દરપજે બંદગીના ધીમા સખુન નીકળી પડતા હતા ? સોહલ થોડીક મીનીટ સુપ બેસી રહ્યો, અને ત્યારપછી તે એહરો ઉંચકીને તે સધળાં આંસુ નુછી નાંખ્યાં

“દીના, મારી વહાલી, હવે તુંને રડવાનું શું કારણ છે” તે અત્યંત માયાથી બોલ્યો. “હવે આંય ઘડીથી તું મારી પોતાની છે. બસ, હવે એકખી આંસુ હું તારા એહરા ઉપર જોવા માંગતો

નથી. હવે જરા હસ, દીના.”

દીના હસી, તેણી જરા તતાર બેઠી, પોતાનાં શોકાતુર વિચારો પખોડી કાઢ્યા, અને ભવીષ્ય માટે સોહલ સાથે વાતે વળગી.

આખરે “ દીના લોડજ ” આગળ તેઓની મોટરકાર થોભી, અને ત્યાં સોહલના કેટલાક દોસ્તો અને ખેરખાહો તેણીને મીસીસ મોદી કરીને મુઆરકબાદી આપવા લાગ્યા, ત્યાંના નોકરોએ પોતાની નવી શેકાણીને નમી નમીને શલામ કીધી. જ્યારે દીના તે બંગલાના સુંદર આરાસ્તે કાંધેલા દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ, ત્યારે ત્યાંનું રાયરચીકું જોઈને, સોહલ માટે દીનાનું હૈયું મગરૂરીથી ઉછાળા મારવા લાગ્યું. તેણીની આંખો ચમકવા લાગી, અને તેણીની સઘળી ધાસ્તી અને શીકર દુર થઈ ગઈ. ઓ, હવે પછીનાં જે આદતકારક દીવસો તેણીને માટે ફાજલ હતા, ત્યારે છેલ્લી ઘડી સુધી, દીના પોતાના લગન પછીની ઘરે આવવાની તે સુખી સહવાર ભુલી ગઈ હતી નહીં.

સોહલે તેણીનો હાથ પોતાનાં હાથમાં લીધો.

“ તારે ઘરે ભલે પધારી ” તે હસીને બોલ્યો “ મારા આશરા હેઠળ તું દરેક કલાક સુખમાં ગુજરે એવું મારું ઈચ્છવું તુંને આમીન થાય.”

● દીના કાંઈપણ બોલી નહીં. જ્યારે તેણી સુરતમાં પાહલીને ઘરે ગઈ હતી, ત્યારે તેણીને ત્યાં મલેલા આવકાર સાથે આ કેવી જબરદસ્ત શરખામણી હતી ?

અને તોપણ તેણીની વાજખી જગ્યા ત્યાંજ હતી ! ખુદા કે જેની દયાનો પાર નથી, તે તેણીની દુઃખી ગઈ ગઈ ગુજરી ધ્યાનમાં લઈને તેણીને જરૂર માફ કરવા વગર રહેશે નહીં.

પ્રકરણ ૩૮ મું.

“ ભરમ ભેદ દીલનો સીવા દીલ ન જાણે,
 દુખી દહીનો દંખ ન કોઈ પીછાણે;
 દીવો રોશની પુર ઝલકથી ઝલે છે,
 ન જાણે ગમારો શું દુઃખથી બળે છે.”

*

*

*

*

સોહલ મોદી પોતાની ખુબસુરત પરણેતરને ધરે લાવવા પછી આજે સાત વરસ વહી ગયાં હતાં, અને તે અરસામાં દીના માણસાઈ લોભ અને કીર્તીની સઉથી ઉંચી ટોચે પુગી ગઇ હતી. જીવતી જીંદગી દરમ્યાન તેણીએ પોતાના નાનપણનાં સઘળાં ખુશનુમાં સ્વપણા અરા પડેલા દીકા, તેણી ઉપર ખુદાના આશીર્વાદનો ગોચા વરસાદ વરસ્યો હતો. તે વરસો દરમ્યાન સોહલના તકદીરે પણ એકદમ ઉછાળો માર્યો. રફતે રફતે તેના ચીનનો કાપડનો વેપાર યાહોમ વધતો ગયો તે એટલા સુધી કે થોડાજ વરસમાં તે મુઅમ્મમાં તો શું, પણ આખાં હિન્દુસ્તાનમાં ચીનાઈ રેશમી કાપડનો સૌથી મોટો વેપારી બની ગયો. પૈસાની તેજે ત્યાં રેલછેલ હતી, પણ તે છતાં તેની આખર અને કીર્તી તેને વધુ જ્વાલી હતી, કારણ સોહલ મોદી આજના કેટલાક માતમર શેઠ્યાઓની માફક પઈસા વધતા પોતાની મગરૂરી વધારતો હતો નહિ, પણ એક દીનચુસ્ત જરથોસ્તી તરીકે, ગરીબોની સદા દાદ લઈને, પોતાની કોમની હીત હંડે ધરીને, પોતાનો બેહેશતનો રસ્તો નેકીના જોલાઓથી સજી લેવાનો ચલન કરતો. તેણે અનેક મીલકતો ખરીદી, હિન્દુસ્તાનમાં કાપડના ઉદ્યોગ પાછળ હજારો રૂપ્યા રોકી

દીધા, ગરીબોને માટે સસતાં ભાડાંની ચાલીઓ બંધાવી આપી, છોકરાંઓ માટે રકુલો અને ઓરફનેજો સ્થાપી. અને છેવટે તેણે પોતાની સાર્વજનિક સખાવત પણ એટલી તો વધારી દીધી, કે નામદાર સરકારે તેનાં સઘળાં ભલાં કામોની પીઠાણુમાં તેને “સર નામ્હ” નો ખેતાબ અનાયત કીધો.

અને તેણી-સોહલ મોદીની ખુબસુરત ધણીયાણી-પોતાના ખાવીંદ સાથે તેના દરેક કામ અને સુખમાં ભાગ્યણુ બની હતી. તેણી પોતાના ધણીની રાહત અને સાચ્યો સલાહકાર હતી, તેનાં દરેક કામમાં મદદગાર હતી, તેનાં સઘળાં વિચારોમાં હમ-શરીક બનતી, અને જ્યારે કોઈ વેળા સોહલ ઓશીસેથી ઠાકીને ઘરે આવતો, ત્યારે ગમે એવા પણ બીકત વેપારી સવાલ ઉપર, દીના પોતાનું મત એટલી તો ચાલાકી અને ચોકસાઈથી આપતી હતી, કે તેણીનો ધણી પણ તે સાંભળીને અજ્ઞયમ થતો. દીના તે વેળા વીચારતી હતી, કે તેણી કે જેને કાંઈપણ વહેવાર કેળવણી લીધી હતી નહિ, એકપણ રકુલમાં ગઈ હતી નહિ, અને ફક્ત એક મુફ્લેસ આરટીસ્ટની દીકરી હતી, તેણી શું ખરેખર પોતાના ધણી કરતાં વેપારી બાબદમાં વધુ સમજતી હતી? અજ્ઞયમ જેવું! અને તોપણ સોહલ મોદી જે પોતાના ધંધામાં કદીબી ફાવ્યો હોય, તો દુન્યામાં જેમ ધણાક દાખલા-ઓમાં બન્યું છે તેમ, મોટા માણસો પોતાનાં મોટા નામ માટે, પોતાની મોહરદારની નાની આગાહી અને સલાહને કીંમતી ગણીનેજ બળીતા થયા હતા, તેમ સોહલ પણ પોતાના વેપારમાં દીનાનાં દાહપણથીજ આગળ વધ્યો હતો.

અને આ સાત વરસ દરમ્યાન, તેણીની ખુબસુરતીમાં સહેજ પણ બગાડો થયો હતો નહી. તે ખીલતો ચેહરો હજુજીબી જેવોને તેવોજ હતો, તેણીનાં માથાં પર એકબી સફેદ બાલ

જણાતો હતો નહિ, તે ચળકતી આંખોનું તેજ ઓરખી વધ્યું હતું, અને દુઃકમાંજ કહીએ તો લેડી દીના મોઢી, પાંત્રીસ વરસની ઉંમરે પણ સર્વેની વખાણ એક સરખી રીતે પોતાની તરફ ખેંચી રાખતી હતી.

પણ વાંચનાર, શું આ સાતે વરસોએ તેણીને પોતાનો ભુતકાળ ભુલાવ્યો હતો? તેણી કે જે આટલી ખુબસુરત, જાણીતી અને માન અકરામ પામેલી હોવા છતાં, ધર્મ અને નીતીની નજરમાં એક કંગાળ ગુનેહગાર હતી, એવો વીચાર શું તેણીનાં મગજમાં કદીખી દાખલ થયો ન હતો? તેણી કે જેનાં દરેક કાર્યોનો વખાણવા સઘળી સ્ત્રીઓ ઉકમઘ સમજતી હતી, અને જેને દરેક મરદ માન આપવાની ઉતાવળ કરી રહ્યો હતો, તેને શું ખરેખર આ સુખ, દોલત, અને કીર્તી ઉપર કેશો હક હતો? નહિ, વાંચનાર, દીના હવે તો સારી રીતે સમજતી હતી, કે તેણી એક ઘરભાણુ દગારી હતી. અને જોકે હજુજી તેણી તે આગલી યાદથી કોઈ વેળા ઉંઘમાંથી જાગી ઉઠતી હતી, તોપણ અફસોસ, વખતના વહેવા સાથે, તે સઘળા વીચારો ધીમે ધીમે તેણીનાં મગજમાંથી ભુસાઠ જઈને નાશુદ થઈ જતા હતા.

ઓ ગરીબ અનસમજ દીના તેણીની ચોપડીમાં ખુદા સાધનાં તેણીનાં હિસાબનું જમે અને ઉધાર પાસું બહુજ નારીપાસી ઉપજાવનાર હતું, અને તે કારણસર દીના ગરીબોની પરવેશ અને સખાવત એવીજ આશાથી કરતી હતી, કે ક્યામતને દીને ખુદા તેણીનાં આ સઘળાં ભંડાં કાર્યો જમે થયલા જોઈને, તેણીને જરૂર માફ કરશે. પણ પાપ જે આવી રીતે ધોવાતું હોય, તો પછી બેહેશત અને દોજખનો આપણને ખ્યાલ હતેજ શાંતો?

સોહજ મોઢી પોતાનાં પરણ્યા સંસારમાં ચોક્કસ બનાવો ભુલી શક્યો નહિ. એક દીવસે તેઓ અને નાટકમાં ગયાં હતાં,

અને તે નાટકનો ખોટો એવો હતો, કે જાણે એક ધણીયાણી પોતાના ધણીને તજી આવવા પછી કોઈ બીજા સાથે પરણી ગઈ હતી, પણ પાછળથી તેણીનું પાપ પકડાઈ જવાથી તેણીએ આપઘાત કરીધો હતો.

દીના માટે આ ખેલ એક જીવતાં દોજખ મીસાલ હતો. તેણીએ એમજ વીચારી લીધું કે જાણે તેણીનું પોતાનું પાપ હમણા આખેહુજ ત્યાં પ્રગટ થતું હતું. દીના વારંવાર ચોંકતી હતી, અને ત્યાં પાસે બેઠેલા સોહલે તેણી સીક છે એવું પુછવા પછી, કોઈનું પણ ધ્યાણ નહિ ખેંચવાની મક્કસદથી દીનાએ તેને “ના” કહ્યું.

માહમુસીયતે દીનાએ તે આખો ખેલ ખતમ કરીધો, અને જ્યારે તે પરડો છેવટનો પડ્યો, ત્યારે તેણી તુરતજ બોલી.

“ઓ સોહલ, હું ઠાકી ગઈછ, મારું માથું દુખેછ, મને જલદી ઘરે લઈ જાવ.”

અને તેઓ મોટરમાં બેસવા પછી સોહલની મોટી અગત્યખી એ હતી, કે હમણા દીના તેની તરફ એટલી આતુરતાથી કાંચ જોતી હતી.

“સોહલ મારી સાથે કાંઈ વાત કરો.”

“શું છે, દીના, તારો હાથ તો તદ્દન થડોગાર છે, આંચ નાટકથી તું કાંઈ બીધેલી જણાયછ, ડીઅર.”

“નહિ, સોહલ, પણ મને દલગીરી એટલાજ માટે લાગેછ, કે પેલી નાયકાનો છેલ્લે કેવો ખુશ ફેજ આવ્યો.” દીના બોલી.

ગરીબ નીર્દોશ સોહલ, પોતાની બેરીના આ શબ્દો તેને જરાપણ શકમંદ જણાયા નહિ. અરેરે, પોતાની પાસે બેઠેલી તેની આ ખુશસુરત મોહરદારની જાંઘી, તે નાટકની નાયકાને કેટલી મલતી આવતી હતી, એવું તેને ક્યાં બાણુ હતું? ઓ ફક્ત તે

જાણતો હતો !

તેજ દીવશે રાતે તેઓ ચંદનીમાં ફરવા ગયાં. ખહાર ખુલ્લી હવામાં ફરવાથી દીનાનું માથું દુખતું નરમ પડશે એવું કહીને સોહલ તેણીને “ડોગ-કાર્ટ”માં ફરવા લઈ ગયો. તેઓ તે ખુશનુમા ચંદની ઘોરતાં આગળ વધ્યાં, જેવામાં વરલીનાં બાન તરફ એક એકાંત જગ્યા આગળ આવી લાગતાં, દીનાએ એક મુસલમાનીને ત્યાં પકડર ઉપર બેઠેલી દીડી. તેઓને જોઈને તે મુસલમાનીએ ઉઠીને સાંભી બાળુ ચાલવા માંડ્યું. પણ રસ્તાની અધવચ્ચે આવી લાગતાં, તેણી તમ્મર ખાઈને તેઓની ગાડીથી ફક્ત થોડાજ કદમ દુર તુટી પડી. તુરતજ સોહલે પોતાના ઘોડાની લગામ ખેંચી, એક કુદકા સાથે દીના પોતાની ગાડીમાંથી બહાર પડી, અને હળુણુ તો સોહલ કાંઈ વધુ કરી શકે, તે અગાઉ દીના તે મુસલમાની આગળ ગુંડણુમાંડયે પડી, અને પોતાના માથાં ઉપરથી શોલ ઉતારીને, તેણીનાં ગળાં આસપાસ લપેટી.

“દીના-દીના, એ તું શું કરેછ” સોહલે ખુબ પાડી “તું એને અડકેછ દીના. ખુદાને ખાતર એને હાથ ના લગાડ, આપણે હયાં માણસ મોકલશું, એને ખોરાક અને પૈસા આપશું, પણ ખુદાને ખાતર એને હાથ ના લગાડ.”

“કાંય?”

“કારણ એનાં ચેહરા અને પોશાક ઉપરથી એ કાંઈ હલકા વર્ણુ અને નીતીની સ્ત્રી દેખાયછ.” સોહલ કચવાઈને બોલ્યો

“પણ સોહલ, એ હયાં મરી જશે” દીના હળુણુ પણ તે મુસલમાનીને ઉઠાડવાની કોશિશ કરતાં બોલી.

“તું મને ઘેલો કરી નાખશે, દીના” સોહલે પોતાના પરણ્યા સંસારમાં પેહલ્લીજ વેળા તેણીને મુસ્સાથી કહ્યું, “ઉઠ, જલદી ઉભી થા. આ સ્ત્રીને અડકીને તું તારા હાથ

અપવિત્ર કરેછ.”

ધીમેથી દીના, તે કંગાળ સ્ત્રીનું માથું પોતાની શૈલ ઉપર મુકીને ત્યાંથી ઉભી થઈ.

“માફ કરજો દીના” સોહલ તેણીને ગાડીમાં બેસાડતાં બોલ્યો “પણ તુંને આપ કંગાળ બન્યાને હાથ લગાડતી હું જોઈ શક્યો નહિ. આપણે ઘરેથી આપણા માણસો મોકલીને એને ઓસ્પીટલમાં મોકલી આપશું. પણ-પણ મારી દારૂગી, તારા પાકીજેહ હાથ આ કમબખ્ત મુસલમાનીને અડકેલા જોઈને હું યુસ્માથી ઘેરો બની ગયો.”

દીનાએ કાંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહિ, પણ તેણીએ પોતાનો ફીકકો એકરો ઉંચે આસમાન તરફ ઉંચક્યો. ઓ, અફસોસ, તેણી પોતે કોઈપણ રીતે આ કંગાળ સ્ત્રી કરતાં વધારે નીર્દોશ હતી નહિ. ઓ, ફક્ત તે જાણતો હતો, તેણીના બેદી ભુતકાળનો બવાર્થ સમજતો હતો!

પ્રકરણ ૩૯ મું.

એક માઠી આગાહી.

મહુમ કવિ મીં દાદી તારાપોરવાલા કહી ગયા છે કે:—

“બાગ બગીચા ઘોડાગાડી દઉલત હશમત લલના લાડી,
તે ધરને ગણ ખાલી ખાડી, જે ધરમાં નહી વસ્તી વાડી.”

આખાદ તેવીજ હાલત સોહલ મોદીની હતી. પોતાની ગમે

એવી જાહોજલાલી છતાં, તે એક વાતે ઘણો દુઃખી હતો, અને તે એ કે તેને કોઈપણ છોકરાં હતાં નહીં. દીનાને પરણવાને આજે સાત વરસ થયાં હતાં, તોપણ ખુદાએ હજુણ સુધી તેને એક ફરજંદની નવાજેશ કીધી હતી નહીં, તેનું નામ સાયવનાર, કીર્તી વધારનાર, દોલત મેળવનાર, હજુણ કોઈ પેદા પડ્યો હતો નહિ, અને જો કે દીના આગળ તે એ આવત દસીને કાઢી નાખતો હતો, તોપણ સોહજ મોદીના સંસારમાં આ એક કાળો પડ-
છાયો હતો.

દીના એ વીશે શું ધારતી હતી, એ કેહવું મુશ્કેલ છે. જો કે તેણી પોતાના જીવનના સઘળા જિશ સાથે એક આળક મેળવવા આતુર હતી, શીરોઝની માફક તેને પોતાના આગળા પ્યારથી ચાહવા તેણીનો જીવ તલપાપડ થઈ રહ્યો હતો, તોપણ એકલી પડતાં તેણી પોતે ગુમાવેલી આ ખુદાઈ બક્ષેશ માટે વારંવાર નીચી મુડીએ તે કીરતારના શુકાના કરતી હતી. તેણી પોતાના બચ્ચાંને શરમ અને બેઆબરૂના કલંક સિવાય બીજા શું વારશે આપી શકનાર હતી ? જો તેણીને ફરજંદની વૃધી થાય તો તેણીના પાપનો સઘળો ખોજ તેણી ઉપર નહિ, પણ તે નીર્દોશ આળક ઉપર આવી પડશે, પોતાની માતાના એક શરમ ભર્યા પગલાં માટે તેને દુન્યાની નીંદાખોર જીભડી સામે નીચી નજરે લજવાવું પડશે. જો કે આટલા વરસો પછી તેણીનો ભરમ પક-ડશે એ ઝાઝું સંભવીત હતું નહિ, તોપણ કડવાં આસું અને ઉંડા નીસાસા સાથે દીનાને એવું કમુલ કરવાની ફરજ પડતી હતી કે ખુદા તેણીને એક આળકની બક્ષેશ નહિ ફરવામાં ઘણું વાજબી અને દયાળુ કામ કરતો હતો.

એક દીવસે સહવારે દીના પોતાની જીવેજલાનની સઘં મીસીસ આલાં ગાંધી સાથે વાતે બેઠી હતી. દીના લોડજમાં આવવા પછી

તેણી સાથે ઘાડી મીત્રાચારી પાડવા વાલકેશ્વર તરફ દરેક મોટે ઘરની બાનુઓ વક્ષબા મારતી હતી, પણ આંધ્ર આલ્માં ગાંધી ફક્ત એકલીજ હતી, કે જે દીનાનો સંપુર્ણ વીશ્વાસ મેળવવા નશીબવંત નીવડી હતી. એકાએક સોહલ તે ઝોરડામાં દાખલ થયો.

“અલો, મીસીસ ગાંધી કેમ આજે કાંઈ સહવારનાં પોહરમાં તરફી લીધી” તે હસીને બોલ્યો.

“હા, હમણા ફરવા જનાં જતાં દીનબાઈને જરા મલવા આવી.” આત્માં બોલી.

“દીના, ત્યારે તું કાંઈ ઘરમાં બેસી રહીશ?” સોહલ બોલ્યો “મનેખી આજે પુરસદ છે, તેથી આપરે પેલા જાણીતા આરટીસ્ટ મી. અદી એનહરસનનાં સ્ટુડ્યોમાં જઈએ. એવણ મને ઘડી ઘડીએ બોલાવ્યા કરેછ, અને મારોખી વીચાર છે કે તારું એક લાઈફ સાઈઝ બોઈલપેન્ટ પીકચર એ આરટીસ્ટ પાસે તમયાર કરાડે.”

“ઓ નહી, મને મારી સખી વીશે ઘણી સુગ છે” દીના બોલી.

“કાંઈ” મીસીસ ગાંધીએ પુછ્યું.

“કારણ મને કાંઈ એવી આગાહી થાય છે, કે મારા ચીત્રથી મને કોઈ વેળા ઘણું ખમવું પડશે,” દીના ગંભીર અવાજે બોલી.

સોહલ હસી પડ્યો ‘જ્યારે આત્માંએ પોતાની સર્ઈ તરફ અજ્ઞયખીથી જોયું.

“પણ કાંઈ નહી તો આપણે અમથાં કોટમાં ફરી આવશું. કેમ મીસીસ ગાંધી તમેખી આવોછ ની?” સોહલે પુછ્યું.

મીસીસ ગાંધીએ હા કહ્યું, અને દીના તમયાર થવા ગઇ. ત્યારપછી થોડા વખતમાં આ ત્રણે જણા મોટરમાં અદી આરટી-

સ્ટનાં સ્ટુડ્યો તરફ હંકારી ગયાં.

તે સ્ટુડ્યો હોરનખી રોડ ઉપર એક કુશાદે ખીલડામમાં આવ્યો હતો. આગલી બાજુનો એક ઓરડો ધરાકોનાં સીટીંગ રૂમ તરીકે વપડાતો હતો, તેની બાજુનાં ખીજ ઓરડામાં તે બાજીતા આરટીસ્ટનાં સઘળા ચીત્ર જોવામાં આવતાં હતાં, ત્રીજો ઓરડો તે આરટીસ્ટનો પોતાનો હતો, જ્યારે એક ચોઠા ઓરડામાં તે આરટીસ્ટનાં સ્ટુડિયો પેન્ટીંગને લગતું કામ શીખતા હતા.

પોતાના સ્ટુડ્યોમાં સર અને લેડી મોદીને જોઈને અદીની ખુશલીનો પાર હતો નહિ. તે દીવસ તેને માટે ખરેખર એક બાગ્યશાળી દીવસ હતો, કે જ્યારે સર મોદી જેવા મુમત્તના એક શેડ્યાએ તેનાં સ્ટુડ્યોમાં પોતાનાં પતોતા કદમ લંબાવ્યાં હતાં, પણ લેડી મોદીને માટે તો ઉપકારનાં કેવા સખુન વાપડવા તે અદી કદીખી વીચારી શક્યો નહિ. દીનાની અપાર ખુબસુરતી જોઈને તે એટલો તો ગુચવાઈ ગયો, કે મીસીસ ગાંધીએ દીનાના કાણમાં કહ્યું,

“ દીના આંધ્ર ખીચારો તુંને જોઈને તદન દધાઈ ગયોછ.”

આખરે અદી જરા સાવધ થતાં, તેઓને પેલા ખીજ ઓરડામાં લઈ ગયો, કે જ્યાં તેનાં સઘળો પીકચરો દેવાલ ઉપર લટકતાં હતાં. સોહલે તે સઘળાંની ઘણી વખાણ કરીત્રી, અને દીના પણ આરટના તે અનેક નાદર નમુના જોઈને હરખાઈ ગઈ.

“ મીઠ એદરસન, તમે ખરેખર એક ઘણાજ કુશળ ચીતારા છોઓ ” સોહલ બોલ્યો “ હું ધારૂ કે તમારા જેવા એક આરટીસ્ટનાં હાથે મારી મીસીસનાં પીકચરને પુરતો ધનસાદ મળશે. તમે એ કામ હાથ ધરસો ? ”

અરે, આ સવાલજ કેવો હતો ? આવી એક ખુબસુરતીનું ચીત્ર ઉતારવું તેની સરજતમાં હતું એ બાજી એકવાર ફરીથી

અદીને પુરતા શબ્દોની તાણ પડી. જો આ ચીત્રો ફતેહમંદ નીવડે, તો તદ્દન બનવાબેગ હતું. કે પોતાની સાંમે ઉભેલી લેડી મોઢી તેની કીર્તી અને દોલતમાં ઘણો સંગીન વધારો કરી આપશે.

પણ દીના એ બાબદ કાંઈ ઘણી ખુશી તેમજ હિલટમંદ જણાઈ નહિ, તેણી સોહલને જોતી ચુપ ઉભી.

“કેમ દીના, તારો શું વિચાર” સોહલે પુછ્યું.

દીનાએ પોતાનાં ઘણી તરફ વીચીત્ર રીતે જોયું. તેણીની પોતાનાં પીઠ્ઠચર માટેની આગાહી હમણા સઘળા જોશ સાથે તેણીનાં મગજમાં પાછી ધાઈ આવી, અને તોપણ સોહલને કાઠખી વાતે નારાજ કરવાની તેણીની હીંમત આવી નહિ.

“જો દીના” સોહલે ચલાવ્યું “તારો ચેહરો દેનવાસ ઉપર ઉતારવાથી આપણા દેશની આર્ટની તવારીખમાં ખરેખર વધારો થશે, અને આપણા ખાનદાનમાં પણ દરેક જણ એવુંજ કેહશે કે—

“કે” દીનાએ પુછ્યું.

“કે હું દુન્યાની એક સઉથી ખુબસુરત છોકરીને મારી ઘણીયાણી બનાવવા નશીબવંત નીવડયો છું”

“હવે તો તુંને કયુલ થવુંજ જોઈયે, દીના” આલાં ગાંધી બોલી.

દીના કયુલ થઈ, અને તેઓ સઘળા એ બાબદ વાતે બેઠાં. અદીએ પોતાનાં હુન્નર માટે ઘણાજ નરમ શબ્દમા તારીફ કરવા માંડી. કારણ તેને પોતાને વીષે બડાઈ હાકતા આવડતું હતું નહિ, અને સોહલ તેમજ મીસીસ ગાંધી તે સમજવામાં મસગુલ

બન્યાં, પણ દીનાનું ધ્યાન ખીજી તરફ હતું. ધીમે ધીમે તેણી ત્યાંનાં મધ્વળા પીકચરો જોવા લાગી, અને ત્યાર પછી પેલા ચોક્કા ઓરડાનો કીમતી મખમલી પરડો ઉંચકીને, તે ઓરડામાં ખીજાં ચીત્ર જોવાની આશાથી દાખલ થઈ.

પ્રકરણ ૪૦મું.

તેજ ચેહરો ! તેજ અવાજ !!

દીના તે ઓરડામાં ટાંગેલાં ખીજાં ચીત્રો જોવામાં એટલી મશગુલ બની ગઈ, કે તેણીએ પોતાની આસપાસ સેહજ પણ નજર ફીધી નહિ. તે ઓરડામાં આશરે સોલ્લ સત્તર વરસનો એક જવાન છોકરો પોતાની “ ઇઝલ ” ઉપર વાંકો વળીને કાંઈ ચીતારતો હતો, તે તરફ દીનાનું ધ્યાન હતું નહિ.

એકાએક તેણીને કાંઈ અવાજ સંભળાયો, અને ફરીને જોતાં દીનાને માલમ પડ્યું, કે એક જવાન તેણી તરફ ઘણાજ ધ્યાનથી જોતો હતો. તેઓની નજર એક થઈ, અને તેજ પગે દીનાના બદનમાંથી એક વીચીત્ર ધુજરી પસાર થઈ. તેણીનો ચેહરો ફીકકો પડી ગયો, તેણીનું અંતઃકરણ જોરથી ધડકવા લાગ્યું, એ લીલી આંખો તેણી તરફ ટીંગાઈ રહી હતી, અને તે આંખોમાં કાંઈ એવો ભેદી ચળકાત હતો, કે ઘડીભર આ જવાને તેણીને જાણે “ મેસમેરાઇઝ ” કરીને પોતાની તરફ ખેંચી રાખી હતી. દીના તેને એક ચીતે જોતી હતી. કોઈ અજબ લાગણીથી તેણી ચોંકી, અને તેને પોતાની તરફ આવી રીતે ટીકતો જોઈને તેણી ગભરાઈ

ગઢ. નોપણુ તે ગભરાત ધાસ્તીનો હતો નહિ. આ છોકરાને જોઈને તેણીને કાંઈ અજાણ રાહત મળી, તેણીનું હૈયું ખુશાલીથી કિચાળા મારવા લાગ્યું, અને તે ગભરાતમાંથી જરા સાવધ થતાં દીનાનો પેહલો વીચાર એ હતો, કે તેણીએ આ છોકરાને કેડે દીડો હતો, પણ ક્યાં અને ક્યારે તે તેણીને યાદ હતું નહિ. અનવા જોગ હતું કે કદાચ તેણીએ આવો ચેહરો એક પીકચરમાં જોયો હોય, યાતો સ્વપનામાં તેની આકૃતિ દીડી હોય.

દીના એક નીસાસા સાથે તતાર થઈ. તેણીએ પોતાની નજર તજે તે છોકરાને રાતો અની જતો દીડો, ત્યાર પછી તેણે પોતાની સુંદર આંખો નીચે નમાવી, અને કાંઈ ધીમું અજડીને તે જવાન પાછો પોતાનાં કામે વળગ્યો. દીના એક દગલું તેની નજદીક ગઢ. અરે તે તેણી વીશે શું વીચારશે ?

“માફ કરજો” તેણી આખરે બોલી “પણ હું આય પીકચરો જોવામાં રોકાયલી હોવાથી મેં તમને જોયા નહિ.”

તેણે પાછું ઉંચે જોયું, અને એકવાર ફરીથી દીનાને તેના ચેહરા ઉપરથી પોતાની નજર ફેરવવાને મજબૂત કોશિશ કરવી પડી.

“માફ કરજો” તેણી પાછું બોલી “તમે મને ઘણીજ અસહ્ય અને અજાણ્ય જેવી ધારતા હશે, પણ-પણ હું ધારૂં છું કે મેં આગળ તમને કેડે જોયા છે.”

વળી પાછાં તેઓ એક બીજાને ચુપકીદીથી જોતાં ઉભાં. દીનાએ પોતાની સાંમે એક એવા છોકરાને દીડો, કે જે હવે વધુવાર એક છોકરો કહી શકાય નહિ. તે એક ગમર જવાન હતો. તેનું સુંદર માથું કરચલીવાળા સોનેરી ઝુલ્લકાથી ભરાઈ ગયું હતું, તેના ચેહરા ઉપર સંતોષની એક જાતની ખુદાઈ રોશની પંદરાઈ રહી હતી, અને ઉંચા ભરાવદાર કપાળ અને ભવાં સાથે તેની લીલી આંખોમાં એવો અજાણ્ય જેવો ચળકાત હતો, કે જે જોઈને દીના

આ છોકરા તરફ પેહલ્લીજ નજરે ખેંચાઈ ગઈ. ખરેખર તે એક ચીતારાની પીછીને જેમ આપે એવો હતો.

“મેં આગળ તમને કેડે જોયા છે” દીના બોલી.

તે છોકરો જરા વાંકો વળ્યો, અને દીનાને માલમ પડ્યું કે તેની રીતભાત ઘણીજ ખેંચાણુકારક તેમજ દમામદાર હતી.

“મને તે ધ્યાન નથી” તે ધીમે અવાજે બોલ્યો “કારણ મેં જો તમને જોયાં હોતે તો હું ભુલી જતે નહિ.”

તેને બોલતાં સાંભળીને દીનાનો ચેહરો એકાએક શીકડો પડી ગયો. તેણીએ ટેકા માટે તેની ખુરશીનો હાથો પકડી લીધો. આહ, તેજ અવાજ, તેજ મધુર અવાજ હતો, કે જે તેનાં અતી મધુર શોકાતુરપણા માટે જીંદગીભર ભુલાઈ શકે નહી.

“તમે ચેહરા સારી રીતે યાદ રાખી શકોછ?” દીનાએ પુછ્યું.

“હા, પણ હુંખી ધારૂં કે મેં તમારા જેવા કોઈ બીજાં બાનુને દીઠાં હશે.”

તેના અવાજની અસર દીના ઉપર જાદુઈ હતી. પોતાની મરજી ઉપરાંત તેણી તે છોકરાની વધુ નજદીક ગઈ, અને તે શું કામ કરતો હતો, તે જેવા વાંકી વળતાં દીનાને માલમ પડ્યું, કે તે એક અતી સુંદર “લેન્ડકેપ” ચીતારતો હતો.

“વાહ, તમે તો એક મોટા આર્ટીસ્ટ છોઓ” દીના વખાણુથી બોલી.

“હા,” તે છોકરો મગરૂરીથી બોલ્યો “મારા શેઠ મીં એનફરસન પણ મને વારંવાર એમજ કહયા કરેછ.”

“પણ આગળ ચાલતાં તમે તમારા શેઠને પણ બાબુએ બેસાડશે.”

“તે તો કાણ જાણે, પણ મેં નાહનપણાથીજ સ્વપનામાં

સુંદર ચીત્રો જોયાં છે, અને હું ધારૂં છે કે દુન્યામાં મને પીકચર અને પીકચરો સીવાય બીજું કંઈપણ દેખાતું નથી.”

“ત્યારે તો તમે જનમથીજ એક આરટીસ્ટ હોવા જોઈએ.” દીનાએ મન આપ્યું.

ત્યાર પછી તેઓ “આરટ” બાબત વાતે બેઠાં. તેની સાથ વાત કરતાં દીનાને એવી ખુશાલી લાગતી હતી, કે વખત કેમ પસાર થઈ ગયો, તેનો તેણીને સેહજ પણ ખ્યાલ હતો નહિ. આખરે એક નાનાં ઘડિયાળમાં અગીઆરનો ટકોરો થતાં, તે છોકરો ખડો થયો.

“મારે હવે જવું જોઈએ. મારો જમવાનો વખત થયો.” તે બોલ્યો.

“તમે પાછા ક્યારે આવશો?” દીના ફગણાઈ જતાં બોલી “હું-હું તમને પાછી મળવા માંગુ છું. મારું નામ લેડી મોદી છે.”

વળી પાછો તે છોકરો દીના તરફ માનથી વાંકો વળ્યો. આહ, આંધ લેડી મોદી તેની તરફ કેવી અગત્યન જોવી રીતે જોતી હતી? કેટલી માયાળુ દીરતી હતી?

“લેડી મોદી, દુન્યામાં બીજા બધાં કરતાં, હું તમને તેમજ સર મોદીને જોવા ઘણો આતુર હતો.” તે બોલ્યો.

“ત્યારે તમે એક દીવસ “દીનાં લોડન”માં જરૂર આવજો સર મોદી તમને જોઈને ઘણા ખુશી થશે.”

તે ઉપકારનાં કાંઈ શબ્દો બમડી ગયો, અને ત્યાર પછી ધીમેથી પેલો મખમલી પરડો ઉંચકીને તેણી સામેથી ગુમ થયો, અને તેનાં જવા પછી દીનાને એવું લાગ્યું કે જાણે તમામ દુન્યાની રેશની તેણીની નજર સામેથી ગુમ થઈ ગઈ હતી.

તેણી તદ્દન સુષ બેઠી. દેખીતી રીતે તેણી તે પીકચરને વખાણતી લાગતી હતી, પણ ખરેખર તો તેણીને એક લીટી પણ જણાતી હતી નહિ. તેણીએ પોતાની સામે તે અન્યથા જેવી લીલી આંખો જોઈ, તેનો સુંદર ચેહરો દીકો, કે જે જે કે તદ્દન અંજણ હતો, તોપણ કોઈ બેઠી રીતે તેણીને જણાતો હતો, તેનો મીઠકો અવાજ સાંભળ્યો, કે જે સાંભળીને તેણીનાં તન બદનમાં ખુશાલીની લાગણી ઉભરી નીકળી હતી. દીના એટલી તો વીચારમાં બેઠી કે ત્યાં સોહલ, અદી આરટીસ્ટ, અને મીસીસ ગાંધી કેઈ વખતે આવ્યા હતા, તે તેણી જાણતી હતી નહિ.

અદી તેણીની આગળ ચાલ્યો, પણ દીના હમણાં એટલી તો ગભરાઈ ગઈ હતી, કે તેણી ઉડીને પેલા દેવાલ પરનાં પીકચરો પાછી જોવા લાગી.

“આંચ સ્કેચ તમને દેખાડતાં મને ઘણી ખુશાલી ઉપજે છે, સાહેબ ” અદીએ સોહલને કહ્યું “એ મારા એક સ્ટુડન્ટનું પીકચર છે, કે જેને માટે હું એક અસાધારણ ફોટોની આગાહી કરું છું. ખરેખર તે એક “જીનીઅસ” છે.

સોહલ અને આલાં ગાંધીએ તે પીકચર ધ્યાનથી જોયું.

“કેવું સુંદર ચીજ છે ” આલાં બોલી “એ તમારાં “પ્યુપીલ”નું છે ? ”

“ જી હા, એ મારો “પ્યુપીલ” છે એટલુંજ નહીં, પણ હું એને મારા દત્તક તરીકે ગણું છું, કારણ એનો આપ જોઈ જીવતો છે, તોપણ તે પોતાનાં દીકરાને ચાહતો નથી. ”

“કેવું અન્યથા જેવું ” મીસીસ ગાંધી બોલી-

“ સચ્ચાઈ હંમેશાં હેરતબરી છે ” તે આરટીસ્ટ બોલ્યો “આ છોકરાને હું કેવી રીતે મળ્યો, મેં તેની કુદરતી શક્તી કેવી રીતે પ્રારબ્ધી કહાડી, એ સઘળું ઘણું જાણવાજોગ છે. ”

“હમુને તે કહો” આજ્ઞાં ગાંધી આતુરતાથી બોલી.

અદીએ એક ખંખાર માર્યો.

“આજથી આશરે પાંચ વરસ અગાઉ હું “હોપપ્રીડન” આગળનો દેખાવ ચીતારવા સુરત ગયો હતો” અદીએ શરૂ કર્યું “અને ત્યાં:—”

તેઓ સઘળાં ચોંક્યાં, દીનાએ એક નાની ટીપ્પ નાખી દીધી હતી. તુરતજ અદીએ તે ઉપાડી, અને તેને પાછી પોતાને જગે મુકીને વાત આગળ ચલાવી.

“—અને ત્યાં કુદરતનાં લેન્ડસ્કેપ પાડવામાં હું આખો વખત રોકાયેલો રહેતો હતો. એક દીવશે જ્યારે હું તાપી નદીનાં પાણી ઉપર અસ્ત પામતા સુર્યનો ચીતાર પાડવા રોકાયેલો હતો, ત્યારે એક છોકરો મારી નજદીક આવીને ઉભો રહ્યો. પેહલ્લાં તો મેં તેની ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહિ, કારણ હું જ્યાંથી જતો ત્યાંના છોકરાંઓ મારી આસપાસ ટોળું થઈને ઉભાં રહેતાં હતાં. પણ થોડો વખત પછી મેં તેની તરફ જોયું, અને મેં એક એવો ચેહરો દૈકો, સાહેબ, કે જેનો ઘટિઘટમ અને આકાર તદ્દન સંપુર્ણ હતો. મગર તે ચેહરો તદ્દન શોકાતુર જણાતો હતો. અને હું મનમાંજ અજ્ઞયજ થયો, કે કુદરતે આ બાળકનો ચેહરો આવી રીતે ગંભીર બનાવવા કેવી એક મુશ્કેલી તેનાં રસ્તામાં નાંખી હશે. તેણે મારી તરફ પુર વીશ્વાસથી જોયું.

“‘સાહેબ’ તે બોલ્યો ‘તમે એક માહન ચીતારા છો. જે પ્રમાણે હમણા સુરજ આંચ તાપી નદીનાં પાણીમાં ગરક જાય છે, આપાદ તેવીજ રીતે તે આંચ તમારાં ચીત્રમાં પણ અસ્ત પામે છે. સાહેબ, તમારા જેવું એક ચીત્ર પાડવા હું મારી જીંદગી પણ આપી દઉં.”

“તમારી જીંદગી?” મેં કહ્યું. “વેલ એક ચારટ્રીસ્ટ

બનવા માટે આ તો ઘણી મોટી કીંમત કેહવાય.”

“ ‘તોખી હું તે આપવા તૈયાર છેઉ’ ” તે બોલ્યો “ જો તમે મને તમારો હુન્નર શીખવી શકો, અને જો ચીત્રો હું દુન્યાની તમામ રજકણોમાં જોઉં છું, તેવા ચીત્રો હું પેન્ટ કરી શકું, તો હું મારી જીંદગી એક નહી પણ અનેકવાર જોખમમાં નાખવાને તૈયાર છેઉ. ”

“છોકરા” મેં કહ્યું “ ‘એ ઉપરથી એમ જણાયછ કે તુંને પેન્ટીંગનો ભારે શોખ છે, યા તો તું તારી જીંદગીથી કંટાળ્યો છે. ’ ”

તેણે મારી તરફ વીચારવંત ઢપે જોયું.

“ ‘જી હા’ ” તે બોલ્યો “ ‘પેન્ટીંગ સીવાય મને કોઈખી ચીજ વધારે વહાલી નથી, અને હું એટલો તો કમનસીબ છેઉં, કે મારી હાલની જીંદગી કરતાં હું મોહતને વધારે પસંદ કરું છું. ’ ”

“ ગરીબ ખીચારો ” સોહલ અને આલાં સાથે બોલ્યાં.

પણ હજીજીતી તે ઓરડાનાં ચીત્રો તરફ જોતી દીના જરા પણ આ વાત સાંભળવાની દરકાર કરતી જણાઇ નહિ. તેણી એક શબ્દ પણ બોલી નહિ.

પ્રકરણ ૪૧ મું.

એક કમનસીબ કાંહણી.

“ મેં મારી પીછી બાજુએ મુકી દીધી ” અદીએ આગળ ચલાવ્યું “ અને હું તેની સાથે વાત કરવા લાગ્યો. મેં એના જેવો ખીજો કોઈખી છોકરો આગળ જોયો હતો નહિ.

તે વેળા મારી સાંમે એક આરટીસ્ટ, કવી અને “ જીનીઅસ ” ઉભો હતો એવું હું તુરતજ ચેતી ગયો. ત્યાર પછી મેં તે છોકરાને તેની જાંઘની વીધે પુછ્યું. તે એટલો અસુખી કાંય હતો ? અને હમણા પણ હું કહી શકતો નથી, સાહેબ, કે તે છોકરાએ પોતાની કમનશીબ કહાણી મારી આગળ શા માટે કહી દીધી. કદાચ એમ પણ હોય કે તેણે પોતાની જાંઘનીમાં એક આરટીસ્ટ તરીકે મને પેહલવેહલ્લો જોવાથી, તેણે મારી ઉપર પુરતો ભરોશો મુક્યો. તેણે મને કહ્યું કે તેનું નામ શીરોઝ પેસીકાકા હતું, અને તે સુરતનાં એક ગામડયા ખેડૂત પાડલી પેસીકાકાનો એક પુરો દીકરો થતો હતો. અરે પણ આંચ શું અવાજ આવે છે.”

એકાએક તે ઝોરડામાં એક લાંબાં ડચકાં જેવો અવાજ પહોંચી રહ્યો. થોડો વખત ત્યાં ભયંકાર ચુપકીદી ફેલાઈ, પણ તેઓ સઘળા આ વાત સાંભળવા એટલાં તો આતુર હતાં, કે દીના શું કરતી હતી, તે વીશે તેઓએ જરાપણ ખાણખોડ કીધી નહિ.

“ તે છોકરાએ મારી આગળ પોતાનાં ધરનું ખ્યાન કર્યું ” અદી બોલ્યો “ અને તે ઉપરથી હું સમજી શક્યો કે આ જવાન જીવ માટે તે એક ધર નહિ, પણ હવા ઉગ્ગસ અને શાંતી વગરનું તે એક ધમધોર કેદખાનું હતું. તેણે મને ‘પોતાના એક સખત અને કરડા બાપ વીધે કહ્યું, કે જે કદી પણ હસ્તો જણાયો હતો નહિ, અને જે પોતાનો સઘળો વખત હાથ અફ-સોસ કરવામાંજ પસાર કરતો હતો. તેણે મને પોતાની એક ધરડી બલેમ કુદ વીધે પણ વાકેફ કીધો, કે જે તેને જરાપણ હસ્તો જોઈને દોજખના ગારમાં મોકલી દેવાની ચારંવાર ધમકી આપતી હતી.

“ મે તેની સાંમે જ્યેયું.

“ ‘પણ છોકરા’ ” મેં કહ્યું “ તુને આય તારી ખુબસુરતી

અને બુધ્ધી કાઈ તરફથી ઝાઝધે ઉતરેલી લાગેછ. તારાં માય ક્યાં છે ?”

“તે છાકરો અત્યંત ગંભીર જણાયો.”

“હું તે જાણતો નથી.” તેણે જવાબ આપ્યો ‘ઓ સાહેબ, મારા મમાં ક્યાં છે તે જાણવા હું આખી ધરતી ઉપર ઉંઘાડે પગે પણ રખડી આવવા તૈયાર છેઉં’!

“શું તેવણ જીવતાં છે?” મેં પુછ્યું.

“હા મારાં મમાં હજુજી જીવતાં છે” તે બોલ્યો ‘હું જાણુંછ કે તેવણ ઘણા ખુબસુરત હતાં, અને રોજ રાતે જમી રહ્યા પછી, જ્યારે હમો સઘળાં બંદગી કરવા બેસતાં, ત્યારે મારા પપા અને કુદ મારા મમાંને ગુનેહગાર ધારીને ધુજતાં દીલે ખુદાની માફી આહતાં હતાં.’

“ત્યારે હમણા તેવણ ક્યાં છે?” મેં પુછ્યું.

“અફસોસ, હું તે કહી શકતો નથી, સાહેબ” તે છાકરો આંખમાં આંસુ સાથે બોલ્યો ‘મેં તેવણને કદીખી જોયાં નથી. જ્યારે હું નાનો હતો, ત્યારે મેં તેવણને ગુજરી ગયલાં ધારયાં હતાં, પણ એક દીવશે હમારે ત્યાં બીખી નામની એક જુની નોકરડીને પુછતાં મને માલમ પડ્યું કે મારા મમા જીવતા હતાં. તેવણ ઘણાજ ખુબસુરત હતાં, અને હું તેવણને આપાદ મલતો આવતો હતો. ઓ સાહેબ, આંબ બીખીનાં કેલવા પ્રમાણે મારાં મમાએ કેવું દુખ વેઠ્યુંછ તે તમે શું જાણો? આંબ લોકોએ મારાં મમાને દરેક બાબદમાં સતાવ્યાંછ, તેવણની જવાન જીદગી થોડાજ વખતમાં કચડી નાંખા, તે એટલા મુઠ્ઠી કે મારી ઉપરના તેવણનાં અખત પ્યારનો ખુરો ઉપયોગ કરવા મારાં કુદ જરાપણ ખીધાં નહિ. એક દીવશે હું સીક પડ્યો, અને મને છેલ્લી ઘડીએ આવી લાગેલો ધારીને તેઓએ મારાં મમાને મારા ઓરડામાં

આવવા દીધાં નહિ. આ ઉપરથી તેવણ ઘણાજ ગુસ્સે થયાં, મારા કુર્ષ સાથે મારામારી થઈ, અને છેવટે મને ગુજરી ગયેલા ધારીને, તેવણ તદ્દન નાસીપાસ અને નીરઆધાર હાલતે પોતાનું ઘર છોડીને ચાલી ગયાં. ત્યાર પછી તેવણ પોતાનાં લગનની વીટી મારા પપા ઉપર પાછી મોકલાવી આપી, અને ભીખીનાં કેહવા પ્રમાણે તેજ દીવશે મારા પપાએ તેવણ ઉપર કીનો લેવાના હડહડતા સોગંદ લીધા.’

“ ‘કેવી ગજબનાક કહાણી’, હું યડયડ્યો ‘ખરેખર છોકરા, તું ઘણાજ કમનસીબ છે.’ ”

“ ‘હું તે કરતાંખી વધારે છેડ’ તે બોલ્યો ‘મારી જીંદગી તદ્દન કંગાળ્યતમાં પસાર થઈછ, કારણ રાતદીવશ મારા પપા અને કુર્ષ મારાં મમાની ખુશમુરતી અને ગુનાહ માટે વીલાપ કરે છે, તેઓ મને મારાં દુખી મમાને ગુનેહગાર કેહવાની ફરજ પાડે છે, અને જ્યારે હું તેમ બોલવા સાફ ના કહુંછ ત્યારે મારા પપા મને નેતરે નેતરે ફટકાવી કાઢે છે, અને સુનધ કુર્ષ મને બે દીવશ ભુખે મારે છે. મારાં મમાનો ચેહરો એક ફરેશતા જેવો હતો, અને આપણે જાણીએછ, સાહેબ, કે ફરે-સ્તાઓ કદીખી પાપ કરતા નથી. તમે તેવણને ગુનેહગાર ધારોછ સાહેબ ?’ ”

“ આ સાદો પણ અતી અસરકારક સવાલ સાંભળીને મને ઘણાજ લાગી આવ્યું, અને ખરું યા બોલું—જેખી હોય તે—મેં તે છોકરાની માયની તરફેણ ખેંચી.

“ તે છોકરાએ વાંકો વળીને હેશાનથી મારો હાથ ચુમ્યો.

“ ‘ખુદા તમને સલામત રાખે’ ” તે બોલ્યો ‘ મારાં માયને માટે સારા શબ્દો કેહવાને હું જીવતો છું, ત્યાં સુધી તમારો આભાર જીલસ નહી. ઘરમાં તેઓ સઘળાં મને ધીકકારે છે, અને

હું એક આરટીસ્ટ બનવા માગું છું. એ વીશે એક દીવસે સુનઈ કુધને જણાવતાં, તેવણ આંચ મારા કરાવ માટે સેતાન પર લ્યાનત નાખવા લાગ્યાં. મારા પપા મને એક ખેડુત બનાવવા માગેછું, પણ હું ધાડું છું, સાહેબ, કે ખુદાએ મને એક આરટીસ્ટ તરીકે જ જનમ આપ્યો છે.’

“અલબત્ત, તું જરૂર એક આરટીસ્ટ બનશે’ મેં મક્કમ અવાજે કહ્યું. ‘છોકરા, હું તારા અંતકરણની ઉમેદ પાર પાડવા તમયાર છેઉં. તું મારી સાથે આવશે? હું તુને મારો હુંન્નર શીખાડીશ, નાં એટલું જ નહીં, પણ ઘડપણમાં તું મને મારા એક દીકરા તરીકે પણ કામ લાગશે’

“તે છોકરો મને હેશાનર્યા વળગી પડ્યો.

“સાહેબ, ખુદાએ મને મને દુખમાંથી છુટો કરવા મારી આગળ મોકલી આપ્યા છે’ તે બોલ્યો ‘હું તમારી સાથે આવવા તમયાર છેઉં. હું તમારો દીકરો બનવા રાજી છેઉં, કારણ મારા પોતાનાં બાપને તો હું પસંદ નથી, યાતો તેવણને મારી દરકાર નથી.’”

“પુચ્ચર આમલડ” સોહલ બોલ્યો, તોપણ દીના તરફથી હાથુણ્ણી કાંઈ અવાજ સંભળાયો નહિ.

“તેજ દીવસે હું આંચ છોકરાના બાપ આગળ તેને ઘરે ગયો,” અદીએ આગળ ચલાવ્યું “અને દુન્યાની સઘળી જગ્યાઓ કરતાં આ કંગાળ ઘર તે ચાલાક આરટીસ્ટની જનમ જગ્યા તરીકે જોઈને મને ઘણીજ દલગીરી ઉપજી. મેં તેના બાપ પાહલી પેસીકાકાને જોયો અને હું જો તમો સાહેબ તેમજ બાનુને કંઈયો નહીં આમતો હોઉં, તો હું આ પાહલી પેસીકાકાનું બ્યાન તમારી આગળ કરવા ધારૂં છું. ઓ, કદીબી આવો શેકા-તુર ચેહરો જોવામાં આવ્યો હતો નહિ, સત દીવસ ચાલુ જરાપો

કરતાં કદીખી કોઇની આંખમાં આટલા ઉંડા ખાડા તેમજ કાજળ પડી હતી નહિ. હું ઇચ્છુ છ, સાહેબ, કે ખુદા હવે ફરીથી કોઇને આવો શીકકો અને દરામણો ચેહરો મને નહી દેખાડે. હું આ ખેડુત તરફ કાંઈક અભાવની લાગણીથી ગયો હતો, પણ જ્યારે હું પાછો ફર્યો ત્યારે આ કમનસીબ મામડયા માટે મારા લોહીનું ટીપેટીપું તેની તરફ દયાને માટે ઉછળવા લાગ્યું. મેં ઘટતા શબ્દોમાં મારો વીચાર તેઓને કહી સંભળાવ્યો, કે ખુદાએ આ છોકરાને એક આરટીસ્ટ તરીકે પેદા કરીધો હતો, અને તેની મરંજની સામે થવા આપણુ ઈનશાનને કરો હક નથી. જો તે આ છોકરાને મારે હસ્તક સોંપશે, તો હું તેને મારો હુન્નર સીખાડીશ. આ સાંભળીને તે ખેડુતે પેહલાં પોતાની આંખો મારી તરફ ફેરવી, પણ ત્યાર પછી પોતાના દીકરા ગમ જોયું.”

“‘શીરોઝ, આ ગ્રહસ્થ સાથે તું મને છોડી જવા રાજી છે?’ તેણે પુછ્યું.”

“‘હા’ તાબડતોબ જવાબ મળ્યો.

“ત્યારે તો ખુદાને ખાતર એને લઈ જાવ’ તેનો આપ બોલ્યો ‘એતી માયખી તદન એનાં જેવીજ હતી. તેણી પણ હમુને છોડીને નાહશી મઠ, અને હવે આ છોકરો પણ તેવુંજ કરે તે અગાઉ તમે એને હયાંથી લઈ જાવ, સાહેબ.’”

“પણ પપા તમારી રજા ઘરે હું કદીખી તમુને છોડી જવશ નહિ,’ તે છોકરો બોલ્યો ‘તમે સઘળાં મને ધીકકારો છો, તમુને ચારી જરૂર નથી, અને તેથીજ હું તમારી આગલથી દુર રહેલો વધારે બલો.’”

“તારે ગમે તેમ કર’ તે ખેડુત કઠોર અવાજે બોલ્યો.

“અને જ્યારે હું એક મોટા આરટીસ્ટ થવંશ, જ્યારે હું દુન્યામાં મારું નામ કાઢાશ’ તે છોકરો બોલ્યો ‘ત્યારે હું તમારી

આગળ પાછો આવશ પપા, અને તમારી ખાત્રી કરી આપશ કે આજે આ ગ્રહસ્થ સાથે મને મોકલવામાં તમે ઘણુંજ વાજખી કામ કર્યું હતું.’

“પણ તું આખરે તો તેણીનોજ દીકરો છે, અને તેથી તુંને મારી દરકાર શાની હોય!” પેલા ખેડુતે બળાપો કીધો.

“પણ આ પળે પેલી ઘરડી પાટલી બાઈ તેની આગળ ગઈ અને તેનાં ખભાં પર હાથ મુક્યો.

“પાહલી, એને જવા દે. જો આખી દુન્યા તુંને છોડી જશે, તોખી હું તો છેવટ સુધી તારી બાળુમાં રહેવશ. આય દુકતામાં બધાં એની માયનાં લખખણ જણાયછ, અને આપણને એનાથી વધુ નુકશાન થાય, તે અગાઉ ખુદાને ખાતર એને હયાંથી દુર કર.’

“હું ઈચ્છુંછ, સાહેબ કે પોતાની કુખના આ શબ્દો સાંભળીને તે છોકરાનાં ચેહરા ઉપર કેવી કચવાતની લાગણી પ્રગટી નીકળી, તે હું તમારી આગલ દરસાવી શકું. તેણીએ આગલ ચલાવ્યું.

“પાહલી એ દુકતાને જવા દે. એ તદન અધર્મી કુકર્મી નીકળ્યોછ. એને આંધ ઘેરની બધી દેવાલો મદમોનાં ચેહરાથી બરી નાખીછ, અને હું પુછુંછ ત્યારે મને કહેછ કે-પેલું શું બર્યું-એ તો “આર્ટ”નાં નમુનાં છે’

“તે છોકરો પોતાના અચાવમાં કાંઈપણ ખોલ્યો નહિ. તે ગુપચુપ મારી તરફ ફર્યો.

“જેયુ સાહેબ, હયાં કોઈને મારી પરવાહ નથી. આ ખોલો હું હમણાજ તમારી સાથે આઉં?”

“હા, જો તારા પપાને કાંઈ વાંધો નહિ હોય તો” એ જવાબ આપ્યો.

“તેના બાપે મારી તરફ પોતાની બીણી આંખો ઉઘડી.

“હું જરાપણું વાંધો લેતો નથી તે બોલ્યો ‘અફસોસ ખુદાએ મને કોઈ સાથેથી લેહણું બક્ષ્યું નથી, મારી બેહન સીવાય કોઈને મારી દરકાર નથી, કોઈથી મને ચાહતું નથી, તેથીજ હમણા મારો પોતાનો દીકરો ફક્ત પાંચ મીનીટની મને નોટીસ આપીને મારી પાસેથી ચાલી ગય છે. શું મારું કરમ કુટેલું નથી? તોપણ હું એ માટે કાંઈપણું કર્યાદ કરતો નથી. ખુદાના રસ્તા મારી તરફ એટલા સખત કાંચ છે, તે હું સમજી શકતો નથી.’”

“‘બીહ નાં પાહલી’ તેની બેહન બોલી ‘જો આખી દુન્યાં તુંને બેવફા થાય, તોખી હું તો તુંને વફાદાર રેહવરા.’

“‘હું તે જાણું છું, સુનાઈ, પણ હવે મુખ્ય સવાલ મારા દીકરાનો છે. હું જોકે ધધે તો એક ખેડુત છું, તોપણ મારો પોતાનો દીકરો લોકોની સખાવત ઉપર જીવે એ મને પસંદ નથી. હું દર મહીને એની કેળવણી અને અંગત ખર્ચ માટે રૂપ્યા પોણોસો તમુને આપવાં ધારું છું.’”

“‘જેવી તમારી મરજી સાહેબ’ મેં જવાબ આપ્યો.

“આવી રીતે અમારી ગોઠવણ સંપૂર્ણ થઈ, અને મેં આ છોકરાને કાલના દીવસ અને આજની થી સુધી મારી સાથેજ રાખ્યો છે.”

“બહુજ અજાયબ જેવું.” આલાં બોલી.

“હુંખી એમ ધારું છું” અહીં બોલ્યો “જોકે આ બનાવ ઉપરથી મારી ખાત્રી થઈ કે કોઈથી જવાન છોકરી પેલા ખેડુત સાથે પોતાની જીંદગી શાંતીથી ગુજરી શકતે નહિ.”

“મારી સઘળી દીલસોજી પેલા ખેડુત તરફ છે” આલાંએ મત આપ્યું “આવા સખત દ્રઢ મનના આદમીઓ ખરેખર દુન્યામાં

ધણા દુખી થાય છે.”

“અને હવે મારી ખાત્રી છે કે મારે આ દત્તક આગળ ચાલતાં મોઢું નામ કાઢડશે. જો તે વેળા હું એને એક આખર-દાર ધર કરતાં, એને મોહતની ખાંધ તરફ ધસડી મથો હોતે, તો હું નહીં ધારતો કે સુનઈ કુધ તે સાંભળીને કાંઈ ઘણી અન્યથા થતે કારણ—”

આ વાક્ય અદી કદીપણ પુરો કરી શક્યો નહિ. તે આર-ડામાં એક લાંબા, ઉંડાં, દયકાંતો સાદ પંથરાઈ રહ્યો, અને ફરીને જોતાં લેડી દીના-મોદી-સોહલ મોદીની ખુબસુરત પરણે-તર-ઉંઘે મસ્તક ભોંય ઉપર બેભાણુ તુટી પડેલી જણાઇ.

પ્રકરણ ૪૨ મું.

અંતકરણનો અવાજ.

દીના બેભાન થઈ ગઇ, એક પળવારમાં તે સ્ફુડ્યોમાં દોડા-દોડ થઈ રહી. એક કુદકા સાથે સોહલ પોતાની ખુરસી ઉપરથી ખડો થયો, અદી આરટીસ્ટ ગભરાટનું ગોચા એક પુતકુંજ હતો, અને તે સઘળાંઓમાં આક્ષાં માંધી એકલીજ પોતાની સમયસુચકતા જાલવી શકી હતી. તેણી તુરતજ દીનાની બાજુમાં ગઇ, અને તેઓ સઘળાંઓએ સાથે મલીને, તેણીને ભોંય ઉપરથી ઉપાડી.

“ઓ મીસીસ ગાંધી, એને એકાએક શું થયું” સોહલે ગભરાઈને પુછ્યું.

“ખીહવા જેવું કાંઈ નથી. એ તો જરા ‘ફેન્ટ’ થઈ ગઈ.”

“પણ તેનું કારણ?”

“એ હયાં ઘણો વખત થયો ઉભી હતી, અને તે સાથે આંખ તાજ રંગનાં વાસથી એનો જીવ ફરી આવ્યો હશે.”

“હું મને પોતાને કદીખી માફ કરી શકશ નહી” અદી નાસીપાસીથી પોતાના હાથ મસલતાં બોલ્યો.

પણ આલાં ફક્ત હતી. તેણીએ દીના આગળની બારી ઉઘાંડી નાખી, તેણીના ચેહરા ઉપર પાણીના ફટકા માર્યા, નાક આગળ કોલોંગવોટરનો ફમાલ ધર્યો અને ત્યાર પછી સોહલના આતુર ચેહરા તરફ માયાથી જોયું.

“મારી ખાત્રી છે કે એને કાંઈ નથી” તેણીએ ધીરજ આપી.

“મને ભય છે કે મારી લાંખી કાંહણીથી લેડી મોદીને કંટાળો આવ્યો હશે” અદી બોલ્યો.

“હું નહીં ધારતી કે લેડી મોદીએ આપણી વાત સાંભળી હોય. મેં એક બે વેળા એવણ તરફ જોયું હતું, ત્યારે એવણનું ધક ધ્યાન તો ચીત્રોમાંજ હતું. એવણને “આરટ”નો ભારે શોખ છે, મીઠો એનફરસન. લેવ, જેવ મીઠો મોદી, હવે આપણને ખીહ વાનું કાંઈખી કારણ નથી.”

કારણ દીનાએ પોતાની આંખ ઉઘાંડી હતી, અને તેણી અજ્ઞયખીથી પોતાની આસપાસ જોવા લાગી.

“સોહલ, મને શું થયું?” તેણીએ ધીમા અવાજે પૂછ્યું.

“દીના, તેં હમુને જજરાં મજરાની માર્યાં. હમે બેઠેલાં હતાં તેટલાં તું એકાએક “ફેન્ટ” થઈ ગઈ.”

“મને ઘરે લઈ જવ, સોહલ.”

“હમણાજ, મારી દારલીંગ, આજે ધરેથી નીકલતાં મેં એવું નહિ ધાર્યું કે આપની ખુશાલીમાં આવું મોડું ભંગાન પડશે.”

“ઓ નહી, સોહલ” દીના પોતાના એહરા ઉપર કાંઈ નવીજ રોશની દેખાડતાં બોલી “આજનો દીવસ ઘણોજ ભાગ્ય-શાળી છે. મેં એક મોટી શોધ કીધીછ.”

“હા. મી. એનદરસન જેવા એક મોટા આર્ટીસ્ટનાં ચીત્રોની ખુબીની તેં શોધ કીધીછ” સોહલ હસીને બોલ્યો.

પણ દીનાને મનસે તે શોધ શું હતી, તે તો તેણીને જાણ જાણતો હતો.

આ અરસામાં અદીએ થોડોક વાઇન એક ગ્લાસમાં નાખ્યો હતો, અને દીના ઉપકારના કાંઈ શબ્દો બબડીને તે પી ગઇ. ત્યારપછી તેણીએ પોતાનો હાથ અદી સાંમે ધર્યો.

“હું તમારો મોટો ઉપકાર માનુંછ” તેણી બોલી “અને આજે મેં તમને જે તસદી આપીછ તે માટે દરગુજર ચાહુછ. મી. એનદરસ ખચીત તમે એક ઘણા ભલા અને મહાન ચીતારા છેઓ, અને તમારાં આ ચીત્રો જોઈને હું મારું પણ ચીત્ર તમારી પાસે ઉતરાવવાના હડાવ ઉપર આવીશું. તમને દુરસદ મહત્તાં હું મારાં પેહલ્લાં સીટીંગને માટે તમારે ત્યાં આવવા ઘણી ખુશી થવશ, અને આશા રાખુંછ કે જે માયા મેહરબાની તમે હયાં મારી તરફ દેખાડી છે, તે સઘળી હમારે ત્યાં એક ફેરો આવીને તમે હમને પાછી વાલવાની ટક આપશો.”

તે આરટીરટ એક પણ દધાઇને ઉભો. લેડી મોદી જેવી એક માફેગુજર તવંગર બાનુએ પોતાના ચીત્ર માટે તેને ઓરકર આપ્યો હતો, અને વળી પેહલ્લીજ મુલાકાત પછી તેને પોતાને ધર આવવાનું તેડું કીધું હતું, એ જાણી તેનું જીગર મગઝરીથી

ઉછાળા મારવા લાગ્યું.

સોહલ પણ પોતાની ઐરીનો આટલો ઉમંગ જોઈને કાંઈક અગત્યનું થયેલો જણાયો, તોપણ તેની નજરમાં દીના જે પણ ચીજ કરતી તે સઘળી ખુદાને આર સુધી ખરીજ હતી.

ત્યારપછી તેઓ સઘળાં અદીને શેકહેંડ કરવા પછી મોટર તરફ ફર્યાં, અને દીનાની તખીએત નાદરસ્ત ધારીને સોહલ તેમજ આલાંએ કાંઈપણ બોલવાનું મોકુફ કર્યું. એકાએક સોહલ દીના તરફ ફર્યો.

“દીના, મી. એનદરસને આજે હમુને ઘણીજ અગત્યનું જેવી વાત કહી, તે તે સાંભળી કે ? હું નહિ ધારતો.”

અને દીનાએ તે નહિ સાંભળી હોય એવું વીચારીને, સોહલ તે સઘળી વાત પોતાની ઐરીને નવેસરથી કહી ગયો.

“એ છોકરાની માંય કેવી હતી એ જણાવા હું ઘણી આતુર છું” આલાં બોલી.

“હોશે, કાંઈ સુરત નવસારીની નાદાન અણુસમજ ઉછાળતી છોકરી, કે જે પૈસાને ખાતર આ એકું સાથે પરણી બેઠી, પણ પાછળથી તેની સાથે જરાજર પાટલો નહિ ફાવવાથી પોતાનું ઘર છોડીને નાહરી ગઈ.” સોહલ બોલ્યો.

“સોહલ, તમે તે વીચારી તરફ ઘણા સખત થાઓ” દીના બોલી.

“કારણ મને એવી ચલકતી ખુશસુરત છોકરીઓ તરફ મોટા ધીકકાર છે”

“પણ તે વીચારીએ કેવું દુખ ખમ્યું હશે, તેણીને કેવી રીતે સતાવવામાં આવી હશે, તેનો તમે કાંઈ વીચાર નહી કરતાં” દીનાએ પોતાની તરફેણ ખેંચી.

“હા, આપ છોકરાના બાપની કે માયની દયા ખાવી તે મનેથી સમજ નહીં પડતી” આજ્ઞા વચ્ચેમાં બોલી “એક જુવાન ખુબસુરત માય—તેનો બુધ્ધીમાન છોકરો—પેલો ધરડો બાપ—અને આંધ બડો આરટીસ્ટ—એ સંઘળું બાણે એક નોવેલનાં “પ્લોટ”ને મળતું આવેછ.”

“તોપણ હું ઈચ્છું છ કે હવે એ છોકરો પોતાની માયની માફક મીઠા એનદરસનને છોડી નહીં જાય.” સોહલે મત આપ્યું.

દીનાએ એક ઉડો નીસાસો નાખ્યો. અરે, પોતાની પાસે બેઠેલા તેણીના બોલા ધણીને ક્યાં ખચર હતી કે તે કાણને વીશે એમ બોલતો હતો? બોલ, ફક્ત તે જાણતો હતો! આખરે તેઓનું ધર આવ્યું, અને છુટકારાનો એક દમ ખેંચીને દીના તુરંતજ પોતાની સર્પ સાથે તેણીનાં ઓરડામાં ગઈ.

“આલ, ડીઅર, હવે જરા આસાયસ લે” આજ્ઞાં બોલી “નહીં તો તારો ધણી તુંને સીક જોઈને એક મીનીટથી ઠર પડીને ખેસવાનો નથી. હું તારું બીજાણું સરખું કરું છું, તેટલાં તું કપડા બદલીને સુધ ઉઠ, દીના.”

દીનાએ એક નીસાસો નાખ્યો. આપ લોકો તેણીને આસાયસ લેવા જણાવતા હતાં, મગર આજ પછીથી તેણીને ઉંઘ અને આસાયસ ક્યાંથી હોય? દીનાની આંખમાં લગભગ આંસુ આવી ગયાં.

“દીના, હું ધારું છ કે તું કાંઈ મુશકેલીમાં છે” આજ્ઞાં તેણીના ચેહરા તરફ જોતાં બોલી.

“એમ તું મને શા ઉપરથી પુછેછ?”

“કારણ હમણા હયાં આવવા પછી મેં તુંને સંખ્યાબંધ નીસાસા નાખતાં સાંભળી છે. જો દીના, તારી કોઈની મુશકેલીમાં હું તુંને એક બેહન તરીકે મદદ કરવા તૈયાર છું.”

દીનાએ તેણીનો ઉપકાર માન્યો, અને આત્મા કાંઈક અન્ય-
યત્નીથી પોતાની સમને શેકહેંડ કરીને ત્યાંથી વીદાય થઈ.

આખરે દીના પોતાના ઓરડામાં એકલી પડી. તેણીએ
આરણ્ય અંદરથી મંથ કર્યું. તેણી કોઈની પણ હરકત વગર
જરા શાંત જીવે એકલી વીચાર કરવા માંગતી હતી. તેણી ધુનવા
લાગી. તે નાનુક ચેહરો મોહત જેવો શીકડો પડી ગયો, અને
મૂંઝેલા હાથમાં પોતાનું માથું પકડીને વીચાર કરતાં દીનાને માત્રમ
પડ્યું કે પ્યારાં બાળકને તેણી પેટી દુન્યામાં સધાવેલો ધારતી
હતી, તે તો હજુજી જીવતો હતો. ખચીત તેણીએ આજે
શીરોઝના ચેહરો અને અવાજ જેવો તેમજ સાંભળ્યો હતો. હા,
આ સત્તર વરસનો જવાન તેજ તેણીનો આગલો ગળગોટા
જેવો શીરોઝ હતો, કે જેનો ચેહરો તેણીએ વારંવાર સેંકડો
કીસીઓથી વધાવી લીધો હતો, જેના ગોળ સુંવાલા હાથો વારં-
વાર તેની માથની ગરદન આસપાસ વીટળાયા હતા. ઓ ખુદા,
આયજ તેણીનો એકપુરો બેટો હતો, કે જેને ખાતર તેણી
પોતાના ઘણી અને ઘરને છોડી આવી હતી. ઓ, તે છતાં
માથાપે કોઈ પરાયાંને આશરે પડ્યો હતો.

“હું બેલી થઈ જવસ, ઓ ખુદા હું બેલી થઈ જવસ”
દીના બડબડી.

અરે, તેણીનો જ્હાલો બેટો નાહનપણમાં પોતાની માથની
જુદાઈથી કેવો ઝુરાઈ ગયો હશે, કેટલી બચંકાર રાતો તેણે
પોતાની માથના અવાજ વગર રડીને પસાર કરીથી હશે, કેટલી
વેળા સુનમએ તેને સતાવ્યો હશે. અરે, કેટલી વેળા તે ધાતકી
કુદરતે તેણીના દીકરા ઉપર પોતાની માથના સુનાહને માટે વેર
લીધું હશે, અને જ્યારે તે નીર્મળ નીર્દોશ જીવ કંટાળીને પોતાના
ખીજાણાપર પછડાઈ પડ્યો હશે, ત્યારે કેટલી વેળા, તેની માથનો

એહરો સ્વપનામાં તેને દુખી અને પરેશાન કરવા આવ્યા કાંધો હશે ?

દીના ભોંય ઉપર પછડાઈ પડી. તેણીએ પોતાના નીર્દોશ બાળકને અંજલિપણમાં દુખી બનાવ્યો હતો. ખુદા તેણીને માફ કરે. દીના પોતાના સંતાપ દરમ્યાન સઘળું ભુલી ગઈ. પાહલી વીશે તેણીએ સેહજપણ વીચાર કાંધો નહી, તેણીનો જ્ઞાણો સોહજ વટીક પણ હમણા ભુલાઈ ગયો હતો; બસ, હમણા તો એક માતાનો સાચ્યો પ્યાર પેલા આરટીસ્ટના “કરી લીધેલા” દીકરા તરફ ઉભરી નીકળ્યો હતો. તે જીવતો હતો, શુકે ખુદા, હજીજીતી તે પોતાની દુઃખી કમનશીબ માતાને મલવા જીવતો હતો.

પ્રકરણ ૪૩ મું.

માતાનો પ્યાર.

દુન્યામાં ઘણીજ થોડી ચીજો એક કદરદાન માતાના જ્ઞાણ કરતાં વધારે કીંમતી, વધારે ખુલ્લું, અને વધારે પવીત્ર છે. પોતાના દીકરાને એક લાંબી મુદત પછી પાછી મલતાં દીનાનાં તનબદનમાં પોતાના બેટા માટેનો સઘળો પ્યાર એકદમ ઉભરી નીકળ્યો. અને તેને પાછી મલવા તેણી અત્યંત અધીરી બની.

બપોરે જમવાના ઓરડામાં જતાં સોહજે તેણીને ઘણાજ સારા “મુડ”માં દીડી. તે શીકકા એહરા ઉપર હમણા કાંઈ અજબ રતાસ જણાતો હતો. તેણીથી વારંવાર હસાઈ હસાઈ જવાતું હતું, અને સોહજની નજરમાં તેણી આટલી ખુશસુરત કદીથી

જણાઈ હતી નહિ. તેણી અદા આરટીસ્ટ સીવાય બીજા કોઈની પણ વાત કરી શકી નહિ. તે કેવો ભક્ષો હતો ? અને આવા એક ભક્ષા અને જાણીના આરટીસ્ટ પાસે, સોહલે તેણીનું ચીત્ર પડાવવાનું દરસ્ત ધારયું હતું, એ માટે હેશાન અને ઉપકારનાં શબ્દોથી દીનાએ પોતાના ઘણીને વધાવી લીધો. તેણીએ તેને તરેહવાર સવાલો પુછ્યા, અને પોતાની ઐરીના આટલો ઉમંગ જોઈને સોહલ આખરે હસી પડ્યો.

“ હું તારે માટે કાંઈખી કરવા તૈયાર છેઉ, દીના ” તે તે બોલ્યો “ તારી પુરસદે તું મીં અંનદરસનને એ આખલ ખખી પુછાવજે. ”

પણ તેઓ જમી રહ્યા પછી તુરંતજ દીનાને લખવાની ટેબલ આગળ જોઈને સોહલ જરા અજાયબ થયો. દીનાએ તે કાગળ લખવા માંડ્યું, અને સોહલ તેણીની બાજુમાં હસને ચેહરે ઉભો.

“ કેમ હવે જીવ ધરાયો ” તે બોલ્યો “ તારી ખાત્રી છે કે આ પીકચરથી તુંને કાંઈ નુકશાન નહી થશે, દીના. ”

દીના ગંભીર જણાઈ.

“ સોહલ, શું આ ઘણું ઉતાવળુ લાગેછ. મીં અંનદરસન આગળ મને કાંઈ ખરાબ તો નહી લાગે ? ”

“ નહી, ડીઅર. આ ચીટ્ટી ઉપરથી તેવણુ ફક્ત એમજ સમજશે કે તુંને તારા ચીત્રની ઘણીજ ઉતાવળ છે. ”

અને ત્યારપછી તે કાગળ પોતાની વીશ્વાસુ આયાને પોસ્ટ કરવા આપીને દીના ખુશાળ જગરે પોતાના ઓરડામાં ગઈ.

બીજી સહવારે બામદાદમાં સોહલ મોદી પોતાના ઓરડાની બારી આગળ દીનાને ઘણીજ વીચારવંત ઢબે ઉભેલી જોઈને પોતાની અર્ધ જાગૃત ઉંઘમાંથી ચોંકી ઉઠ્યો. તેણી કાંઈ સ્વપ્નો જોતી

ત્યાં બારી આગળ ઉભેલી જણાતી હતી.

“દીના” તે બોલ્યો “તું એટલી સકારી કાંય કરી. હજુણ તો ચાર વાગ્યા.”

તેણી એકાએક ચોંકી.

“મને કાંઈ કહ્યું, સોહલ” તેણીએ પુછ્યું.

“ઓ દીના, તું સીક છે. તારા એહરા ઉપરથી હું તે જોઈ શકું છું. તું ઉંઘમાં આવીને હયાં ઉભી હતી તેથી તુને ખબર નથી.”

તેણે તેણીનું માથું એક નરમ ટક્યા ઉપર મુક્યું. પોતાના દયાળુ હાથે તે ઝાંખી ચશ્મો બંધ કરી, અને એક બચ્ચાં માફક તેણીને પસવાડીને પાછી સુવાડી દીધી. સહવાર પડતાં તેણી જરા ઠીક જણાઈ.

“તુને આસાયસ જોઈયેછ, ડીઅર” તે બોલ્યો.

પણ અફસોસ દીનાને માટે સેહજપણ નીરાંત હતી નહિ. ત્યાં બીજાણા ઉપર પડી રેહતા, પોતાના દીકરા માટે તરેહવાર વીચારોથી તેણીનું દેમાગ તપી જતું હતું. આહ, પોતાની સખીના ઓઠા હેઠળ હવે તેણીને શીરોઝને રોજ મલવાની ટક મળશે, તેણી તેની તરફ ઘણીજ આયાળુ રીતે વરતશે, તેઓ વચ્ચે દોસ્તી પડશે, અને આખરે શીરોઝને પોતાને ત્યાં આવતો જતો જોઈને, તેણી દુરથીજ સંતોષ માની લેશે. અને જ્યારે સાંજે દીના સોહલને પાછી મળી, ત્યારે તેણી ઘણી ખુશમીજાળ દોસ્તી હતી એમાં કાંઈ નવાઈ હતી? સોહલે વીચાર્યું કે આખો દીવસ આસાયસ લેવાથી તેણીની તખીઅત એકદમ સુધરી ગઈ હતી.

બીજી સહવારે અદી તરફથી દીનાને એક કાગળ મળ્યું, જેમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે લેડી મોદી જેવા એક બાનુએ પોતાના પીકચર માટે તેને ઓરડર આપીને તેને એકદમ સાતમાં

આસમાને ચઢાવી દીધો હતો, અને તે આ માનવંત બાનુનું ચીત્ર આવતા સોમવારથી શરૂ કરી દેવા રાજી હતો. આ તવંગર બાનુએ તેના સ્ટુડયોમાં પોતાના પનોતાં કદમ હરરોજ લંબાવવાનું માન આપ્યું હતું, જે માટે તે તેવણનો ઘણોજ હેસાનમંદ હતો.

આખરે સોમવારનો સગનવંતો દીવશ આવી લાગ્યો, કે જે દીવસથી દીના પોતાના દીકરાને રોજ મળી શકનાર હતી. પણ તે અગાઉ તેણી શીરોઝને માટે એક ઘડિયાળ છેડો ખરીદવા સુકી નહિ. તેણીએ સોલલની હરસે તે ઘડિયાળ છેડો એક દાખરામાં પેક કરીને શીરોઝ પેસીકાકાના એડ્રેસે પોસ્ટ મારફત મોકલી આપ્યો, અને ગરીબ બીચારો શીરોઝ, આ બેટ તેને કોણ તરફથી મળી હતી, તે તે કદીથી જાણી શક્યો નહિ.

“ દીના આજે સોમવાર તુંને યાદ છે કે ? ” તે દીવસે નાસ્તો લેતા સોલલે પોતાની બેરીને કહ્યું “ હું ધારું છું કે તારું “ એપોઇન્ટમેન્ટ ” તું જુલો ગઈ નહિ હશે ”

“ નહી, સોલલ ” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

“ ત્યારે તો મને હમણા તે તરફ જરા કામે જવાનું છે તે આપણે સાથેજ જઈશું. હું ત્યાંથી પાછો ફરતી વખતે તુંને લેવા આવશ. ”

આવી રીતે તેઓ બંને ને આરટીસ્ટનાં સ્ટુડયોમાં જવા તૈયાર થયાં, અને જો કદીથી દીનાએ પોતાના પોશાક પાછળ ઘણી ખડખડ કીધી હોય તો તે આજે હતી. પોતાના ઘણી ફરતાં પોતાના દીકરાને ખુશી કરવા તેણી વધુ ઇતેજાર હતી. અને પોતાની આયા પાસે ખાસ્સી પચાસેક સાડીનો ઢગલો કપાળીને તેમાંથી એક “ સીલેક્ટ ” કીધી. આહ, જો તેણીનો આરટીસ્ટીક દીકરો આજે પોતાની માતાને જોઈને ખુશ થાય તો પછી દીનાની દુન્યા સુખી હતી.

તેઓ આખરે તે રદ્દીઓમાં જઈ પોંદ્યાં, અને ત્યાં દાખલ થતાં જ દીનાએ પેલા મખમલના પરડા તરફ પોતાની નજર ફેરવી. આહ, તે પરડા પછવાડે પેલો જ્ઞાતો આકાર છુપાયેલો હતો.

સોહલે તે આરટીસ્ટ સાથે પાંચેક મીનીટ સુધી કાંઈ વાતચીત કરી, અને ત્યારપછી દીના તરફ ફર્યો.

“ મને આવતા જરા વખત લાગશે,” તે બોલ્યો.

“ કાંઈ ઉતાવળ ના કરતાં ” દીના તુરતજ બોલી “ આંધ યંત્રોનાં મેહલમાં ખીજી કોમપણુ જગ્યા કરતાં હું વધારે વખત ઠોળવા રાજ છું.”

સોહલ ગયા પછી અદી દીના સાથે તે યંત્રો બાબદ કાંઈ છેવટની ગોઠવણ કરવા વાતે બેઠો, પણ તેટલાં કાંઈ ખીજાં ધરાકે આવીને તેઓની વાતમાં ભંગાણુ પાડ્યું.

“ એવણને જરા પછી આવવા કહે, હું હમણા રોકાયેલો છું ” અદીએ પોતાના રામા પાસે કહેવડાવ્યું.

“ નહી-નહી ” દીના હસીને બોલી “ મારો વખત કાંઈ ઘણો કીંમતી નથી. તમે પેહલ્લાં એવણુ આગળ જઈ આવો.”

અદીએ તેણીનો ઉપકાર માન્યો, અને જો ઘડીની દીના આતુરતાથી રાહ જોતી હતી, તે ઘડી આખરે આવી પુગી. દીનાએ હડકહડક થતી છાતીએ પેલો મખમલનો પરડો ઉપાડ્યો, એકપણ તેણી ત્યાંજ ઉભી, પોતાની સાંમે એક ઝડપી નજર કરી. અને-ઓ-તેજ-તેજ તેણીનો જ્ઞાતો બેટો શીરોઝ, હંમેશા મુજબ નીચી મુડીએ ત્યાં કામે વળગ્યો હતો !

પ્રકરણ ૪૪મું.

માય દીકરાં.

શીરોઝે ઉંચે જોયું. પોતાની સાંમે પેલાજ બલાં બાઇને હસ્તે ચેહરે ઉભેલાં જોઇને તે જરા ખુશ થયેલો જણાયો.

“સાહેબજી” દીના બોલી “તમારા શેઠ કોઈ ઘરાક સાથે વાતે રોકાયલા છે, તેથી હું જરા તમારો સ્કેચ જોવા આવી,”

શીરોઝ પોતાનું કામ છોડીને ખડો થયો, અને મગરૂરીથી તેના ચેહરા ઉપર રતાશ ધાધ આળ્યો.

“તમે ઘણાજ માયાળુ છેઓ, લેડી મોદી” તે બોલ્યો.

“પણ મારી એ માયા તો મતલબની છે” દીનાએ હસીને જવાબ આપ્યો “કારણ મને તમારો સ્કેચ ઘણાજ ગમેછ. જોઈ, મારાં દેખતાં તમે પેન્ટ કરી શકશો કે?”

“હું તે કહી શકતો નથી” તે બોલ્યો “કોઈ મારી આગળ ઉભું હોય ત્યારે મારાથી કામ થાયછ કે નહિ તે મેં ત્રાધ કીધું નથી.”

“ત્યારે હમણા ત્રાધ કરો.”

“પણ હું તેમાં નીશફળ જાઉં, તો તમે મારે વીશે શું વીચારશો?”

“કાંઈબી નહિ” દીના બોલી.

શીરોઝ પોતાના કામે પાછો વળ્યો, અને દીના તેની બાજુમાં ઉંચા દબે બેઠી. આહ, આયજ કુશળ, આર્ટીસ્ટ ખુદા તરફથી એક પ્રકાશીત રોશનીની માફક તેણીની આગળી દુબી જીંદગીમાં એકલો સધ્યારો હતો. આયજ આર્ટીસ્ટ છોકરાને

તેણીએ પોતાની છાતીમાં છુપાવીને મીઠકા હલકે ગાણું ગામને પોઢાવ્યો હતો, અને એજ યાજ્ઞકને પોતાની કેડે ઉંચકીને, તેણી સુનમની ગમે એવી પણ તકરાર સાંમે વારંવાર બાહર ફરવા લઇ ગઈ હતી. દીના તેને તગર તગર એક ચીતે જોતી બેસી રહી. ઓહ, જ્યારે તે પેલા ગંધાર જેવા ઓરડામાં મરવા સુતો હતો, ત્યારે પણ તેણીએ એવીજ રીતે પોતાના દીકરા ગમી જોયું હતું. તે ફરચળીવાલા સોનેરી ઝુલકાઓને હાથ લગાડવા, દીનાના આંગળાં વારંવાર તે તરફ જતાં હતાં, તે ગોળા સુંવાલા નાના ગોળા ઉપર એક માતાનું પવિત્ર સુગંધન કરવા દીનાના હોથ ધુજતા હતા. અફસોસ, તેણી કેવી તેને ચાહતી હતી, એ કહેવા દીનાની જગ્યાં તેણીના મોઢામાં તરફડ્યાં મારતી હતી. ઓ, ફક્ત તેણી પોતાના દીકરા આગળ જાહેર થઈ શકે!

એકાએક શ્રીરાજે કંઈ જોતાં તે ચેલરો આંસુઓથી ભરાઈ ગયો દીકો. તે કાંઈપણ બોલ્યો નહિ. તેને આ તવંગર બાઈ તરફ કાંઈ અજાણ બેસાણ હતું, અને હમણાં લેડી મોદીની આંખો બીણી જોતાં શ્રીરાજને કાંઈપણ અસાધારણ યા અકુદરતી લાગ્યું નહી. આવી રીતે તે માથ દીકરાં અને અકેકની આંખમાં બેઠાં હતાં, તોપણ તેઓ અકેકની સમજી શકવાને કેટલાં દુર હતાં ?

“ તમને મારી આંખમાં બેઠેલાં જોઈને હું હમિશ કરતાં વધારે સારી રીતે કામ કરી શકું છું ” શ્રીરાજ આખરે બોલ્યો.

દીના ખુશ થઈ ગઈ. પોતાના દીકરાની વખાણ તેણીને બહુજ બહાલી હતી.

“ તમે એક આરટીસ્ટ કેવી રીતે થયા ” દીનાએ એકાએક પૂછ્યું.

“ મારી મરજીથી. મારા પપા મને એક ખેડૂત બનાવવા

ધારતા હતા, પણ મને એ લામન પસંદ પડી નહિ.”

“તમારા પપા ઘણા નાસીપાસ થઈ ગયા હશે.”

“હું હા. મેં એક ખેડૂત ખતવાની મારેથી ખતતી તજવીજ કીધી, તેમાં હું નીશકલ નીવડ્યો.”

“કેવી રીતે?”

“હું પીકચરેથી મને પોતાને દુર રાખી શક્યો નહિ. જ્યારે મારા પપા મને ખેતરમાં સઘળું કામ સોંપતા હતા, ત્યારે તે કામ કરવાને બદલે હું વારંવાર ત્યાંથી સારા કુદરતી દેખાવોની શોધમાં જતો હતો. એ જોઈ મારા પપા ઘણાજ નારાજ થતા હતા. મેં ઘઉં, ચોખા અને ગાય ઢોરમાં ઊલટ લેવાની ઘણીખી કોશેશ કીધી, ખેતરમાં હજી ચલાવવાના ઘણાખી ફાંફાં માર્યાં, પણ તેને બદલે હું રંગ અને પીછી લઈને વારંવાર ખેસી રહેતો હતો, અને ત્યારેજ મેં વીચાર્યું કે ખુદાએ મને એક આરટીસ્ટ બનાવ્યો હતો.”

“તમને આવો ટેસ્ટ કોણ તરફથી મળ્યો” દીનાએ સંભાળથી પુછ્યું.

“હું તે જાણતો નથી” શીરોઝ બોલ્યો “કારણ એક વેળા સુનઈ કુછ બોલ્યાં હતાં કે આવા ખાનાખરાખીના હુન્નર તરફની મારી વલણ મારા પાપાના ખાતદાની તો હતીજ નહિ. મારા પપાના વડવાઓ તો સઘળા ખેડૂત હતા.”

દીનાએ એક નીસાસો નાંખ્યો, ત્યારપછી તેણીએ પેલા ઘડીઆળ છેડાને માટે વાત છેરવાનું દરસ્ત ધાર્યું.

“હું બરાબર ટાઇમ જાણવા માગું છું” તેણી બોલી “હું ધારું કે આંચ સામેનું ઘડીઆળ ફાસ્ટ છે.”

શીરોઝે એક સ્કુલ બોયને ડાંગતી મગફરીથી પોતાનું ઘડીઆળ બહાર કાઢ્યું.

“આંચ સામેનું ધડીઆળ ત્રણ મીનીટ ફાસ્ટ છે” તે બોલ્યો.

“તમારું ધડીઆળ ઘણું સુંદર છે” દીના પોતાના દીકરા આગળ વાંકી વળતાં બોલી.

“હા, પણ એ ધડીઆળ તો મને જાણે આસમાન પરથી મળ્યું.”

“એટલે ?”

“આજે વરસો થયાં મને સુન્નાનો એક ધડીઆળ છેડો વાપરવાનો ઘણો શોખ હતો” શીરોજ બોલ્યો “થોડા દીવસ થયાં મને એક પારસલ મળ્યું, કે જે હિંદીને જેતાં તેમાંથી આંચ ધડીઆળ છેડો નીકળ્યો. જે કે એ પારસલ સાથે તેનાં મોકલનારનું કાંઈ પણ નામ નીશાન હતું નહિ, તોપણ હું ધારૂં કે એ સુનંદ પુઠનુંજ કામ છે.”

દીનાનો ચેહરો નખાઈ ગયો. દુન્યામાં ખીજ બધા કરતાં તેણીનો દીકરો આ ભેટ માટે પોતાની સુફ્યાણી પુઠનેજ આભારી સમજતો હતો. !

“તમારી ઉપર આવી ભેટ મોકલવા જેટલી, તમારાં પુઠની આટલી બધી લાગણી છે ?” દીનાએ પુછ્યું.

“હું એમ ધારૂં, કારણ સુનંદ પુઠ જે કે બાહરથી મને મારતાં, ધમકાવતાં, સતાવતાં હતાં, તોખી તેવણનાં અંતઃકરણમાં તો મારે માટે દયા હતી. એક દીવસે મને તાવ આવવાથી હું સીક પડ્યો, અને મને હિંદી ગયલો. ધારીને તેવણે મારી ઉપર વાકાં વળીને મને એક કીસ લીધી. “ગરીબ ખીચારો” તેવણે બોલ્યાં, અને ત્યાર પછી મારા ચેહરા ઉપર તેવણનાં એ ત્રણ આસું ટપકાઈ પડ્યાં. હવે જે સુનાઈ પુઠ મને આહતા નહિ હતો, તો મારે માટે તેવણ એમ રડતેખી કે ?”

દીનાએ કાંઈપણ જવાબ આપ્યો નહિ.

“અને તેથી” શીરોજે આગળ ચલાવ્યું “હું ધારું કે તે આગલાં વરસોની મારી સાથે પોતાની સખ્તાઇ યાદ કરતાં, જે મારી તેવણ શખ્દોથી માંગવાને ઘણા મગર છે, તે મારી આય ભેટ મારફતે તેવણે મારી પાસે માંગી છે.”

દીના તદ્દન નાસીપાસ થઈ ગઈ. તેણીએ તો એવું વીચાર્યું હતું કે તે પોતાની પ્રેરણા બુધ્ધીથી આ ઘડીઆળ લેડી મોદીએ મોકલાવ્યું હતું એવું સમજી જશે, અને તે માટે તેણીને ઉપકાર માનશે. પણ નહી, શીરોજ તો આ ભેટ માટે પોતાના ઉપકારનો સઘળો ખર્ચ લાવી લાવીને સુનકા ધુઈ ઉપરજ નાખતો હતો.

“કદાચ તમારાં ધુઈ એવીજ રીતે તમારી ઉપર ખીજ ભેટો મોકલી આપશે.” દીનાએ કહ્યું.

“હા, હું ઇચ્છુ છું કે તેવણ મારી ઉપર પેન્ડીંગનો એક ખાસ મોકલી આપે.”

લેડી મોદી તે વેળા થું બખડી ગઈ તે શીરોજ સમજ્યો નહિ. ત્યાર પછી અદી તેઓના ઓરડામાં દાખલ થયો, અને પોતાના રોકાણ માટે દીનાની સેંકડો વખત મારી ચાલવા પછી તે તેણીને આગત્તા ઓરડામાં લઈ ગયો, અને તે મખમલનો પરદો પાછા પડતાં દીનાને એવુંજ લાગ્યું કે હમણા જણે પ્રકાશીત રવીરાજે પોતાની સઘળી રોશની ગુમાવી દીધી હતી.

ખાસો અરધો કલાક સુધી તેઓ તે ચીત્ર માટે વાતે બેઠાં. અદીએ તે કેવી દબે પાડવું તેની સઘળી બારીકી દીનાને કહી સંબળાવી, અને જ્યારે તેઓ આવી રીતે વાતે બેઠાં હતાં, તેટલા સોહલ પોતાના પ્રોખીશ મુજબ દીનાને લેવા ત્યાં આવી લાગ્યો.

“હું પાછી ક્યારે આવું, મીઠા એડરસન” દીનાએ પુછ્યું.

“તમારી પુરસદે બાનું” અદીએ જવાબ આપ્યો.
અને જતી વખતે સોહસ મનમાંજ અગ્નયમ થયો કે દીના
પેલા મખમલના પરદા તરફ એટલી આતુરતાથી કાંચ જોતી હતી ?

પ્રકરણ ૪૫ મું.

દીનાનો જીવ ધરાય છે.

ખીજે દીવસે જ્યારે દીના તે સ્ટુડ્યોમાં ગઈ, ત્યારે શ્રીરાજ
ત્યાં હતો નહિ. અદીએ તેને પોતાના કામ માટે કેડે મોકલાવ્યો
હતો, અને તે આજે આખો દીવસ આવનાર હતો નહી એવું
જાણવા પછી, દીના નાસીપાસ થઈ ગઈ.

“યા ખુદા, મારો દીકરો ક્યાં છે તેખી હું પુછી શકતી
નથી” તેણીએ વીચાર્યું.

તેથી જ્યારે અદી તેણીનું ચીત્ર ઉતારતો હતો, ત્યારે
દીનાને આજે આટલી ગંભીર અને વીચારવંત જોઈને તે અગ્ન-
યમ થયો. આગલા દીવસ જેવી રોશની આજે તેણીનાં ચેહરા
ઉપર જણાતી હતી નહિ, તે મોટે ઘરની બાનુના ચેહરા ઉપર
ઉદાસીનો ઘેરો પડ્યો હતો, અને દુન્યાની નજરમાં આ
સુખી બાનુનો જીવ આજે તદ્દન ઉચ્ચત હતો. વખત ધીમે ધીમે
પસાર થવા લાગ્યો, અને જ્યારે “સીટીંગ” ખલાસ થઈ, ત્યારે
પોતાના દીકરાની ગેરહાજરી વીશે પુછી જોવાંને દીનાએ પોતાની
સઘળી હીંમત ભેગી કરી.

“તમારો દીકરો આજે હયાં જણાતો નથી, મીં

અનદરસન” તેણીએ ઘણીજ સંભાળથી પુછ્યું. “ગર્ભ કાલે એવણ સાથે મારો વખત ઠીક પસાર થઇ ગયો હતો.”

“નહી બાનુ” પોતાના દીકરાની વખાણથી ખુશ થઇને અદીએ જવાબ આપ્યો. “આજે મેં તેને મારા કામ માટે બાહર મોકલાવ્યો છે, અને તમારા જેવા એક તવંગર બાનુ મારા છોકરા માટે આટલી કાળજી ધરાવો છો, એને હું તમારા બલા ખવાશની ઈધાણી દાખલ ગણું છ.”

“એ છોકરો ઘણો ચાલાક છે, અને એટલો તો રાંક અને નમાનો છે, કે હું ધારું કે આવા એક જવાન માટે તમે મગર થતા હશો.”

અદી મલકાઈ ગયો, તોપણ તેને સેદજ પણ ખ્યાલ હતો નહી કે જે બાનુને તે સુખી ધારનો હતો, જે બાનુ આવી બાદ-શાહી ખુબસુરતી ધરાવતી હતી, તેજ બાનુ હમણા લાચારીએ તેની આગળ ગુંદણમંડયે પડીને તેણીના દીકરાની સંભાળ લેવા માટે, તેની ઉપર હજારો હજાર દુઆ અને આશીરવાદનો વરસાદ વરસાવવા તક્યાર હતી !

તે દીવસે શીરોઝને મલવા વગર દીનાને ઘરે જવું પડ્યું, અને વાંચનાર, ત્યાર પછીનો દરેક કલાક દીના માટે કેવો હતો, એ વીસતારીને કેહવાની શું કાંઈ જરૂર છે ? શીરોઝને મલવા માટે તેણીનો જીવ તલપાપડ થઇ રહ્યો. આખરે તેણીને એક વીચાર સુજ્યો. તેણી સોહલને કહીને આ આરટીસ્ટ છોકરાને એક દીવસે પોતાને ત્યાં જમવા બોલાવશે, અને ત્યારપછી પોતાના ચીત્રો દેખાડવાને બહાણે તેણી શીરોઝને પોતાના ઓરડામાં લઇ જઇને તેની સાથે એકલી કલાકો સુધી તેણીનો જીવ ધરાય ત્યાંસુધી વાતે વળગશે.

“સોહલ” બીજો દીવસે સહવારે દીનાએ કહ્યું “આવતા

જેસપતવારે આપુને કાંઈ “એપોઇન્ટમેન્ટ” છે કે?”

“નહી, ડીઅર”

“ત્યારે તો હું તે દીવશે મી. એનહરસન અને તેના પેન્ના ચાલાક છોકરાને આપણે ત્યાં બોલાવવા ધારું છું.”

“બોલાવ, ડીઅર, સુખેથી બોલાવ” સોહલે કહ્યું “દીના એ વીશે મારી રમ પુછવાની કાંઈખી જરૂર હતી નહીં.”

“ઓ મરે તમારી પરથી” દીના પોતાના ઘણીને એવરણ લેતાં બોલી, અને :સોહલ તેણીની આ અસાધારણ ઉલટ જોઈને વગી પાછો વમાસણમાં પડ્યો “મને એ આરટીસ્ટનો છોકરો જાણ્યો ગમેછ”

“ત્યારે તો તેને આપણે ત્યાં વારંવાર બોલાવીને હું તુંને વધારે ખુશી કરવા માંડું છું” સોહલ બોલ્યો.

આવી રીતે દીનાના દીલની એક મોટી ઉમેદ બર આવી અને તેણીએ પોતાના દીકરાને પોતાને ત્યાં આવકાર આપ્યો. શીરોએ કાળો ધંગલીશ સુટ પેહડ્યો હતો, તેની રીતભાત એટલીતો મનહર હતી, અને બોલવા ચાલવાની તેની દબલબલ એટલીતો ખેંચાણકારક હતી, કે દીના પોતાના દીકરાને જોઈને અંગ્રામ ગમ. તેણીની નજર તે સુંદર ચેહરા ઉપરથી જરા પણ ખસી નહિ.

આહ, જો તેણીની જાંઘી વધારે સુખી હોતે, જો આ જવાન આરટીસ્ટ તેણીનો અને સોહલનો હકકાર બેટો હોતે, તો કેવી મગરૂરીથી તેણીએ પોતાના દીકરાને કુલ દુન્યાને દેખરાવતાં કહ્યું હોતે કે “આ મારો દીકરો શીરોજ છે.”

કોઈ જેથી રીતે સોહલ પણ આ જવાન તરફ ખેંચાઈ ગયો. તે પોતાના પરાણની હસી હસીને ખીદમત કરતો, તેને દરેકે દરેક સગવડ આપવાને દોડાદોડ કરતો, અને પોતાના ઘણીને આવી રીતે રોકાયેલો જોઈને ગરીબ શ્રીઆરી દીનાના મોઢાંમાંથી

સોહલને માટે વારંધડીએ સંખ્યાબંધ દુઆના શબ્દો નીકળી પડતા હતા.

જમી રહ્યા પછી દીના શીરોઝ તરફ ફરી.

“તમે એ બેઠેને વાત કરવા દો, તેટલાં હું તમુંને મારાં દ્રોષંગ દેખાડવા માગુછ.” દીના સોહલ તેમજ અહી તરફ જોતાં બોલી.

શીરોઝને પણ એવુજ જોઇતું હતું. લેડી મોદી સાથે વાત કરતાં તેને કાંઇ અજાણ્ય ખુશાલી લાગતી હતી. દીનાએ તેને હીરાની વીટીઓથી ભરેલો પોતાનો નરમ હાથ આપ્યો, અને તેને પોતાના ખાસ ઓરડામાં લઈ ગઈ. ઓ વાંચનાર, તે વેળા આ માતખર આનુની દોસ્તી સાંધવા માટે શીરોઝ કેટલો મગરૂર હતો, તોપણ, ગરીબ બીચારો, જે તેને આગળથી ખબર હતે, કે આ સુંદર હાથ તેની પોતાની માયનો હતો, તો તે કેટલો વધારે મગરૂર થયો હતે !

દીનાએ ધુજતા હાથે તે ઓરડાનું ખાસ અંધ કાંધું તેને પોતાની માનીતી ખુરસી ઉપર બેસાડ્યો, અને ત્યાર પછી એકલી-ઓ તદ્દન એકલી-કાંઈની પણ ધાસ્તી વગર પોતાના દીકરા સાથે વાતે વળગી. તેણીએ પોતાના ડરોઈગનો એક મોટો પોડો લાવીને તેની સામે મુક્યો, અને તે સઘળાં ચીત્રો જોઈને જાણે એક મોટા આરટીસ્ટની માફક શીરોઝ તે ઉપર નુકલેચીની કરવા બેઠો. દીના તેનો એકકે એક શબ્દ જાણી ખુશાલીથી સમજતી બેઠી, તેના મધુર ચેહરાની દરેક ખારીકી તેણીના મગજમાં ઠેસવતી મઠ, અને ધણીક વેળા તેણીએ શીરોઝના ગુંડણ આગળ પડીને “શીરોઝ હું તારી કમનસીબ માતા છેલે મને મને માફ કર” એવું કબુલ કરી દેવાનો વીચાર કર્યો. પણ તહી, તેણી જાણતી હતી કે એમ કરવાથી તે ગભરાઈ જશે તે

ગભરાઇ જવાથી તેણી તેને મળી શકશે નહીં, અને જો તેણી તેને નહીં મળી શકશે, તો પછી તેણીનું જગે જીવણ ફક્ત હતું. ઓ વાંચનાર એક કદરવાન માવીતરનું બહાણ કેવું મીઠું મધ જેવું હોય છે, પોતાના ફરજંદ સાથની જુદાઇ કેટલી કાતીલ હોય છે, તે તો દીનાના જેવી હાલતની એક કમનસીબ માતાજ ફક્ત સમજી શકે છે, તેણી ફરીજને ખાસ “મમા” કરીને બોલાવવાજ હયાં લાવી હતી.

“હું ધાડંછ કે તમે તમારા પપાનાં ઘરમાં સુખી હશે નહીં” દીના આખરે બોલી.

“સુખી! ઓ લેડી મોદી, તે ઘરમાં મેં એક ઘડીખી સુખી ગુમ્મરી હોય એવું મને ધ્યાણ નથી” ફરીજે જવાબ આપ્યો.

“પણ-પણ તમે હંમેશાં તમારા પપાને માટેજ બોલો છ. મેં તમને તમારાં મમા વીશે બોલતાં સાંભળ્યા નથી.”

“મારા મમાની હકીકત જાણીને તમે ખુશી થશો નહિ. ઓ લેડી મોદી દુન્યામાં કેવી કેવી મુશકેલીઓ પડેલી છે, તે તમારાં જેવાં સીરે બેઠેલાંઓ શું જાણે?”

“ભલે ત્યારે તમે મને તેનો કાંઈક ખ્યાલ આપો” દીના હસવાની સેહજ કોશિશ કરતાં બોલી.

“મેં મારા મમાને કદીખી જોયાં નથી” ફરીજ એક ન્યાયધીસને છાજતી ગંભીરતાથી બોલ્યો, અને ત્યારપછી તેઓ ખંને થોડો વખત સુધી ચુપ બેસી રહ્યાં.

“એ પાછું બોલો” દીના ધુજતા સાદે બોલી.

“મમા!” ફરીજ પાછું બોલ્યો, અને ગરીબ ખીચારી દીના માટે તે અવાજ મોહતના તેડાં જેવો હતો. આહ, આખરે તેણે પોતાની માવની હાજરીમાં તેણીને “મમા” કરીને બોલાવી હતી.

“જ્યારે મારા પપા તેવણને સુરત લઈ આવ્યા ” ફીરોઝે ચલાવ્યું “ત્યારે તેવણ ધણજ ખુશસુરત, ખુશમીઝજી, અને સુખી હતાં, પણ પાછળથી મારાં કુટુંબ અને પપા સાથે તેવણની જીંદગી એટલી અકારી થઈ પડી કે-કે તેવણ આખરે ઘર છોડીને નાહસી ગયાં.”

“નાહસી ગયાં ! તેવણ તમને મુકીને નાહસી ગયાં ” દીના અજયખીનાં ઢોંગ કરતાં બોલી.

“તમે મારાં મમાંને ગેર ઇનસાફ કરોજી, લેડી મોદી ” ફીરોઝ બોલ્યો. “તેવણ મને એટલો તો ચાહતાં હતાં કે મને મુકીને તેવણ કદીખી ચાલી જતે નહી. પણ અફસોસ, તેવણ એક જામરી ગેરસમજીતીનાં ભોગ થઈ પડ્યાં, યાને મને ગુજરી ગયલો ધારીને તેવણ ચાલી ગયાં. ઓ મારાં મમાં, તે વેળા તેવણ કેટલાં દુખી થયાં હશે ?”

દીનાએ એક દયકું ખાધું. પોતાના દીકરાના આ શબ્દો સાંભળતાં તેણીની આંખમાં પાણી આવી ગયાં. ઓ ગ્રાહદુર, વફાદાર ફીરોઝ, સતર લાંબા વરશેા મુઠ્ઠી પોતાની માતાથી જીવે વસવા જતાં, હજી પણ તેના નાના નાનુક હાથડાંમાં, તેણીને માટેનો પ્યાર જેવો તેવોજ અખંડ છુપાઈ રહ્યો હતો ! ધન્ય છે એવાં વફાદાર ફરજંદ ઉપર, ધન્ય છે તેઓને જનમ આપનાર ભાગ્યવંતી માતા ઉપર !

પ્રકરણ ૪૬ મું.

સુખી દીના.

“તમે કદાચ સમજીને અજયખ થશો ” દીનાએ પોતાના દીકરાને કહ્યું “કે આજે વરસો થયાં હું તમારાજ જેવા એક

છોકરાને ઓળખતી હતી, અને તમુને જોઈને મને એમજ લાગેછ કે જાણે મને આખી જીંદગી સુધી તમારી સાથે ઓળખાણ હતી.”

“કેવું અજાણ્ય જોવું” શીરોજ બોલ્યો “કારણ મનેખી એમજ લાગેછ કે તમે મારી જીંદગીમાં એકાએક દાખલ થયાં નથી.”

“તમે એક એવા ચેહરાની મને યાદ આપોછ કે જે આજે વરસો થયાં—”

“તેવણ ગુજરી ગયાછ ?” શીરોજે તુરતજ પુછ્યું.

“હા, પણ તેની યાદ હજુજ મારા મગજમાં તાજ છે” તેઓ બંને ચુપ બેઠાં. પોતાનો દીકરો ગુજરી ગયો છે એવું ખોટું નહીં કેહવા દીનાએ પોતાની જીંદગી પણ આપી દીધી હતે.

“લેડી મોદી” શીરોજ તેણીનાં ચેહરા તરફ જોઈને બોલ્યો “તમે મને એક સુંદર ચીત્ર જેવા લાગોછ. જ્યારે હું નોત્રેલોમાં ખુબસુરત નાયકા વીશે વાંચતો હતો, ત્યારે ખરેખર તેઓ કેવાં હશે. એનો મને ખ્યાલ હતો નહિ. પણ હવે હું તે જાણુંછ.”

“સુઝ્યા છોકરા, તમે જખરા ખુશામત્યા નીકળ્યા,” દીના હસીને બોલી અને પોતાના દીકરાની વખાણુથી તેણીના ચેહરા ઉપર સ્તાશ ધાર્ આળ્યો.

“નહિ, એ ખુશામદ નથી પણ સઝ્યાછ છે” શીરોજે જવાબ આપ્યો.

અને તે વેળા શીરોજ દીનાને જોઈને છકક થઈ ગયો, એમાં કાંઈ પણ નવાઈ હતી નહિ. એક સુંદર ગોલાખી સાડી, તેવુંજ તેને મલતુ એક પ્લાટિઝ, ગલામાં ઝીણી મોતીની એક માળા, અને તેણીના ચેહરા ઉપર ખુશાલીની રાશની જોઈને દીના પોતાના દીકરાને ઘણીજ મઘી તેમા કાંઈ નવાઈ હતી ?

“હવે હું તમારી જીંદગીની આકાની હકીકત જણાવા માગું છું” દીના બોલી “બેસો મને કહો, કે આંધ તમારા મમાં કે જે રણને પોતાની જીંદગી અકારી થઈ પડી હતી, તેવણને તમે ક્યા ગયલાં ધારો છો ?”

શીરોઝ ચુપ બેઠો. પોતાની માતા વીશે કાંઈ પણ બોલતાં તે જવાન હંમેશ દુઃખી જણાતો હતો.

“હું ધારું છું કે મારાં મમાં હમણા બેહૈશતમાં ફરેસતાઓ સાથે જઈ વસ્યાં છું” શીરોઝે ઘણાજ ગંભીર ચેહરે અને ધીમે અવાજે કહ્યું.

“બેહૈશતમાં !” દીનાએ પડખા કર્યો.

“જુલો, મારાં મમાં કેવાં હતાં, તેનો ખ્યાલ તેવણ વીશે જોયલા સ્વપનાઓથી મેં મેલ્યો છે. મેં તેવણને ઘણાજ ખુબ-સુરત જોયાં છે, અને ગુસ્સો નહીં કરશો, લેડી મોદી, કે તેવણનો ચેહરો તમારાજ જેવો હતો, તેવણના બાલ પણ તમને મલતાજ સોનેરી હતા, અને તેવણનાં ચેહરા ઉપર એક એવી જાતની રોશની હતી કે જે આપણે બેહૈશતમાં બોદાયજનાં મોટાં તખત આગળ બેઠેલા ફરેસતાઓનાં ચેહરા ઉપર પીકચરોમાં જોઈએ છીએ.”

દીના પોતાના સઘળાં ધ્યાણ સાથ તેને સમજતી બેઠી. ઝો, ગમે તે પણ ભોગે એક શબ્દથી પણ તેણી તેને બોલતો અટકાવશે નહિ.

“અને તેથી હું મારાં મમાં મારે મારે હમણાં બેહૈશતમાં હોવાં જોઉં છું” શીરોઝે ચલાવ્યું “જ્યાં સુધી હું જીવતો છઉં, ત્યાં સુધી હું એકપણ પાપ કરસ નહિ, કે જેથી કરીને મારા મમાં પોતાના પવિત્ર હાથે આ દુન્યામાં મારું રક્ષણ કરે.

ઓ લેડી મોદી, આપરાં પોતાના બહાલાં મમાંને ખોઈ દેવાં એ કેવી જાગરી આશ્વત છે.”

“ત્યારે તમારાં મમાં ગુજરી ગયાંછ, એવું તમે ખાત્રીથી માનોછ?”

“હાજી. કારણ સુનઝ પ્રુઈ સાથે ખટપટ થવા પછી મારાં મમાં કાંઈ ઘણો વખત જીવ્યાં હશે નહિ. લેડી મોદી, આ દુન્યાં લડાઈનાં એક મેદાન જેવી છે, અને ત્યાં લડતા જેમ બાહદુર સુરવીરો પોતાના દેશને ખાતર જાન આપે છે, તેમ મારાં મમાં પણ મારે ખાતર પોતાનો જીવ આપ્યો છે. સુનઝ પ્રુઈ મારાં મમાંના ગુનાહને માટે વારંવાર બંદગી કરતાં હતાં, જાણે કે તેવણે કેવું એક પાપ કીધું હોય ! પણ તમે શું એમ ધારોછ કે તેવણે દોલત અને દરજ્જાને ખાતર નાહસી ગયાં હતાં? યાતો મોજશોખ અને એશઆરામ તેવણને વધુ બહાલી હતી? નહિ. મેં સુનઝ પ્રુઈ સાથે તે બંદગીમાં બાગ લેવાની સાફ ના પાડી, તે ઉપરથી તેવણ મને બીંત સાથે અફાળી નાખતાં હતા, તોપણ મારાં મમાં માટે મારી આવી જીદને લીધે તેવણ મનમાં તો મારી વખાણ કરતાં હતાં.”

“શાઆશ” દીના બોલી “પણ હવે એમ ધારો કે તમારાં મમાં હમણા બેહશતમાં નહિ, પણ આ ધર્તીના અસુખી જીવડાઓમાં જીવતાં હોતે તો તમે તેવણ વીરે. એવુંજ વીચારતે?”

“એમ બનવું મુશ્કેલ છે. જે કદાપી મારાં મમાં હજીજી જીવતા હોય તોખી મારો ખ્યાર તેવણને માટે જોવોને તેવોજ રેહશે, હું કોઈખી ચીજ કરતાં તેવણને હંમેશ વધુ કીંમતી ગણતો રેહવસ. પણ નહિ. એવું કદીખી બનવાનું નથી. જ્યાં સુધી હું પોતે બેહશતમાં જીવશ નહિ, ત્યાં સુધી તેવણ મને કદીખી મલી શકનાર નથી.”

“ તમે એક ખરેખરા બાદશુર અમીરી ખવાસના પેહલવાન છેઓ ” દીના ઉચ્ચકાંઈ જતી છાતીએ બોલી.

“ નહી, હું તો ફક્ત તેવણનો હેતવતો દીકરો છેઉ ” શીરોઝ બોલ્યો. “ પણ તમુને જો મારા આવા પટપટારાથી કંટાળો આવતો હોય તો બેલાશક મને અટકાવજો, લેડી મોદી. ”

કંટાળો ! ઓહ, ગરીબ બીયારો શીરોઝ શું બણે ? અરેરે, તે કેવો અંધારામાં જોટાં ખાતો હતો !

“ તમુને સાંભળતાં મને કાંઈ પણ કંટાળો લાગતો નથી, અને તેનું કારણ મેં તમુને આગળ જણાવ્યું તેમ, તમે મારા એક ઓળખીતાને ઘણાજ મલતા આવોછ. હવે મારી એટલીજ આરજુ છે, કે તમે મારે માટે દરકાર કરતાં શીખો, મારી ઉપર વીશ્વાસ રાખો, અને તમારા સુખ દુખના વખતમાં મારી કાંઈપણ મદદ લેવાને માટે તમે જરાપણ અચકાશો નહિ. ”

શીરોઝે તેણીનો નરમ હાથ પોતાના હાથમાં લીધો, તે બીયારને ઘણુંજ લાગી આવ્યું. તોપણ તે જરાબી અનન્ય થયો નહી, —કારણ લેડી મોદીની કોઈપણ હીલચાલ તેને અનન્ય જોવી લાગતી હતી નહી. જ્યારે પાછલાં વરસોમાં એ સઘળું તેણે યાદ કરીયું, ત્યારેજ તેને માત્રમ પડ્યું કે તે છતી આંખે કેવો આંધળો બન્યો હતો.

“ મને વચન આપો કે તમુને જેમી ચીજની જરૂર પડે તે માટે મારી આગળ આવવા તમે જરાબી અચકાશો નહી. ”

“ ઓ લેડી મોદી તમે કેટલાં માયાળું છેઓ ” શીરોઝ પોતાના હેશાનનો ઉભરો ખાલી કરતાંબોલ્યો. “ હું વચન આપુછ, લેડી મોદી. ”

તે માંચ-દીકરાના હાથ પર હાથ થોકાયા.

“ મારા કમનસીબ દીકરા, ” દીના બડબડી અને ત્યારપછી

પોતાની વરસોની જાણા ૬૫૨ પાડવા, દીનાએ શીરોઝના સોનેરી જુલકાઓને હાથ લગાડ્યો. ઓ, તે નરમ સુવાસા વાલને હાથ લગાડતા દીનાના આંગળે આંગળાં બળી જતા હતાં.

“મને તમારા બાલ બહુજ ગમેછ” તેણી બોલી “જેવ તે મારા બાલને કેટલા મળતા આવેછ?”

“કદાચ હું તમારો નાનો ભાઈ હોયમ” શીરોઝ હસીને બોલ્યો “અને લેડી મોદી મનેથી તમારી દરેક ચીજ ઘણીજ ગમેછ. જે આપણે બંને અસલી પેહેલવાની જમાણામાં જીવતાં હોતે, તો હું તમારે ખાતર કોઈથી સાથે લડવા તૈયાર થતે.”

“તમે મારે માટે લડશો?”

“મારી જીંદગીની છેલ્લી ઘડી સુધી” શીરોઝ હાંમતથી જવાબ આપ્યો.

અને તે વેળા દીના-લેડી મોદીએ વીચારયું, કે હવે ગમે તે પણ થતાં, તેણી તરફથી લડનાર એક બાહદુર યોધ્ધો મોજુદ હતો.

ત્યારપછી તેઓને સોહલ અને અદીનો વાત કરવાનો અવાજ સંભળાયો, અને હવે તેઓની મુલાકાત ખતમ થઈ હતી એવું જાણીને દીના દલગીર થઈ.

“તમારું વચન યાદ રાખજો” તેણીએ શીરોઝ તરફ જોતાં કહ્યું “હું તમારી એક બ-બહેન છેડે એવું ભુલી ના જતા.”

એકવાર ફરીથી શીરોઝે તેણીનો હાથ લીધો, અને તે પોતાના હોથ આમળા કંચકીને તે ઉપર માનભર્યું એક ચુંબન લીધું. દીના ઉપર તે કીસતી ગેમી અસર ગઈ. તેણી ધ્રુજ અને શીકકી પડી ગઈ, અને બોલો શીરોઝ બીચારો એમ સમજ્યો. કે તેણે

આ બાનુની ખફગી ખેંચી લીધી હતી.

“હું મારું વચન યાદ રાખસ, લેડી મોદી, હું હવે રગ્ગ લઉછ. મીં એનદરસન મારી રાહ જોતા હોશે.”

“ચાલો આપણે સાથેજ જઈએ” દીના તેનો હાથ પકડતાં બોલી “સર મોદી મારાં ચીત્રો માટે તમારા દીકરા સાંભળીને ઘણા ખુશી થશે.”

પ્રકરણ ૪૭ મું.

સુખમાં સડો.

પોતાના દીકરા સાથે ઘાડી મિત્રાચારી થવા પછી દીનાના દીવશો કેટલા સુખી હતા, તે તો તેણીનો જીવજ બન્યો. તેણી વારંવાર અદીના સ્ટુડ્યોમાં જવા લાગી, ત્યાં અમુક ફેરફાર અને સુધારા વધારાની સુચના કરવા લાગી, પોતાના ચીત્ર માટે અસાધારણ ઉલટ બતાવવા લાગી, અને ગરીબ બીચારો અદી આરટીસ્ટ એમજ સમજ્યો કે તેનો સ્ટુડ્યો આ મોટે ધરની બાનુના “આર્ટીસ્ટીક ટેસ્ટ”ની પુર પસંદગી પામી રહ્યો હતો. આવી રીતે દીના, કોઈનું પણ ધ્યાણ ખેંચવા વગર ત્યાં જવા આવવા લાગી, અને અદી તેમજ શીરોઝ પણ “દીના લોડજ”માં વારંવારના પરોણાઓ હતા. જ્યારે સોહલ પોતાના કામ માટે બાહર સંધાવતો, ત્યારે દીના એક નાની ચીઠ્ઠી લખીને પોતાના દીકરાને બોલાવતી હતી, પણ તે ચીઠ્ઠીઓ એવી તો સાધારણ રીતે લખાતી હતી, કે કોઈ અગત્યનાં હાથમાં જતાં, કાંઈ પણ

દીકકા ન થાય તેની દીના સંભાળ રાખતી હતી. તે ચીઠ્ઠીઓ ઘણીખરી નીચે મુજબ હતી:-

“લેડી મોદી, આજે બપોરે પેલા ચીત્ર માટે અથવા ફલાણા ડરોઈંગ માટે, માસ્તર ફીરોઝને પોતાને ત્યાં જોઈ ઘણા ખુશી થશે” અને તે વાંચીને જ્યારે ફીરોઝ બહાર જવા માટે અદીની રજા માંગતો, ત્યારે આ આરટીસ્ટને પોતાના દીકરા ઉપર એટલો તો ભરોસો હતો, કે તે ક્યાં જતો હતો, તે વીશે એકખી શબ્દ તેને પુછતો નહિ.

આવી રીતે ફીરોઝ પોતાની માતા આગળ વારંવાર એ આવવા લાગ્યો. તે ઘરના નોકર ચાકરો આ જવાનને પોતાની શેઠાણીનો ચાહ ખેંચી લેવા માટે નશીબવંત વીચારવા લાગ્યા. તેણી આ છોકરા તરફ ઘણીજ માયાળુ હતી, પણ વેલ, એમ તો લેડી મોદી દરેક જણ સાથે દયા અને માયાનો એક ડુંગર હતી, અને તેથી ફીરોઝ તરફ તેણીની પસંદગી માટે કાંઈપણ “રીમાઈ” થયા નહી. સોહલને પોતાની બૈરીનો આ ધખારો જોઈ બહુ રમુજ ઉપજી.

“તારો દોસ્ત બહુજ શોહમણો છે, દીના” તે એક દિવસે બોલ્યો, “અને જો તે થોડાક વરસ મોટો હોતો તો હું ધાડંછ કે તેને માટે અદેખો બનવાનું મને કાંઈ કારણ મળતે ખરું.”

“અદેખો!” દીના ગમરામને બોલી “ઓ સોહલ, એ તો એક બચ્ચું છે.”

“હા, તેથીજ હું તેની અદેખાઈ કરતો નથી. જો એ દસવીસ વરસ મોટો હોતો, તો તમે બનેની આ ઘાડી મીત્રાચારીને હું ગભીર રૂપ આપતો.”

“પણ બહાલા સોહલ, કહો કે એ તમુને ગમેછ.” દીના આતુરતાથી બોલી.

“લાખ વખત. એ જવાને મારું હેતુ છતી લીધુંછ, અને જ્યારે તું આટલી બધી તેની તરફ માયાળુ છે, ત્યારે તારે ખાતર, હું એના બધાં માંટ મારેથી બનતું કરસ.”

આ શબ્દો સાંભળીને દીના હેશાનથી પોતાના ધણીને ગળે વળગી, અને સોહસ પણ પોતાનો બોલ પાળતો હતો. શીરોઝ તરફ ચોક્કસ મેહરબાની દેખાડવા તેના હાથમાં હતું. તે તેની ઉપર ક્રીમતી કલર બોક્ષની બેટ મોકલતો, એક ચાલાક ઉધરતા આરટીસ્ટ તરીકે પોતાના બોક્ષમાં મીત્ર મંડળ આગળ તેની વખાણ કરતો, બંદેખાઓની સોસાયટીમાં તેને ઇત્રોડયુસ કરતો, અને શીરોઝ તેની આ સઘળી મેહરબાનીનો, પૈસાથી તો નહીં, પણ તેની તરફ અજાયબ જેવી મમતા અને વફાદારી ધરાવીને પાર વાળતો હતો. પણ આ સઘળું તે દીનાને ખાતર કરતો હતો, કારણ તેણી તેને ચાહતી હતી.

એક દીવસે દીના રાખેટાં પ્રમાણે પોતાના ચીત્રની સીટીંગ માટે અદીના સ્ટુડ્યોમાં ગઈ, પણ તે કેટલે બહાર ગયેલો હોવાથી, દીના ખુશ થતી પેલા મખમલના પડદા તરફ ફરી. પણ શીરોઝ આજે હંમેશ કરતાં ઘણો ગંભીર અને વીચારવંત જણાતો હતો, તેના હાથમાં એક કાગળ હતું. દીનાને જોતાં તેનો ચેહરો ખુલી ગયો, તેઓએ શેકહેંડ કીધી, અને આ માં દીકરાં આજે એક બીજાને કાંઈ અજાયબ લાગણીથી બેટી પડ્યાં.

“મને આજે તમને કાંઈ ખબર આપવીછ, લેડી મોદી” શીરોઝ બોલ્યો “આંચ મારા પપાનું કાગળ આપુંછ, તેવણ મુંબઈ આવેછ.”

આજે તેણીના પગ નીચેની જમીન એકાએક સરકી જતી હોય એવી રીતે દીના ચોંકી. પાહલી પેસીકાકા તરફનું કાગળ ? યા પરચર, ફક્ત તે કાગળ જોતાંજ દીનાના હોસકોસ ઉડી ગયા.

“ ત-તમારા પપા મુંબઈ આવેછ ” દીના મુશકેલીથી બોલી “ ત્યારે તો તમને ખુશી થવું જોઈયે. ”

“ હા, મારા પપા તેમજ સુનઈ કુમ્મ સારીકાની છે એ જોઈ હું પણ ખુશી છઉં ” શીરોઝ બોલ્યો “ પણ જ્યારે મારા પપાના કાગલો આવે છે, ત્યારે હું ખુશી કરતાં દલગીર વધારે થાઉં છું, કારણ મને એવું લાગેછ કે જાણે તેવણની દરેક લીટીમાં દુઃખ અને નાસીપાસીનો ભાસ સમાયલો છે. ઓ લેડી મોદી, હું કેવું ઇચ્છુંછ કે મારી તરફ તમારી સઘળી બલાઈનો ઉપકાર માનવા હું મારા પપાની તમારી સાથે મુલાકાત કરાઉં. ”

એકવાર ફરીથી દીનાને કાર પડી. તેણીએ શીરોઝ સામેથી પોતાનો ચેહરો ફેરવી નાખ્યો, અને ધાસ્તીથી તેણીએ એક ચીસ પાડી હતે, પણ તેણીના ગળામાંથી કાંઈ પણ અવાજ નીકળી શક્યો નહી. પાહલી પેસીકાકો મુંબઈ આવનાર હતો, અને વળી શીરોઝ તેઓની મુલાકાત કરાવવા માંગતો હતો ! ઓ ખુદા, જે જીવ સટોસટ ઘડીની તેણીને આગાહી થઈ હતી, જે કટટા દુશ્મન સામેથી તેણી હરદમ દુર રહેવા આહતી હતી, તેજ-તેજ જીવ-લેણ ધણી હવે તેણીને મલવા સુરતથી મુંબઈ ધસડાઈ આવનાર હતો.

શીરોઝની નજર તેણીના ચેહરા ઉપર પડી.

“ ઓ લેડી મોદી મેં આ ખબરથી તમને ગભરાવી નાખ્યાંછ. તમે સીક છોઓ ”

પોતાના દીકરાનો ધુનતો અવાજ સાંભળીને તે અભાગણી માતાએ હીંમત ધરવાની કોશિશ કીધી.

“ નહી, હું સારીકાની છઉં. એ તો કોઈ વખતે મને એકા એક ફેર આવી જવાની આદત છે ” દીનાએ જવાબ આપ્યો.

શીરોઝે દોડાદોડ કરી મુકી. તે તેણીને માટે એક “ આરમ

ચેર” ઉપાડી લાવ્યો, એક ધીમાં આંચકા સાથે તેણીને તે ઉપર ખેસાડી દીધી, તેણીના પગ આગળ રડુલ મુક્યુ અને પંખો લાવીને તેણીને પવન નાખવા લાગ્યો. આહ, પોતાના દીકરાની આવી દીલશોજી ખેંચી લેવા માટે દીના મોદી એવાતો દશ પાહલી પેસી કાકાની આમદના સનાનના સમાચાર સાંભળવાની દરકાર કરતે નહિ.

દીના જરા તતાર થઈ, હાલ તુરત તો શીરોઝને નાં કહીને નાસીપાસ કરવાની કાંઈ જરૂર હતી નહી. તેણીને એક ત્રીચાર સુજ્યો. પાહલી મુંબઈ આવે તે અગાઉ મહાલક્ષ્મીએ તેણી પોતાના બંગલામાં ઉપડી જવા ધારતી હતી. ત્યારે ખીલવાનું શું કારણ હતું ? તેણી કદીખી જીવતી પાહલીને મલી શકશે નહિ.

“હવે હું ઠીક છઉં” તેણી બોલી “બોલો તમારા પપા વીશે તમે દલગીર કાંય છેઓ.”

“લેડી મોદી, તમે સીક છેઓ, અને મારી વાતથી હું તમુને કંટાળે આપવા માંગતો નથી.”

“મેં તમુને કહ્યુંની કે હું સારીકાની છેઉં.”

“વેલ, તમારી મરજી સામે મારે કાંઈ ચાલે એમ નથી.” શીરોઝ નાચારીએ બોલ્યો “મારા પપા તરફથી આજે કામળ આયુંછ તેમાં તેવણુ જણાવેછ કે નઝદીકના ભવીષ્યમાં તેવણુની જીંદગીમાં એક મોટો ફેરફાર થનાર છે એવી તેવણુને આગાહી થઈછ. તે ફેરફાર તેવણુનાં મોહતમાં ખતમ થનાર છે, અને તેથી તેવણુ મુજરી જાય તે અગાઉ મને મલવા માંગેછ.”

“અને તમે એમ ધારોછ કે એ આગાહી ખરી પડશે ?” દીના તુરતજ બોલી “નહિ, તમુને ખીલવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી. તમેજ મને કહ્યું હતું કે સુરતમાં તેવણની જીંદગી બણી અસુખી હતી, પણ હવે મુંબઈ આવવા પછી હયાં ફરી હરીને થોડા દીવસમાં તમારા પપા પાછા વેલ થઈ જશે.”

દીના આ સઘળું ખરી લાગણીથી બોલી હતી. પાડલીનું મોહત તેણીની જીંદગીમાં કેવો આવકારદાયક ફેરફાર કરી શકે, એ વિચાર દીનાએ ઝટ ખંખેરી કાઢ્યો. તેણી તેને ચાહતી હતી નહીં, તોપણ તેણી એટલી તો એકદર ન હતી કે પોતાના ધણીના મોહતની કાગને ડોળે રાહ જોય.

“ ત્યારે તમે મારા પપાને મળશો, લેડી મોહી ” શીરાએ પુછ્યું.

“ જરૂર. ”

“ થેંક યુ. તમને જોયા પછીજ મારા પપા જાણશે કે દુન્યામાં તમારા જેવાં એક તાલેવંત ખાનુ મારા જેવા એક મુશ્કેલ આર્ટીસ્ટ સાથે કેટલી હદ સુધી માયાળુ હોઈ શકેછ. હું ધારૂંછ કે તમારી સાથે ફક્ત એકજ વખત વાત કરવા પછી સ્ત્રી જાતી તરફ તેવણના સઘળા વિચારોમાં ફરક પડી જશે. ગરીબ ખીચારા. તેવણ ફક્ત એક ખેડુત છે, સાધારણ રીત-ભાતથી અંજાણ છે, તોપણ મારી ખાત્રી છે, કે તેવણ ઘટતા શબ્દોમાં તમારો ઉપકાર માની શકશે. ”

“ તેવણ મુંબઈ ક્યારે આવેછ ? ” દીનાએ પુછ્યું. અને અજાણ્ય જેવું તો એ હતું કે તે વેળાએ ફીરોએ તેણીના અંતઃકરણનાં ધબકારા સાંભળ્યા નહિ.

“ આવતે અઠવાડયે ” ફીરોએ જવાબ આપ્યો.

આહ, આવતા અઠવાડયાં સુધી દુન્યાની તમામ શક્તીઓ તેણીને મુંબઈમાં રાખી શકનાર હતી નહીં. દીનાએ મહાઅસ્થર જવાનો પકકો વીચાર કર્યો, તોપણ પોતાની જીંદગીની આવી એક જીવ સટાસટ બાબતમાં તેણીએ શીરાજ પાસે તેનો બાપ ક્યારે આવનાર હતો, તે અરામર પકકી ખચર મેલવવાની ગફલતી કીધી. અફસોસ.

પ્રકરણ ૪૮ મું.

એક ભયંકાર ભુલ.

તે દીવશે દીના ધરે કેવી રીતે જમ પોહચી, તે તેણીને ખબર હતી નહિ. તેણી ‘સીટીંગ’ને માટે થોભી નહિ, પણ આજે તેણીની તબીયત જરા નાદુસ્ત હતી, એવી અદી ઉપર એક ચીકી લખીને ત્યાંથી વીદાય થઇ. જે ભયંકાર ખબર તેણીને એકાએક મળી હતી, તે જાણી દીના અત્યંત ગભરાઈ ગઈ. તેણી પાહલી પેસીકાકાની યાદ અત્યાર અગાઉની ભુલી ગઈ હતી, અને તેઓ બંને જાણે તદ્દન જુદીજ દુન્યામાં રહેતાં હતાં, એવું દીના વીચારવા લાગી. વેલ, લેડી દીના મોદી જેવી એક માનવંત, કીર્તીવંત માનીતી તવંગર બાઈને, પાહલી પેસીકાકા જેવા એક અભણ, ગરીબ, ગામડ્યા ખેડુત સાથે શું લાગેવળગે? પણ કુદરતની ગતી ન્યારીજ હોય છે. દીના મોદી અને પાહલી પેસીકાકા વચ્ચે ખરેજ એક સાંકલ હતી, અને તે સાંકલ તે શીરોઝ હતો. પાહલી પોતાની રીત મુજબ શીરોઝને ચાહતો હતો, અને દીના પણ શીરોઝને ચાહતી હતી. પણ દીનાએ કદીખી આશા રાખી હતી નહિ, કે આ કરડો ખેડુત પોતાના દીકરા માટે આટલો બધો ચાહ ધરાવતો હતો, કે તેને મલવા માટે તે સુરત વેરથી મુંઝઈ આવવા જેટલી કદીખી દરકાર કરશે.

હમણાં તેણી જે જોખમમાં હતી તે વીશે વીચાર કરતાં દીનાના દેમાગ ઉપર પરસેવાના ટીપાં બાઝ્યાં. ધારો કે પાહલી પેસીકાકા તેણીની હાજરી દરમ્યાન અદીના સ્ટુડ્યોમાં આવી લાગે, તો શું તે તેણીને આટલાં વરસો પછી ઓળખી શકશે?

દીનાએ આરસીમાં પોતાનો ચેહરો જોયો. જ્યારે તેણી સુરત છોડી આવી હતી, ત્યારે તેણી એક નાદાન નાણુક ફક્ત અઢાર વરશની છોકરી હતી, પણ હમણા તેણી એક પાકત અબલાની જવાનીના ખીલતાં જોખનમાં ખીલી રહી હતી. અલબત્ત, સુખી જીંદગી, તંદરોસ્ત ખાંધો, સારો ખોરાક અને એક માયાળુ ઘણીના આશરો હેઠળ દીનામા અમુક ફેરફાર થયા હતા. હા, સુંદર પેહરવેસે પણ તેણીના આકારમાં મનપસંદ ઉમેરો કર્યો હતો, તોપણ તેજ ચેહરો, તેજ લીલી ચળકતી આંખ, તેજ લાંબા સુંદર કરચલીવાલા બાલ—અને હમણા આરસીમાં આટલી આતુરતાથી જોતી પાંત્રીસ વરશની ખુબસુરત દીના મોઢે, હળુણુ પણ આગલી અઢાર વરશની સુંદર દીના પેસીકાકાને ઘણીજ મલતી આવતી હતી. દીનાની ખાત્રી થઈ, કે પાહલી તેણીને એક લાખ સ્ત્રીઓનાં ટાળાંમાંથી પણ ઓળખી કાઢવાને સુકશે નહિ.

અને તેથી તે મુંબઈ આવી પોંહચે તે અગાઉ કેડે ઉઠાંગરી કરી જવાનો દીના માટે એકલો ઇલાજ હતો. તેઓનો મહાપ્રભેશ્વરમાં બંગલો હતો, અને હવે સોહલને સમજાવીને હવા ખાવાને બાહને ત્યાં ઉપડી જવાનીજ ખોટી હતી. અફસોસ, ભોલી દીના, આ વિચારથી જાણે તેણી પાહલીની ચુંગાલમાંથી સદાને માટે છટકી ગઈ હોય એવી ખુશ જણાઈ. પણ તે ખુશાલી ઝાઝી હતી નહિ. પાહલી અદીના સ્ટુડ્યોમાં તો જરૂર જવાનોજ, અને ત્યાં તેણીનું પીકચર જોય તો ? દીનાએ નાસી-પાસીથી પોતાના હાથ અફાળ્યા, પોતાના પીકચર માટે તેણીની આગલી ધાસ્તી ખરી પડી. શું કુદરત તેણીની હાડમારી અને વિપતીનો ખ્યાલ કરીને તેણીનો ખ્યાલ નહિ કરશે ? અદી સાથે તેણીને સારું હતું. તે તેણીને માટે કાંઈપણ કરવા તૈયાર હતો, અને તેથી દીનાએ પોતાનું ચીત્ર બનતી ઉતાવળે પુરું કરી

નાખવા માટે ધુજના હાથે અદી ઉપર એક ચીકડી ચીત્રી કાઢી.

અને તેના જવાબમાં અદીએ પોતેજ “દીના લોડન”માં આવીને જણાવ્યું કે એમ બનવું ખીતકુલ અશકત હતું. તે ચીત્ર ઉપર તેની મોટી મદારત હતી, તે “આરટ”નો એક નાદર નમુનો હતો, અને આવી એક હુન્નરમંદીની ચીજ ઉપર ઉતાવળ કરવી એ સાવ હેમાકત હતી. ત્યારપછી તે સેહજ હસ્યો. આ માનવંત બાનુએ પોતાના ચીત્રની ખુબી ઓરખી વધારવા તેને ત્યાં સીટીંગ માટે આવવાની વારંવાર તકલીફ લીધી હતી, અને હવે તેવણ પોતેજ તે ચીત્ર માટે અણઘટતી ઉતાવળ કરવા જણાવતાં હતાં, ખરેખર, લેડી મોદીના વીચાર બહુજ અગ્નયજ જેવા હતા, ખરેખર, ખુબસુરત સ્ત્રીઓનાં મગજનાં ફાંટા સમજવા ઘણાજ કઠણ હતા.

“પણ તમે મારે ખાતર એટલી તસદી લેશો, મી. એનદરસન” દીના એક એવી જાતનું હસ્તાં બોલી, કે જેની સાંમે કાંઈપણ મદદ ટકી શકે નહિ “મારે ખાતર તમે આટલું ચીત્ર ઉતાવળે પુરું કરી હયાં મોકલાવી આપશો.”

અદી આખરે પીગળ્યો. આ મીઠો અવાજ અને મધુર પટામણા તેને માટે જોઈએ તે કરતાં વધારે થઈ પડી. તે કમુલ થયો, આ માનવંત બાનુની મચ્છાને માન આપીને તે બનતી ઉતાવળે આ ચિત્ર ખચીત પુરું કરશે, પણ તેના બદલામાં તે તેવણને યાદ આપવાની રજા લેતો હતો, કે તેઓ બન્નેને એ માટે વધારે મેહનતમાં ઉતરવું પડશે. અને લેડી મોદીને હવે દીવશનાં એક નહિ પણ બે ફેરા પોતાની મોટર તેના સ્ટુડયો તરફ દોડાવવી પડશે, કે જે માટે દીના એકકે બોલે કમુલ થઈ. અદીના ગયા પછી જાણે એક મોટો પથ્થર તેણીની છાતી પરથી ઉંચકાઈ ગયો હોય એવી રીતે દીના ખુલાસાથી દમ લેવા લાગી. શું કદરત તેણીને

લગ્નબુધ્ધી મદદ કરતી હતી? પણ તેટલા સોહલ ધીમાં કદમે તે ઓરડામાં ચાલી આવ્યો. દીના તેની નજીક ગઈ, અને પોતાનાં સફેદ હાથ તેની ગરદન આસપાસ વીટાળ્યા.

“સોહલ ડીઅર, હું આવતે અઠવાડયે મહાબલેશ્વર જવા માગું છું.”

“આવતે અઠવાડયે!” સોહલ અખચખીથી બોલ્યો. “તું જાણેછ દીના કે ખીજાં ત્રણ અઠવાડયા સુધી હું મુખ્યમાં રોકાયેલો છું.”

“ઓ સોહલ !”

“હા, ડીઅર, ગમે તે પણ ભોગે હું આવતે” અઠવાડયે તારી સાથ આવી શકશ નહિ. તારી મરજી હોશે તો આપણે જુન મહીનાની આખેરીએ જઈશું.”

ઓહ, તેટલાં તો ધણુંજ મોડું થઈ જવાનું, સઘળી ખાનાખરાખી ખતમ થવાની, અને દીનાના હાથ પોતાના ધણીની ગરદન આસપાસ વધુ જોરથી વીંટળાયા.

“જહાલા સોહલ, ત્યારે આવતે અઠવાડયે હું એકલી જાઉં તો તમુને કાંઈ વાંધો છે?”

સોહલ થોડીક પળ ચુપ બેઠો.

“દીના, આપણને પરણવાને આજે લગભગ આંઠ વરસ થઈ ગયાંછ, અને તું જાણેછ કે આજે પેહેલ્લીજ વેળા મારા વગર કેટો જવા તું પુશી છે. હું ધારેછ કે તે માટે તુને કાંઈ સગીન કારણ હોવાં જોઈએ.”

દીના ગભરાઈ ગઈ. જો સોહલ તે કારણ જાણવાની કાશેશ કરે, તો પછી તેણીનું નકકી આવી બન્યું હતું.

“ધારે સોહલ, કે દુન્યાના એક સંઘથી હેતવંતા બરથાર

સાથે આંક સુખી વરસો ગુમરવા પડી, હું દુઃખનો કાંઈક કડ-
વાસ આપવા હમણા એકલી જવામાંગું તો તેમાં શું હું વાજખી
નથી.”

સોહલે તેણી તરફ આતુરતાથી જોયું. તે વાંકો વળ્યો અને
પોતાની મોહરદારના ગાલ ઉપર એક અડંગ વફાદારીનું સીલ કર્યું.

“સધાવ, મારી દારલીંગ, સુખેથી તું આવતે અકવાડયે
આપણા અંગલામાં જજો. હું મારી ખતી ઉઠાવજો તારી
પાછળ આવશ.”

“ઓ મરે તમારી ઉપરથી” દીનાએ ઓવરણા લીધા
“અને સોહલ હું મારું પીકચરખી સાથે લેતી જવસ.

“નહી, એ તો મીઠું એનદરસન એકઝીખીશનમાં મુકવા
માંગેછ.”

“ઓ નહી-નહી સોહલ, હું જીવતી છેઉં ત્યાં સુધી તો
એ પીકચર મહાખ્લેશ્વરના આપણા અંગલામાં તમારા ઓરડામાંજ
રહેશે,”

સોહલ પાછો લાઠલાજ બન્યો. અને દીના મનમાં ખુશી
થઈ કે આવી રીતે તે ચિત્ર દુન્યાની નજર સાંમેથી દુર કરવામાં,
તેણીની બીવીખની સલામતી સમાધ હતી.

આખરે મહાખ્લેશ્વર જવા માટે તારીખ સાતમીનો દીવસ
નક્કા કરવામાં આવ્યો, અને દીનાનો મોટો સંચારો એ હતો,
કે પાહલી મુઅઝ આવે તેની ખાસ્સા ચોવીસ કલાક
અગાઉ તેણી મુઅઝને છેલ્લી સલામ કરતાર હતી. પણ
વાંચનાર, લેડી મોદીની સલામતી ફક્ત એકજ ચીજ ઉપર
આધાર રાખતી હતી, કે તેણીના પોતાના ખેટા ફીરોએ એક
ધણીજ સાધારણ હુલ્લ કીધી હતી—તેણે અગ્રેજી છ અને ગુજ-
રાતી આંક વચ્ચે જમરી મેલમમેલ કીધી હતી. તેનો આપ

તારીખ છઠ્ઠીએ મુંબઈ આવનાર હતો, પણ ગરીબ બીચારા ફીરોઝે તે આઠમીએ આવનાર હતો એવું દીનાને જણાવીને, અબ્જાલપણામાં પોતાનેજ હાથે પોતાની માયની ખુવારીનો ખાકો ખાણ્યો હતો.

પ્રકરણ ૪૯ મું.

સંભાલ દીના ખુદાઈ લાકડીનો અવાજ નથી.

ખરેખર, પૈસા ટકાતું સુખ કાંઈ ઓર ચીજ છે. હજુલુ તો દીના મહાબ્લેશ્વર જવા માટે પોતાના ધણીની પુરીપાધરી રજા મેળવી રહી, તેટલામાં તેણીના ફરમાનખરદાર નોકરો પોતાની બાઈના બાહરગામ જવાના અસખાખ માટે દોડાદોડીમાં પડી ગયા. સ્ટીલની મોટી મોટી ત્રકો સાફસુફ કરીને તબયાર કરી નાખવામાં આવી, કેટલીક વીથાસુ દાસીઓએ સપાટામાં પોતાની બાઈની સાડી અને બ્લાકિંગો સંભાળથી તેમાં સીચી દીધા, અને તે દરેક જરૂરયાત ચીજોનો જમેલો એક નરમ ખુરસી ઉપર બેઠેલા, તેઓના બાઈ સાહેબની આંગળીની ફક્ત ઇશારતથીજ જમા થઈ ગયો હતો. દીના તારીખ સાતમીએ બપોરની ત્રેનમાં ઉપડી જનાર હતી, પણ તે હીવસે સહવારથીજ આ સમજા અસખાખ ખરાખર પેકપુક કરીને સ્ટેશન ઉપર રવાના કરી દેવામાં આવનાર હતો, અને આ બાઈ સાહેબને તો ફક્ત પોતાના હાથ પગ સાથેજ મોટરમાં બેસવાની ખોટી હતી. પણ એ સમજા શાને ખાતર ? કારણ

“ દાસ દાસી સખ પડત હય પૈયાં

જનકો ગાંઠ રૂપૈયાં—રૂપૈયાં ”

તારીખ છઠ્ઠીએ—તેણીની વકકરી કરતાં એક આખો દીવસ અગાઉ અદીએ તેણીનું પીકચર મોકલી આપ્યું, અને તે ચીત્ર પોતાને હસ્તક આવવા અગાઉ, દીનાની ધાસ્તી કેટલી બધી હતી, તેનો તેણીને ત્યારેજ ખ્યાલ આવ્યો. તુરતજ તે પીકચર મહા-બ્રહ્મશ્વર મોકલવા માટે પેક કરવામાં આવ્યું, અને દીનાને જરા ધીરજ આવી. તોપણ કોઇ ભેદી રીતે તેણીને એમજ લાગતું હતું કે હનુણખી તેણી એક બરફનાં ડુંગર ઉપર ચાલતી હતી, કે જે બરફ કોઇપણ વેળા એકાએક પીગળી જઇને તેણીને દર્યાનાં થંડા પાણીમાં ગરક કરનાર હતું. ઓહ, હનુણનો તેણીને પોતાના બહાલા એટા શીરોઝનું નવુસવું સુખ મળ્યું હતું, તેટલામાં તેને છેલ્લી સલામ કરવાની તેણીને દુઃખદાયક ફરજ પડશે, એવું દીનાએ વીચાર્યું હતું નહીં. તોપણ તેણી જાય તે અગાઉ પોતાના દીકરાને કાંઈપણ ભેટ આપી જવાના વીચારથી તે દીવસે—એટલે તારીખ સાતમીએ, દીના હોરનખી રોડ ઉપરની એક મોટી ફરની-ચરની દુકાનમાં દાખલ થઈ. તેણીએ શીરોઝને માટે એક લખવાની ટેબલ જોઈતી હતી, અને લેડી મોદી જેવું એક રેશમી ધરાક તેઓની દુકાન પર પધારવાથી, તેના મેનેજરે એકથી તે સો ગીની સુધીની “ રાઇટીંગ-ડેસ્ક ” દીનાને દેખાડવા માંડી. દીના તે જોવામાં એટલી તો મશગુલ હતી, કે એક ગામડયા જેવા દેખાવનો એક શખસ ત્યાં આવ્યો હતો, તેનું તેણીને જ્ઞાન હતું નહિ.

એકપણ તે ગામડયો એ તરફ જોવા લાગ્યો, ત્યારપછી તેની નજર દીના ઉપર પડી, અને પછી—

તે તેણીને બારીકાથી જોતો ઉભો. તેણે કાંઇ નજીવી ચીજ મંગાવી, પણ જ્યારે તે લાવવામાં આવી, ત્યારે પણ તે ગામડયો

દીના તરફ એક ચીતે એક ઠાંભલા માફક જોતો ઉભો. તેના એસીસતંટ, તે એક સુંદર ચેહરાની વખાણ કરતો હતો એવું ધારીને, પેલી ચીજ તરફ તે ગામડયાનું ધ્યાણ તુરત ખેંચ્યું નહિ.

યા ખુદા-પોતાની આંખમાં ગુસ્સા અને ધીકકારથી પળરતા આતશ સાથે, તે ગામડયો દીનાને ટીકવા લાગ્યો, તેણીની દરેક હીલચાલ ખારીકીથી તપાસવા લાગ્યો, તેણીના ચેહરાની દરેક લીટી પોતાના મગજમાં ઠેસવતો ગયો. તેટલામાં દીના આગળનો મેનેજર તેણીને માટે એક બીજી “ડેસ્ક” લાવવા તે દુકાનમાં એક ખુણામાં ગયો.

દીના એકલી પડી થોડો વખત તેણી સ્થીર ખેસી રહી. ત્યાર પછી તેણીની પાછળ કોઠના પગલાં સમજનાં, એકાએક તેણીના ખભાં ઉપર કોઠનો રાથોડો હાથ પડ્યો, અને ફરીને જોતાં દીનાને માલમ પડ્યું, કે એક ગામડયો ગુસ્સાની ગરમીથી ગાફેલ બનેલા ચેહરા સાથે તેણી ઉપર વાંકો વળ્યો હતો.

“તું મારી ધણીયાણી દીના છે” તેણીને કાને એક અવાજ પડ્યો, અને તે અવાજ ઉપરથી દીનાએ પાહલી પેસી-કાકાને તુરતજ પીછાણી કાઢ્યો.

વાંચનાર, તે પછે દીનાનો ગભરાટ દરશાવવા આ કમીની કલ્પનમાં તાકાત નથી. તેણીના કાનમાં દોજખી ભયંકર અવાજો થવા માડ્યા, તેણીની નજર સાંમે ધાસ્તીના પરદા ફરી વળ્યા, અને દીનાને મનશે કુલ દુન્યામાં અધકાર વ્યાપી રહ્યો. ફક્ત એકજ વીચાર તેણીનાં મગજમાં ઘાઘ આગ્યો. કોઠને ખાતરતો નહી, પણ સોહજને ખાતર—અરે તે વહાલા નીર્દોશ ભરથારને ખાતર—તેણી આ સઘળાનો ધનકાર કરશે.

“તું મારી ધણીયાણી છે” પાછો પોકાર થયો.

દીનાએ ઉંચે જોયું, અને પોતાનો ઉજળો પુની જોવો

એહરો તેની તરફ ફેરવે. આ શબ્દનો શોક એટલો તો મનપ્રત હતો, કે દીના બેભાષુ થઈને તુટી નહી પડી એ અન્યથા જોવું હતું. પણ મોટી ધાસ્તી પોતાની સાથે મોટી હીંમત લાવે છે, અને દીનાએ એક પણ પાહલી તરફ હીંમતથી જોયું.

“હું તમને જરાપણ સમજી શકતી નથી” તેણી બોલી, અને તે અવાજમાં એક અનુભવે જાગતી અન્યથા સીવાય બીજી બધી રીતે તે અવાજ ઘણોજ ખુલ્લો અને સ્થીર હતો. પણ આ સમજાવું સોહલને ખાતર હતું.

“તું બરાબર સમજેછ” પાહલીએ તરારો કીધો “હવે તું મને છેત્રી શકશે નહી. તું મારી ઘણીયાણી દીના પેસીકાકા છે” દીનાના હોથો ઉપર સેહજ હસવું પ્રસરી નીકળ્યું, અને તે જોઈને પાહલી ગુસ્સાથી વધુ દીવાનો બની ગયો.

“તમારી બુલ છે” તેણીએ કહ્યું “એક પારકી અનુભવે તમારી ઘણીયાણી તરીકે ઠોકી બેસાડવા માટે તમે એક ભયંકાર ગોટું ખાધુછ. હું ધારૂં કે તમે દીવાના છેઓ.”

“નહી, હું ધર્તીના છઠ્ઠા ખુલામાંથી પણ તુને ઓળખી કાઢવા જોડેલો સ્થાણો છેઉ. આહ, તું કે જે રાત દીવશ મારાં નજરની સાંમે બમ્યા કરતી હતી, તેને ઓળખવામાં હું ગફલતી કરસ? કહી નહી. તુંજ મારી હકદાર દીના છે, તુંજ મારું ઘર છોડીને નાહસી ગઇ હતી, તેંજ તારા બચ્ચાંને મરતી હાલતે તજી દીધો, તેંજ તારી લગનની વીટી મારી ઉપર પાછી મોકલાવી આપી.”

“હું તમારે માટે દલગીર છેઉં. આ એક ઘણોજ કમનસીબ કહાણી છે.”

“ચંદાલ, એ તારી પોતાનીજ કહાણી છે. ખુદાનો ઇનસાફ એકે થીઓ છે, તોપણ તે અચુક છે, અને હવે દોજખના સંઘબા ઘરને પણ તું મારી ઘણીયાણી છે, એવો દાવો કરતાં

મને અટકાવી શકશે નહિ. તું ક્યાં રહેછ, શું કરેછ ? આય ” તે દીનાની કસખી સાડીને હાથ લગાડતાં બોલ્યો “ આંય, હું ધાકે કે તારી બેહુરમતીનો સણગાર છે. નાપાક, હવે હું એને ચીરીને તુકડે તુકડા કરી નાખસ. ”

“ કોઈ તદ્દન દીવાનો છે ” મદદ માટે દીના પોતાની આસ પાસ જોતાં બોલી.

“ હા, હું મારી દગલબાજ, બેવકા, ઠગારી પરજોતરની શોધમાં દીવાનો બ-બોચ ” પાહલીએ તાણો માર્યો “ ઓ, બાહ-રથી ઉજળી પણ નામ અને કામ કાલી નાગણ, હું તુને બરાબર જાણખુછ, અને તારી આંય ચળકતી આંખોમાં હું હમણા મારે માટેની ધાસ્તી બરાબર વાંચી શકુંછ. ”

“ તમારી ભુલ છે, મીસ્તર ” દીના બોલી “ હું તમને જોઈને જરાપણ ખીલતી નથી. ચાલો હવે તમારો રસ્તો લેવ, નહી તો મદદ માટે મને કોઈને બોલાવવાની ફરજ પડશે. ”

“ અને હું પણ તુને પાછી મેલવવા, ઇનશાનની તો નહી, પણ સેનાનની મદદ લેવસ. દીના, હવે એ તારી બપડી છોડી દે. મારી સાથે સીધે સીધી ઘેર આવ. ચાલ, હમણાજ આવ. ”

પાહલીએ દીવાનો હાથ કાંડીમાંથી મજબુત પકડી લીધા, અને તેણીને ત્યાંથી ઘસડવા લાગ્યો. પણ તેજ પજો તે દુકાનનો મેનેજર પાછો આવી લાગતાં, આ દેખાવ જોઈને તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી, અને મદદ માટે દીનાએ તેની તરફ આતુ-રતાથી જોયું.

“ મીં દુઆશ, આંય માણસ એક મોટી ભુલ કરેછ. એ મને પોતાની ધણીયાણી સમજેછ. મને લાગેછ કે એ દીવાનો છે. ”

મેહરબાની કરીને એની ખાત્રી કરો.”

“આ ખાતુનો હાથ છોડી દેઓ” તે મેનેજરે ખુબ પાડી “એક નીર્દોશ ખાતુને આવી રીતે સતાવવા અને અપમાન કરવા તમુને ઘણું ખમવું પડશે.”

પાહલીએ તે મેનેજર તરફ ગુસ્સાથી જોયું.

“મને એક શબ્દ પણ કહેવાનો તમુને હક નથી. હમો માટી બૈયર વચ્ચે આવવાનો તમુંને જરાખી હક નથી.”

“મોઢું સંભાળીને બોલો.” તે મેનેજરે ખુબ પાડી “જો ફરીથી તમે એમ બોલયાછ તો હું તમુને પુલીસનાં હાથમાં આપસ. આ ખાતુ અત્રેના એક જાણીતાં સર નામટનાં ધણીયાણી છે.”

“નહિ, એ મારી હકદાર પરણેતર દીના પેસીકાકા છે. આજે વરસો થયાં તેણી મારું ઘર છોડી આવીને મને બેવફા થઈછ.” પાહલીએ સમજાવ્યું.

“હું દલગીર છેઉં ખાતુ કે મારી દુકાનમાં આ કમનસીબ ખનાવ ખનવા પામ્યોછ.” તે મેનેજર દીનાની મારી ચાહતાં બોલ્યો “હું એનું પાંખડું પોલીસનાં સ્વાધીનમાં આપવા ધારૂછ.”

“નહી, એ ખીચારો શું કરેછ, તે કાંઈ સમજતો નથી” દીના અકુદરતી અવાજે બોલી “આપણને એના મુદ્દેસ અને અસુખી અવતાર તરફ દયા કરીને એને જતો મુકવો જોઈયે.”

“તમે નામદાર ખાતુ ખરેજ બલાઈનો ભંદાર છેઓ. તમારી મરજી માફક એને જતો મુકવામાં આવશે. તોપણ બવીખમાં કોઈ ખીજની સલામતી ખાતર જો એ દીવાનો હોય તો એને મેડ-હાઉસમાં મોકલવો જોઈએ, અથવા જો એ ડાહ્યો હોય તો એને બંદીખાનામાં પુરવો જોઈએ.”

“ એવું કશું કરશે નહીં, મીઠું દુઆશ ” દીના તેને અટકાવતાં બોલી “ એ માત્ર એક ભુલ કરેછ, અને એક ભુલને ગુનાહ તરીકે લેખી શકાય નહીં. ચાલો સાહેબજી, આ રાઇટીંગ ડેસ્ક મારે ત્યાં આજેજ મોકલી આપજો. ”

અને ત્યારપછી પાહલી તરફ સેલજ પછુ નજર કરવા વગર દીના ઝડપી કદમે તે દુકાનની બહાર ચાલવા લાગી.

પ્રકરણ ૫૦ મું.

પાહલી પટ્ટો મેળવે છે.

જે શેકારી હાથમાં આવેલો શેકાર છોડી દેવ તો પછી તે શેકારી શાનો કેહવાય ? તેમ પાહલી આખર કરે ને એક મરદ બચ્ચો હતો, અને દીના એક વેળા તેના સપાટામાં આવવા પછી તે તેણીને આવી રીતે સેહેલાઇથી જતી મુકે તો પછી તે એક મરદ બચ્ચો શાનો કેહેવાય ? ગુસ્સાથી તપી આવેલા ચેહરા સાથે તે તેણીની પુકે દોડ્યો, અને પાછો તેણીનો હાથ પકડી લીધો.

“ દીના, એ તારા પેતરા ચાલશે નહીં ” તેણે યુમ પાડી “ તું સારી રીતે જાણેછ કે હું તારો હકદાર ધણી પાહલી પેસીકાંકા છેક ”

દીનાએ પોતાના બચાવ માટે એકવાર ફરીથી તે દુકાનના મેનેજર તરફ આતુરતાથી જોયું.

“ હું આ માણસ માટે ધણી દલગીરી છેક ” તેણી બોલી “ મેહરબાની કરીને મને મારી ગાડી આગળ મુકી આવશો ? ”

આ સાંભળી પેલા ખીજ એસીસટ્ટે તુરતજ પાંદલીને ગરદનમાંથી પકડ્યો અને દીના તે દુકાનના મેનેજર સાથે પોતાની મોટર તરફ ફરી.

“હું ઘણોજ દલગીર છું, બાબુ, કે ખીજે કેડે નહીં ને મારીજ દુકાનમાં તમુને આવું અપમાન ખમવું પડ્યુંછ. તમે ખાત્ર સાહેબ જરૂર એ માટે હમુને દરગુજર કરશો.” મોટર આગળ આવી લાગતાં તે મેનેજરે કહ્યું.

“મારી મારી ચાહવાની કાંઈપણ જરૂર નથી. દેખીતી રીતે આ માણસ મોટી મુશ્કેલીમાં હોવો જોઈએ, અને—અને કદાચ બનજાજોગ છે કે હું એની ગુમ થયેલી ધણીયાણીને મલતી આવવાથી, એને આવી રીતે રમખાણ જગાડ્યું હોય. મરીખ ખીચારો. પણ મીં દુખાસ. હું તમારી પાસેથી એક એ ચીજનું વચન માગુંછ.”

“તે વચન તમારા કેહવા અગાઉ હું આખી ચુક્યો છું.”

“મને વચન આપો, કે તમે આ દીવાનાને કાંઈપણ હરકત કર્યા વગર હયાંથી સહીસલામત જવા દેશો, અને ભવીષ્યમાં મને એજ માણસથી વધુ હેરાનગતી નહીં પુગે, તે મતલબથી તમે માફ નામ અને એડ્રેસ એને આપશો નહીં.”

“તે માટે તમારે સેહજ પણ શીકર કરવી નહિ. આ લુચ્ચો તમુને ફરીથી નહીં મળે તેની હું પુરતી સંભાળ રાખશ.” મેનેજરે ખાત્રી આપી. ત્યારપછી તેણે એક ગજ જેટલો વાંકો વળીને દીનાને સલામ કીધી, અને તે મોટર સડસડાત આગળ વધી.

પણ મોટરની ઝડપ કરતાં દીનાના વીચારની ઝડપ વધુ હતી. જે માણસથી તેણી પોતાને સલામત ધારતી હતી, તેજ આખરે પોતાના કરડા ચેહરા અને વીકાલ દેખાવ સાથે તેણીને

સાંમે મળ્યો હતો, તેણીને ઝોળખી કહાડી હતી, અને હવે શું બનશે, તેની ધાસ્તીથી દીના પોતાની મોટરનાં એક ખુણામાં અને એટલી સંકોચાઈને બેસી.

“એ મને જતી મુકશે નહિ” દીનાએ વીચાર્યું “એ મારી પાટાલમાંથી ખચર કાઢીને મારો જીવ લેશે.”

તે દીવસે સાંજે સોહલ મોદી પોતાની ઘણીયાણી માટે ઘણો આતુર જણાયો. તેણીમાં મોટો ફેરફાર જણાતો હતો, તે ચેહરો સફેદ ચાદર જેટલો શીકકો હતો, અને તેણીની દરેક હીલચાલ અકુદરતી હતી.

“દીના” તે બોલ્યો “હું જાણું છું ડીઅર કે તું આવતી કાલે મહાખલેશ્વર જવા એટલી ઉતાવળ કાંય કરેછ. તું સીક છે, દીના, પણ એ સઘળું તું મારેથી છુપાવેછ.”

દીનાએ કાંઈપણ જવાબ આપ્યો નહી, અને જ્યારે તે હેતવંતા ભરથારે તેણીનો ચેહરો કીસીઓથી બીણુવી નાખ્યો, ત્યારે દુઃખનાં ઉંડા નીસાસા સાથે દીનાએ વીચાર્યું કે આવો ખાલેસ ખ્યાર હજીયુ ક્યાં સુધી તેણીને ફાળે રેહનાર હતો.

“દીના ડીઅર, તું ઘણી સીક છે. તું આવતી કાલે સંધ્યા-વેળે એ જાણી હું ઘણો ખુશી છઉં” સોહલ પાછું બોલ્યો.

“પણ બહાલા સોહલ” દીના દયામણા અવાજે બોલી “જો મહાખલેશ્વરમાંથી મને ફાયદો નહિ થાય તો તમે મને કેટલું દુર દર્યાની મુસાફરીએ લઈ જશો કે, મારે ખાતર થોડો વખત તમારું બીઝનેસ પડતું મુકશો કે, ?”

“લાખ વખત. તારા જીવકરતાં મને કોઈખી ચીજ વધારે બહાલી અને કીંમતી નથી.” અને દીના સારી રીતે સમજતી હતી કે તેણીનો ઘણી એકજ બોલનો આદમી હતો. ઝોહ, આવા એક અશરદ્ધ ઘણીને તેણી કેટલી બચંકર હદ સુધી છેત-

રતી હતી. તેના ખ્યારનો કેવો બદલો વાળતી હતી, તેના સઘળા આંધળા વીશવાસનો કેવો ખુરો અંજનમ લાવનાર હતી? ખુદા બચાવ. !

*

*

*

પાહલી પેસીકાકાએ પોતાને ગલીચીમાંથી પકડી રાખનાર જવાનના હાથમાંથી છુટો થવાની મજબુત કોશિશ કરી, પણ તે સઘળી ફેકત ગમ, અને તે કાંઈ વધુ કરી શકે તે અગાઉ દીનાની મોટર ચાલવા માંડી, અને હવે બાજુ હાથથી ગયલી ધારીને પાહલી એક દયકાં સાથે શાંત થયો. મીંડુ બાણ ત્યાં પાછો આવ્યો,

“એને જવા દો.” તેણે પોતાના એસીસટન્ટને કહ્યું. “હું એને પરાખર શીક્ષા કરનાર હતો, પણ કમનશીએ એવું કશું નહીં કરવાને હું વચનથી બંધાઈ ચુકોછ.”

બીજાજ પળે પાહલીને છુટો કરવામાં આવ્યો.

“મીસતર, તમે આજે એક ગુનાહનું કામ કર્યુંછ” તે તુચ્છકારથી બોલ્યો “તમે એક નીર્દોશ આદમીને હેરાન કરીને એક હગારી બાળાની તરફથી ખેંચીછ. હું તમને પાછું કહુંછ કે હમણા મોટરમાં હંકારી ગયલી બાઈ મારી ધણીયાણી છે. આજે વરસો અગાઉ હું તેણીને પરણ્યો હતો. તેણી શ્રીરાજ વાહડયા નામના એક આરટીસ્ટની છોકરી છે, કે જે આરટીસ્ટ મારો દોસ્ત હતો. તેણી ખુદાને બાર સુધી મારી હકદાર ધણીયાણી દીના પેસીકાકા છે.”

પાહલીની આટલી બધી આતુરતા જોઈને તે મેનેજર પણ સેહેજ વીચારમાં પડ્યો.

“હું તમારા જેટલોજ સ્થાણો અને દાહયો છું” તેણે

ચુપ જોઈને પાહલીએ ખુબ પાડી, “ મને આ બાધનું નામ અને ઠેકાણું જોઈયે.”

“ શું કરવા ? ”

“ કે જોથી હું એના પટ્ટો મેળવીને મારી ધણીયાણી તરીકે દાવો કરું ” પાહલીએ તાણો માર્યો.

“ દલગીર છેડે કે હું તે તમુને આપી શકતો નથી. તમે એક જખરદસ્ત ભુલ કરોછ. કારણ આ બાનુ તો મુંઝામુંઝાનાં એક બાણીતા સર નામદનાં મોહરદાર છે. એ મલતા એહરાથી તમે હાપ ખાઈ ગયલા જણાવછ. ”

“ નહી, ” પાહલી તુરતજ બોલ્યો “ મેં તેણીને માટે રાત દીવસ એટલો તો હાપ સોસારો ખમ્યો છે, કે હવે તેણીને જોવા પછી હું ભુલ કરું એ બીલકુલ બનવાબેગ નથી. તે છતાં મેં જો હાપ ખાધી હોય, તો આ બાધનું એદરેસ આપવામાં તમુને શું વાંધો છે ? હું ખોટો છેડે એવું પુરવાર થવા દો. ”

“ હું આવા એક આખરદાર બાનુને અણધટી તસદી આપવા ચાહતો નથી ” તે મેનેજરે જવાબ આપ્યો.

“ તમે નાં કહોછ ”

“ હા ” પાહલી એકપણ ચુપ ઉભો.

“ અને તમેબી નાં કહોછ ” પાહલીએ પેલા એસીસ-ટન્ટને પુછ્યું.

“ હું એ વીશે કાંઈ પણ જાણતો નથી. ” તેણે જવાબ આપ્યો.

ખલાસ, પાહલીનો રસ્તો પુરાઈ ગયો હતો. તેના જવા પછી તે દુકાનનો શેઠ અને વાણોતર ઉઝા વીચારમાં એક બીજાને જોતા ચુપ ઉભા. તે એક અજબજબ જેવો અને ભેદી બનાવ હતો.

પાહલી પેસીકાકો પોતાની આતુરતા અને બોલવા આલવાની ઢબ છબ ઉપરથી કાંઈ દીવાનો જણાતો હતો નહિ, અને તોપણ તે બનાવમાં કેટલી મર્યાદા હતી, તેનું તોલ આ અને જણા કરવાને અશકત હતા.

“ બહુજ નાખુશ બનાવ, સાહેબ ” પેલા એસીસ્ટન્ટે પોતાના શેઠને કહ્યું.

“ ઘણી અજાયબ જેવી ભુલ. આ માણસ દીવાનો હોવો જોઈએ. ”

“ પણ સાહેબ, તેના દીવાનાપણામાં મને તો કાંઈ ચોક્કસ રહી ચાલમ્ પડીછ. મને યાદ છે કે જ્યારે છેલ્લી વેળા સર અને લેડી મોદી આપણી દુકાનમાં આવ્યાં હતાં, ત્યારે મેં સર મોદીને પોતાની ઘણીયાણીને “ દીના ” કરીને બોલાવતાં સાંભળ્યા હતા, ”

“ હોશે, એવો સંજોગ કદાચ બન્યો હોય ” મેનેજરે જવાબ આપ્યો.

“ પણ સાહેબ, એહરા અને નામ.એ બંનેમાં એક સરખો સંજોગ બને એ જરા શંક બરચું છે. તમે શું ધારો છ ? ”

“ હું તો એટલુંજ ધારું કે દુન્યામાં “ સખસે બડી ચુપ ” છે. તમે જો મારી નોકરીમાં રહવા માગતા હોવ, તો મેહરબાની કરીને તમારા કામપર ધ્યાણ આપો, અને લોકોની ખણખોતર કરવાનું માંડી વાળો. ”

“ વાઈ સાહેબ, પણ એ વીશે મારા અંગત વીચારો તો છેજ ” એસીસ્ટન્ટે હથ લીધી.

“ તે વીચાર તમને મુત્તારક. જોખમ માત્ર આપણા વીચારો બહેરમાં દરસાવવાનો છે. ”

વળી પાછો તે મેનેજર વીચારમાં પડ્યો. ખચીત નામ

અને ચેહરામાં એકદી વેળા મલતવડાપાથું આવે એ જરા શક-
મંદ હતું. પણ પૈસા-પૈસા, આજે તો કળજીગનાં જમાનામાં,
ગમે એવા દોઝખી દ્વિતિ પાસેખી જો પૈસા હોય, તો તેના
ચુનાહ તરફ નાખતીની નજરથી જોવામાં આવે છે, તેનાં પાપો
ઉપર ઢાંકપીછોડો કરવામાં આવે છે, અને તેની ખુરી ધમ્મ
અને મતલબો સામે આંખવીયાંમણા કરવામાં આવે છે. લેડી મોદી
જેવી એક જરદાર, ખુબસુરત યાનુને નાહસી આવેલી એક પર-
જોતરની ઉપમાં આપવી, એ કાંઈ નાનીસુની વાત હતી નહિ. મીઠ
દુઆશ મુઝમાં હર્યો. આ ગરીબ ગામડ્યો અને તે તવંગર
યાનુ વચ્ચે કદી નહીં દુર થઈ શકે એવો અંતર હતો, અને પ્રીય
વાંચનાર આપણે સારી રીતે જાણીએ છ કે દુન્યામાં તવંગરો
માટે એક નવોજ કાયદો છે, જ્યારે ગરીબોને માટે તેથી
ઉલટોજ છે.

પ્રકરણ ૫૧ મું.

“મને મારો કીના જોઈએ છ”

જાણે ફાંસીની સજા પામેલો એક અપરાધી, દુન્યાદારીથી
તમામ ઘરામને પોતાની છેવટની જગ્યા આગળ તદ્દન નીસોસ
અને નાસીપાસ જઈ પુગે છે, તેવીજ નીરાશી અને પશેમાનીથી
પાહલી પેસીકાકો તે ફરનીચરની દુકાનમાંથી બાહર પડ્યો. તે જીતની
ધણી નઝદીક હોવા છતાં આખરે હાર્યો હતો. તેણે તેણીને
ઓળખી કાધી હતી, તોપણ તેણીનો પટ્ટો મેલવવા નીશકળ
ગયો. ખરેખર, કુદરત તેની સાથે દગો રમતી હતી, આજે વરશે

થયાં તેના જોવા એક નીર્દોશને નાહકનો ગેરઠનશાક કરતી હતી, જ્યારે ખરા પાપીઓ દુન્યામાં છડેએક દમ પર સુમાર ફરતા રહ્યા હતા. હજુણ તો તેણે પોતાના કીનાનો શરૂઆતનો મીઠાસ ચાખ્યો હતો, પણ બીજાજ પછે તેને નાસીપાસીનો કડવાસ અનુભવવો પડ્યો. ઓહ, ક્યાં રહ્યો ખુદાનો ન્યાય, ક્યાં ગમ કુદરતની કૃપા ?

પાહલી પેસીકાકો ધીમાં કદમે આગળ વધવા લાગ્યો. જો આજે તેણે ખરેખર પોતાની બૈરીનેજ જોમ હોય, તો તેણીમાં કેટલો જાગરહસ્ત ફેરકાર થઈ ગયો હતો. તેણીની ખુશસુરતી અપાર હતી, અને તેણીનો પોશાક એક બલી શાહઝાદીને પણ શરમાવે એવો હતો. બધી ભરેલી કસબી સાડી, તેવુંજ કીમતી ખડાઉઝ, અને પગમાં એક ફાંકડા ખુતની જોડી સાથે દીના પેસીકાકા ખરેજ કોઈ સર નામટની ધણીયાણી જણાતી હતી. તેણીના ગળાં અને કાનમાં કીમતી ઝવેરાત ઝલઝલ થતું હતું, જેનો ચળકાત તેણીની અપાર ખુશસુરતી સાથે ભેલાતા, જોનારને બેઘડી છકક કરી નાખતો હતો. ત્યારે આ ખુશસુરત બાનુ કે જે એક ફાંકડી મોટરમાં ત્યાં આવી હતી, જેનાં સુંદર હાથ ઉપર હીરાની વીટીઓ ઝલઝલ થતી હતી, જેની સાંમે સઘળા મરદો ફરમાન બરદારીથી સર ઝુકાવી રહ્યા હતા, તેજ તેની પોતાની ધણીયાણી હતી, એ જાણી પાહલી પણ સેહજ દગદગયા વીના રહ્યો નહિ. અરે, આ સુંદર પુટલી, કે જે એક બેટાની માતા હતી, તેને હમણા કોઈ બીજાની થયલી જોમને, પાહલી ધુજીને કમકમવા લાગ્યો. એકાએક તેણે પોતાના હાથ ઉંચે આસમાન તરફ ઉંચક્યા, અને ખરે મને એવી દુઆ આહવા લાગ્યો, કે ખુદા તેણીને શોધી કહાડવા માટે તેને મદદ કરે! તે આવી રીતે થોડોક વખત ઉભો રહ્યો, રસ્તામાં લોકો તેની તરફ દયા અને

અમળ્યખીથી જોવા લાગ્યા પણ ત્યારપછી તેને કોઈ દીવાનો વીચારીને, શકાથી ડોકું ધુણાવી તેની સાંમેથી રસ્તો લેતાં હતાં. પણ પાહલી પોતે તો અરાઅર સમજતો હતો !

આખરે પોતાની સમાધીમાંથી સાવધ થતાં, પાહલીને પોતાના દીકરા આગળ સ્કુડયોમાં જવાનો વીચાર મુજબો. તે આ દુકાનમાં શીરોઝને માટે કાંઈ બેટ ખરીદવા ગયો હતો, પણ ત્યાં બનેલા બનાવ ઉપરથી, પાહલીએ એમજ વીચાર્યું, કે તેને આ દુકાનમાં મોકલી આપવા માટે ખુદરતનો ગેખી હાથ હતો.

અદી તે સ્કુડયોમાં હતો નહિ, પણ શીરોઝ હંમેશ મુજબ પોતાના ઓરડામાં કાંઈ ચીતારતો બેઠો હતો. પોતાના આપનો ચેહરો જોઈને, તે એક કુદકા સાથે ઉભો થયો.

“શું છે, પપા ?”

“શીરોઝ મને તુંને એક ઘણી અગતની ખબર આપવીછ. આપણે હયાં તદ્દન એકલા છીએ કે ?” પાહલીએ પુછ્યું.

“હા”

“ત્યારે એમ આવ શીરોઝ, મારી પાસે બેસ”

શીરોઝ પોતાના આપની બાજુમાં બેઠો. મીનીતો પસાર થઈ, ગઈ તોપણ પાહલી બોલવાની કાંઈપણ હીલચાલ કરતો જણાયો નહિ.

“પપા, તમે મને કાંઈ કેહવા માંગતા હતા. હું તમને સાંભળવા તૈયાર છું” શીરોઝે યાદ આપી.

પાહલી પોતાના દીકરા તરફ ફર્યો, અને શીરોઝે તેના હોથ ધુજતા દીઠા.

“શીરોઝ” તે બોલ્યો, “જ્યારે વરસો અગાઉ સુનધ પુછ્યે તારી માયની હકીકત તુંને જણાવી હતી, ત્યારે તે વેળા મેં એવું વીચાર્યું હતું કે એ બાબદથી તુંને વાતેફ કરવામાં સુનધએ જુલ

કાઢી હતી. પણ હમણા મને માલમ પડેછ. કે તેણી બીજી બધી બાબદોની માફક આ બાબદમાં પણ ખરી હતી. શીરોઝ, મેં આજે તારી માયને જોઈછ.”

તે છોકરાનો ચેહરો ઘણીજ દયામણી રીતે કરમાઈ ગયો.

“મારાં મમાને જોયાં? ક્યાં, ક્યારે, કેવી રીતે?”

“હા, હમણા તારે માટે કાંઈ બેટ લેવા એક દુકાનમાં જતાં, તેણી મને એકાએક મલી ગઈ. તેણીએ મને ડાપ આપીછ, પણ હવે હું તેણીને જાહનમની ખારમાંથી પણ શોધી કાઢડસ.”

“જાહનમની ખાર! ઓ પપા તમે કોણને વીશે એમ બોલોછ? તમે મારાં મમાં માટે બોલોછ.”

“નહિ, હું મારી બેવફા બેરીને માટે બોલુછ. તેણીએ આજે મને તુચ્છકારી કાઢ્યોછ, અને મને દીવાનો કહ્યોછ, પણ હવે એ સઘળાંનો સવાદ ચખાડવા હું તારી માયને ધર્તીનાં પેટાંમાંથી પણ ખેંચી કાઢરસ” પાલલી ટેબલપર મુકકા અફાળનાં બોલ્યા,

“તમે કાંઈ ભુલ્લો નથી કાઢ્યો?”

“નહિ, જે પ્રમાણે હમણા દીવશ છે એવી મારી ખાત્રી છે. તેટલીજ ખાત્રીથી હું માનુંછ કે મેં આજે તારી માયને જોઈછ.”

“પણ તમને તેવણનાં નામહામની ખબર મલી નથી.”

“નહિ, પણ તેણીએ મને એટલું તો જણાવ્યું કે તેણી એક સર નાઇટની ઘણીઆણી હતી.”

શીરોઝ ચોકચો. તે લેડી મોદી તો ન હોય?

“એમ કદી બને નહિ, મારાં મમા એક સરનાઈટ સાથે કેવી રીતે પરણી શકે?”

“દીકરા, ખુશસુરતીને ખાતર દુન્યામાં કચકાઈ ઉલ્લપાહલ

થઈ ગઈ” પાહલીએ સમજાવ્યું “અને તારી માયની ખુબસુરતી મારા મગજમાં એવી તો સાચુત રીતે હતી ગઈ, કે હું બુલ કઈ એ બનવા જોગ નથી. હા, હું કદાચ દીવશને રાત તરીકે ઓળખું, ચંદ્રમાને સુરજ તરીકે યોડીએસાડું, રોશનીને અંધકારની ઉપમાં આપું, પણ દીના પેસીકાકાને તો હું ઘણી સારી રીતે ઓળખું.”

“ત્યારે હવે તમે શું કરવા માંગોછ?”

“હું મારો કાનો લેવશ. હું તેણીને શોધવાને માટે આખી દુન્યાં ઉલ્લતાવી નાખશ. હું તેણીને બોધે પટકસ, ભુખે મારસ, તેણીના એહુરમતીનાં શણગારના ચીરીયે ચીરયાં ઉડારી નાખશ, અને જ્યારે તેણી એવી રીતે ખાકમાં લોતસે, ત્યારે તેણીને જોઈને હું મારો જીવ બેહલાવસ.”

“મારાં મમાં વીશે મારી આગળ એવું બોલતાં તમારે શરમાવું જોઈયે” શીરોઝ બયાં ચઢાવીને બોલ્યો “શું એક કમજોર અબલાને આવી રીતે કચડી નાખવા તમે વાજખી છેઓ, પપા?”

“કમજોર! મને તો આજે તેવું કશું દેખાયું નહિ. તે મગજર ચેહરો મને માહત કરવાને પુરતો સખત હતો, અને તેણીનો હાથ મારા હાથમાંથી ઝુટાવી લેવાને પુરતો શક્તીવાન હતો. શીરોઝ, મને આજે એક એવા દુશ્મન સાથે લડવું પડ્યું હતું કે જેના હથીઆર મારા કરતાં ઘણા વધારે મજબુત હતાં—એક સ્ત્રીની અજીત હથીલાઈ અને તેણીના ફેલફરેખ-આ બે ચીજો સાંમે આપણે મરદો ટકી શકતા નથી.”

શીરોઝે પોતાનો હાથ તેના બાપનાં ખભાં પર મુક્યો.

“પપા, મારે ખાતર તેવણને અચાવો, કારણ તેવણ મારાં દુખી મમાં છે.”

“ નહિ ” પાહલીને ધોધારી સાદ સંભળાયો.

“ ત્યારે તેવણુ તમારા દોસ્તનાં દીકરી છે, તેનો ખ્યાલ રાખીને તેવણુને બચાવો ” શીરોઝ કગળીને બોલ્યો “ ઓ પપા, જ્યારે તમે તમારા દોસ્તને પેલી દુન્યામાં પાંછા મળશો, ત્યારે તેણીને તમારાં હવાલામાં સોંપી જનાર તમારા દોસ્તને તમે કેવું મોંઘુ દેખાડશો ? ”

“ એ તારી સમજવતથી હું સમજવાનો નથી ” પાહલી મક્કમ અવાજે બોલ્યો “ મને મારો કાનો જોઈએ, અને એકવાર તેણીની મગરૂરી અને ગુનાહને કચડી નાખવા પછીજ હું તેણીને જાણી મુકસ. ”

શીરોઝ વીચારમાં બેઠો, અને ત્યારપછી ઉંચે આકાશ તરફ જોઈને ધીમાં સાદે બોલ્યો.

“ પપા, હું જાણું છું કે તમે ધર્મી સફરમાં છેઓ, તમે ખુદાને માનનારા છેઓ, તો પછી શું તમારા આ સંઘળા ધર્મી વીચારોએ ફક્ત કાનો લેવા સીવાય તમને બીજા કાંઈપણ ઉમદા પાક શીખાડ્યા નથી ? ”

“ સુઉપ, નાસ્તે મોંને કેટલી તકરાર કરેછ ” પાહલીએ ખુમ પાડી “ હું તુને ફરીથી કહું છું, દુકતા, કે જો તારી માય હવે મારા હાથમાં પાછી આવશે, તો હું માર વંર લેવસ. ”

“ તમે ઘાટકા અને પાપી છેઓ ” શીરોઝ ઉશકેરાઈને બોલ્યો “ તે દાદગરતું ફરમાન છે કે કાનો લેવો એ મારા હાથમાં છે. તો પછી સંભાળજે પપા, કે ખુદાના ફરમાનની તમે સાંભળે થશો નહિ. ”

“ મને કોઈની દરકાર નથી, બોલ, મને જવાબ આપ કે તું મને મદદ કરવા રાજી છે કે ? ”

“ નહિ, જો એક બારી મારા મમાંને બચાવવા મારો જીવ

પણ આપવો પડે, તોખી હું તે આપવા તૈયાર છઉં. પપા, એક બેઠલાજ અમળાની પુક પકડી તેણી ઉપર કીનો લેવો, એ એક હીચકાર પગલું છે. હું તમને સાફ કહુંછ, કે જો કદાપી તમે મારા મમાં શેઠી કહાડવા ફતેહમંદ નીવડશે, તો હું તમારી સાંમે તેવણનો અચાવ કરશ, તેવણ તરફથી તમારી સાંમે થવસ. ”

“ કાંય ? ” પાહલીનાં મોઢાંમાંથી એકાએક સવાલ નીકળી પડ્યો.

“ કારણ તેવણ એક નાચુક સ્ત્રી છે, તેવણ મને આ દુન્યાની રોશની દેખાડનાર મારાં માતાજી છે, અને તેથી તમારા જેવા કીનાખાજ કપટીથી તેવણને દુર રાખવાની મારી ફરજ છે. ” બહાદુર શીરોઝ હિંમતથી બોલ્યો.

પ્રકરણ પર મું.

પાહલીની જીસતજી.

આવી રીતે તે આપ બેટા વચ્ચે મોટા અંતર પડ્યો. બોલો, ખાલેસ શીરોઝ, પોતાના આપની કીનો લેવાની મતલબ સમજી શક્યો નહિ. તેઓ અને એકબીજાને સલામ કરવા વખત છુટા પડ્યા.

ખીજે દીવશે સહવારે પાહલીનો પેહલ્લો ખ્યાલ ખેલી દુકાન આગળ જઈને વધુ તલાસ કરવાનો હતો. તે દુકાને તેને લોહ-ચુબકની માફક ખેંચી રાખ્યો હતો. હયાં તેણી તેને મલી હતી અને હયાંથીજ તેણીની કાંધ વધુ બાતમી મલ્લશે એવું વીચારીને

પાહલી તે દુકાનની નકદીક દંમકયા કીધો. આખરે તેની મેહનતને જશ મળ્યો. તેણે એક ગરીબ પારસી છોકરાને તે દુકાનમાંથી બાહર આવતાં દીડો, પાહલી તુરતજ તેની સામે ગયો, અને પોતાના ખીસામાંથી એક પાંચ રૂપ્યાની નોટ કાઢીને તેની સામે ધરી.

“હું ગઇ કાલે તમારી દુકાન પર આવ્યો હતો” પાહલી બોલ્યો “અને ત્યાં મેં એક મોટું ધરનાં બાઈને દીડાં હતાં, મને તેવણુ નામ જોઈએ.”

“હમારે ત્યાં એવાં તો રોજના ઘણા બાઈ આવે” તે છોકરો વીથાર કરીને બોલ્યો “હું કેમ જાણું કે તમે કોણનું નામ માંગો.”

“છોકરા, મને મદદ કર અને ત્યાર પછી આ પાંચ રૂપ્યાની નોટ તારીજ છે એમ સમજ લે” પાહલીએ લાલચ દેખાડી “તે બાઈએ ગઇ કાલે પોતાને ત્યાં એક પારસણ મોકલવાનો તમને હુકમ આપ્યો હતો. કેમ, હવે એ ઉપરથી મને કાંઈ ખબર મળી શકશે.”

“પણ એવાં તો હમે રોજનાં ઘણા પારસણ મોકલાવે છીએ” તે છોકરાએ જવાબ આપ્યો “તે બાઈએ શું ખરીડ્યું હતું?”

“એક રાઈટીંગ ડેસ્ક.”

“હા ગઇ કાલે હમે લેડી મોદીને ત્યાં એક ડેસ્ક મોકલાવી હતી ખરી.”

પાહલીએ પોતાના હોથ જોરથી પીસ્યા. શું આ લેડી મોદી તે દીના હતી? તે દુકાનઘરે તેણીને એક સર નાઈટની ઘણીઆણી જણાવી હતી, ત્યારે શું કુદરત અને સંજોગ એટલા બધા એકત્ર થઈ ગયા હતા, કે તેઓએ તેની ગુનેહગાર દીનાને,

લેડી મોદી જોવી એક માનપાન પામેલી આગરદાર બાનુ તરીકે ફેરવી નાંખી હતી?

“હા-હા, એજ લેડી મોદીને ત્યાં તું મને લઈ જા, છોકરા, અને પાંચને બદલે રૂપ્યા દસનું રોકડું મનામ ખાતી જ” પાલલીએ તેને લલચાવ્યો.

તે છોકરો જરા સંકાસીલ જણાયો.

“પણ તમે તેવણને કાંઈ નુકશાન કરવાતો નથી ધારતા?” તેણે પુછ્યું.

“મારા જેવો એક ગરીબ આદમી, લેડી મોદીને શું નુકશાન પોંદ્યાડી શકે” પાલલી બડબડ્યો “ચાલ છોકરા, હવે તું મને આ માનવંત બાનુનું ઘર બતાવ.”

“ચાલો સાહેબ” તે છોકરો પોતાના ખીસામાં રૂપ્યા દસની નોટ સેરવી દેતાં બોલ્યો “પણ સંભાળજો એ વીશે મારા શેડ જરાખી જાણે નહિ.”

“મારી ઉપર ભરોશો રાખ, છોકરા” પાલલીએ ખાત્રી આપી.

અને ત્યારપછી તેઓ બંને વાલકેશ્વર તરફ ચાલવા લાગ્યા. ધીમા પણ ઠરેલ અને સાચુત કદમ ભરતો પાલલી પેસીકાકો, પોતાની ગમે એટલી ઉંમર છતાં, પોતાની બેરી પર કીનો લેવાની ધુંધમાં, એવો તો સદસદાત વાલકેશ્વર સુધી ચાલી ગયો, કે તેનું આવું જોમ જોમને તેની આંખમાં ચાલતો છોકરો પણ અજાણ થયો. આહ, હવે તેની કનેહ નઝદીક હતી, હવે તેણી પોતાના ઘરમાંથી છટકી શકશે નહિ. આહ, હવેજ તેણીને ઉંચા આશન ઉપરથી તોડી પાડીને નીચે ખાકમાં મેલવાનો વખત આવ્યો હતો.

“આ રહ્યું લેડી મોદીનું ઘર” તે છોકરો એકાએક બોલ્યો. અને હજુજ તો પાલલી તે તરફ પોતાની નજર અરામર

ડેરવે, તેટલાં તે છોકરો તેને ત્યાંજ મુકીને તેની સાંમેથી જવ લખને નાહો.

તે આળીશાન મકાન જોતો, પાહલી દીગમુઠ જેવો ઉભો રહ્યો. ત્યારપછી હિંમત ધરીને તે ખમલાના દરવાજા આગળ ખેડેલા રામોશી આગલ ગયો.

“લેડી મોદી હયાં રહેછ?” તેણે પુછ્યું.

“હા, સાહેબ” તે રામોશી પાહલીને પગથી તે માથાં સુધી નીહાળતાં જોઈયો.

“તેવણું ઘરમાં છે કે?”

“નહિ” પાહલીનો ચીડડેહાલ અવતાર, અને કીનાથી અકચક થતા દોળા જોઈને તે રામોશીએ જવાબ આપ્યો.

“ત્યારે એવણુ ઘરમાં ક્યારે મઝી શકશે?”

“મને ખબર નથી.”

એકવાર ફરીથી પાહલીને પોતાની પોકીટની મદદ લેવાની જરૂર જણાઈ.

“હયાં આવ બલા માણસ, લે આંચ પાંચની નોટ અને કહે કે તારાં બાપ ઘરમાં છે કે?”

પણ તે રામોશી બડો દાવકો અને પ્રમાણીક હતો. આ વીકાલ દેખાવનાં આદમીને પોતાની બાપ સાથે શું કામ હશે, તેનો તેને કાંઈ શક ઉપજ્યો. પાહલીની નોટ તે રામોશીએ સ્વીકારી નહિ.

“ત્યારે તારા શેઠ ઘરમાં છે કે? મને તેવણુ સાથેથી કામ છે” પાહલીએ એક છેલ્લો પાસો અજમાવ્યો.

“મારા શેઠખી ઘરમાં નથી” તેને જવાબ મળ્યો.

પાહલીએ જોયું કે આ માણસ સાથે ફાક્તની માથાંઝીક

કરવામાં કાંઈ ફાયદો હતો નહિ. તે ત્યાંથી પાછો ફર્યો, પણ ગમેતે પણ ભોગે સોહજ મોદીને આજેજ મલવાનો હડાવ કરીને, તે આખો દીવસ ભુખો તરસો તે બંગલા આગળ દમકયા કીધો. કોઈની પણ ગાડીના અવાજ સાંભળતાં, તે સર મોદીના બંગલા આગળ ઉભી રહેવાની આશા રાખતો હતો, પણ તે આશા સહવારની સાંજ અને સાંજની રાત થઈ ત્યારેજ ફળીભુત થઈ. એક મોટર તે બંગલા આગળ આવી ઉભી રહી, તેમાંથી એક સોહમણો શખશ કુડી પડ્યો, અને પોતાના શોકરને કાંઈ કહીને ઝડપી કદમે તે બંગલામાં ચાલી ગયો.

“ સર મોદી ” પાહલીએ ખુબ પાડી. પણ અફસોસ ઘણુંજ મોડુ થઈ ગયું હતું.

પાહલી હવે પાછળ લથયો નહિ. તેણે તે જારણા આગળનો ચંગ વગડ્યો, અને એક પારસી નોકર તેની સામે આવી ઉભો.

“ મેં-મેં સર મોદીને હમણા હયાં આવતા જોયાછ. હું-હું સહવારનો હયાં યોજ્યો છેક. મને ઘણું અગતનું કામ છે. મ-મને અંદર આવવા દેઓ ” પાહલી હાંફતાં બોલ્યો.

“ હવે રાતની વખતે મારા શેઠ તમને મલી શકશે નહિ. સહવારે આવજો ” તે નોકરે પાહલીને પીધેલો ધારીને જવાબ આપ્યો.

“ નહિ, મને હમણાજ એવણને મળવુંછ. ચાલ ખીસ મને જવા દે. ”

આટલું કહીને પાહલી તેના આંગપર ધસ્યો. પણ તે પારસીએ આવા કાંઈ બતાવની આશા રાખેલી હોવાથી તે સાહેબેત હતો. તેણે પાહલીને એક ધકકો માર્યો, એક ઘડાકા સાથે તે જારણા પાછું બંધ કીધું, અને હીલુભાગ્ય પાહલી તે સીડી ઉપરથી ગચડીને નીચે પડ્યો.

“ શુ છે, દોસુ ” જારણા આગળ કાંઈ મડમડ સાંભળીને સોહલે

પોતાના નોકરને પુછ્યું.

“કોઇ દીવાના જેવો પારસી તમુને મલવા માંગતો હતો”
દોસુએ ફગળાઇને જવાબ આપ્યો.

“હમણા રાતની વખતે?” સોહલે અજબખીથી પુછ્યું.

“હા, સાહેબ, મેં એને આવતી કાલે સહવારે બોલાવ્યો છ.”

“હોશી, કોઇ ખીચારો ગરીબ જરથોસ્તી પૈસા માટે મારી
મદદ લેવા આવ્યો હોશે.” સોહલ બોલ્યો.

પણ દોસુ સારી રીતે સમજતો હતો, કે પોતાના શેઠની
આ તર્ક તદ્દન ખોટી હતી.

પ્રકરણ ૫૩ મું.

“તું મારા ઘણીયાણી છે.”

શાંતી, મધુર શાંતી!

પાહલી પેસીકાકો દીનાને મલવા પછી ખીજ બે દીવશ વહી
ગયા, અને તે અરસામાં સોહલે પોતાની પ્રાયાને એક અંકવાડયાની
અંદર તેણીની સાથે મહાખ્લેશ્વર જવાને સમજાવી લીધી હતી.
તે દીનાને એકલી મોકલવા આહતો હતો નહિ, અને દીના મોટી
નારાજ, અને મોટી ધીલ પછી, તેટલો વખત મુંખમિંજ રેહવાને
કચુલ થઇ. તેણીને હઠકે નેહ હતી. તેણી સારી રીતે જાણતી
હતી કે તે દુકાનનો મેનેજર તેણીનું નામકામ પાહલીને કદીખી
આપશે નહિ, અને એવું વિચારતાં દીનાને કાંઈ અજબ જેવી
રાહત મલતી. પણ વાંચનાર, તે એક જખરાં તોફાનની અગાઉની

શાંતી હતી, જ્યારે પવન પોતાનાં બમણા જોશ સાથે ફુંકવાને ઉંઘાઈ રહે છે, જ્યારે દરયાના મોજાઓ દયાહીણ રીતે અફળાવા અને શીથળી થતા ચુપ પડી રહે છે, જ્યારે આકાશ ઉપર સીસાં જેવો બચબીત કાળાશ ચઢે છે, અને જ્યારે તમામ ખલકત ગમ-ગોસાર બની જાય છે, એવી શાંતી, એવીજ ધીરજ, હમણા દીનાને મળી હતી.

આમદાદમા સહવારે સાતનો અમલ હતો. સોહલ પણ સકકારેથી બાહર સધાળ્યો હતો, અને દીનાને બીજા કાંઈપણ કામ નહિ હોવાથી, તેણી પોતાના આલીશાન મકાનનાં સુંદર લીલોતરીથી ભરેલા બગીચામાં સહવારની ખુશનુમાં લેહકીની મોજ ચાખવા નીકળી હતી. અફતાબ યજ્ઞ આમદાદનાં બીણા ધુમ્મસમાંથી પોતાનો રસ્તો કાપીને તુરતનાજ ઉગમ્યા હતા, અને જ્યારે તમામ ફળ-ફળાદી પોતાનો સુગંધી પમરાત ચોતરફ ફેલાવી રહ્યાં હતાં, અને ખુલખુલ તેમજ મેના પોતાના સુરીલા હલકથી તે પ્રકાશીત રવીરાજને પોતાની બાશામાં આવકાર દેતાં હતાં, ત્યારે તે મકાન અને બગીચાની રાણી, લેડી દીના મોદી, કાંઈક હવાઈ ખ્યાલોમાં લીણ થઈને ત્યાં એકલી ઉભી હતી. તેણીએ પોતાના મકાન તરફ આતુરતાથી જોયું. આહ, આ બાદશાહી ઇમારત. અને કુવારા તેમજ સંજેમરમરનાં પુટલાંઓથી ઝલઝલી રહેલા તે બગીચાની હંમેશની શાંતીમાં ખલલ કરવાને કોણ હિંમત કરી શકે? ખચીત્ત જ્યારે તેણી આ મનમોહક મેહલની રાણી બનવા જોઈતી નશીબવંત નીવડી હતી, ત્યારે શું કુદરત તેણીને પાહલીના હવાલામાં પાછી સપડાવી દેના જોઈતી કમનશીબ બનાવશે? દીનાએ પક્ષીઓનો અવાજ સાંભળ્યો. અરે, તે કીરતારની કરમ અક્ષેશથી જ્યારે આ નીર્બળ પક્ષીએ કોઈની પણ ધારતી વગર, સહવારનાં પોહ-રમાં મધુર હલકે ગીત લલકારતાં હતાં, ત્યારે તેણીને શું કોઈથી બીહવાનું હતું? દીનાનું દેમાગ કુલોના સોદમથી તર થઈ ગયું.

ઓહ, જ્યારે કુદરત આ નાણુક પ્રુક્ષોની કળીઓને પણ, પવનનાં હરેક સુસવાતામાંથી બચાવી. કોઈ ગેખી રીતે તેઓને જમીન ઉપર ઓસ્તવાર રાખતી હતી, ત્યારે શું તેજ કુદરત, તેણી કે જે તેની એક નાણુક પણ સઉથી ઉત્તમ પેદાયશ-એક ધનિશાન હતી-તે પોતાની સઉથી ઉત્તમ પેદાયશનો બચાવ નહિ કરશે? અને તે—

દીનાના તરંગોમાં એકાએક ખલલ પડી.

“દીના.”

પાછળ કોઈનો અવાજ સંભળાયો, અને ફરીને જોતાં પાહલી પેઢીકાકો, તેણીની સાંમે જીવતો જાગતો પોતાની ખુની આંખો સાથે ઉભો હતો.

યા પરવર, તેઘડી આખરે આવી પુગી હતી. આકાશ ઉપરનાં કાળાં વાદલાંઓ આખરે ફાટ્યાં હતાં, અને તેણી ઉપર કીસમતનાં કેહરનો બારાન વરસ્યો હતો. દીના ધ્રુજ, તોપણ સોહલનાં રૂડાં નામને ખાતર, તેણી પોતાનું સઘળું જોમ જમા કરીને, પોતાના મુદદઈ સાથે બલતાવરીથી લડવાને એકવાર ફરીથી તૈયાર થઈ.

“દીના” ધર્તીનાં છેક ઉંડા પેટાંમાંથી જાણે કાંઈ બોલતું હોય એવો તે અવાજ હતો. “આખરે મેં તારી પાછી ફેંટ પકડીછ. હું હયાં બે વખત આવી ગીયો, પણ કોઈએ મને દાદ આપી નહિ, તેઓએ મને સીડી ઉપરથી ગમડાવી નાંખ્યો, અને આખરે રાત દીવશ હયાંજ બટકયા પછી, હમણા સમો જોઈને, હું આ સાંમેની કાંટાની વાડ કુડાવીને મારો કીનો લેવા પાછો આવ્યોછ. બોલ, કપુલ કર, કે તું મારી નાહશી આવેલી બેવફા પરણેતર દીના છે.”

દીનાએ શાંત ચેહરે પોતાની આસપાસ જોયું.

“તમે કોણ છેઓ, હું તમને ઓળખતી નથી. આલો

નીકળો હયાંથી, અને મારાં માણસ પાસે તમુને ધક્કા મરાવીને બાહર કાઢડું તે આગાઉ હું તમુને છેલ્લીજ વેળા જણાઉં, કે હું સર મોદીની હકદાર ધણીયાણી છું, અને તમુને બીલકુલ ઓળખતી નથી.”

“નથી ઓળખતી!” પાહલીએ બરાડ મારી “દુગારી, તુ મને નથી ઓળખતી? શું તું તારા બાપ શીરોઝ વાહડયાનાં વીશ્વાસુ દોસ્તને ભૂલી ગઈ? શું પરેલની અગીયારીમાં થયલાં આપરાં લગનની તુને યાદ નથી? શું તું તારા એકપુરા દીકરા શીરોઝને પણ વીસરી ગઈ? નથી ઓળખતી! આહ જુદી દગલબાજ, મેં હજારો વખત મારી ધણીયાણી તરીકે તુને લોકો આગળ જાહેર કીધી. શરમ છે તારા જેવી એક સ્ત્રીના પવિત્ર નામને એવ લગાડનાર ચળકતી ચામચામ ઉપર.”

દીનાએ તેની સાંમેથી પોતાનો ચેહરો ફેરવી નાખ્યો.

“હું તમારો બકારો સમજવા માંગતી નથી. ચાલો ખસી જાવ.”

પાહલીએ એક છલાંગ સાથે તેણીનો હાથ પકડી લીધો.

“દુગારી ચોરત” તેણે ખુમ પાડી “ખુદા શાહેદ છે કે તું કેટલું જુદું બોલે, તારો ગુનાહ કેટલો ગંભીર છે. હવે જો તું સીધી પાધરી કમુલ નહિ કરશે, દીના, તો હું કસમ ખાઉં કે હું તે જખરીથી તારી પાસે કમુલ કરાવસ. બોલ, હજુભૂખી કમુલ કર, કે “પાહલી હું તારી ગુનેહગાર ધણીયાણી છેઉ” અને ત્યાર પછી તારી ઉપર દયા બતાવવાનું મારું કામ છે. હું તુને એક એવી જગ્યાએ લઇ જવસ, કે જ્યાં તારા પાપનો સંસારો કાઢને પણ ખબર પડશે નહિ.”

દીનાએ મદદ માટે પોતાની આસપાસ જોયું. અને તે જોઇને પાહલી વધુ ઉસકેરાઇ ગયો.

“તારી જીંદગીના જોખમે ના કેલજો.”

“જો મને મારી નાખશે તોખી મને દરકાર નથી. હું તમારાં જેવા દીવાનાથી ખચવા કાયદાનો આશરો લેવશ.” દીના હીંમતથી બોલી.

“બોલ” પાલલી દધાઇને બોલ્યો “એક સ્ત્રીમાં આટલી બધી શેખી અને ફેલફેરેખી હોયછ. એ મને આજેજ ખચર પડીછ. દીના હજુલુખી હું તુંને એક છેલ્લી ટક આપુંછ કે બોલ “પાલલી મને માફ કર” અને તે સાંભળીને હું કાંઈક સંતોષ લેવસ. બોલ જલદી બોલ.”

“તમારા જેવા અગ્નિયાની હું શું કરવા માફી માંગુ?”

“તું નાં કહેછ?”

“હા, ચાલો મારો હાથ છોડો.”

“નહિ, હવે હું શુ કરશ, તેનો છેલ્લો ચુકાડો સમજીનેજ હું તુંને જતી મુક્કસ. હવે મને ધ્યાલુથી સમજી લેજો.”

પ્રકરણ ૫૪ મું.

હવે શું કરે?

“મને ધ્યાલુથી સમજી લેજો” પાલલી પાછું બોલ્યો “તુંને ઝોળખનાર ઘણાં જણાઓ છે—સુનઇ મારી બેહેન, ભીખી મારી નોકર, અને ગાંહગીર વકીલ તારો દોસ્ત—એ સઘળાં તુંને ખરાખર પીછાણે છે, અને તેઓને તારી શાંમે ઉભાં કરવા પડી, મારા એકલા સાંમેની તારી આ હીંમત જનીનદોસ્ત થશે.”

તે દરેક નામ સાંભળતાં દીના ધુન્નવા લાગી. આ ત્રણે નામ ખેડારતાં પાહલીએ ગોયા ત્રણ વખત તેણીના સીનામાં એક કટારી ચઢાવી દીધી હતી. શું દીના તેઓને ભુલી ગઇ હતી ? આહ, સુનઇના જીલમની યાદ કદી નહિ ભુલાય એવી હતી, બીખીની પોતાની આઇ તરફની તે આગલી શીદાગીરી હજી તેણીને રોશન હતી, અને જાંહગીર વકીલ, “રતન મમાં”નો તે જવાન પાડોશી, તો તેને દીના સારી રીતે પીછાણતી હતી. તો પણ બ્હાલા સોહલને ખાતર તેણી કદીખી પોતાના જીવસેણ મુદ્દા સાંમે, પોતાની ગુનાહની દોરી જરાપણ નમતી મુકશે નહિ. તેણીએ પાહલી તરફ જોયું.

“દુન્યામાં મલતા એહરાના ઘણા દાખલા બને છે” તેણીએ કહ્યું “અને મારી ખાત્રી છે કે આ પણ એક તેવોજ દાખલો છે. કપુલ કીધું કે તમે કહોછ તે સઘળું ખરું છે, અને વરસો અગાઉ તમારી ડ્રાઈ ઘણીઆણી નાહસાં ગઈ હતી. તોપણ જે દરજ્જે હાલમાં હું ભોગવું છું, તે તેણી કેવી રીતે ભોગવી શકે ? કાંઈ નહીં તો સાધારણ સમજ શક્તીથી તમારે એમ વીચારવું જોઈએ. તમે તદ્દન ખોટા છેઓ.”

પાહલી તેણીના એહરા ઉપર કાંઈક વખાણની લાગણીથી જોતો ઉભો.

“દીના, તું સ્ત્રી ચરીત્રમાં આટલી બધી બાહોસ હોશે એવું મેં કદી ધાર્યું હતું નહિ. આહ, તું જરા ઓછી પાપી યા તો ઓછી ગુનેહગાર હતે તો મને તારી દયા પણલાગતે. કાંઈ નહિ તો તુને ફક્ત બીધેલી જોઈને હું તુને માફ કરતે”

“પણ તમારેથી બીહવાનું મને કારણજ શું છે” દીનાએ વાંધો ઉઠાવ્યો “આલો હવે એ ગાંડી ઘેલી વાત છોડીને હયાંથી રસ્તો ખકડો. હું મારા નોકરોની સાંમે તમારાં જેવા આદમી સાથે

વાત કરવા માંગતી નથી.”

“ તારા નોકરો હવે થોડાજ વખતમાં પોતાની વાહને ખરાં રગરૂપમાં જોશે. ” પાલકીએ તાણો માર્યો “ અને તેઓમાંના ઘણાકો તારી સાંમે કારંટમાં જુઆની આપશે, કારણ હું ખાત્રીથી કહું છું, દીના, જે તું સીધી પાધરી નહિ ઉતરશે, તો હું તારી સાંમે છુટ્ટા છોડાનો દાવોં માંડશ, અને તેથી જાહેરમાં તુને તેમજ તારા કેલવાતા ઘણીને મોટી નાલેસી લગાડસ. ”

“ જેવી તમારી મરજી ” દીના હસવાની કાંઠક કોશેશ કરતાં બોલી “ ચાલો હવે રૂખસદ લેવ. ”

“ હું ચાલ્યો, પણ યાદ રાખજે કે મને બીજી વખત આવી રીતે હરકાતી કાલડવા માટે તુને પસતાવું પડશે. જે માણસને તેં છેતર્યો છ તે એક અમીરી તોખમનો ગ્રહસ્થ છે, અને તેની સાંમે થવા મારી હિંમત અલગતી નથી. ઓ દીના, તું ખુદાથી બીહતી નથી, તુને મારી પણ શીકર નથી, તોપણ તુને તારા અશરાફ ઘણીનો તો ખ્યાલ રાખવો હતો. તું એટલી બધી સખ્ત કેદારથી થઈ. ”

તે ખુબસુતર બાનુએ કંટાળીને પોતાના હાથ અદાબ્યા.

“ તોઆ, હવે તો તમુને સમજતાં મારા કાનબી પાકી આવ્યાછ ” દીના પોતાના કાન ઢાંકતા બોલી “ નીકજો મારી આગળથી. ”

“ખુબ સાંભળજે” પાલકીએ છેલ્લો પોકાર કીધો, અને ત્યારપછી નેટલો ઝડપથી તે તેણીની સાંમે આવ્યો હતો, નેટલીજ ઝડપથી ત્યાંથી પાછો ગાયમ થયો.

દીના તેનો ગુમ થતો આકાર જોતી ઉભી. પાલકીના જવા સાથે તેણીની સઘળી હિંમત અને તાકત પણ ગુમ થઈ, તેણી

જમીન ઉપર તુટી પડી, અને પોતાનાં બંને હાથોએ મોઢું ઢાંકીને નવધાર આસુઓથી રડી પડી. ખલાસ. હવે તેણીનું આવી બન્યું હતું. પાલલી પોતાનો ખોલ જરૂર પાલસે. તે પોતાના ખેસી-ઓને તેણી સાંમે લઈ આવશે, અને ત્યાર પછી—

વેલ, હળુણખી સોહલને ખાતર, તેણી તેઓ સઘળાં સાંમે ધનકાર કરશે. પણ દીના પોતાના અંતઃકરણનાં ઉંડાણમાં સારી રીતે સમજતી હતી, કે પાપનો ઘડો કદીખી છલકાયા વીના રહેતો નથી.

ઓ, તે બરગસ્તે દીવસ દીના માટે કેટલો લાંબો હતો ? મીનીટો પાછળ કલાકો જડ થઈને ખેસી રહ્યા, અને ગરીબ કમ-નશીબ દીના, નાસીપાસી અને આવતા બનાવતી આગાહીથી પરેમાન થતી પોતાના મકાનમાં ગમગીન જેવી એકલી ગંગેતાયા કીધી. હવે શું થશે ? આ ત્રણ શબ્દ બ્યાંખી તેણીની નજર ફરતી, ત્યાં તેણીને વંચાતા હતા. તેણી પોતાનો ચેહરો આરસીમાં જોઈને બે દગલા પાછળ લેતી, વારંવાર તેણી પોતાનું માથું પકડીને એક નરમ સોફા ઉપર અધેલાઈ પડતી, અને જેમ દુખના વખતમાં હંમેશ બને છે તેમ, પોતાની આવી હાલતમાં કાંઈક સધ્યારો મેળવવા દીનાએ પોતાના હાથ તે કીરતાર તરફ ઉઘે કીધા. પણ તેણીને માટે ઝાઝી શાંતી હતી નહિ. ઓ વાંચનાર, ઘણુંજ અસુરેથી તેણીને માલમ પડ્યું, કે ગુનાહ અને પાપની સજા કરતાં, મુરખાઈની શીક્ષા વધુ જલદી અને વધુ ચોક્કસ રીતે મળે છે. એક ગુનેહગાર આ દુન્યામાં પોતાના પાપની તોજશ કરતો બાજે વેળા છટકી જાય છે, પણ મુરખાઈ કોઈને છોડતી નથી. દીનાને હવેજ બાણ આવ્યું કે સોહલને પરણવામાં તેણીએ ગુનાહ અને મુરખાઈ એ બંને કીધા હતા, અને હવે તેનું કડવું પરીણામ તેણીને જલદી આપવું પડશે.

રાત પડી, અને આવી અધારી ખીલામણી રાત, દીનાએ

આગળ કદીખી અનુભવી હતી નહિ. તેણીએ ઉંઘવાની ઘણીખી કોરેશ કીધી, પણ તે સઘળી વ્યર્થ ગઇ. આહ ઉંઘ, મીઠી નીંદ્રા, દુખ્યાઓનું દુખ તાળનાર, ગરીબોને શાંતી બક્ષનાર, ગમ-ગીનોને ગમ ભુલાવનાર, દુન્યાની હરેક શીકર, ચીંતા, મોજ-શોખ, અને દગલખાજીપર ઉપર થોડો વખત ભુલાવાનું ઢાંકણે વાળનાર, તે મીઠી નીંદ્રા દેવી, હમણા તેણી સાથે પાલલીનીજ માફક રીસાઈ બેઠી હતી. તોપણ અફસોસ, વહાલા સોહલને પોતાની ખરી હકીકતથી વાકેફ કરીને, તેની માશી ચાહવાને બદલે, દીના એવી ઉંઘ વગરની ખીજ સેંકડો રાત પસાર કરવા તૈયાર થઇ !

પ્રકરણ પપ મું.

એ શું કીધું ?

ખીન્ને દીવશે સહવારે દીના ઉપલા સવાલ સાથે પોતાની ઉંઘમાંથી બડકા ઉઠી. ખરેખર, હવે સઘળું ખનમ થઈ ચુક્યું હતું. વરસો સુધી તેણીની જીંદગી સુખી મધુર ગોલાઓની વચ્ચે પસાર થઇ હતી, પણ હવે તેણીને ફાળે કાંટા હતા. માફીનાઓ સુધી આફતાખ, યજ્ઞ એક મરખી રીતે તેણી ઉપર ઝલકયા હતા, હવે તેણી માંટ સઘળો કાળાશ હતો.

છુદ્દા છેડાનો દાવો, પાલલી બોલ્યો હતો. ગરીબ દીના માટે આ શબ્દો એક તેજ કટારી કરતાં વધારે કાતીલ હતા. પોતાનો ગુનાહ કમુલ નહિ કરવાથી તેણીની જીંદગી પરીણામ કાઠંમાં આવશે, એ વીચારથી તેણી ધુનવા લાગી. શું તે સખત

ન્યાયધીશો સામે ઉભી રહીને, તેણીને તેઓના સઘળા દલટપાલટ સવાલોનાં જવાબ આપવાની ફરજ પડશે ? અને જે પાહલી તેમજ સુનધ તેણી સામે ફાવી જાય તે પછી—

દીનાએ ક્રીમતી બ્રેસલેતથી મધેલા પોતાના બરફ જેવા હાથ ઉપર નજર કીધી. ઓહ, આ હીરામોતીને “અદલે શું” ત્યાં સાંકલ અને લોખંડનો શણગાર થશે ? અફસોસ, તેણીએ એવો ગુનાહ કીધો હતો કે જે માટે તેણી તમામ દુન્યાની નજરમાં દોષીત હોવા ઉપાંત, ખુદ ખુદના પવિત્ર કાયદાનો પણ અન્યાય કર્યો હતો.

તે દીવશે સોહલ મોદીના કાગળોમાં, એક જુનાં કવર સાથનું એક કાગળ હતું. તે કાગળ પાહલી પેસીકાકા તરફથી હતું, અને તેના અક્ષર પણ એટલા વાંકાટીકા હતા, કે સોહલ તે કવર તરફ જોઈને સેહજ હસ્યો.

“આંચ મારો કોઈ નવો મીત્ર લાગેછ” તે બોલ્યો “જોઉં તો ખરો એ શું કેહવા માંગેછ” સોહલ તે કાગળ ઉખેડતાં બોલ્યો.

પણ તેનું હસવું તુરતજ ઉડી ગયું. તેનો ચેહરો કરમાઈ ગયો, અને અજ્ઞયખીથી તેના ડોળા ગોચા બાહર નીકળી પડ્યા.

તે કાગળ નીચે પ્રમાણે હતું:—

“માનવંત શેઠજી સાહેબ,

શેઠ સોરાબજી મોદી જોગ,

જલ હું નીચે સહી કરનાર સુરતનો એક ખેડુત ગામડ્યો,
 “નામે પાહલી પેસીકાકો, મારી પુર સુધી અને સાવચેતીમાં,
 “તમે સાહેબ ઉપર આ કાગળ લખીને, એક એવા ભયંકાર
 “બેદનું ભોપાળું ઉંઘાડું પાડું છું, કે જે જાણી તમે નામદારને
 “ખેદ ઉષળ્યા વીના રેહશે નહિ.

“ સાહેબ, તમારા ધરમાં હમણા જે જવાન આવું છે, અને
 “ જેને તમે તમારી ઘણીયાણી તરીકે ઓળખો છો, તે તમારી હક-
 “ દાર પરણેતર નહિ, પણ એક લુચ્ચી દગલખાજ દુગારી છે,
 “ ફરેશતાના સાહયામાં સેતાન છે, ખુબસુરતીના ખોળીઆમાં
 “ એક કાળી નાગન છે. આજે વરશો અગાઉ હું તેણીને પરણ્યો
 “ હતો, તેણી મારી બેહન સાથે કાગલગ વરશ દીવસ સુધી
 “ સુરતમાં મારે ત્યાં રહી હતી, મારે પેટે તેણીને એક બેટો
 “ અવતર્યો હતો, જે હજુલુ પણ હૈયાત છે, અને તમે સાહે-
 “ બને જણાવતાં મને મારે દુખ સાથે કમકમાત ઉપજે છે, કે
 “ જે સ્ત્રી તમે તમારા છાયાં હેથળ આજે વરશો થયાં સપોવી
 “ રાખી છે, તે મારી બેવફા બેરી છે. સંભાળો, સર મોદી,
 “ એક પરાઈ પરણેલી અંખળાને તમે તમારાં ધરમાં લીધી છે,
 “ તેણીને તમારું નામ આપવાની ગફલતી કરી છે, તેણીને
 “ તમારી માલમીલકતની શેકાણી બનાવી છે, તો હવે ખરી
 “ બીના જાણવા પડી, એક સુધ્ધા ગ્રહસ્થ અને સાચ્યા સરનાઈટને
 “ છાજતી રીતે, તમે તેણીને મારા હવીલામાં પાછી સોંપવાને
 “ જરાપણ ઢીલ કરશો નહિ.

“ તેણી શીરોઝ વાહડયા નામના એક આરટીસ્ટની બેટી
 “ છે, કે જે તેણીને મારે હસ્તક સોંપી ગયો હતો. હું તેણીનો
 “ હવાસો લેવા માટુંગા તરફ એક વીધવા બાઈ રતનબાઈ દુબા-
 “ શનાં બંગલામાં ગયો, પણ જ્યારે મારી વકકી મુજબ મારી સાંમે
 “ એક સાત વરશની બાળકી નહિ, પણ સત્તર વરશની એક
 “ ખુબસુરત છોકરી આવી ઉભી, ત્યારે-ત્યારે સાહેબ, મારે ધરે
 “ તેણીને લઈ જવા માટે મને કાંઈ બીજો ઇલાજ નહી સુજ-
 “ વાથી, હું તેણીને પરણી ગયો. શરૂઆતમાં હમો મારીબેયર
 “ વચ્ચે ઠીક એખલાસ હતો, પણ કમનસીબે મારી બેહન સુનઈ,

“ મારી ઐરી સાથે જોડ્યે તે ફરતાં વધારે સખતામથી વર્તવા
 “ લાગી. પરીણામમાં હમારે ત્યાં રોજનો ઝઘડો થયો, મારી ઐરી
 “ પોતાનાં ધરખારથી તદ્દન કંટાળી ગઈ, અને જ્યારે મારી બેહન
 “ સુનઈની, દવા બાબદ કાંઈ ગફલતીથી મારો દીકરો મરવા સુતો,
 “ ત્યારે તેને મરી ગયેલો ધારીને તેણી મારો આશરો અને
 “ ધરખાર સદાને માટે છોડી ગઈ. ઓ સર મોદી, શું મારી
 “ બહેન એટલી હદ સુધી તેણી સાથે ઘાટકી રીતે વર્તી હતી,
 “ કે તેણીએ મારી ઐરીને પોતાના લગનનો પવિત્ર કાલ, તેમજ
 “ એક ધણીયાણીની પવિત્ર ફરજ ભુલાવી હતી? નહિ, નહિ.
 “ મને છોડી જવા માટે તેણીને એક વધુ સંગીન કારણ હતું.
 “ તેણી મને ધીકકારતી હતી, અને મારી સાથે પોતાનો સંબંધો
 “ સંબંધ છુટો કરવા, તેણીએ જાણીયુજીને મારી ઉપર પોતાના
 “ લગનની વીટી પાછી મોકલાવી આપી.

“ પણ કુદરતનો ઇનશાફ ન્યારો છે. જ્યારે વરસો પછી
 “ હું મારા દીકરાને મલવા મુંબઈ આવ્યો, ત્યારે તેને માટે એક
 “ બેટ ખરીડવા એક દુકાનમાં જતાં, તેણી મને એતેફાક મલી
 “ ગઈ. મે તેણીને તુરતજ મારી ધણીયાણા તરીકે ઓલખી
 “ કાઢી, હમો રૂચ્યે બોલાવ્યાલી થઈ, તે દુકાનનો મેનેજર મારી
 “ સાંમે થયો અને હું કાંઈ વધુ કરી શકું, તે અગાઉ તેણી પોતાની
 “ મોટરમાં બેસીને નાહસી ગઈ. પાછળથી તેણીનું નામકામ મેલ-
 “ વીને હું તમારે ઘરે આવ્યો, અને જોકે પેહેલ્લી વેળા મને
 “ તમારા નોકરે સીડી પરથી ગબડાવી નાંખ્યો, તોપણ હીંમત નહિ
 “ હારતા, હું મારી કમળત ઐરીને તેણીનાજ અગીઆમાં પાછો
 “ મળી શક્યો. તેણીએ મને તુચ્છકારી કાઢ્યો, તોપણ માહેમ,
 “ એટલી તો ખાતરી રાખજો, કે જ્યારે હું મારો દાવો કોરટમાં
 “ રજુ કરસ, ત્યારે તેણીને મોંઢેથી સઘળી સરચાઈ આપોઆપ

“ બાહર આવશે.

“ સાહેબ, જો આ લખાણ વીશે તમને જરાપણ શક
“ હોય, તો આ કાગળ તેણી આગળ લઇ જાજો, તેણીને તે વાંચ-
“ વાની ફરજ પાડજો, અને આરીકીથી જેતાં તમે તેણીના
“ આખાં તનબદનમાં ગુનાહનો ફેરફાર જોઇ શકશો.

“ સર મોદી તેણી મારી બેરી છે. અને મારી ખાત્રી છે
“ કે તમે કે જેવણ મારા ખીસામાં હાથ નાખીને મારી પાકીટ
“ ચોરશો નહી, એક એક ઉપર મારી ખોટી સઘ મુકશો નહિ.
“ મારું ઘરઆર હુટવાની હીંમત કરશો નહિ. ત્યારે શું તમે મારી
“ બેરી, કે જેની ઉપર મારો પેહેલો અને એકલો હક છે, તેને
“ તમારા ઘરમાં રાખવા માટે અપ્રમાણીક બનશો ? અલબત્ત,
“ તેણીને પરણવામાં હું તમારો કમુર જોતો નથી, કારણ તમે
“ તેણીને તદ્દન નીર્દોશ વીચારી હતી, પણ હમણા હું તમને
“ સાફસાફ કહી દઉંછ, કે જે અબલાને તમે “દીના” કરીને
“ બોલાવો છો, તે મારી કાંઈપુર્વક ધણીઆણી દીના પેસીકાકા
“ છે, અને તેણીનો દાવો કરવા હું થોડા વખતમાં સઘળા શાક્ષી
“ પુરાવા સહીત તમો તરફ આવી પુગનાર છઉં.”

પ્રકરણ ૫૬ મું.

આ નીંદા !

સોહલ મોદીએ તે કાગળનો દરેકે દરેક શબ્દ ચીપીને
વાંચ્યો. તે એટલોતો ગુચવાઇ ગયો કે તેના મોંઢાંમાંથી એક શબ્દ

પણ નીકળી શક્યો નહિ. તે કાગળ સચ્ચાઇનો એવો તો અચુક બાથ આપતું હતું, કે તેમાંની દરેક લીટીએ સોહલ મોદીની ખાત્રી કરી આપી. તોપણ તેની ઐરી-પોતાની ખુશસુરત દીના, કે જેની બી-તરની પાકીજગી તેણે વખાણી હતી, જેના દરેક વીચાર અને સખુન ઉમદા હતા, અને જે કેટલીક ખાખદોમાં તેનાં કરતાં ચઢ્યાતી હતી, તેજ દીનાએ શું તેને આટલી બધી હઠ સુધી છેતર્યો હતો?

એ વીચારયું કેવળ મુશકેલ હતું, મગર નામ તો અને એક સરખાંજ હતાં. વળી, તેને યાદ આવ્યું, કે દીના એક એક વખતે બોલી હતી કે તેણી એક આરટીસ્ટની છોકરી હતી. ત્યારે શું ત્યાં એ દીના હતી, અને એ આરટીસ્ટ આપ હતા? ઓહ, પોતાની ખુશસુરત દીનાને એક બચ્ચાંની માતા તરીકે ગણતાં, સોહલ મોદીનું બાદશાહી જીગર જખરા પોકાર કરવા લાગ્યું.

અને-અને જો એ સઘળું ખરૂં હોય, જો તેણી ખરેખર પાહલી પેસીકાકાની પરણેતર હોય, તો પછી તેનો તેણી ઉપર કશો હક હતો નહિ. ઓહ, સોહલ મોદીની જીંદગીમાંથી એક ઝલકતો સેતારો ગુમ થઇ ગયો હતો.

તે ચોંક્યો. તેણે અંજણપણમાં, એક એવી જખરદસ્ત લુલ કીધી હતી, કે જેને માટે તેને હવે નાહકનો જગની ખત્રી-સીએ ચઢવું પડશે. આ વાંચનાર, જો કદીખી કોઇ વાત વધારે જલદીથી બડકું લેતી હોય, તો તે નીંદાથી છે. ઓહ, આ બે અક્ષરી શબ્દ ઉપર ઘણાકોને એવી મોહીની લાગી હોય છે, કે તેઓની લુલી ખંધીત્રી જખાંમાંથી નીકળતો દરેક શબ્દ સૌથી કાતીલમાં કાતીલ ઝેર મીસાલ છે. પરાઇ નીંદા કરવા સઉ કોઇ ઉલટ ધસવે છે, લોકોની ખામીઓ ગ્લહેર કરવા ઘણાકો ઉકમર્ધ સમજે છે, પણ

તેઓ એટલું સમજતાં નથી, કે જ્યારે ભલા અમીર ઉમરાવ અને રાજા રાવણની પીઠ પાછળ બોલાય છે, ત્યારે તેઓ, કે જેઓ આજે બીજાની નીંદા કરે છે, તેઓનીજ પાછળ વખત આવતાં કોઈ બીજાઓ ખુર બોલવાને કદીખી ચુકશે નહિ. નીંદા વીના અપવાદ છે, તે પરવારતાઓનું એક તેજી હથીયાર છે, તે મત-લબ્ધિઓનું એક સુંદર સાંધણ છે, કે જેઓને પોતાની ભક્તિ યા ખુરી નેમ પાર પાડવાને સીધો મલાજ અજમાવવાની હિંમત નહિ હોવાથી, ગીચતનો છુપો અને હીચકારો રાહ અખત્યાર કરવો પડે છે.

ત્યારે દુન્યા હવે તેને પણ છોડશે નહિ. સધળે ઠેકાણે બાપોકાર જાહેર થશે કે સર સોહલ મોદી જેવા એક ઉચ નેકી નીતીના શેઠ્યાએ પોતાના લગનની બાબદમાં એક જખર ગોઠું બાધું હતું, યાને તે કોઈ બીજાની બૈરીને પરણ્યો હતો !

ખર, દીના તેની નજદીક હતી, અને તેણીને આ કાગળ વંચાવીને પોતાની સઘળી ધાસ્તી દુર કરવાની સોહલમાં હાથમાં એક ટક હતી. પણ જો તેણી નીર્દોશ હોય—અને સોહલ મોદીએ હજારો હજાર એવી દુઆ ગુજરી તો તે સુંદર ચશમેનાં નરમ ઠપકા સાંમે તેને તકકર જીલવી પડશે, એ વીચારથી સોહલ પરેમાન થયો. તોપણ તે પોતાની આ ખતે એકથી ઉલટી લાગણી વચ્ચે એવી તો લાચાર હાલતમાં દોળા ખાતો હતો, કે હમણાજ દીના આગળ જઈને જે તે લટકે ફટકે ફરી નાંખવાનો તેણે હકાવ કર્યો.

પોતાના હાથમાં તે કાગળ સાથે, સોહલ પોતાની બૈરીના ઓરડા તરફ ફર્યો. દીના કાંઈ ઉંડા વીચારમાં બારી આગળ બેઠી હતી, પણ જ્યારે તેણીએ સોહલને દીકો ત્યારે—ઓ ભાણુ જુલો સોહલ—ત્યારે તેણીના એહરા ઉપર રતાશ ચઢી આવ્યો,

તેણીનો ચેહરો ખુશાલીથી ખીલી નીકળ્યો, અને તેણીની નજરમાં પેલીજ ખુદાઇ રોશની પ્રગટી નીકળી.

“માઠ ડારફીંગ” તેણી બોલી “તમે હયાં આયા તે મને ખબરખી નહિ.”

સોહલ ચુપ ઉભો. આ સુંદર યુલયુલ કે જેના મીઠા હોથ અને મધુર ચેહરા ઉપર, નીર્દોશપણાનો અચુક પડછાયો પડ્યો હતો, તે ગુનેહગાર હોઇ શકેજ કેમ? દીનાને જેમને તેની લાગણીમાં એવો તો અચાનક ફેરફાર થઈ ગયો, કે સોહલે તેણીને અનેક કાસીઓથી વધાવી લીધી. તોપણ ભવીષ્યમાં પોતાની શાંતી અને સલામતીને ખાતર, તેણે આજે પોતાના સંવળા શકનો નીવેડો લાવી નાખવાનો હતો.

“દીના” સોહલ અચકાતાં બોલ્યો “મને આજે એક ઘણીજ નાખુશ ફરજ બળવવાની છે.”

તે ચોભયો, કારણ દીનાના મોંઢા ઉપર એકાએક ચોકકસ ફેરફાર થઈ ગયા હતા.

“હું મારી છંદગી આવી ફરજમાંથી છુટટો થવા આપી દેવા તૈયાર છેક” સોહલે આગળ ચલાવ્યું “પણ-પણ હું જાણું છું કે એમ બની શકશે નહિ. દીના, તે મારેથી ચોકકસ ચીજ છુપાવીછ.”

“તે શું?”

“પેલી ફરનીયરની દુકાનમાં અનેલા નાખુશ બનાવ વીશે તું મારી આગળ એક બોલખી બોલી નહિ. અને તે શખ્શ તુને મારા ઘરમાં આવીને મલી ગયો, તેથી તે મારેથી છુપાવ્યુંછ, દીના.”

“ત-તમે ગુરસો કરશો કરીને મેં તમુને નહિ કહ્યું.”

“અલગત, તુને આવી રીતે સતાવનાર સાથે હું જરૂર

ગુસ્સે થતે.”

“ મને એની ધણી દયા લાગી ” દીના પોતાની સઘળી હિંમત ભેગી કરતાં બોલી “ એને મને પોતાની નાહશી આવેલી ઐરી તરીકે થોડા બેસાડી. જહાલા સોહલ, કદાચ એ દીવાનો હોય ” અને તે દરેક શબ્દ બોલનાં દીનાની જીભ ખેંચાઈ જતી હતી.

“ ઘેણે કે ડાહ્યો તોખી તુંને મને જણાવવું હતું. તું મારી ઐરીને લોકોના અપમાણથી બચાવવાની મારી ફરજ નથી ? ” બોલ દીના, તે મને એ કહ્યું કાંય નહિ ? ”

“ હું-હું ધણી ગભરાઈ ગઈ, અને મ-મને તેની દયા લાગી.”

ત્યાર પછી સોહલે પોતાના હાથમાંના લેટર તરફ એક ઝડપી નજર ફાંધી, અને તે દીનાને આપતાં ધણાજ ગંભીર ચેહરે બોલ્યો,

“ દીના, હું ઘણો દલગીર છું, પણ તુંને આંગ કાગળ વાંચવા આપવાની મને દુષ્પ્રધાયક ફરજ પડેછ.”

પ્રકરણ ૫૭ મું.

મોહતનો કડવાસ.

સોહલે પોતાનો ચેહરો બાજુએ ફેરવી નાખ્યો. દીનાને વાંચતી જોવાને માટે તેને ધણીખી જીજ્ઞાસા થઈ, પણ તે પોતાની લાગણીને શરણુ થયો નહી. કારણ ખરો અને ખાલેસ પ્યાર, ગમે એવા સંજોગો વચ્ચે પણ પોતાની મોહબતની મુતીને તારાજ

કરવા જોઈતી નજીવી ધારતો નથી. દીના તે કાગળ વાંચતી હતી. તે દરમિયાન ફક્ત એકજ વખત સોહણે તેણીની તરફ નજર કરી. તે ચેહરો તદ્દન ઉજળો હતો, તે સુંદર બદન એક પથ્થરનાં પુટલાં મીસાલ હજુણુખી સ્થીર અને શાંત હતું.

દીના તે કાગળ વાંચતી હતી નહિ. તે સઘળી લકીકત તેણીને રોશન હતી, તે કાગળનો દરેક હરફ લોહીથી ઝઝરતા અક્ષરે તેણીના હૈયાં અને મગજમાં લખાઈ ચુક્યો હતો. તેણી તે વાંચતી હતી નહિ, પણ વાંચવાને બદલે હવે શું કરવું તેનો વીચાર કરતી હતી.

તેણીનું સઘળું ચીત ફક્ત એકજ વીચાર ઉપર એકાગ્ર થઈ રહ્યું હતું. શું સોહણ આગળ ગુફામંડપે પડીને, તેણી પોતાના ગુનાહનો સઘળો એકરાર કરી દેવ ? અને ત્યારપછી તેની માફી માંગીને તેણીનું રક્ષણ કરવા, આ દુશ્મન સામે તેણીનો બચાવ કરવાની તેની દયા ઉસકેરે !

દીનાએ પોતાના ધણી તરફ જોયું. આહ, તે શાંત, ગંભીર વીચારવંત ચેહરો, તેનાં કુક્ષીન તોખમની ગવાહી આપતો હતો.

દીનાએ વીચારી લીધું કે સોહણની સઘળી ખુબીઓમાં જુઠ્ઠાઈ અને અપ્રમાણીકપણાને સખત રીતે વખોડી કાઢવાની તેની કુદરતી વળણ, એક સઉથી મોટી જગ્યા રોકતી હતી. ત્યારે તો સાચ્યું કહીને તેની દયા અને દીલસોજી સદાને માટે ખોઈ દેવી, તેનાં કરતાં તો, હજુણુખી તે બહાલા ભરથારને ખાતર, સેવટ સુધી જુઠ્ઠાઈને વળગીને પોતાનો બચાવ કરવો એ હઝાર-ગનું બેહતર હતું.

તે કાગળ તેણીના હાથમાંથી પડી ગયું, અને સોહણ તે ઉપાડવા વાંકો વળ્યો.

“ દીના ” તેણે આખરે પુછ્યું.

“એ સઘળું મારી ઉપર બોલતાન છે. હું તો તમારીજ ધણીયાણી છેડ ” તેણીએ ધીમાં અવાજે બોલવાની હીંમત કીધી.

“શુક્રાનાં તે કીરતારના ” સોહલ પોતાના હાથ કિંચા કરતાં બોલ્યો “દીના, મારી જહાલી મને માફ કર.”

“આ કદાચ તમારી પાસેથી પૈસા કધાવાનો તાગડો હોશે ” દીનાએ ઉમેર્યું. “તોપણ ધીરજ ધરો સોહલ, સઘળું આપો-આપ માલમ પડશે ” અને આટલું બોલતા દીનાએ પોતાના ધણીના ખભાં ઉપર એવો તો જોરથી હાથ અડાવ્યો, કે સોહલ તેણીથી બે દગલાં પાછળ હથયો. ગરીબ ખીચારો, મને એની બેરીની થણી દયા લાગેછ.”

“એ લુચ્ચાની હું ખરાખર ખખર લેવસ ” સોહલ ચીરદાખને બોલ્યો “એની એકને બદલે જો દસ બેરીખી નાહસી જતે, તોખી તુને આવી રીતે હેરાન કરવાનો એને કશો હક હતો નહિ. સાર થયું દીના, કે મેં આ કાગળ તુને વંચાવ્યું, કે જેથી ખસંની ખુખી, અને જુકાંની આજી એકદમ પકડામ આવી છે. કેમ દીઅર ખર કેની ?”

“હા” દીનાએ પોતાની હંમેશની રીત કરતાં કાંમ જુદીજ રીતે જવાબ આપ્યો.

સોહલ તેણીને શક અને અજ્ઞયખીથી હજુણખી જોતો ઉભો. અલખત, આવું કાગળ વાંચવા પછી, તેણીની રીતભાતમાં કાંઈક ફરક પડે એ ખનવાજોગ હતું.

“હવે આ બાબદ હું મારા હાથમાં લેવસ ” સોહલે ચલાવ્યું “અને એ લુચ્ચાને દેખાડી આપસ કે હવે તેને એક નાજુક અબળા નહિ, પણ એક એવા મરદ સાથે કામ લેવું પડ્યું છે, કે જેના લોખંડી હાથો તેને જેર કરવાને પુરતા શક્તીવાન છે.”

“ધીરજ ધરો, સોહલ ” એકવાર ફરીથી દીનાએ પોતાના ધણીનાં ખભાં ઉપર હાથ મેલતાં કહ્યું.

“અરે ધીરજ શાંતી, જ્યારે તું મારી દારલીંગને આટલું બધું ખમવું પડ્યું છે, ત્યારે તેનો બદલો લીધા વગર શું હું મુંગો મુંગો બેસીને જોયા કરું ? નહિ દીના, જો એ કોર્ટમાં જશે—”

“તો ?”

“તો પછી તારો બચાવ કેવી રીતે કરવો તે હું બરાબર સમજી છું. એ કેહછે તેમ તું જો ચોક્કસ વરસમાં એને પરણી હોય, તો તે વરસમાં તું ક્યાં હતી, એ તુંને પુરવાર કરવાનું છે. તું શીરોઝ વાહડયા નામનાં એક આરટીસ્ટની દીકરી છે, તો તારા પપાનું નામ મેહતા હતું કે વાહડયા એ તુંને સામેત કરવાનું છે. તું જરાખી ગંભીર ના, ડીઅર, કારણ એક જાણીતા સોલોસીટર આગળ આ સંઘર્ષ નાપસંદ બાબતનો ફક્ત પાંચ મીનીટમાં નીવેડો ચાવી જશે.”

દીનાનો ચેહરો બચકાર હલ સુધી શીકકો પડી ગયો. અને તેણી કાંઈ જવાબ આપે તે અગાઉ સોહલનો કારભારી હોસુ તેઓ સાંમે આવી ઉભો.

“કોઈ તમને મલવા માંગેછ, સાહેબ” તે બોલ્યો.

“કાણુ છે ?”

“કાંઈ મીં પેસીકાકા કરીને છે ” હોસુએ જવાબ આપ્યો
“એવણુ કહેછ કે તમારી સાથે એવણુને ઘણું જ અગતનું કામ છે ”

“હાલમાં બેસાડ, હું આયો ” અને ત્યારપછી સોહલ દીના તરફ ફર્યો.

“દીના, હું આંચ દીવાનાને બરાબર ઠેકાણે લાવશ. તું કાંઈ ગંભીર નાં, ડીઅર ” અને આટલું કહીને સોહલ તે

ઝારડો છોડી ગયો.

“ ગભરાતી નાં. ” ગરીબ ખીચારી દીના, તેણી બાળુનાં એક સોફા ઉપર અધમુત્રી જેવી તુટી પડી. ઓ, તે વેળા તેણીએ મોહતનો કડવાસ બરાબર અનુભવ્યો હતો.

સોહલ મોદી પોતાના ચેદરા ઉપર ગુસ્સાના એક ચીશ્લા સાથે તે હોલમાં દાખલ થયો. તેને માલમ પડ્યું કે ત્યાં ફક્ત પાહલી પેસીકાકો નહિ, પણ એક નાનું જેવું તોળું તેની રાહ જોતું બેઠું હતું. તે ટોળામાં બે માટીદા હતા, અને તેઓ બંનેમાં પાહલી પેસીકાકો કોણ હતો, એ સોહલ તુરત જાણી શક્યો નહિ. તેનો ગુચવડો જોઈને પાહલી સાંમે આવ્યો.

“ સર મોદી, હું ધારંછ કે તમને મારું કાગળ મળ્યું હોશે ”

“ હા, મને એક ઘણુંજ અપમાનભર્યું કાગળ મળ્યું ”
સોહલે ગુસ્સાથી કહ્યું “ અને તેનાં લખનારને હું સખત શીક્ષા કરવા ધારંછ ”

“ નહિ ” પાહલી બોલ્યો “ એમાં કશું ખોટું નથી. હું તમને પેહેલેથીજ જણાવી દઉંછ, કે હું એક ઘણીજ નાપસંદ બાબદનો બનતાં સુધી સમજુતીથી નીકાલ કરવા હયાં આવ્યો છું. પણ જો તમે નહિજ સમજશો તો તે માટે તમને તેમજ દીનાને ઘણું ખમવું પડશે ”

સોહલનાં નેણ ફરી ગયાં. પોતાની બૈરીને ફક્ત “ દીના ” કરીનેજ આ અજાણ્યાને બોલાવતાં સાંભળીને તે માહમુસીયતે પોતાનો ગુસ્સો તામોશ કરી શક્યો.

“ મારાં મીસીસનું નામ કોડી મોદી છે ” તે બોલ્યો.

“ નહિ, તેણીનું ખરું નામ તો દીના પેસીકાકા છે. મીં મોદી, હું તમારે માટે ઘણોજ દલગીર છેઉં, અને તેથીજ તમારા

એક દોસ્ત તરીકે હું તમને મને ધીરજથી, 'સાંભળી લેવાની અરજ કરું છું. હું ઇચ્છું છું કે આપણે એક બીજા સાથે કાંઈપણ હોહા કરવા વગર ભાઈબંધીથી કામ લઈ શકાયે.”

“બોલો” સોહલ લોહીનો એક ગોટ ગરતાં બોલ્યો.

“સર મોદી, મને એક મોટો ગેરમનસાફ થયો છે, અને તે માટે મને તમારી પાસેથી ઇનશાફ-અફલ ઇનશાફ જોઈયે છે. મારું કાગળ તમે વાંચ્યું છે, મારી લખીકત જાણી છે, તે છતાં પણ હું એકવાર ફરીથી તમને કહું છું, કે જે બાઈને તમે દીના ફરીને બોલાવો છો, તે મારી પોતાની ધણીયાણી છે.”

સોહલ મોદી ફગાઈ ગયો. શુ આ માણસ દીવીનો હતો? વેલ, આજે તો દીવાનાપણા અને અકકલની કોતાહીનાં બોલા હેઠળ એવાં તો પેહેલ્લાં નંઅરના “હંઅગો” પસાર થઈ ગય છે, કે આ જમાનો દાનાઈના દરયાવમાં દુખનો એક દાહયા દરવેશ કરતાં, એક માનેઅર મુરખની વધારે પરવાહ કરે છે. આ માણસનાં દેખાવ, અવાજ, અને વર્તણૂકમાં સચ્ચાઈનો અચુક આંસ હતો, અને તે જાણી સોહલ ગભરાઈ ગયો.

પ્રકરણ ૫૮ મું.

“મારી બૈરી લાવ.”

પાહલીને કાંઈપણ જવાબ આપવા અગાઉ સોહલે પોતાની સાંમેનાં તે નાના ટોળા તરફ નજર ફીધી. તેની સાંમે એક પટલી સોરત્યાં જેવી ખુટ્ટી બાઈ બેઠી હતી, કે જે લમબગ સીતેરની બર-

તીમાં હોવા છતાં, હજુ પણ દીવાસળીની માફક સીધી સોટા જેવી હતી. તેણીનો પોશાક કાંઈક વીચીત્ર હતો. આંખ સુધી તત રાવીને આંધેલાં તેણીના માથાંબાધનાએ તેણીની કપાલની કરચલીની હસ્તી લોકોની નજર સાંભેથી નાપુદ કરી હતી, તેણીનાં દીલમાં એક કાળી સાડી હતી, લાથનાં આંગળા દંકાઈ જાય ત્યાં સુધીનું એક લાંબી બોયનું ખલપા જેવું બડ્યાન તેણીએ પેહર્યું હતું. અને મોજાં વગરના પગમાં એક ચળકતી વારનીસની સપાટ સાથે તે આઠ ખરેખર સોહલ મોદીનાં સુંદર દીવાનખાનામાં ચળકી રહી હતી. તેણીના ચેહરા ઉપર સહેજ હસવું પંથરામ રહ્યું હતું, જે ઉપરથી એક આત્માક જોનાર એવું વીચારી શકે, કે આ આઠ પોતાની ફતેહ માટે હસતી હતી, તેણીની ખુરસીની ખરાબર પછવાડે, સુરતની એક કુખરી ત્યાં ગોઠવેલું રાચરચીલું હરણુદાર જેવી જોતી ઉભી હતી. વાંચનાર, આ બે આઠઓ તે કોઈજ નહિ, પણ આપણાં આગલાં માતૃવંત મીત્રો, મીસ સુનમ પેસીકાકા, અને તેણી નોકરડી બીખી હતી.

ત્યાર પછી સોહલની નજર ત્યાં એકેલા એક બીજા ગ્રહસ્થ ઉપર પડી, તે એક જવાન હતો, અને તેને જોઈને સોહલ સહજ વાંકો વળ્યો. જવાબમાં તે જવાને તેને ડોક્યું કીધું, અને પોતાની ખુરસી ઉપરથી ઉભો થયો.

“સર મોદી” તે બોલ્યો “હું તમારી સાથે ‘ઈનત્રોડયુસ’ થવાની રજા લઉં છું. મારું નામ જાંહગીર વકીલ છે, અને ગઈ કાલે મારે ત્યાં આવીને મીં પેસીકાકાએ મને આ સમગ્રી નાપસંદ બાબતથી વાકેફ કીધો છે.”

“ખરાબર છે” સુનમ અને બીખી ભેગાં બોલી ઉઠ્યાં, અને સોહલ મોદી પોતાની ગમે એવી હાલત જતા, એવુંજ વીચારી શક્યો, કે આ બે સ્ત્રીઓ જાણે નાટકમાં “કોરસ ગર્લસ” ની

જગ્યા લેવા ત્યાં આવી હતી.

જાંહગીર વકીલે આગળ જણાવ્યું.

“ મી० પેસીકાકા શરૂઆતમાં કામદાનો આશરો લેવા ધારતા હતા, પણ તમને એક ગ્રહસ્થ તરીકે પીછાણ્યા પછી તેવણે આ બાબદ તમારી મુનસુફી ઉપર છોડવાનું હુકમ પણ વાપડ્યું છે, જેથી જો ખુદા નાં કરે ને આ સઘળી બાબતમાં સચ્ચાઈ હોય, તો પછી આ કમનશીબ બાબતને બનતાં સુધી ઘણી ઓછી તકલીફ આપીને આપણે સમજીતી ઉપર આવી જઈએ.”

“ મારા મીસીસને આ બાબદ સાથે કાંઈખી લાગતુંવળગતું નથી ” સોહલ ગુસ્સાથી બોલ્યો,

“ ઓહ ” સુનઈ બોલી, અને બીજી પળે બીખીએ પણ પડઘા કીધો કે “ ઓહ ”

“ મને મારી મરજી ઉપ્રાંટ તેવણ માટે બોલવાની ફરજ પડે છે ” જાંહગીર વકીલ બોલ્યો “ હું મરજીમાં સાહેબ, કે તમારાં મીસીસને આ સાથે કાંઈ પણ સંબંધ ન હોય, પણ—પણ જો કદાચ તેમ હોયખી, તો આપણે બનતાં સુધી તેવણ તરફ રેહમની નજરથી જોઈશું, કારણ તેવણ એક અબળા છે.”

“ એક અબળા, ખરેખર ! ” સુનઈએ ચેસ્તા કીધા.

“ આંચ લોકો કોણ છે ? ” સોહલે કંટાળીને પુછ્યું.

“ આંચ મારી ખુદેન સુનઈ પેસીકાકા અને તેણીની ચાકરડી બીખી છે.” પાહલીએ જવાબ આપ્યો.

“ હમે સચ્ચાઈની સાહદત આપવા હયાં આવ્યાં છીએ ” સુનઈએ નાટકી ઢબે કહ્યું.

પણ સોહલે પોતાનો ચેહરો ફેરવી નાખ્યો. આ એમલગા-મણી અબળા સ્ત્રીઓના અબીપ્રાય ઉપર તેની દીનાના સુખદુખનો આધાર હતો, એ વીચાર તેને તદ્દન બેવકુફી બરેક્કો લાગ્યો.

“સાહેબ, હું એક અહસ્થ છેક” જાંઘગાર વકીલ બોલ્યો
 “અને એક અહસ્થ તરીકે હું તેણીને મળીને વાત કરવા માટે
 તમારી રજા માંગું છું. મારી શાક્ષીને તમે સાહેબ, બીજાકુલ બીન
 સ્વાર્થી” સમજશો.”

“લેડી મોદીને વાંધો નહી હોય તો મને નાં નથી” સોહલે
 જવાબ આપ્યો.

“ત્યાર પછી મારી જ્હેન તેમજ તેણીની નોકરડીને પણ
 આ બાનુંતે મક્કવાની રજા મક્કવી જોઈએ” પાહલી બોલ્યો
 “તેઓ તેણીને સારી રીતે પીઝાણું છે, અને તેઓના ચુકાદા
 પ્રમાણે અમલ કરવા હું તૈયાર છેક. જો તેઓ નાં કહે કે આ
 બા-બાનુ દીના વાહડયા કે જોને હું પરણ્યો હતો તે નથી, તો
 પછી હું તમારાં મીસીસની હજારો હજાર મારી ચાહવા તૈયાર
 છેક. બસ, હવે એ કરતાં વધારે તમને શું જોઈયે?”

“ખચીત” સોહલ બડબડ્યો “પણ હું કેમ જાણુ કે
 તમે મારી સાથે દગો રમતા નથી.”

“તમારી બેરી સામે દગો રમવાનુ મને કારણુ શું છે” પાહલી
 અગ્નયબીથી બોલ્યો “એમાં મને શું ફાયદો?”

“કદાચ મારી પાસેથી પૈસા કહડાવવા માટે તમે આચોકહું
 ગોઠવ્યું હોય.”

“મને પૈસાની કાંઈપણ જરૂર નથી” પાહલી ચીરડામને બોલ્યો
 “અને જો કદાચ હોયબી, તો મારે તે મેહનત કરીને મેળવવા
 જોઈએ, અને નહી કે એક અબજાની પાકદામાનના ભોગે તે પેદા
 કરવો. મને પૈસાની દરકાર નથી, પણ હું ઇનસાફનો લુખ્યો છું,
 અને હવે આટલા ખુલાસા પછી તમે મારા આ મીત્રોને તેણી
 આગળ લઇ જવાની મેહરબાની કરશો.”

“અને તેમ કરવા જો એવણુ ના કેહશે” સોહલ તરફ મુનઘ

આગળી કરતાં બોલી “ તો આપણે એમજ જાણુએ કે એવણ ખરી ખીનાં બાહર લાવવા માટે ખીલે છે ”

સોહલ જરા ધ્યુપધ્યુ જણાયો, અને તેને આવી રીતે જોઈને જાંહગીર વકીલ પાછું બોલ્યો.

“ મી. પેસીકાકા મને પોતાના એક દોસ્ત તરીકે હયાં લાગ્યા છે. પણ હું જો એવણને ગુસ્સે નહીં કરતો હોઉં તો મને કહ્યા વગર ચાલતું નથી, કે હું હયાં એવણનાં એક દોસ્ત નહીં, પણ હકદારને હક અપાવવા અને સચ્ચાઈને શોધી કહાડવા માટે આવ્યો છું. મારી સઘળી દીક્સોજી આ બાબતું તરફ છે, કે જેવણ પોતાના આપ થવા લાયક એક આદમીને પરણ્યાં હતાં. ”

સુનઈએ એક દીન ચુસ્ત નીશાસો નાખીને પોતાની આંખો ખંધ કાઢી, અને બીખીએ એક “ ઓહ ” નો ઉદ્ગાર બહાર પાડ્યો.

“ તમે મીસ વાહડયાને ઓળખતાં હતાં, તો મેહરબાની કરીને મારી આગળ તેણીનું જ્યાણ કરો ” સોહલ બોલ્યો.

“ તે માટે મારાં કરતાં એક કવી તમારી આગળ જોઈતો હતો, તોપણ હું મારેથી બનતું કરસ. તેણી ઉંચી અને અતી રૂપાળી હતી, અને તેણીના સામાન્ય દેખાવમાં કાંઈ એવી રીતનો મીઠાસ સમાયો હતો, કે જે મેં હજુણ સુધી કાઠપણ સ્ત્રીમાં દીકો નથી, તેણી એક કમળ પુત્ર મીસાલ ખીલતી જવાનીમાં હતી, તેણીના સુંદર સોનેરી ઝુલકાઓ, અને લીલી દરાખ જેવી આખ, જોનારનું ચીત કલાકો સુધી તેણી તરફ રોકી રાખે એવી હતી, અને સામટી રીતે લેતાં, તેણી એક એવી મનમોહક, ચીત આકર્ષક, મધુર અવાજ, અને મોતી જેવા દાંતની એક સુંદરી હતી, કે જેને હું આજની છઠી સુધી ભુલી શક્યો નથી. આ મીસ વાહડયાનું થોડું જ્યાન છે ”

“ અને મારી દીનાનું પણ ” સોહલે વીચાર્યું,

“ હું મીસ વાહડયાનો વખાણુનાર હતો, અને તેણીના હીનેચ્છું તરીકે મને કપુલ કરવું જોઈએ, કે મી. પેસીકાકા સાથના તેણીના લગન મને ખીલકુલ પસંદ પડ્યા હતાં નહી ” જાંહગીર વકીલ બોલ્યો.

વળી પાછી સુનમએ પોતાની આંખ વીચી દીધી, અને બીખીનાં કાન ઉપર પડીને “ ખુબસુરતીની અસર ” એવું કાંઈ બબડી ગઈ.

“ હવે તમે જોઈ શકશો મી. મોદી, કે મે આ અહસ્થને તેણીની સાંમે બોલવા માટે કાંઈ લાંચ આપી નથી ” પાહલી બોલ્યો

“ નહિ ” સોહલે જવાબ આપ્યો.

“ ત્યારે તો હવે મારી સહવાહ મુજબ જરૂરીથી અમલ થવા જોઈએ ” પાહલીએ ઉમેર્યું “ હમો સઘળાંને તેણી આગલ લઈ આવ ”

“ ચાલો ” સોહલે ટુંકમાંજ કહ્યું.

“ તમે એક ખરા અહસ્થ છેઓ ” પાહલી ખુશાલીથી બોલ્યો.

“ હવેજ સચ્ચાઈ ખદાર આવશે ” સુનમ ખુરશી પરથી ઉભી થતાં બોલી.

“ હવેજ મારી બાઈની કહોતી થાશે ” બીખીનો અવાજ નીકળ્યો.

તે નાનું મેજરું સોહલની પુકે દીનાના ઓરડા તરફ ચાલવા લાગ્યું, પણ ત્યાં જતાં સોહલ એકલોજ તે ઓરડામાં દાખલ થયો.

દીના હજુણ પણ બારી આગળ વીચારમાં બેઠી હતી.

“ દીના ” તે બોલ્યો “મી. પેસીકાકા પોતાના મિત્રો સાથે હયાં આવ્યા છે, અને મેં તેઓને તારી આગલ લાવવાનું વચન આપ્યું છે. જો તેઓ તારી સાંમે સુકાદો અપશે, તો હું તારી

તરફથી લડવા તૈયાર છેઉં. જો તેઓ તારી તરફેણમાં બોલશે, તો પછી મી. પેસીકાકા, તારી મારી માગીને તુંને ફરીથી કદીખી નહિ સતાવવાને કયુક્ત થયા છે, અને એ અને દાખલામાં, હું ધારુંછ, કે તેઓને મક્કવા માટે તુંને બાહલી આપવા સીવાય બીજો કશો પ્રમાણીક માર્ગ આપને માટે રહ્યો નથી.”

“ હું તૈયાર છેઉં ” દીનાં ધીમાં અવાજે બોલી.

દીનાએ એક જખરી કોશેશ પછી પોતાની સઘળી હિંમત બેગી કીધી. તેણી તતાર થઈ, અને બહાલા સોહલને ખાતર, આ મુદ્દમ્મ તો શું, પણ આખી દુન્યાં સામે તક્કર ઝીલવા તૈયાર થઈ.

“ એવણની સાથે કેટલાં જણા છે ” દીનાએ પુછ્યું.

“ ત્રણ. તેમાં બે બૈરાં અને એક જવાન ગ્રહસ્થ છે. મી. પેસીકાકા ” સોહલે બારણા આગળ જમીને સાદ માર્યો.

અને બીજીજ પળે પાહલી પેસીકાકો તે ઓરડામાં દાખલ થયો. દીના ઉભી થઈ, અને તેણીનો બાદશાહી, કદાવર દમામદાર અને ખુશસુરત દેખાંવ જોઈને, પાહલી આગલ જેટલો હિંમતવાન હતો, તેટલોજ હમણા નાહિંમત, નાચાર, ગાફેલ, અને દીગમુદ બનીને, દીનાની સામે જતાં અટકી ઉભો!

પ્રકરણ પદ મું.

સમ્બાઈની શોધમાં.

તેઓ એકબીજાને ગુપચુપ જોતાં ઉભાં. પાહલી તેણીની અપાર ખુશસુરતી નીહાળતો ગાફેલ અને ગમગીન જેવો

ઉભો રહ્યો, જ્યારે દીનાનો ચેહરો મગરૂરી અને તીરસ્કારથી, હંમેશ કરતાં જ્યાદા ખેંચાણકારક જણાતો હતો. આખરે પાલલી એક દગલું તેણીની નજદીક ગયો, એક છેલ્લી વેળા તેણે તેણીના પગથી તે માથાં સુધી નજર કીધી અને ત્યારપછી જખરા ઘોઘારી સાદે ખોલ્યો.

“ દીના, તું હળુભળુખી મને ના કહેછ. આંચ અહસ્થ કે જેને તેં આવી અકસોસકારક રીતે છેતરીયો છે, તેની સાંમે પણ તું હળુભળુ સમ્યાધ કમુલ કરતી નથી.”

દીનાએ સોહલ તરફ જોયું.

“તમે મને અપમાન નહિ થવાનું વચન આપ્યું હતું, સોહલ ”

“ હવે તારી હથીલાઈ ચાલશે નહિ ” પાલલી ખોલ્યો “ શું તું એમ ધારેછ કે આ દુન્યામાં ખુદાનો ઇનસાફ નથી? દીવાની શું તુને ખુદાનો ખોફ નથી, કે તું આવી રીતે ઇઝજત અને નીતી સાથે ચેડાં કાઢે છે ?”

“ સોહલ, તમારું વચન ભુલી નાં જતા ” દીનાએ પાછી ફરીઆદ કીધી.

“ મને તે યાદ છે ” સોહલે જવાબ આપ્યો “ જ્યાં સુધી હું તારી નજદીક છેઉં, ત્યાં સુધી તુને કોઇથીખી ખીલવાનું નથી. દીના, હવે તો એવણુ જે કહે તે બરાબર સાંભળી લે.”

“ મારા દાવા વીશે મને પુરતો વીશ્વાસ છે, મારી ખાત્રી છે કે હું ખરો છેઉ, અને તેથીજ હું ઇચ્છુછ કે આખરે ખુદા મારી દાદ લેશે. તે મારી ફરીઆદ સાંભળશે, કારણુ મને હમણાં કાંઇ એવી આગાહી થાયછ કે આખરે કાંઇ એવો બનાવ બનશે, કે જેથી સમ્યાધની જય અને ખુરાઇની હાર થશે ” પાલલી વીશ્વાસથી ખોલ્યો “ સર મોદી મારી સાથે એક સુધ્યા અહસ્થ

તરીકે વરત્યા છે, તેવણે મને આ નાપસંદ આપદમાં પોતાની બનતી મદદ કીધી છે, તો આવા એક ભલા ગ્રહસ્થને ખાતર કયુત્ત કર દીના, કે તું મારી બેરી છે.”

પણ દીનાની નજર કદીખી પાહલી તરફ ફરી નહી.

“સોહલ ” તેણી બોલી “ હવે આ મુલકાત દુકી કરો ”

“ જરૂર ”

ત્યાર પછી તેણે પાહલીને કાંઈ ઇસારત કીધી, અને તે મુજબ પાહલી દરવાજા તરફ ફર્યો.

“ સુનઇ ” તે બોલ્યો “ અંદર આવ ”

અને ખીજીજ પળે સુનઇ, તેણીનાં એહરા ઉપર ફતેહનાં હસવા સાથે દાખલ થઇ. તેણીની પુઠ્ઠી બીખી આવી, પણ અંદર જતાં અનેનાં એહરા અજબખીથી ફગલાઇ ગયા. વાંચનાર, તે ઓરડામાં દાખલ થવાની અગાઉ સુનઇ પેસીકાકાના ગમે એવા વિચારો હશે, પણ પોતાની ભોળાઇને જોતાં સુનઇનાં તે સધળા વિચારો પર પાણી ફરયું. તે ઓરડો તમામ રાયરચીલાથી ભરપુર હતો, સુનઇએ આવો શણગાર કદીખી જોયો હતો નહિ, અને ત્યાં તે સોભાયમાન ઓરડાની બરાબર વચમાં, જાણે એક શાહ-ઝાદી પોતાના રાજવંશી પરોણાઓની મુલાકાત લેતી હોય, એવા તોર અને દમામથી દીના ઉભી હતી. સુનઇએ તેણીને ગભ રાયલી જોવાની નકકી આશા રાખી હતી, પણ તેને અદલે હમણા તેણી પોતેજ ગભરાઇ ગઇ. આખરે તેણીએ હીંમત પકડી, તે સુંદર પરી તરફ પોતાની નજર ડેરવી, અને તેણીની ખાત્રી થઇ.

“ તું મારા ભાઈની બેરી દીના છે ” તેણી ચીચવાઇને બોલી “હું તુને બરાબર ઓળખુંછ. તું દીના પેસીકાકા, તેરીરાજ વાહડયાની દીકરી છે.”

દીના સોહલ તરફ ફરી.

“એવણે જુઝાની આપી છે, એવણે બહાર કાઢ્યા.”

પણ સુનધ આવી રીતે ચાલી જાય, એ બનવા જોગ હતું નહિ. તેણીના જુહાકા દોરનો આટલો જલદી અંજમ આવતો. તો પછી દીનાની હાલત આજે આવી હતેજ શાની ?

“ નહિ, હું સધળું બોલવા પછીજ બહાર જવસ ” સુનધએ બરાડ મારી “ હું બાર મુકીને કહુ છું કે તું મારા ભાઈની બેરી છે. તારા ગમે એવા દેખાવ અને પોશાક સાથે, હું દીના પેસીકાકાને લાખમાથી એક ઓળખી કહાડતો. ”

“આ બાઈ ઘણી ચોક્કસ જણાયછ ” દીનાએ સોહલને કહ્યું “ હા, આંધ દીનાનોજ અવાજ છે ” સુનધ બોલી.

“ હું ધારૂં સોહલ, કે હવે એવણે રૂપસદ મલવી જોધ્યે. એવણે જોધ્યે તે કરતાં વધુ બોલી ચુક્યાંછ. ”

પણ સુનધની ધરડીમ વધુ ચઢી ગઈ. તેણીએ દીના આગળ જઈને તેણીને ખંભામાંથી પકડીને હલાવી નાખી.

“ સોહલ તમારું વચન યાદ છે કે ? ” દીના લાચારીથી બોલી.

“ મારી બેરી ઉપરથી હાથ ઉઠાવો ” સોહલ તેઓની વચ્ચે પુરાતાં બોલ્યો “ મેં તમને મોઢેથી બોલવાની રજા આપીછ, અને નહિ કે તમારા હાથ પગનો પણ ઉપયોગ કરવાની ”

“ તમને શરમાવું જોઈએ. ” સુનધ સોહલ તરફ કરતાં બોલી “આવી એક પાપી ઓરતને ઉતેજન આપવા માટે તમને લજવાવું જોઈએ. તેણી હલકા વીચારની અને અધર્મી છે, અને મારી તો ખત્રીજ હતી, કે પૈસા અને મોજશોખને ખાતર તેણી કોઈ દીવસેખી પોતાની જાતીને એળ લગાડશે ”

“ ચુપ તમારી જાં—” સોહલ ઉશકેરઈને બોલ્યો.

“ મારી બેહેનનાં સખત શબ્દ માંટ હું તમારી મારી ચાહું છ, મીઠો મોઢી ” પાહલી તુરત બોલ્યો “ તેણી જરા ચીરડાકિ સ્વભાવની છે, અને કોમ વેળા ઘણી ઉશકેરાઈ જાય છે. તોપણ હવે તમારી ખાત્રી થઈ હશે કે તેણી સાચ્યું જ બોલે છે. ”

“ તમે સોગંદ ઉપર કહો છ, મીસ પેસીકાકા કે આ ખાત્રી તમારા ભાઈની બેરી છે ” સોહલે ગંભીર અવાજે પુછ્યું.

“ હું સોગંદ ઉપર કહું છ ” સુનમએ જવાબ આપ્યો.

તે ઓરડામાં ગંભીર ચુપકીદી ફેલાઈ. સોહલનો ચેહરો નખાઈ ગયો. દીના પણ જરા તરખાયતી જણાઈ, જ્યારે ફક્ત પાહલીજ તદ્દન શાંત જણાતો હતો.

“ એમ આવ બીખી ” તે બોલ્યો “ આ ખાઈ કોણ છે, તે વીશે આ શેકની ખાત્રી કર. ”

“ આ મારી ખાઈ દીનાખાઈ સે ” બીખીએ જવાબ આપ્યો.

“ તારી ખાત્રી છે ? મલ્લના ચેહરાની એ કાંઈ લુલ્લનો નહી હોય. ” સોહલે પુછ્યું.

“ એમ બનેજ નહી ” બીખી દોડુ ધુણાવતાં બોલી “ મુને બરાબર યાદ સે, કે આ દીનાખાઈ હમારા ઘરમાંથી નાઈ ગીયેલાં, હકિવે. ”

દગ્ગુણ પણ દીના તરફથી તેઓને ઓળખવાનો સહેજ પણ સંસારો જણાયો નહિ, બલકે તેથી ઉલટી રીતે, તેણી પોતાનો ભાગ દરપગે વધુ હિંમત અને ચાલાકીથી બજાવતાવતી હતી.

“ સોહલ હવે તમે એ લોકને જવા દો ” તેણી બોલી.

“ પણ દીના, ત્રણમાંથી એ જણ તારી સામે જખાની આપી ચુક્યાં છે ” પાહલીએ યાદ આપી,

દીનાએ તેની તરફ મગરૂરીથી જ્ઞેયું, જાણે કે તેને જવાબ

આપવાને તેણી પોતાના દરજ્જાથી હલકું સમજતી હોય.

“મી. પેસીકાકા, હવે તમારા પેલા ફ્રેન્ડને બોલાવીને આ કમનશીય દેખાવનો છેડો લાવી નાખો. આ બાઈએને જવા દો” સોહલ કંટાળીને બોલ્યો.

“ચાલ બીખી” સુનઈ પોતાની દાસીનો હાથ ધરતાં બોલી. “હવે વધુ વખત આપણને આંધ્ર ધરમાં થોભવામાં સોભા નથી. હયાં બધાં ઘેલાંઓ વસેછ. જો પાહલી, હું તુંને માફ કરું છ કે આય નાપાક બૈરીને આપનાં ઘરમાં ફરીથી જોઈને, હું ત્યાં એક મીનીટખી રહેવસ નહિ.”

“જો માટે તમારે બેરીકર રહેવું.” સોહલ બોલ્યો. “આ બાનુ તમારા ઘરમાં કદી આવી શકશે નહિ.

“બાનું!” સુનઈએ ચેસ્તા કાઢી “મારા ભાઈએ જો એ તમારી “બાનુ”ની દયા નહિ ખાધી હતે, તો આજે એ રસ્તે રસ્તે બીખ માંગતે.”

“મારી બાઈની બહુ ખુરી લાલત થાતે” બીખીએ તાપસી પુરી.

સુનઈએ બીખી સાથે ચાલવા માડ્યું, પણ જતાં જતાં એકાએક દીના તરફ ફરી.

“યાદ રાખજો દીના. તું હંમેશ સુધી આવી રીતે નીર્દોશ દેખાવ કરીને ઉભી રહેશે નહિ. એક વખત એવોખી આવશે, કે જ્યારે પાપીઓ ભોંયે પડશે.”

હજુલુ પણ દીના ચુપ ઉભી. અને ત્યારપછી સુનઈ અને બીખી કાંઈ બબડીને તે ઓરડો છોડી ગયાં. પાહલી પણ દરવાજા તરફ ફર્યો, અને ત્યારપછી થોડાજ વખતમાં જાંઘગીર વકીલ પોતાની મરજી ઉપાંત પાહલીની પુઠે ધીમા કદમે ત્યાં ચાલી આવ્યો.

પ્રકરણ ૬૦ મું.

એક જીવલેણ ભુલ.

દીના પોતાના આ ત્રીજા સાક્ષીની રાહ જોતી ઉભી. આ બાકી રહેલા ત્રીજા સાક્ષીની જગ્યાની પછી મામલો કેવો રંગ પકડે છે, તે જાણવા દીના ઉંચા દૃષ્ટિ થોભતી હતી. પાહલી સાથે જાંહગીર વકીલને આવેલો જોઈને, સોદલ તુરતજ તેની તરફ ફર્યો.

“આ બાનું તરફ જોઈને તમે કહી શકશો કે તમે એવણને ઝાળખો છો ? સાચ્યુજ કેહજો ”

“મેં આવી દુષ્પ્રધાયક ફરજતી કદી આશા રાખી હતી નહિ ” જાંહગીર નીચી નજરે જાડખડ્યો.

“પણ તમે પોતેજ એ બાબદ મને સસ્લાહ આપી હતી” પાહલી બોલ્યો “સચ્ચાઈને માટે બોલવામાં બીલવાનું શું છે ? ”

ધીમેથી તેણે પોતાની નજર દીના તરફ ઉંચકી. ગરીબ કમનસીબ દીના, તેણીનાં કીસમતનો સમજો આધાર આ જવાનના થોડાક શબ્દો ઉપર લતકતો હતો. જાંહગીર તેણીને જોતો થોડો વખત ચુપ ઉભો. હા, તેજ આકાર, એહરો, તેજ સતર વરસ અગાઉની દીના પેસીકાકા હતી. અફસોસ, તે લીલી આંખો તેની તરફ કેવી મુંગી અરજતો અંગાર ફેંકતી હતી, શું તે તેણીનો નાશ કરે ?

“બોલો ” પાહલીએ ગર્જના કીધી “તમે હયાં મુઘા મતર જેવા ઉભા રેહવા નથી આયા.”

“ જલદી ખોલો ” સોહલે ઉમેર્યું “ આ ખાનું કોણ છે ?
અને જાંહગીરે ધીમા પણ ખુલ્લા અવાજે કહ્યું કે:-

“ આંધ દીના વાહડયા છે, કે જોણી પાછળથી પાહલી
પેસીકાકાની ઘણીયાણી બની હતી. ”

ઓ વાંચનાર, તેજ પળે દીનાએ એક કાટીલ લુલ કીધી.
કાંધએ પણ તેણીને જાંહગીર વકીલનું નામ જણાવ્યું હતું નહિ,
તે છતાં હમણા પોતાનો એહરો તેની તરફ ઉંચકીને ખોલી.

“ મેં તો આશા રાખી હતી મીં વકીલ, કે જે આખી
દુન્યાં મને ગુનેહગાર ધારે, તોખી તમે મને કદી એવી કેહશો નહિ ”

પાહલીને જાણે વીજળીનો એક ઝટકો લાગ્યો. એક જખર
દસ્ત કુદકા સાથે તે સોહલ તરફ ધસી ગયો.

“ મારી ખાત્રીજ હતી કે ખુદા મને ધનિસાદ આપશે. ”
પાહલીએ ખુમ પાડી “તેણીએ પોતાને મોઢેથીજ પોતાના ગુના-
હનો એકરાર કીધોજ. જે હું ખોટો હોઉં, યાને તેણી ખરેખર
તમારીજ ઐરી હોય, તો પછી હમણા તેણી આ માણસનું નામ
જાણી શકેજ કેમ ? જાંહગીર વકીલ અગાઉ તેણીનો દોસ્ત હતો,
અને તેણી તેનું નામ જાણે છે, એ ઉપરથી ખુલ્લે ખુલ્લું પુરવાર
થાયજ, કે તેણી આગળી દીના વાહડયા છે ”

દીનાએ પણ પોતાની લુલ જોઈ, તેણીએ સોહલ તરફ
એક છેલ્લી નજર કીધી. અને ઓ-તે એહરો મોહત જેવો
શીકકો પડી ગયો હતો. ભય, ધાસ્તી, અને નીરાસી, એ ત્રણે
લાગણીઓએ લેડી દીના મોઢી પર એકાએક ગલખો કર્યો.

“ દીના, મને સાચ્યું કેહ ” સોહલ ધુજતા અવાજે ખોલ્યો
“ કે તું આ ગ્રહસ્થને કેવી રીતે ઓળખી શકી ? ”

પણ દીના કાંધ જવાબ દેય તે અગાઉ જાંહગીર તેણી

આગળ જઈને ગુંદણમંડયે પડ્યો.

“ દીનખાઈ, ખુદા સાહેબ છે કે તમુને બચાવવા મેં મારો જીવ પણ આપ્યો હતો ” તે બોલ્યો.

“ મારી ખાત્રીજ હતી કે ખુદા મને મદદ કરશે ” પાહલી ઉશકેરાઈને બોલ્યો. “ શું તે એક મોટા ગેરઈનશાદને તેની સગ્ન વગર પસાર થઈ જવા દેશે ? નહિ. એક વખત એવોખી આવશે કે જ્યારે તે નીર્દોશોનો પોકાર સાંભળશે, જ્યારે મોટાઓને તેઓનાં ઉંચા આશન ઉપરથી તોડી પાડીને નીચે ગતરમાં હડસેલી દેવામાં આવશે, જ્યારે ઠગારાઓનાં ચેહરા પરથી તેઓનો છુપો ખુરખો ઉંચકાઈ જઈને તેઓને ખરાં રંગરૂપમાં જાહેર કરવામાં આવશે. ”

પણ દીનાની આંખે અંધારાં હતાં. ધીમેથી તેણી સોહલ તરફ ફરી, અને તેના પગ આગળ પોતાનું માથું નાખી દીધું.

“ મને માફ કરો સોહલ ” તેણી બોલી “ મને માફ કરો ” અને ત્યારપછી એક બોલ પણ બોલવા વગર ત્યાંથી ઘસારાખંધ ચાલી ગઈ.

“ દીના—દીના! ” સોહલે તેણીની પાછળ યુમ પાડી. પણ દીના પાછી ફરીજ નહિ.

“ હવે તમારી ખાત્રી થઈ ચુકીજ, મીઠો મોદી ” પાહલી ફતેહથી બોલ્યો.

“ હું તમારે માટે દલગીર છું, સાહેબ ” જાંહગીર બોલ્યો “ હું ઇચ્છું કે હું તમુને કાંઈ મદદ કરી શકું ”

“ ખુદા મને મદદ કરે ” સોહલ પોતાનો ચેહરો છુપાવતાં બોલ્યો.

“ ખુદા તમુને મદદ કરે ” પાહલી બોલ્યો “ મારી સઘળી

દીલસોજી તમારી તરફ છે. મારી બૈરીને માટે દાવો કરતાં મેં મારી ફરજ ઉપ્રાંત બીજું કશું તમારી પાસેથી ગેરવાજબી માંગ્યું નથી. તમુને જો તે માટે દલગીરી લાગતી હોય, તો—ઓહ—મેં આટલા વરસો સુધી કેવું દુખ ખમ્યુંછ તેનો વીચાર કરજો. સાહેબ, હુંબી એક વેળા તમારા જેવોજ નરમ હૈયાનો હતો, પણ તેણીએજ હમણા મને એક ખવીસ બનાવ્યો છે.”

“મીં પેસાકાકા તમે મારી જીંદગી ધુળ કીધી છે” સોહલ બદલાયલા આવાજો બોલ્યો “મારી જીંદગીનો ચેરાગ તમે ખુજવી નાખ્યોછ.”

“નંતે માટે હું ઘણો દલગીર છેક” પાલલીએ જવાબ આપ્યો “સાહેબ, હવે હું દીનાને લીધા વગર હયાંથી જવાનો નથી.”

“તેમ બનશે નહિ. તેણી ગમે એવી પણ ગુનેહગાર છે, છતાં તમારા જેવાનાં હાથમાં હું તેણીને કદીબી પાછી આપસ નહિ. તમારી બેહનનો ઘાટકી જીલ્લમાત ફરીથી ખમવાને બદલે હું તેણીને મુવેલી જેવા ખુશી છેક”.

“તેણી ઉપર કોઇ પણ જીલ્લમાત ગુજરતું નથી.” પાલલીએ બચાવ કીધો.

“એમ હોવુજ જોઇએ. કારણ ત્યાં સુધી તેણી તમુને છોડી આવને નહિ. તેણી તમુને પરણીને અસુખી બની અને વળી દુખપર દાહમ, તમારી બેહનનો જીલ્લમાત તેણીથી ખમાઈ શકાયો નહિ. મારા ધારવા પ્રમાણે તેણીના પીતાએ તેણીને તમારે હસ્તક સોંપી જવામાં મોટી ભુલ કીધી. અને તે ભુલને સંતોષ-કારક રીતે સુધારવાને બદલે, તમે તમારા ફાયદાને ખાતર તેણીને પરણી બેઠા.”

“તેણીને ચાહવામાં મેં કાંઇ ગુનાહ કીધો નહિ”

“ તે ગુનાહજ કેહવાય, કારણ એક જવાન જીવ હંમેશાં સઘળી નવી અને ખુશાળ ચીજોનીજ આરજી રાખે છે, જ્યારે તમે તો તેણીનાં બાપ બનવાને લાયક હતા. ”

“ પણ તેણીને સુખી કરવા મારી પાસે પૈસાટકા અને ધરબાર વગેરેનાં સાંધણો હતાં ” પાહલી મગરૂરીથી બોલ્યો.

“ તમારાં ગમે એવા સાંધણો તેણીની જવાની અને ખુશ-સુરતી આગળ કુચ્છ બીસાદમાં હતાં નહિ ” સોહલે તાણો માર્યો.

“ પણ હું તેણીને આહતોં હતો, ”

“ હા, તમારા એ પ્યારને લીધેજ તમે તેણીની જાંઘીનું નખખોડ વાળ્યું ” સોહલ ચીરડાઈને બોલ્યો “ એ બાળકમાં સઘળો કસુર તમારોજ છે, લોકો તમનેજ દોષ દેશે. નહિ મીઠ પેસીકાકા એક નાણુક ચમચલા ઉપર ઘાટકી સીતમ ગુજરતો અટકાવવાને માટે હું તેણીને તમારા હવાલામાં પાછી સોંપસ નહિ. ”

“ સંભાળો, તેણી મારી બૈરી છે ” પાહલી ખુરસી પરથી ઉભો થતા બોલ્યો.

“ અને મને પણ તેણી ઉપર લક છે ” સોહલે મક્કમ અવાજે જવાબ આપ્યો.

પ્રકરણ ૬૧ મું.

સુનધનો મીઠાજ બરખેલાઈ.

પાહલી વીચારમાં પડી ગયો. તેણે વકી રાખી નહિ હતી, કે આ પ્રમાણીક શેઠયો, પોતાની કેહવાતી બૈરીની બેવફાઈ જાણવા

પછીથી તેણીની તરફેણ લેશે, અને હમણાં સોહલને તેની સાંભે થતો જોખને, તેની ક્ષતેહની સંપૂર્ણતામાં સેહજ બગાન પડ્યું.

“ કેવી રીતે ? ” તેણે આખરે પુછ્યું.

“ હું તેણીને વાજખી રીતે પરણ્યો હતો ” સોહલે સમજાવ્યું. “ તેણીને એક કુમારીકા ધારીનેજ મેં તેણી સાથે કાયદાપુર્વક લગન કીધાં હતાં, તેણી આટલા વરસો સુધી મારી સુખદુખની સાથી બની છે. મેં તેણીની દરેક આશા અને નીરાશીમાં ભાગ લીધો છે, અને હવે જેટલો તમને તેણી ઉપર હક છે, તેટલોજ તેણીના બલોને ખાતર મનેખી કહેવાનો હક છે, કે તમે આવી રીતે એકાએક તેણીને મારા કબજામાંથી લઈ જઈ શકશો નહી. ”

“ હું તેણીને લીધા વગર હયાથી ખીસવાનો નથી ” પાહ લીએ હથ લીધી “ જો કે તેણીએ મારી આખરની ધુળધાણી કીધી છે, તોપણ હજુણ સુધી તેણી મારીજ ધણીઆણી છે. તેણી ઉપર મારેજ એકલો હક છે. હવે મને કીધેલાં નુકશાન માટે હું તેણીને પત્રાનાપ કરાવવા મારે ત્યાં લઈ જવા ધારું છું ”

“ તે કામ તમારું નથી ”

“ તમારે જોખિ તે વીચારો ” પાહલી છેલ્લે પાટલે બોલ્યો. “ પણ હુંતો તેણીને લઈ જવા વગર હયાંથી હથવાનો નથી. ”

સોહલના એહરા ઉપર કંટાળાનાં ચીન્હ ફરી વળ્યા. તે પાહલી તરફ ફર્યો, અને તેને વીચાર કરવા થોડો વખત જોખતો હતો એવું તેને કહીને તે ઓરડો છોડી ગયો.

તેની પાછળ જાહગીર વકીલ પણ જવા તૈયાર થયો. બસ, હવે વધુ વખત હયાં રહીને તે દીનાની પડતી જોવા આહતો હતો નહિ, અને જતી વખતે પણ તેના મોઢાંમાંથી એવાજ ઉદગાર નીકળી પડ્યા, કે ખુદ હજુણખી આ કમનશીખ બાનું તરફ

રેહમ કરી, તેણીને બચાવી લે.

તેઓં બને જવા પછી પાલલી, સુનમની શોધમાં નીકળ્યો. તેણી બીખી સાથે હજુણખી હોલમાં બેઠી હતી. આ બાઈ અને વાણોતર ઘણીજ ઉકમાઈથી આપસઆપસ કાંઈ વાત કરતાં હતાં.

“જેરે બીખી” સુનમ બોલતી સંભળાઈ “મારી ભોંઝઈ આવા મેહલની શેફાણી બનીછ.”

“હારે બાઈ, મુને પણ બહુ અજાયબી લાગેછ” બીખીએ ટેકો આપ્યો “બાઈ આ ટેબલપર ચાંદીનો કુત્તાબાઈ જોયો કે ? એ જોઈ મુને પણ મારી બાઈ માટે મગફરી લાગતીસે. હવે એ છંધુ મારી બાઈને છોડી જતાં કેવુ લાગછે.”

“બીખી, તું એમ નહી કેલવાં માંગથી હોશે કે હવે તારી આંચ બાઈ આંચ ઘર છોડીને આપણે ત્યાં રેહવા આવશે” સુનમએ અજાયબીથી પુછ્યું.

“એમજ થશે” પાલલીનો અવાજ સંભળાયો “સુનમ હું દીનાને પાછી સુરત લાવવા ધાઈંછ,” તેણીનો પશ્ચાતાપ કરાવવા માગુછ, અને આપણા ઘર સીવાય બીજે કોઈબી એમ બની શકશે નહિ.”

“ઓ પાલલી તું તો મેત થઈ ગયોછ” સુનમ ગભરાઈને બોલી “આ નાપાક બૈરીને તું આપણા ઘરમાં પાછી ધાલસે ? નહિ નહિ. જે ઘેરમાં આપણા અશરારૂ માય બાવાં ગુજરી ગયલાં તેને તું અપવીત્ર બનાવશે નહી. હું તુને સાફ કહુછ, પાલલી કે જે તારો બૈરી આપણા ઘરમાં ફરીથી પ્રગ મુકશે, તો હું એક ઘડીબી ત્યાં થોભસ નહી. સમજેછ કે ?”

“હા, તારો જે એવોજ વીચાર હોય તો બસે તું ચાલી જો મને તારીબી દરકાર નથી.” પાલલીએ રોકડો જવાબ આપ્યો.

એક તડાકા સાથે સુનમ ઉભા થઇ. તેણીનો મીઝમઝ એક-દમ અરખેલાક થઇ ગયો હતો.

“ચાલ, બીખી ચાલ” તેણી બીખીનું પાખડું ધરતાં બોલી “આંચ મારો ભાઇ તો પોતાની ફલકસુર ઝેરી ઉપર એટલો તો દીવાનો બની ગયોછ, કે એ પોતાના માથાપાને પણ વીસારી બેઠોછ. ચાલ તો બીખી. એવાની સાંમે ઉભાં રહેવામાં આપણને કાયદો નથી. હું મચ્છુંછ કે હું એ બાણુભુજાને જતી વખતે પણ થોડીક શીખામણ આપી જાઉં.”

“વખત અરખાદ જશે, પથ્થરપર પાણી પડશે” પાહલીએ તાણા માર્યો, અને આ શખ્દો સાંભળતાં સાથે સુનમ બીખીને ઘસડતી પોતાના ભાઇ સામેથી ગાયબ થઇ.

પાહલી તે હોલમાં એકલો પડ્યો. એક કપકારા સાથે તે જાણુની ખુરશી ઉપર બેસી ગયો, અને પોતાનું માથું અને હાથમાં પકડીને ઉંડા વીચારમાં પડ્યો. હા, હવે તેના રસ્તામાં કાંઈપણ અડચણ હતી નહિ. તેણીએ પોતેજ પોતાના ગુનાહનો અચાનક એકરાર કીધો હતો, અને જે કે સોહજ મોદી હજુ-ણખી તેણીની તરફેણમાં બોલ્યો હતો તોપણ પાહલીની ખાત્રી હતી, કે દીના હવે વધુ વખત તેના આશરા હેઠળ રહી શકશે, એ બીજકુલ બનવા જોગ હતું નહિ. વળી વધુતો દીના પોતેથી પોતાની નાલેસી બહાર આવતી અટકાવવાને ખાતર તેની સાથે સુરત પાછી જવા કમ્બુલ થશે. અરે, કાંઈ નહિ તો સોહલનાં ભણાં નામને ખાતર તેણીને તેના હુકમને તાબે થવાની ફરજ પડશે.

પાહલીની આંખો અંધ થઇ. શું હજુણખી દીના અને શીરોઝને પોતાને ત્યાં સાથે રહેલા જોવાની તેની સરજત હતી. ? પાહલી કોઇ બેદી લાગણીથી ધુજવા લાગ્યો આ વીચાર આવતાં તેને નસમજ પડે એવી ફાર પડી. તેનું અંતકરણ જોરથી ધડ-

ક્યા લાગ્યું, તેનો દમ ગોચા છુટાઇ ગયો.

આવી રીતે કેટલાક કલાક પસાર થઈ ગયા. આખરે સોહલે તેને બોલાવવા પોતાનાં માથુસને મોકલ્યો ત્યારે તેની સામે જતાં પાહલી તેનો ચેહરો જોઈને એક દમનું પાછળ હથયો. વરસો શુધીની ખીમારી, હાડમારી, જંગમ જોટનું કરી ન શકે, તેનાં કરતાં પણ વધુ ફેરફાર હમણા સોહલ મોદીના ચેહરા ઉપર ફક્ત થોડા કલાકમાં થઈ ગયો હતો.

“હવે છેવટની ગોડવણ ઉપર આવનાં, હું લેડી મોદીને હયાં બોલાવવા ધારું છું” સોહલ પાહલીને જોતાં બોલ્યો.

“તેણીને લેડી મોદીનું નામ આપવું વાજખી નથી” પાહલીએ ભુલ ભાંજ.

“પણ જ્યાં સુધી તેણી મારા ઘરમાં છે, ત્યાં સુધી હું તેણીને કોઈ ખીજ નામથી બોલાવી શકતો નથી.”

સોહલ મોદીએ પોતાનાં નોકરને બોલાવવા અંગ વગડયો, અને તેને પોતાની આંધને તેઓ આગળ મોકલવાનો હુકમ કરીધો.

તે નોકર પોતાની આંધના ઓરડામાં ગયો. તે ઓરડો ખાલી હતો. તે ખીજાં, ત્રીજાં, ચોથાં, અને એ મુજબ તે અંગ-લાના દરેક ઓરડાઓમાં ફરી આવ્યો, પણ દીનાની ત્યાં કેંઈ હસ્તી હતી નહિ.

“મારાં આંધ ઘરમાં નથી, સાહેબ” તે નોકર સોહલ આગળ પાછો ફરતાં બોલ્યો.

અને ચોંકયા, અને ફગલાઈ ગયા, અને બંનેના ચેહરા ઉપર ફક્ત એકજ સવાલ જણાતો હતો કે “દીના ક્યાં હતી.?”

પ્રકરણ ૬૨ મું.

એક લેદી અવાજ.

દીના ક્યાં હતી ? શરૂઆતમાં સોહલ મોટી પોતાની ઝીંડીની ગેરહાજરી જાણીને ઝાઝા ગભરાયો નહિ. વેત્ર. તેણી ઘરમાં નહિ હશે, તો અગીચામાંથી મલી આવશે, તેણે વીચાર્યું. આવી રીતે લગભગ અરધો કલાક પસાર થઈ ગયો, અને ત્યારેજ તેને પોતાના બોકરો તરફથી પકડી ખમર મલી કે દીના ત્યાં કેડે હતી નહિ. ગમે તે પણ કરવા છતાં, ગમે ત્યાં પણ શોધવા છતાં, દીનાનું નામનીશાણુ ત્યાં જણાયું નહિ એકવાર ફરીથી સોહલ અને પાહલી એકબીજાને મુંઝે મોહડે જોતા ઉભા, અને બંનેના ચેહરા ઉપર પેલોજ સવાલ પાછો જણાતો હતો કે “દીના ક્યાં હતી ?”

ખરેખર તેણી ક્યાં ચાલી ગઈ હતી ? એક મોલ પણ મોલવા વગર, યા તો પોતાના દુશમનો તરફ એક આડી નજર પણ કરવા વગર તેણી તે ઓરડો છોડી ગઈ હતી, અને જો કે તેણી બાહરથી હંમેશનાં જેટલી શાંત, મગર, અને દમામદાર જણાઈ હતી, તોપણ બાતેનમાં પોતાના એકરાર માટે ધાસ્તી અને અત્યંત નાસીપાસીથી ધુજતી, તે દુખી અબલા ત્યાંથી ચાલી ગઈ હતી.

દીના પોતાના ઓરડામાં જઈને ઉભી. કાંઈપણ ચોક્કસ વીચાર તેણીને સુજ્યો નહિ. લાચાર અને નીરાશ તેણી તે ઓરડામાં ચોતરફ જોવા લાગી, અને ચાંચનાર, જ્યારે આદમને ખુદ તરફથી બેહશત છોડી જવાની નોટીસ મલી હતી, ત્યારે

તેનાં મોંઘા ઉપર જેવાં ચીનહો તે વેળાએ જણાયાં હતાં, તેવીજ નાસીપાસી અને નામરજી હમણા દીનાના ચેહરા ઉપર પણ જણાતી હતી. તેણી પોતાનું આલીશાન મકાન છોડી જતી હતી, પોતાના વ્હાલા ભરથારને છેલ્લી સલામ કરનાર હતી, કારણ તેણી સારી રીતે સમજતી હતી, કે હવે વધુ વખત તેના જાપરાં હેઠળ રહીને, તેની દુપકાભરી નજરની સાંમે તેણી કદીખી ટકી શકશે નહિ.

“ઓ સોહલ, વ્હાલા સોહલ” તેણી બડબડી.

દીનાએ પોતાનું ધણી પડતું માંથુ સેહજ ઉચે કાઢ્યું, કે જે એક દયાલુ છાતીની અંદર હવે વધુ વખત છુપાનાર હતું નહિ. તેણીએ પોતાના વેરવીખેર થપકા ગાત્ર સરખા કર્યા. આહ વાંચનાર, તેજ પળે તેણીએ દડાવ કર્યો, કે ભલે તેણીનું જોખ-માયલું અંતકરણ હવે વરશોનો પોતાનો નીમકહલાલ કોકો બંધ પાડે, ભલે જીંદગીની જોત કરતાં મોહતની ખોખાર તેણી ઉપર ગલખો કરે, ભલે તેણી એવાં હઝાર મોહત મરે, તોખી અરે-તોપણ સોહલનો ચેહરો અને તેનાં પગલાંનાં અવાજ વગરનાં પાહલીનાં સુરતનાં સમસાન જેવા ધરમાં તેણી કદીખી પાછો પગ મુકશે નહિ.

તેજ વેળા દીનાને કાંઈ જેખી બસારત થઈ, તેણી કાંઈ અજળ લાગણીથી ધુન્નવા લાગી. કાંઈનો વીચીત્ર અવાજ તેણીના કાન આગળ ખણખણી રહ્યો.

“દીના, મારી આગળ આવ”

આ તે અવાજ હતો. દીના ચોંકી, તે અવાજ તેણીના ગુજરેલા આપ શીરોઝ વાહડયાનો હતો, તે ગુજરેલાં તરફનો સંદેશો હતો. અને ત્યારેજ દીનાને યાદ આવ્યું કે પાહલી સાથના પોતાના લગનના દીવસની સહવારે, તેણીએ પોતાના આપના

ઓરડામાં જઈને એવું આહવાન હતું, કે જો કદીખી તેણી ઉપર કાંઈ એવી અસહ્ય આફત આવી પડશે, તો ગમે ત્યાંથી પણ ત્યાંજ આવીને તેણી પોતાનો પ્રાણ છોડશે. અફસોસ, હવે તે વખત નજીક આવ્યો હતો.

“દીના, મારી દીકરી હયાં આવ, હયાંજ તુંને શાંતી અને આસાયશ મળશે” દીનાના ઉસકેરાયલાં મગજે તે બેદી અવાજ પાછો સાંભળ્યો.

“હું આઉં છું, પપા.”

અને જેમ એક દુખતો આદમી પોતાના માથા ઉપર શીળું જોડીને તેને વળગવાની કોશિશ કરે, જેમ એક ગુનેહગાર ધનશાન મરતી વેળાએ ખુદ સાથનો પોતાનો હીસાજ થોડેક હીસસે ચુકતે કરવા, કાંઈક નજીવું નેકીનું કામ કરવા તતપર રહે, જેમ એક ભાણભુલો, છેલ્લી ઘડીએખી પોતાની આસપાસનાંઓની જુદી સહજાહથી દોરવાઈને પોતાનાજ હકમાં નુકશાન કરે, તેવીજ અચોક્કસ હાલતમાં દીના પોતાના મગજનાં તે ધખારાને આધીન થઈ. તેણી માઠુંજે “રતન-મમાં”નાં બગલામાં જવા તૈયાર થઈ, કે જ્યાં તેણીએ કેટલાક સુખી દીવસો ગુજાર્યા હતા, અને જ્યાં તેણીની મરવાની સરજત હતી.

તેણી ત્યાં કેવી રીતે જઈ પુગી એ કેલવું અશકત છે, લાલ લોહી જેવી આંખો સાથે પોતાની આસપાસનાંઓનું, તેમજ ખુદ પોતાની હાલતથી તદ્દન ખેંચાઈ દીના, આખરે માઠુંગાના સ્ટેશન પર કેવી રીતે ઉતરી એ દરસાવવું માહલ છે. કોઈ બેદી ખેંચાણ તેણીને તે અસહી જગ્યા ઉપર પાછું ખેંચી જતું હતું. પણ ઓહ, એકવારની તે સુંદર ઇમારતનો કેવો અવતાર? જાણે દીનાની પડતી સાથે તે બંગલો પણ પડી ભાંગ્યો હતો. અસહનો સુંદર બગીચો ત્યાંથી નાખુદ થયો હતો, “રતન મમાં”ની ત્યાં હસ્તી હતી નહી, ખુદ ખખર તેવણ ઉપર કેવી રીતે જમાનાનું ચક્રર

ફરી ગયું હતું. સધળું ચુપચાપ અને ગમઘેર હતું. અને આહ, જે ઓરડામાં શીરોઝ વાહડયાએ પોતાના છેલ્લા દમ ખેંચ્યો હતો, તે ઓરડાનું છાપડું પણ ઉડી જમ્મતે, ત્યાં લીલું ઘાસ ઉગી નીકળ્યું હતું. ઓ વાંચનાર, તે એસમાર મમારત જમાનાની ગીરદસ્તી અને મનશાનની એદરકારીનો આખેહુમ ચીનાર તમામ ખલકત સાંમે રજુ કરતી હતી !

એક ભાંગેલા દાદર મારફતે દીના પોતાના આપનાં ઓરડામાં ગઇ, અને ત્યાંનું ઘાસ ખીસાડીને ગુડાણમંડપે પડી. સાંજ પડી ગઇ હતી. વાદલાંઓથી ઢંકાયેલા આક્રતામ યજ્ઞ સારા દીવસની પોતાની આસાયસ લેવા દરયાના પેટામાં ગરક ગયા હતા. વરસાદનાં ચીન્હો જણાતાં હતાં, અને ફક્ત ઘાસમાંના કસારાઓનાં “ચું-ચું”નાં અવાજ દીનાની આ તરફ પથરાયે રહ્યા. તોપણ તે અવાજ સાથે કોઇ ખીજેખી અવાજ ભેલાયલો હતો.

“ દીના મારી દીકરી ”

“ હું આવીશ, પપા.” દીનાનો સાદ સંભળાયો.

વરસાદ ઝરમર ઝરમર પડવા લાગ્યો, તોપણ અર્ધ એભાણુ હાલતમાં સ્વપ્નણે જોતી દીનાને તેનું કાંઇ બાણુ હતું નહિ.

“ પપાજી ” રતિના ભયંકાર અંધકાર વચ્ચે દીનાનો શોકાતુર અવાજ સંભળાયો “ પપાજી, તમારા ગુજરવા પછી, દુન્યા મારી સાથે રીસાઇ ગઇ. હવે હું તમારી આગળ મરવા આવીશ. ”

તે ઢગઢગતા લાલ એલરાને જાણે થંડો પાડવા વરસાદનાં છાંતા દરપણે દીનાના ગાલ ઉપર સરી પડતા હતા, તે વેળાનો થંડો પવન તેણીના ઉડતા ઝુલકાઓ સાથે જાણે લાડ કરતો હતો, તોપણ દુખી દીનાને ફક્ત એકલોજ ખ્યાલ હતો, કે તેણીના ગુજરેલા આપનું રહ લંમણા તેણીની નઝદીક ભમ્યા કરતું હતું.

“ પપાજી, આ સધળું કેમ બનવા પામ્યું તે હું કહી શકતી

નથી.” દીના બોલતી હતી “મેં કોઈ દીવસથી તમને બેદરશતમાં અકલાવવા જેવું ‘મુરં કામ કાધું’ નથી, અને તોપણ સોહલને પરણવા માટે તેઓ સધળાં મને ગુનેહગાર ધારેછ. ઓહ, જે અં ખરેખર ગુનાહજ હોય, તો બોલો પપાજી, ખુદા મને માફ કરશે કે?”

ખચીત, ઘાસ માહેલાં કસારાંઓએ તેણીને કાંઈ એવો જવાબ આપ્યો કે “હા.”

“ત્યારે તો હું તમને એક પવીત્ર આત્મા સાથે પેલી દુન્યામાં મલસ, ઓ પપાજી, દુખના વખતમાં તમે મને કેવો દીલાસો દેતા હતા, ત્યારે હમણાથી મને તમારી ગાદમાં લઇને આ આશ્વત્થમાંથી બચાવો.”

તે અવાજ દરપજો ધીમે પડતો ગયો. લેડી દીના મોદીની ખુબસુરતીમાં એકાએક ચમત્કારીક ફેરફાર થઇ ગયો, અને તેણીનું સુંદર માથું એક તરફ ધળી પડ્યું.

“દીના-દીના” તે લેડી અવાજ એક છેલ્લી વળા સંભળાયો.

“હું આવીછ, પપા” તેણીએ જવાબ આપ્યો. ત્યારપછી તેણીનું માથું, જે અત્યાર સુધી તે ઉભાં ઘાસની ઉપર જણાતુ હતું, તે ત્યાંથી ગુમ થયું. દીના જંગલ જલ્દાનમાં તે ઘાસ વચ્ચે પડી ગઈ, અને અફસોસ, વાંચનાર, પવન, પાણી અને આકાશ ઉપર જવાઈ રહેલાં વાદલાંઓ સીવાય, કોઈપણ જીવતું ઈનશાન, લેડી દીના મોદીની હાલત જોવા તેમજ જાણવા, ત્યાં હાઝર હતું નહિ.

શાંતી. ગમધોર શાંતી!

પ્રકરણ ૬૩ મું.

દીનાની શોધમાં.

“દીના ક્યાં છે?” સોહલ મોદીએ ગભરાઈને પુછ્યું. પણ પાહલી સેહજ હત્યો.

“કોણુ જાણે” તેણે જવાબ આપ્યો “પણ હું તો ધારૂં કે તેણી નાહશી ગમ્મ. જ્યારે દીનાને પોતાની મુશકેળીમાંથી બાહર આવવાનો ખીજે કોઈ રસ્તો નથી મળતો, ત્યારે તેણી હંમેશ નાહસીજ ગયછ, સાહેબ.”

અને ત્યારપછી એક છેલ્લી વેળા તેઓ ને આખા ઘરમાં ફરી આવ્યા, પણ દીનાની ત્યાં કેડે નીશાણુ હતી નહિ.

“તેણી પોતાના જીવની હાણી કરશે” સોહલ ચીંતાથી બોલ્યો “અને ખુદા નાં કરેને એવું જો કશું બન્યુછ તો તેણીની જીંદગી માટે હું તમુને જવાબદાર ગનંસ, મી. પેસીકાકા.”

“સાહેબ, એ ઉપરથી તો તેણીના ગુનાહનીં એક વધુ સામેતી તમુને મલી છે” પાહલી બોલ્યો “અને એક ગુનેહગારની પુઠ પકડવી એમાં કાંઈ ખોટું નથી. મેં તો મારી ફરજ બજાવી છે.”

સોહલે પોતાના કાને હાથ દીધા. આ કીનાબેાર ગામડેયો પોતાની ઐરી પર વેર લેવામાં મગ્નહ સમજતો હતો, જે કે કોનો લેવાનું ખરું કારણુ તો તેને-સોહલને-મલ્યુ હતું.

તેણી ગુનેહગાર હતી, એમાં કશો શક હતો નહિ. “મને માફ કરો” આ શબ્દો તેણી એવી તો કગળીને બોલી હતી, કે સોહલની છાતીમાં દયાને માટે એક ચમટો તુટો.

માફ કરે ? આહ જો કદાપી તેણીએ આવા ખીજન દસ ગુનાહ કીધા હોતે, તેની જીંદગીને એથીખી વધુ ખરબાદ કાંવી હોતે, તોખી સોહલ તેણીને જરૂર માફ કરતે, કારણુ તેનો ખ્યાર એટલો તો મોટો, મીઠો, અને મોતેખર હતો. કે તેમાં સેહજ પણ કડવાસ બેલાયલો જોવા તે ઈચ્છતો હતો નહિ. વધુતો તે ઇનશાસી હતો. તે સારી રીતે જાણુતો હતો, કે હવે ગમે તે પણ ભોગે તેણીનો ગુનાહ ઓછો થઈ શકનાર હતો નહિ. તેના

લગનની અગાઉના સઘળા ખનાવો તેણે યાદ કરીયા. તે વેળા દીનાએ પેહેલ્લી વેળા તેને નાં પાડી હતી, તેણી કોઇ અણુદીઠ લાગણી સાથે લડત ચલાવતી જણાઇ હતી, અને લગનની સહવારે તેણીનો એકરો મોહત જેવો શીકકો હતો, આ સઘળા ખનાવો હમણા સોહલનાં મગજમાં ધાઈ આવ્યા. તોપણ ફક્ત એકજ બાબત જે દીનાની તરફેણમાં જતી હતી, તે એ હતી, કે તેણીએ પોતે તેને ફસાવવાની કાંઈપણ તજવીજ કરી હતી નહિ. અલગત તેણીએ તેને ખાત્રેસ ખ્યારથી ચાલ્યો હતો, અને વાંચનાર, જ્યારે એક મરદ એક નાનુક પાંઠનીની પોતાની તરફની જાણકારી સમજે છે, ત્યારે તે ઘણાક ગુનાહો માફ કરી શકે એમ છે.

સોહલ તેણીના ગુનાહ તરફ નાખતીની નજરથી જોવા લાગ્યો. ગરીબ ખીચારી, તેણીને પોતાની મરજી ઉપાંત એક નાપ-સંદ ભવીશ પસંદ કરવાની ફરજ પડી હતી, અને જ્યારે ઘણીજ અસુરેથી પોતાની ભુલ જોતાં, તેણીની જીદગી તદ્દન એવન બની ગઈ, ત્યારે પોતાનાં મુદ્દમ્મઓથી નાહસી જવામાં તેણી કેટલેક દરજ્જે વાજખી હતી. પણ-પણ જીવતા ભરથાર છતાં ખીજે ઘણી કરવા માટે સોહલ તેણીનો ગુનાહ લઈ ચલાવી શક્યો નહિ, તો પણ તે તેણીને હમણા માફ કરવા ધારતો હતો.

“કેમ સાહેબ, શું વીચારમાં છો” આખરે પાહલીએ સોહલને પુછ્યું, પણ સોહલ સ્થીર એસી રહ્યો.

“મને લાગેછ કે તેણી માટુંગે ગયલી છે” પાહલી વીચાર કરતાં બોલ્યો “કારણ મને યાદ છે, કે મારી સાથના તેણીના લગનનાં દીવસે, તેણી પોતાના બાપ આગળ આફતની વખતે મરવા આવશે, એવું કાંઈ બોલી હતી. અને આંધ કાંઈ જેવી તેવી આફત નહિ કહેવાય, સાહેબ !”

“ત્યારે તો આપણે હમણાંજ મારી મોટરમાં ત્યાં જઈયે.”

સોહલ એક કુદકા સાથે ઉભો થતાં બોલ્યો.

“ નહિ સાહેબ નહિ, એટલી બધી ઉતાવળ કરવાની કાંઈ જરૂર નથી, ” બેકદર પાહલી સેહજ હસ્તાં બોલ્યો “ આવતી કાલે સહવાર સુધી તો તેણી આપણને જીવતીજ મળી આવશે. ”

આવી રીતે બીજો દીવશે સહવારે પેહલ્લી ત્રેનમાં તેઓ બંને માંડુંગા જવા ઉપડ્યા. ત્રેન ઝડપમાં આગળ વધતી ગઈ, અને તેના દરેક કુંકારા સાથે પાહલીનો ગુસ્સો અને તીરસ્કાર પણ હરપળે વધતો ગયો. તેના તનબદનમાં કોઈ ભેદી લાગણીઓ વ્યાપી રહી, ઘડીકમાં તેની નજર સામે એક જાતનો કાળો ધુમસ ફરી વળતો હતો. તેના કાનમાં કાંઈ વીચીત્ર થોકા પડતા હતા, જ્યારે બીજીજ પળે, તેનું ઘરકું હાડ, આકૃતકારક અશાંતીની ધુજરીથી ધુજતું હતું. પાહલી ગભરાઈ ગયો. ઓ, તે હમણા સીક પડનાર હતો નહિ, પોતાની ફતેહનો છેલ્લો અંજામ લાવવા, તે અકડી બેસનાર હતો નહિ.

હજીજ પળ ત્રેન આગલ વધી, તે વેળા પાહલીએ પોતાની મુરતથી માંડુંગા તરફની પેહલ્લી મુસાફરી યાદ કીધી, કે જ્યારે એક સાત વરસની બાળકીને લેવા જતાં, તે એક સતર વરસની કુમારીકાને પોતાનું અંતકરણ આપી આવ્યો હતો.

અરેરે, તે વેળા તેને ક્યાં ખબર હતી, કે વરશે પછી તે એજ મુસાફરી, પોતાના અંતકરણમાં પ્યારને બદલે કીનો લઈને કરશે, તે ક્યાં જાણતો હતો કે તેજ દીના તેને બેવકા થઈને તેની જીંદગીની ધુળધાની કરનાર હતી. પાહલીનો ચેહરો ગુસ્સાથી તપી આવ્યો, અને જ્યારે દીનાનો તોટો પીસવા તેના હાથ હવામાં લંબાયા ત્યારે તેની આંખમાં એકલા સોહલે અનેક વેળા વીચાર કીધો, કે દીનાને આ ઝતુની માણસના હાથમાં એકદમ નાહ સોંપવામાં, તેણે એક ઘણુંજ દાહપણબરયુ કામ કીધું હતું.

પ્રકરણ ૬૪ મું.

“એને મરવા દો.”

પ્રીય વાંચનાર, આપણી ધારેલી ભલી યા યુરી નંમ પાર પાડવા આપણને કેવી કિસ્મત થાય છે, તેનો તુંને કાંઈ ખ્યાલ છે? પાહલી પેસીકાકા હમણા પોતાની યુરી ધંચા અગ્ન લાવવા એટલો તો કિસ્કેરાઈ ગયો હતો, કે માટુંગે પુગવા પછી, તે સોહલ સાથે “રતન-મમાં”નાં અંગલા તરફ ચાલી, દોડી, ગોચા ઉડીજ ગયો. પણ ત્યાં જઈ પુગતાં તે અંગલાનો અવતાર જોઈને તે થંબ થઈ ગયો. લીલા ઘાસ વચ્ચે ઘેરાયેલો તે એસમાર અંગલો જોઈને પાહલીને ધુજરાં છુટ્યાં. શું ખરેખર દીનાએ આ ઘાસમાં પોતાની ઘેર બનાવી હતી?

ઘણીજ સંભાળથી તેઓ તે અંગલામાં ગયા, અને પોતાની આસપાસ નજર કરવા પછી, તેઓ તે ભાંગેલા દાદર મારફતે ઉપર ચઢ્યા. તેઓએ પોતાની આસપાસનું ઘાસ ખીસાડવા માંડ્યું, સોહલને એકાએક કાંઈક થોકડ લાગી, તો ઓ—ત્યાં એક અબળાનો કિંધે મસ્તક આકાર પડેલો હતો. તેણીનાં લાંબા વાંલ વેરવીખેર હાલતમાં વરસાદથી બીણાઈ ગયા હતા, તેણીનું આખું હડ દગલો પુજે થઈ પડ્યું હતું, અને જોકે તેણીનો ચેહરો જણાતો હતો નહિ, તોપણ સોહલ અને પાહલીની ખાત્રી થઈ કે આ દીના હતી. હા, વરસાદ, ધુમમસ, અને સરદીથી ચકડી ગયેલો, આ દીના પેસીકાકાનો આકાર હતો.

“ઓ ખુદા, તેણી મરી ગઈ” સોહલે ખુમ પાડી.

“મરી ગઈ” પાહલી બોલ્યો. “હીક, ત્યારે તો મારી અગાઉ ખુદાએ એને શીક્ષા કીધી. મરી ગઈ! પોતાની બેઆ-

અરના કલંકનો જરાખી પશ્ચાતાપ કર્યા વગર મરી ગઈ! એને મરવા દો. એ જીવતી હતી, ત્યારે મેં એની ઉપર દયાનત નાંખી છે, અને હમણા મુવેલી છતાં પણ હું એને આપ દઉંછ. એને મરવા દો.”

પણ સોહલ મોદી, કે જેને પાહલી કરતાં વધુ ગેરમનશાદ થયો હતો, જેને ત્યાં પડેલી ખુશસુરત લાચાર અબલા સંમે કર્યાદનું વધુ કારણ મલ્યું હતું. તે એક બોલ પણ બોલ્યો નહિ. ધીમેથી તે વાંકો વળ્યો, અને તેણીને પોતાના હાથમાં ઉપાડી. યા પરવર, નીચે જમીન ઉપર ઝુલી પડતા તે સોનેરી ઝુલકાઓ સાથે, તે ખુશસુરત ઉજળો ચેહરો પોતાની અંધ થયેલી આંખો સાથે, એવો તો દયામણો દીસ્તો હતો, કે ખુદ બેહેશતનાં ફરેશતાઓ વટીક પણ દીના ગમે એવી પાપી હોવા છતાં, તેણીને પોતાની પનાહમાં લેવાને ચુકતે નહિ. ત્યારે આ દયાળુ સોહલ મોદી શું ખીસાદ હતો? તે સઘળું બુલી ગયો, અને તેણીનો બરફ જેવો થંડો ચેહરો સંખ્યાઅંધ કીસીઓથી વધાવી નાખ્યો.

“દીનાં મારી દારક્ષીંગ, મારા જન” તે આંસુ સાથે બોલ્યો.

આ શબ્દ બોલતાં સોહલે એક દયકાં જેવો અવાજ સાંભળ્યો. કદાચ દીનાને ઉચકતાં તેણીનો આક્રીનો જીવ નીકળી ગયો હશે એવું વીચારીને સોહલે તેણીની છાતી ઉપર હાથ મુક્યો. ત્યાં સેહજ પણ ધપકારો હતો નહિ.

“દીના, મારી બહાલી, ઓ બોલ, કાંઈ જવાબ આપ.”

પણ જવાબમાં સોહલે એક ખીન્ન દયકાંનો અવાજ સાંભળ્યો. પાહલી ક્યાં હતો એ વીશે તપાસ કરવાનું તેને બાણ રહ્યું નહિ. તે દીના માટે એટલો તો આતુર બની ગયો, તેણીને જણે મુવેલાંમાંથી પાછી ખેંચી કહાડવા એવા તો દયામણા અવાજે સાદ મારવા લાગ્યો, કે તે સઘળા અવાજો સહવારની લેહકીમાં જેવાને તેવાજ તેના કાને પાછા અડડ્યા.

પણ આખરે ખુદાએ તેની અરજ સાંભળી. દીનાના હોથે સેલજ હાલતા જણાયા.

“ઓ, તેણી હજુણ જીવતી છે” સેલજે યુમ પાડી “દીના-દીના હું હયાં છેક, હું તુંને ચાહું છું. મેં તુંને માફ કરીધી.”

અને ત્યારપછી તેણીને કાંઈ મદદ કરવાના ખયાળથી સોહલ પાછું બોલ્યો.

“હયાં આવો મીઠા પેસીકાકા. તેણી મરી નથી ગઈ. હજુ-જાગી આપણે તેણીને બચાવી શકશું. દોડો જલદી ડોકતરને બોલાવીલાવો. વેકો, તમારા જીવના જોખમે દોડો.”

પણ ત્યાં કોઈની હીલચાલ જણાઈ નહિ.

“મીઠા પેસીકાકા” સોહલે વધુ મોટેથી યુમ પાડી.

હજુણાગી કોઈનો અવાજ સાંભળાયો નહિ. સોહલ ભોંય ઉપર બેસી ગયો, તેને દીનાનું માથું પોતાના બોળામાં મુક્યું, અને આસપાસ નજર કરતાં પાહલી પેસીકાકો તેનાથી થોડાક કદમ દુર જમીન ઉપર ઉંધે મસ્તક પડી ગયલો જણાયો. તેનાં મોંઢા આગળ લોહીનું એક ખાખોચું બંધાયું હતું.

અફસોસ, વાંચનાર, ગુસ્સો, ધીકકાર, નાસીપાસી, અને નીશફળ ખ્યાર, એ ચારો જોરાવર લાગણીઓએ સાથે મલીને ગરીબ બીચારા પાહલી પેસીકાકાને પુરો કરી નાખ્યો હતો.

“એને મરવા દો” આ શબ્દો સાથે તેની બેજાંની નેસ એકદમ તુટી ગઈ હતી, અને લોહીનું એક ગચકરં એકીને, તે જમીન ઉપર મુલેલો પટકાયો હતો.

તે એક હૃદયભેદક દેખાવ હતો. સોહલ મોઢી પેહેલનાં તો શું કરવું તે સમજી શક્યો નહિ. તેની જીંદગીમાં પેહલલીજ વેળા તેણે પોતાની સમયસુચકતા બોધ દઈને લાચારીથી યુમ પાડી કે “મદદ-મદદ.”

પણ પક્ષીઓના અવાજ સીવાય. ત્યાં કોઈનો અવાજ સાંભળાયો નહિ.

“ મદદ ” સોહલે થોડો વખત રહીને પાછી ઝુમ પાડી આ વેળાએ ત્યાંથી પમાર થતા એ મીઠમળુરોએ તેનો પોકાર સાંભળ્યો, તેઓ તે તરફ દોડી ગયા. સોહલે ઘણાજ થોડા શબ્દોમાં ડોકતરને બોલાવી લાવવા તેઓને ફરમાવ્યું, અને આ બંને મળુરો ત્યાંના બચકર દેખાવ જોઈને ઊંચ લખતે ત્યાંથી દોડ્યા.

સોહલને ઘણો વખત થોભવું પડ્યું નહિ. અરધા કલાકમાં તેઓ ડોકતરને લખતે પાછા આવ્યા. ડોકટરે પેહેલ્યાં પાહલીને તપાસ્યો, અને તેનું મોંઢું ફરમાઈ ગયું. આ દરદી સૂઝળા માણસાઈ ઉપાયની આદર નીકળી ગયો હતો, યાને તે આશરે અરધો કલાક અગાડિતો ગુજર પામ્યો હતો. તેણે જણાવ્યું કે તે એકદમ ઉશકેરાઈ ગયેલો હોવો જોઈએ, અને તેનાં ભેજાં ઉપર એકદમ ભાર આવવાથી તેની નેસ તુટી ગઈ હતી. આવી રીતે તે ગરીબ ગામડેા મરણ પામ્યો હતો. અફસોસ, અફસોસ, “ એને મરવા દો ” આ શબ્દ સાથે તેણે દીનાને શ્રાપ દીધા હતા, પણ પાછળથી તે પોતેજ પોતાના કમનશીબ શબ્દનો ભોગ થઈ પડ્યો.

ત્યાર પછી ડોકટર દીના તરફ ફર્યો. વેલ, હયાં કાંઈ આશા હતી, અને જો ચાંપતાં ઉપાયો લેવામાં આવશે, તો આ થંડીથી અકડી ગયેલી આઈ, કદાચ આ દુન્યાની રોશની પાછી જોવા પામશે.

“ તમે બનતી ઉતાવળે તેણીને ઓસપીટલમાં મોકલી આપો ” ડોકટરે સોહલને કહ્યું.

અને સોહલ તેમ કરવા વીજળીક ઝડપે તૈયાર થયો. તે પાહલી માટે પણ ગોઠવણ કરવાને ભુલ્યો નહિ. તેણે સુનમ ઉપર

પોતાના ભાઈ ગુજરવાનો સુરત તાર કરાવ્યો, અને હળુણુ તે તેણી રેશન ઉપર જરા ફરીકામ થાય, તે અગાઉ તેણીને બીજાનું ત્રેનમાં પાછું મુંબઈ આવવું પડ્યું, અને પોતાની છાંદગીમાં પેહલ્લીજ વેળા, ત્યાં બની રહેલા સંજોગોને આધીન થઈને સુન ધને મુગી ગમરી રેલવાની ફરજ પડી.

પાહલીની લાશ ઉપર જયુરી ભરવામાં આવી, અને કોરો-નરનો ચુકાદો ડોક્ટરનાં મત સાથે મલતો થતાં, તેને અવસાનમંજલ પોહવાડવાની સઘળી ગોઠવણુ થઈ રહી. સોહત દરેક બાબતમાં સુનમની સહલાલ લેતો, અને આવો એક મોટો શેડ્યો તેણીની સહલાલ માંગે, એ સુનમની ગમે એવી મોટી દલગીરીમાં, એક મોટો દીલાસો અને સંચારો હતો.

સોહલે એક વધુ દુરઅંદેશ કામ કાધું. સુનમનાં કેહવા પછી તેણે શીરોઝને પોતાના આપને છેલ્લો સેજદો કરવા બોલાવી મંગાવ્યો, અને જ્યારે તે ફરશતાઈ ખસલતના જવાનને પોતાના આપની હાજત અને માયની હકીકત કહી સંભળાવવામાં આવી, ત્યારે તે એટલો તો ઉદાશ બની ગયો, કે સુનમએ પોતાના ભાઈના દીકરાને આજે પેહલ્લીજ વેળા પોતાની છાતીમાં ચાંપીને, તેના કડવાં આંસુનું ટીપેટીપું પોતાની સાડીના છેડા વડે નુછી નાખ્યું.

પાહલીનાં મોતનો ભેદ કદીખી સંતોસકારક રીતે જાહેર થયો નહિ. લોકોમાં થોડીક ચકચાર અને અફવા ચાલી રહી, પણ તે સઘળી નામની હતી, અને લેડી દીના મોદીની છાંદગીનો ભેદ વણાંજ થોડા જણી શક્યા.

બીજે દીવસે પાહલીની લાશને અવસાનમંજલ ચહડાવવામાં આવી, અને વાંચનાર, તેને છેલ્લો સેજદો કરતાં આપણે એવું જ ઈચ્છીશું, કે જ્યારે આપણે આપણા જાત ભાઈને તેની છેવટની જગ્યા આગળ, તેને સદાને માટે છોડી આવવાને ભેગા મધ્યે છીએ,

ત્યારે આપણા અંતકરણમાં તેને માટે આગલી અદાવત અને અ-
ભાવનો સહેજ પણ કતરો રહેવો જોઈએ નહિ. જો કે જીવતી
જીંદગી દરમ્યાન આપણે આપણા લાભ સાંધવાને ખાતર આપણી
લાગણી અને વીકારોને વશ થઈએ છીએ, અને જાણે દુન્યાં
ધણીજ સાંકડી હોય તેમ એક બીજા સાથે ચાલુ અડડામણ અને
હડસેલા ખાઈએ છીએ, તોપણ આપણા ગુજર પામેલા જાતબાઈને
એક છેલ્લું નમન કરતાં, આપણને આપણી સંધળી હરીફાઈ,
તીક્ષ્ણ લાગણી અને પક્ષાપક્ષીને લુલી જમને, તેનો એકશતમાં
જવાનો માર્ગ વધારે મોકળો કરી આપવો જોઈએ. જેઓ જીવૂં
જીંદગી દરમ્યાન મોટા દુશ્મનો છે, અને જેઓના વીચાર અને
કામો અકેકથી તદ્દન ઉલટા છે, તેઓને ગંભીર ગૌર કરતાં માત્રમ
પડવું જોઈએ, આખરે તો તેઓ સંધળા એક અંગણ ભાઈ
બંધીથી બધાયલા છે, યાને તેઓનું મોત અને જીંદગીની કમાઈ
એ બને એકજ છે.

પ્રકરણ ૬૫ મું.

પાપનો પશ્ચાતાપ.

પારસી સખાવત અને પારસી કીર્તીની અચુક ગવાહી
આપતી, ખંખાલા હીલ ઉપરની ધી બમનજી દીનશાહ પીટીટ
પારસી જેનરલ ઓસપીટલનાં બીજે માળના એક કુશાદે ઓરડામાં
આજે અસાધારણ દોડધામ જણાય છે. તે ઓસપીટલના કેટલાક
ચુનંદા ડોક્ટરો એક “ડેનજરસ કેસ” ની સારવાર કરવા જીવ-
તોડ મેહનત કરી રહ્યા છે, જ્યારે ત્યાંની નર્સો તે ડોક્ટરોને મદદ
કરવા દવાની બાટલી અને એવાજ બીજા “મેડીકલ” અસખાબ
સાથે, પવન વેગે ચોતરફ ઉડતી જણાય છે. તે ઓરડાનાં એક

ખીંછાણા ઉપર, એક અતી રૂપાળી પણ અતી શીકકા પારસી
આમ મોહત-જીવન સાથે લડામ ચલાવતી પડેલી હતી. તેઓ
સઘળા તે ખીંછાણા આસપાસ ફરી વળ્યા, એક છેલ્લો ચોક્કસ
મક્કાજ અજમાવવામાં આવ્યો, અને ત્યાર પછી તે બન્નાં મેહનનું
ડોક્ટરોનાં ગભીર ચેહરા ખુલી ગયા. હા વાંચનાર, આ ચક્કાક
બહાદુરોની અરકનથી દીના મોદી (કે પેસીકાકા ?) મોહનમાંથી
અચી ગમ હતી.

ઉપજા અનાવતી એક મહીનો દીવસ પછી, દીના પેહલ્લીજ
વાર પોતાના ખીંછાણા ઉપર સહેજ તનાર બેઠી. તેણીના ગમે
એવા ઝોળખીતાઓ પણ, હમણા આ એકવારની જવાન તંદ-
રોસ્ત દીનાને તેણીના શીકકા ચેહરા, અને વળી ગયેલા બદન
સાથે ખીંછાણી શક્યા હતા નહીં. તેણી પોતાના આગલા દેખાવનો
એક પડછાયો હતો. તે સુંદર ચળકતી આંખોમાં ખાડા પડ્યા
હતા, તેની નીચે ગમગીની અને બળાપાની કારી કાજલ પડી હતી,
તેણીના સુંદર સોનેરી બાલનો ચળકાત પણ ઓછો થયો હતો,
અને તેણીના ચેહરા ઉપરથી તમામ સુખી ઉડી જઈને ગરીબ
ખીચારી દીના, એક અચ્ચાં જેવી નાંજુક નીર્મળ અને નાચાર
બની ગઈ હતી.

તેણી જરા તતાર થતાં તેઓએ પાહલીના મોહન વીશે
તેણીને વાકેફ કાઢી હતી, અને તે સાંભળી દીના જોટલી અગ્ન-
યમ તેટલીજ દક્ષગીર થઈ. કુરતી રીતે, તે વેળા તેણીને પોતાની
લાલતનો ખ્યાળ આવ્યો. તેણી હવે એક અંધીમાંથી મુક્ત થઈ
હતી. તોપણ તેણી ઘણીજ દક્ષગીર જણાઈ, અને પોતાના ખરાં
અંતકરણથી તેને કીધેલા ગેરમનસાફ અને નુકસાન માટે
પ્રશ્નાતાપ કરવા લાગી. આખરે સુનમને પોતાની બોંજમને
ઓસપીટલમાં મલવા જવા માટે સમજવવામાં આવી
અને જ્યારે તેણી દીનાના કાન ઉપર પડીને બોલી
કે “ દીના, હું મારાં તેમજ મારા ગુજરેલા બાઈના નામથી

તુને માફ કરેછ” ત્યારે ગરીબ બીચારી દીના સુનઈતા આ માયાળુ શબ્દો સાંભળે ટકી શકી નહિ. તેણીએ સુનઈ આમળ પોતાને એક કંગાળ ગુનેહગાર જાહેર કીધી, સખત શબ્દોમાં પોતાની ભાણ્ણુલી વર્તણૂક વખોડી કાઢી, અને ત્યારપછી તેણી સાંભળે દુસ્કે દુસ્કે રડી પડી. સુનઈને તેણીની ઘણીજ દયા આવી. તેણી વાંકી વળી, અને પોતાની ભોંગઈનાં શીકકા ગાલ ઉપર “ માફ કરવું અને ભુલી જવું ”ના નીયમ ઉપર એક કાસ કરીને બીણી આંખો સાથે ત્યાંથી વીદાય થઈ.

પણ આ મહિનો દીવશ દરમ્યાન, દીનાના બીજાણા આગળથી ફક્ત એકજ જણ ખીસ્યું નહિ. તે શીરોઝ હતો. પોતાની માયને આસ્પીટલમાં લાવવા પછી તે રાત દીવશ તેણીની આંખમાં એસી રહેતો, અને તેની હાજરી, ડોક્ટરોની ગમે એવી દવા કરતાં દીના માટે વધુ કીમતી અને એજમતી હતી. દીનાએ પોતેખી તેનાથી કાંઈપણ છુપાવ્યું નહિ—અને તે સઘળું જાણવા પછી શીરોઝના અંતકરણમાં પોતાની માતા માટેનો પ્યાર કેટલો મજબુત થયો, એ કેહવાની શું કાંઈ જરૂર છે? જેમ એક લોહચુબકની સોય, જરાપણ ખામી વગર હમેશાં ઉત્તર દીશા ખતાવેછે, તેજ પ્રમાણે શીરોઝ પોતાની માયને છેવટ સુધી વફાદારીથી વળગી રહ્યો હતો. સોહલ મોદી પણ તેણીને રોજ મલવા અને ખમર પુછવા જતો હતો. પણ તે માત્ર ખાહરતો દેખાવ રાખવાજ. લોકોની પુછપરછ અને નીંદાથી દરી જઈને તેને એમ કરવાની ફરજ પડી હતી કારણ દુન્યાની નજરમાં તેણી હજુણ તેનીજ ઘેરી હતી! તેઓ ખને ઘણીજ થોડી વાત કરતાં, અનેનાં જીગરો ચીરાઈ જતાં હતાં, અને જ્યારે ડોક્ટરોએ દીનાને કેડે હવા ખાવા જવાની સલાહ આપી, ત્યારે સોહલ મોદીએ તેણીની એકલવઘ હાલતનો ખ્યાલ કરીને તેણી ઉપર એક ખાનગી કામળ લખ્યું.

તે કામળ દયા માયા, અને પરમાર્થની ઉમદા લાગણીનો

એક નાદર નમુનો હતું, જેમાં સોલસે જણાવ્યું કે ચાકકસ સંજોગો ધ્યાણમાં લઇને તે એવા અનુમાન ઉપર આવ્યો હતો, કે આ સઘળા બનાવો તેણીનું નીર્દોશપણ, ખામી ભરેલી કેળવણી અને તેણીના કેટલાક વાહ્યાત ધખારા અને દુન્યાદારીનાં ખીન અનુભવને આભારી હતા. તેણી ઉપર ગુજરવામાં આવેલા જુલ્મ-માતની તેણે નોંધ લીધી હતી, પોતાની તરફનાં તેણીના તીક્ષણ પ્યાર માટે પણ તેણે કેટલીક છુટછાટ મુકી હતી, અને છેવટે તેણીની દગલખાજીને લગાર સખત શખ્દોમાં વખોડી કાઢતાં, તેણે ક્રોધ પણ દદ યા શરત વગર તેણીને સંપૂર્ણ મારી અક્ષી હતી!

“દીના” તેણે લખ્યું હતું “તું એકવાર ફરીથી મારી સાથે આવીને રેહ, અને ત્યારપછી હું તુને વધારે ઉમદા, વધારે કંચી અને વધારે પવિત્ર છંદગી ગુજરવામાં તુને મદદ કરસ. હું તારો બુતકાળ બુલી જવાની મારેથી બનતી તજવીજ કરસ.”

એકવાર ફરીથી દીનાનું શ્રીમત તેણીના હાથમાં હતું. કુદરને હજુણ પણ તેણીને એક છેલ્લી તક અક્ષી હતી, તો શું તેણી તે નકનો લાભ લે? નહિ. એક હઝાર વાર નહિ. હવે તેણીને પોતાના પ્યારને છેલ્લી સલામ કરવી જોઈએ, અને તેણીની આક્રીની છંદગી, આંગજ ઓરખીતલમાં એક નર્સ બની, દુખ્યાઓની દાદ લઇને પશ્ચાતાપ અને પશોમાનીમાં પુરી કરવી જોઈતી હતી.

અને તેથી નખખાઈ અને દલગીરીથી ધુજતા હાથે દીના સોલસ ઉપર તે કાગળનો જવાબ લખવા બેઠી. તેણી તે કાગળ માટે તેની ઘણી ઉપકારી હતી, અને આશા રાખતી હતી કે તેની માંગણી નહિ કચુલ કરવા માટે તે દલગીર થશે નહિ. ઓહ, તેણી હજુણખી તેને ચાહતી હતી, તોપણ તેની સાથે રેહવાને તદ્દન નાકાયક હતી, અને હવે સઘળાં દુન્યાઈ સુખને થેજકે મારીને તેણી પોતાના ગુનાહનો પશ્ચાતાપ પુરો કરવા ખારતી હતી.

તે એક ઘણું જ દયાળુક તેમજ પ્યાર ભર્યું કાગળ હતું, પણ તે વાંચવા પછી દીનાના ધારવા કરતાં તદ્દન ઉલટીજ અસર સોહલ ઉપર થઈ. તે તેણીને મેલવવા વધુ સુર પર ચઢ્યો, તેણીને સમજાવવા પોતેજ આસપીતલમાં જઈ પુગ્યો, અને તેણીને ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવી દીધું, કે આવી રીતે તેઓ અને છુટા પડવાથી અનેને મોટું નુકશાન થશે, અને અને લોકોની હસીમાં આવી પડશે.

અને વાંચનાર, તે વેળા દીનાએ શું જવાબ આપ્યો તે મારી પાસે નોંધાયો નથી, પણ પાલ્લીના ગુજરવાને એક લાયક અવસર વીટી જવા બાદ મોહલ મોદી અને દીના પેસીકાકા, સાચ્યા એકીન અને ઇમાનદારીથી એકવાર ફરીથી ધણી-ધણીયાણી તરીકે સાથે રહ્યાં.

બસ—હવે મારે માટે કેલવાનું ઘણું જ થોડું બાકી છે. દીનાને ઘરે લાવવાની ખુશાળીમાં બીજે દીવસે સોહલ મોદીએ પારસી જેનરલ આસ્પીતલના લાગતા વળગતાઓ ઉપર, ગરીબ જરથોસ્તીઓની મુક્ત સારવાર કરવા રૂબા એક લાખનો બાદ શાહી એક મોકલી આપ્યો, અને પારસી સખાવતી દીલગુરદાના એક વધુ દાખલો પારસી કામની તવારીખમાં નોંધાયો.

સોહલ મોદી ખરેખર છેવટ સુધી એક અલ્પથ તરીકે વર્ત્યો. તેણે શીરોઝને પણ પોતાની સાથે રાખ્યો, અને એકપણ શબ્દ યા કાર્યથી દીનાને પોતાની ગર્ભગુજરીની કદીબી બાદ આપી નહિ.

પાછલા વરસોમાં સોહલ મોદીના મુખમાં ઓરબી વધારે થયો. દીનાએ તેની ઉપર અનેક ખુબસુરત બુલકાંઓની નવાજેશ કાઢી, અને જ્યારે તેણી પોતાના જમણા હાથ પર સોહલ સાથે બેસતી હતી, તેણીના દાબા હાથમાં શીરોઝ છુપાયો હતો, અને જ્યારે મોદી કુટુંબના નાના બાળકો પોતાની માયના બોળામાં બેસવા એકબીજાં સાથે ગોચા હરીદાર કરતાં હતાં, ત્યારે તે વેળા જો દીનાની હાલત વીશે આપણને પુછવામાં આવે, તો પ્રીય વાંચનાર, આપણે સઘળા ભેગાં મળીને એવું જ કહીશું કે ખરેખર દુખી દાના. પણ ખરેખર સર્વેથી સુખી.

(સમાપ્ત.)

